

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
FİNANSMAN PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE
REKABET VE KIRILGANLIK**

Nurşen İSTANKÖYLÜ KARABULUT

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ali KABAKÇI**

İZMİR-2015

**TÜRK LİSANS
TEZ PROJESİ ONAY SAYFASI**

1984800000

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Araştırma Alanı ve Soruşturmacı : Nurgün İSTANKÖYLÜ KARABULUT
Tez Başlığı : Türk Bankacılık Sisteminde Rekabet ve Kurumsallaşma

Savunma Tarihi : 22.07.2019
Danışman : Yrd. Doç. Dr. Ali KARAKOÇ

JURİ ÜYELERİ

Ünvanı, Adı, Soyadı	Üniversitesi	İmza
Yrd. Doç. Dr. Ali KARAKOÇ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Doç. Dr. ERHAN DEMİRELİ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Doç. Dr. EMRE GÖLER	KATIP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ	

Oybirliği ()
Oy Çoğunluğu ()

Nurgün İSTANKÖYLÜ KARABULUT tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "Türk Bankacılık Sisteminde Rekabet ve Kurumsallaşma" başlıklı Tez () / Projesi () kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE REKABET VE KIRILGANLIK**” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../..... 2015

Nurşen İstanköylü KARABULUT

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Türk Bankacılık Sisteminde Rekabet ve Kırılganlık
Nurşen İSTANKÖYLÜ KARABULUT

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İşletme Anabilim Dalı
Finansman Programı
+

Bankacılık sektörü, finansal sistem içerisindeki finansal aracılık işlevini yerine getiren en önemli yapıtaşdır. Finansal sistem, diğer sektörlerle kıyasla devletin ağır düzenlemeler yaptığı alanlardır. Bankalar da bu düzenlemeler altında faaliyetlerini sürdürmeye çalışırlar.

Büyüyen bankacılık sektörü finansal sistem içerisinde en büyük paya sahiptir. Sektörün etkin ve verimli çalışan bir piyasa yapısına sahip olması ekonomiyi derinden etkilemektedir.

2001 krizi sonrası bankacılık sektöründe yapılan düzenlemeler, birleşmeler ve yabancı sermayeli yeni bankaların girişi sistemde yoğunlaşmayı arttırırken, sektörün aracılık işlevi ve araç çeşitliliği artmıştır. Bu gelişmeler ürün ve fiyat bazında rekabetçi eğilimleri güçlendirmiştir.

Finansal kriz dönemlerinde devlet politikasının önceliği finansal piyasaların normal işleyişine dönmesi ve istikrarın yeniden kurulmasıdır. Bu amaçla kriz süresince piyasalara müdahale edilerek, çeşitli önlemler alınmaktadır. Krizlerin ayrıca rekabet-istikrar ikileminin en yoğun yaşandığı dönemler olması, finansal istikrara öncelik verilerek rekabetin korunması amacının geri planda kalmasına ve rekabet politikasından ödün verilmesine neden olabilmektedir.

Son yıllarda bankacılık sektöründe rekabetin istikrarı azalttığı görüşünün zayıflamasının ve rekabet politikasının güçlenmesinin, kriz döneminde bankacılıkta rekabet kurallarının uygulanmasını etkilemesini beklemek olasıdır.

Türk Bankacılık Sektöründe rekabet düzeyinin arttırılması gerektiği, böylece kırılganlık ve kriz olasılıklarının azalacağı gerçeğidir. Banka ölçeklerinin giderek büyüdüğü bir dünyada, ulusal kaynaklarda daha fazla sayıda bü-

yük ölçekli banka tesis ederek rekabetin arttırılması mümkün görünmemektedir. Bunun yerine sistemde yer alan küçük ve orta ölçekli bankaların varlıklarının korunması ve sisteme yeni bankaların girişlerinin cesaretlendirilmesi yerinde olur.

Bu çalışmada Türk Bankacılık Sisteminde rekabet ve kırılabilirlik ilişkisini analiz etmek için panel veri ve panel logit modelleriyle uygulama yapılmıştır. Analiz sonucu, Türk Bankacılık Sektöründe rekabet ve kırılabilirlik arasında negatif bir ilişkiyi göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık Sistemi, Rekabet, Kırılabilirlik, Panel Veri ve Panel Logit.

ABSTRACT
Master Thesis
Competition and Fragility in the Turkish Banking System
Nurşen İSTANKÖYLÜ KARABULUT

Dokuz Eylül University
Institute Of Social Sciences
Department Of Business
Financing Program

Banking sector is the most important constituent which does the function of financial mediation within the financial system. The financial system is the one that the governmental bodies imply heavy regulations in comparison with the other sectors. The banks are trying to maintain their activities under those regulations.

The ever-growing banking sector has the biggest share in the financial system. The economy is affected greatly by this sector if it has an effective and productive market structure.

As a result of the regulations made in the banking sector after the 2001 crisis, while the condensation has risen due to the introduction of new foreign supported banks into the system, the brokerage function and variety of financial instruments within the sector has also risen. These developments has strengthened the competitive tendencies on the basis of product and service.

The priority of the government during the financial crisis is to turn the financial markets back to their normal process and to re-establish the stability. To fulfill this purpose, some measures are taken by interfering the markets. Crises may cause the purpose of protection of rivalries to be ignored and the purpose of rivalry protection to be sacrificed by giving priority to financial stability because crises are also the periods in which the duality of competition-stability is highly anticipated.

It is possible to expect that the idea of the rivalry in banking will lower the stability is weakened and competition policy is consolidated will affect the implementation of banking rivalry policies during the financial crises.

It is a fact that the level of rivalry in Turkish Banking Sector should be enhanced so that the chance of fragility and crisis can be lowered. In a world

where the banking scales are getting bigger, it is impossible to establish more high-scale banks by using national resources. Instead, it would be better if low and middle-scale banks' assets are protected and the introduction of new banks to the system is encouraged.

In this research, panel data and panel logit models are used to analyse the co-relation between competition and fragility in Turkish Banking System. The result of the analysis shows a negative co-relation between competition and fragility in Turkish Banking System.

Keywords: Banking System, Competition, Fragility, Panel Data and Panel Logit

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE REKABET VE KIRILGANLIK

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
TABLolar LİSTESİ	xiv
GRAFİKLER LİSTESİ	xv
EKLER LİSTESİ	xvi
 GİRİŞ	 1

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKALARIN VARLIK NEDENLERİ, TÜRLERİ VE TEMEL İŞLEMLERİ

1.1.BİRER FİRMA OLARAK BANKALARIN VARLIK NEDENLERİ	4
1.1.1.Finansal Aracılık Yapmak	6
1.1.2.Likidite yaratmak	7
1.1.3. Kredi Talep Edenleri Değerlendirme ve İzleme	7
1.1.4. Asimetrik Bilgi Problemini Çözmek	8
1.1.5. Para Politikalarının Etkinliğini Arttırmak	9
1.1.6. Ekonomik İstikrarı Etkilemek	10
1.1.7. Ölçek ve Kapsam Ekonomileri	11
1.1.8. Ödeme Sistemlerinin Etkinliğini Arttırma	11
1.1.9. Dış Ticareti Fonlamak ve İhracatı Teşvik Etmek	12
1.2. BANKALARIN TÜRLERİ	12
1.2.1. Kapsamlarına Göre Banka Türleri	12
1.2.1.1. Özel Bankacılık	13

1.2.1.2. Perakende Bankacılık(Retail Banking)	13
1.2.1.3. Toptancı Bankacılık (Wholesale Banking)	14
1.2.1.4. Evrensel Bankacılık	14
1.2.1.5. Uluslararası Bankacılık	14
1.2.1.6. Holding Bankacılığı	15
1.2.1.7. Kıyı Bankacılığı(Off-ShoreBankalar)	15
1.2.2. Faaliyet Alanlarına Göre Banka Türleri	16
1.2.2.1. Merkez Bankaları	16
1.2.2.2. Ticaret Bankaları	16
1.2.2.3. Yatırım Bankaları	16
1.2.2.4. Kalkınma Bankaları	17
1.2.2.5. Katılım Bankaları	17
1.3. BANKALARIN TEMEL İŞLEMLERİ	17
1.4. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ	19
1.4.1. Osmanlı Devletinde Bankacılık	20
1.4.2. Cumhuriyet Dönemi Türk Bankacılığı	20
1.4.2.1.Kuruluş Dönemi(1923-1932) Dönemi	20
1.4.2.2.Devletçilik Dönemi(1933-1944)	22
1.4.2.3. Özel Bankaların Geliştiği Dönem (1945-1959)	25
1.4.2.4. Planlı ve Karma Ekonomi Dönem (1960-1980)	27
1.4.2.5 Serbestleşme ve Dışa Açılma, Piyasa Ekonomisi Dönemi (1980-2000)	30
1.4.2.6. 2001'den Sonraki Yapılanma ve Toparlanma dönemi (2001 ve Sonrası)	38
1.4.2.7. Bankacılık Sektörünün Bugünü	39
1.4.2.8. Bankacılık Sektörünün Risk Görünümü	58

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE REKABET

2.1. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE REKABETİN ÖLÇÜMÜ	65
2.2. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE REKABET YAKLAŞIMLARI	66
2.2.1. Yapısalcı Yaklaşımlar	66
2.2.1.1. Yapı-Davranış-Performans Paradigması	67
2.2.1.1.1.Piyasa Yapısı	67

2.2.1.1.3.Piyasa Performansı	68
2.2.1.2. İşbirliği Hipotezi	68
2.2.1.3. Etkinlik Hipotezi	69
2.2.1.4. Yarışılabilirlik Teorisi	70
2.2.1.5.Herfindahl-Hirschman İndeksi(HHI)	71
2.2.1.6. Yoğunlaşma Oranı(CR)	71
2.2.1.7. Hannah ve Kay İndeksi	71
2.2.2. Yapısalcı Olmayan Yaklaşımlar	72
2.2.2.1. Lerner Endeksi	72
2.2.2.2.Panzar-Rosse Modeli	75
2.2.2.3. Klein Monti Monopol Modeli	75
2.2.2.4 Cournot Modeli (Oligopol Varyantı)	76
2.2.2.5 Bertrant Modeli	76
2.2.2.6 Salop Modeli (Tekelci Rekabet)	76
2.2.2.7 Iwata Modeli	77
2.2.2.8 Bresnahan ve Lau Modeli	77
2.3. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE REKABETİN ETKİLERİ	77
2.3.1. Rekabet, Ekonomik Büyüme ve Refah İlişkisi	77
2.3.2. Rekabet ve Faiz Oranları İlişkisi	82
2.3.3. Rekabet ve İstikrar İlişkisi	86

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

REKABET VE KIRILGANLIK

3.1.AKTİF VE PASİF RİSKLERİNİN ETKİLERİ ÜZERİNE TARTIŞMALAR	93
3.2.REKABET-KIRILGANLIK HİPOTEZLERİ	97
3.2.1. Risk Kanalı	98
3.2.2. İlişki Bankacılığı Kanalı	99
3.2.3. Bankalar Arası Piyasa Kanalı	99
3.2.4 Diğer Kanallar	100
3.3.REKABET VE KIRILGANLIK UYGULAMALARI	101
3.4.REKABET VE İSTİKRAR HİPOTEZLERİ	103
3.4.1. Yüksek Aktif Riski	103
3.4.2. Batırılamayacak Kadar Büyük Olma Problem	104

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KIRILGANLIK ANALİZİ: EKONOMETRİK
BİR UYGULAMA

4.1. VERİ SETİ	108
4.2. TEORİK MODEL	111
4.3. DURAĞANLIKLARIN ARAŞTIRILMASI	112
4.4. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜNDEKİ KIRILGANLIĞIN PANEL VERİ MODELİ İLE ANALİZİ	116
4.5. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ KIRILGANLIĞIN PANEL LOGİT MODEL İLE ANALİZİ	123
SONUÇ	126
KAYNAKÇA	129
EKLER	

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Ar-Ge	Araştırma-Geliştirme
ATC	Ortalama Toplam Maliyet (Average Total Cost)
ATM	Otomatik Transfer Makinesi (Automated Teller Machine)
BBSP	Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIST	Borsa İstanbul
BPP	Bankalar arası Para Piyasası
D İBS	Devlet İç borçlanma Senetleri
DTH	Döviz Tevdiat Hesabı
ECB	Avrupa Merkez Bankası (European Central Bank)
EMU	Avrupa Para Birliği (European Monetary Union)
EU	Avrupa Birliği (European Union)
GOÜ	Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	G a y r i Safi Milli Hasıla
GSYİH	G a y r i Safi Yurtiçi Hâsılası
G-20	En büyük 20 ekonomi.(Ülke)
CRM	Yoğunlaşma Oranı.
HHI	Herfindahl- Hirschman Endeksi
IMF	Uluslararası Para Fonu
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
IT	Bilgi Teknolojileri (Information Technology)
İTO	İstanbul Ticaret Odası
KOBİ	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
LRAC	Uzun Dönem Ortalama Maliyet (Long Run Average Cost)
NEIO	Yeni Ampirik Endüstriyel İktisat
OVP	Orta Vadeli Program
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic

	Cooperation and Development)
ÖFK	Özel Finans Kurumları
PCM	Fiyat Marjinal Maliyet/Fiyat
Q	Üretim miktarı (Quantity)
POS	Point of Sales Terminal(Satış Noktaları Terminali)
ROA	Aktif getirisi(Return on Asset)
ROE	Öz sermaye getirisi (Return on Equity)
SCP	Yapı-Davranış-Performansı
s.s.	Sayfalar arası
SYR	Sermaye Yeterlilik Rasyosu.
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TP	Türk Parası
TPKK	Türk Parasını Koruma Kanunu
TÜSİAD	Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
USD	Amerikan Doları
VKET	Vadeye Kadar Elde Tutulacak Kıymet
VAR	Vektör Otoregresif Model
YP	Yabancı Para

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: 1960 yılından 2014 yılı dahil banka sayısı	s. 40
Tablo 2: Sermaye Yapısı	s. 41
Tablo 3: Seçilmiş Bilanço Kalemleri	s. 42
Tablo 4: Türleri İtibariyle Krediler	s. 45
Tablo 5: Menkul Değerlerin Gelişimi	s. 46
Tablo 6: Yurtdışı Bankalardan Sağlanan Fonların Gelişimi	s. 49
Tablo 7: Kıymetli Maden Depo Hesaplarının Gelişimi	s. 50
Tablo 8: Özkaynak Unsurlarının Gelişimi	s. 51
Tablo 9: SYR Bileşenleri	s. 53
Tablo 10 : Banka Grupları Bazında Sermaye Yeterliliği Rasyosu	s. 53
Tablo 11: Banka Grupları İtibariyle Dönem Karı ile Özkaynak ve Aktif Karlılığı	s. 55
Tablo 12: Seçilmiş Bilanço Göstergeleri(Aktif)	s. 57
Tablo 13: Seçilmiş Bilanço Kalemleri (Pasif)	s. 57
Tablo 14: G-20 Ülkelerinde Sermaye Yeterliliği Rasyosu(Yüzde)	s. 58
Tablo 15: Makro Stres Testi Senaryoları	s. 60
Tablo 16: Türk Ticari Bankacılık Sektörünün Lerner Endeksi Değerleri	s. 74
Tablo 17: Çalışmada Kullanılan Bankaların Listesi	s. 108
Tablo 18: Çalışmada Kullanılan Değişkenler	s. 109
Tablo 19: Çalışmada Kullanılan Değişkenlere Ait Özet İstatistikleri	s. 110
Tablo 20: Çalışmada Kullanılan Değişkenlere Ait Korelasyon Matrisi	s. 111
Tablo 21: Çalışmada Kullanılan Değişkenlerin Düzey Değerlerine Ait Birim Kök Test Sonuçları	s. 113
Tablo 22: Çalışmada Kullanılan Değişkenlerin Birinci Fark Değerlerine Ait Birim Kök Test Sonuçları	s. 113
Tablo 23: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları	s. 115
Tablo 24: Çalışmada Kullanılan Değişkenlerin Düzey Değerlerine Ait Pesaran Birim Kök Test Sonuçları	s. 115
Tablo 25: Breusch-Pagan LM Test Sonucu	s. 118
Tablo 26: F Testi Sonucu	s. 119
Tablo 27: Hausman Test Sonucu	s. 120
Tablo 28: Sabit ve Rassal Etkiler Modellerine İlişkin Tahmin Sonuçları	s. 122
Tablo 29: Sabit Etkili ve Rassal Etkili Panel Logit Modelleri Tahmin Sonuçları	s. 125

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Banka ve Şube Sayıları (Mart 2015)	s. 40
Grafik 2: Sermaye Yeterliliği Oranı (Mart 2015)	s. 41
Grafik 3: Aktif Büyüklüğü/GSYH	s. 43
Grafik 4: Kredi Türlerinin Gelişimi	s. 44
Grafik 5: Menkul Kıymet Dağılımı	s. 46
Grafik 6: Mevduatın Gelişimi	s. 47
Grafik 7: Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranı	s. 48
Grafik 8: Gelir Tablosu	s. 54
Grafik 9: Takibe Dönüşüm Oranı	s. 56

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Türkiye’de Bankacılık Sitemi/Aktifler	ek s.1
Ek 2: Türkiye’de Bankacılık Sitemi/Pasifler	ek s.2
Ek 3: Türkiye’de Bankacılık Sitemi/Bilanço Dışı Yükümlülükler	ek s.3
Ek 4: Gelir Gider Kalemleri (Milyon Lira)	ek s.4
Ek 5: Türkiye’de Bankacılık Sitemi/Rasyolar	ek s.5
Ek 6: 31.12.2012 İtibariyle Kur Riskine İlişkin Bilgiler	ek s.6
Ek 7: 31.03.2015 İtibariyle Aktif Büyüklüklerine Göre Banka Sıralaması	ek s.7
Ek 8: 31.03.2015 İtibari ile Grup ve Sektör Payları	ek s.8
Ek 9: 31.03.2015 itibari ile Banka ve Gruplar Bazında Şube ve Personel Sayıları	ek s.9
Ek 10: Sahiplik Yapılarına Göre Bankaların Görünümü (Eylül 2012)	ek s.11

GİRİŞ

Finansal sistem ile ekonominin tümü arasındaki ilişki işleyen ve istikrarlı bir ekonomide performansın en önemli belirleyicilerindendir. Finansal sistem karmaşık yapıya ve işlevlere sahip farklı tipte kurumların bir araya gelmesiyle oluşur. Bankalar, sigorta şirketleri, fonları, hisse senedi ve tahvil piyasaları ve benzerleri kuruluşlar finansal sistemde yer alırlar. Finansal sistem fon fazlalarının fon talep edenlere, en düşük maliyetle ve en etkin biçimde akmasını sağlayarak, düzenli ve verimli çalışmasını sağlar. Bankacılık sektörü, finansal sistemimiz içinde finansal aracılık işlevini yerine getiren en önemli ve en büyük aktördür. Kısaca, finansal sistemin lokomotif de denilebilir. Bankalar kar amacı güderler. Ekonominin diğer sektörleriye kıyaslandığında Finansal sistem; devletin ağır düzenlemeler yaptığı ve bankaların da bu düzenlemeler altında faaliyette bulunduğu aracı kuruluşlardır. Kamu otoritesinin yaptığı düzenlemelerle birlikte, finansal yenilikler, enformasyon teknolojisinin getirdiği olanaklar dünya düzeyinde ödünç verenlerle ödünç alanlar arasında çok farklı alternatifler sunan piyasaların oluşmasını sağlamaktadır.

Enformasyon teknolojisindeki hızlı gelişmeler yeni finansal ürün ve hizmetlerin ortaya çıkmasıyla finansal ürün çeşitliliği artmıştır. Bankalar geleneksel finansal ürünlerin yanı sıra finansal yenilikler ile çeşitlendirilmiş ürün ve hizmet sunmaktadır. Bankalar, bu yeni ürün gamları ile finansal işlem maliyetlerini düşürerek, aktiflerine daha çok kar yazma olanağına kavuşmuşlardır. Bununla birlikte bankacılık sisteminin faaliyetlerini sürdürdüğü piyasa yapısı, piyasadaki rekabetin varlığı ve yoğunlaşma derecesi karlılığı belirleyen en temel unsurlardır. Son yıllarda artan teknoloji düzeyinin de etkisiyle giderek güçlenen ekonomik ve politik küreselleşme olgusu çerçevesinde ulusal ve uluslar arası banka sistemlerinde bir yoğunlaşma süreci yaşanmaktadır. Artan rekabet koşullarında ayakta kalabilmek için bankaların birleşme ve devralmalarla ölçeklerini büyüttükleri ve böylece ölçek ekonomilerinin bilinen avantajlarını da kullanarak varlıklarını güçlü bir şekilde sürdürmeye çalıştıkları gözlenmektedir. Bununla birlikte, döviz, borsa ve banka krizlerine dayalı finansal kırılganlıklar da artmış, etkileri ve etki alanları büyümüştür.

Küreselleşme düzeyindeki inanılmaz artış, bir ülkenin finans ya da bankacılık sisteminde oluşan bir krizin hızla diğer ülkelere yayılması bağlamında bir bulaşıcılığın doğmasının da zeminidir. Bankaların ölçeklerindeki büyüme onlara sistemik risk açısından olası bir tehdide dönüştürmektedir. Herhangi bir ülkedeki büyük öl-

çekli bir bankanın başarısızlığı hızla o ülkedeki diğer bankaları da etkilemekte ve çok kısa bir sürede de diğer ülkelerinde banka sistemleri de bundan etkilenmekte, yani güçlü bir şekilde ulusal ve uluslar arası boyutları olan sistemik risk olgusu gelişmiştir.

Yani başarısız bankanın ölçeği büyüdükçe, faaliyet alanı geliştikçe ve merkezinin bulunduğu ülkenin ekonomik ve siyasi etkinliği arttıkça sistemik risk de o ölçüde büyümektedir. Diğer yandan, günümüzde bankalar, finans ve banka mevzuatının elvermesiyle birlikte geniş ürün ve hizmet yelpazelerini tek bir çatı altında sunabilmektedirler. Bu geniş ürün ve hizmet yelpazesi, bankacılık piyasasında baş gösteren krizlerin hızlı bir şekilde para ve sermaye piyasasına da bulaşmasına yol açabilmekte, ya da para ve sermaye piyasasındaki krizler de bankacılık sektörüne sıçrayabilmektedir.

Bu açıklamaların ışığında, rekabet düzeyi ile finansal kırılganlıklar, özellikle de banka kırılganlıkları arasındaki ilişki önemli bir araştırma konusu olarak önem kazanmaktadır. Son dönemde başta ABD olmak üzere dünya finans ve banka piyasalarının içindeki durum düşünülecek olursa, önemi daha da artmaktadır. Uluslar arası bankacılık yazınında rekabet ve kırılganlık arasındaki ilişkiyi teorik ve ampirik olarak araştıran çok sayıda araştırma vardır. Rekabet ve kırılganlık arasında güçlü bir ilişki olduğu konusunda bilim adamları arasında bir fikir birliği olmasına karşın ilişkinin yönü konusunda çok ciddi fikir ayrılıkları söz konusudur.

Bu bağlamda üç farklı görüş ön plana çıkmaktadır. Birinci görüşteki bilim insanları Keeley(1990) ,Beck ve Diğ,. (2003,2005 ve 2006), Matutes ve Vives(1996), Rapuilo(2004) ve Dam Ve Zendejas(2006) , banka sektöründeki yoğunlaşmanın kırılganlık olasılığını azalttığını, çünkü rekabet düzeyinin azaldığını ve buna bağlı olarak karlılıktaki artışın bankalardaki risk alma eğilimini düşürdüğünü ileri sürmektedir. Ayrıca, aynı bilim adamları az sayıda büyük bankadan oluşan bir sektörün otoritelerce daha etkin bir şekilde denetleneceğini böylece kriz riskinin daha da düşeceğini savunmaktadır. Karşı görüştekiler ise; Roinik ve Weber (1983), Claessens essens ve Klingebiel.(2001), Caminal ve Matutes (2002) ve Bossone(2001), serbest rekabeti savunurlar ve bu çerçevede yoğunlaşmanın banka sistemindeki kırılganlığı arttıracığını ileri sürerler. Onlara göre; eksik rekabet koşullarında faaliyet gösteren dev ölçekli bankalar kredi verme konusunda daha ihtiyatsız olacak, faaliyet zararı riskleri artacaktır. Diğer yandan, "batmayacak kadar büyük" olduklarından ve elbette bunun farkında olduklarından daha pervasız davranacaklar, gerekirse otoritelerin zararlarını karşılayarak kendilerini ayakta tutacağına güvenecektir. Böylece rekabe-

tin azalması, kamu eliyle etkinsizlikler doğuracak ve kırılabilirliği arttıracaktır. Kısaca, rekabetle banka kırılabilirliği negatif bir ilişki içerindedir. Üçüncü görüştekinlerse :Allan ve Gale (2004) ve Boyd ve De Nicole(2005) , rekabetle banka kırılabilirliği arasındaki ilişkinin yönünün ekonomik yapı ve ilişkilere göre farklılaşabileceği, bu anlamda her yerde her zaman geçerli yargılara varılamayacağı üzerinedir. Bu görüşü savunan bilim insanları, yaptıkları ampirik araştırmalarda çelişkili sonuçlara ulaşmışlardır. Dolayısıyla, bu görüşün diğer iki görüş arasında olduğu söylenebilir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde bankacılık sistemi tanıtılmış, varlık nedenleri, türleri ve temel işlemleri teorik ve kavramsal çerçevede anlatılmış ve Türk Bankacılık sektörünün dün ve bugün dönemleri itibarıyla ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir.

İkinci bölümde bankacılık sektöründe rekabete ilişkin teorik bir çerçeve çizilmiş, rekabet yaklaşımları ve rekabet ölçüm metodları anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde Rekabet-Kırılabilirlik ilişkisi ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, bu konuda yapılan çalışmalardan bahsedilmiş, ayrıca rekabetin istikrar ilişkisine de değinilmiştir.

Dördüncü bölümde Rekabet ve Kırılabilirlik ilişkisi ekonometrik olarak Panel Data ve Panel Logit metodlarıyla araştırılmış, çıkan sonuçlar irdelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKALARIN VARLIK NEDENLERİ, TÜRLERİ VE TEMEL İŞLEMLERİ

1.1.BİRER FİRMA OLARAK BANKALARIN VARLIK NEDENLERİ

Bankalar ticari işletme sıfatıyla kar amacı güderek faaliyetlerini sürdürürken aynı zamanda ekonomik sistemin bir parçası olarak da birçok işlevi de üstlenmektedir. Bunlar Finansal Aracılık Yapmak, Likidite Yaratmak, Kredi Taleplerini Değerlendirmek ve Takip Etmek, Asimetrik Bilgi Problemlerini Çözmek, Para Politikalarının Etkinliğini Attırmak, Ekonomik İstikrarı Etkilemek, Ölçek ve Kapsam Ekonomilerinden Faydalanmak, Ödeme Sistemlerinin Etkinliğini Arttırmak ve Dış Ticareti Fonlamak ve İhracatı Teşvik Etmek şeklinde sıralanabilir. Para politikasına ilişkin temel yaklaşımlarda bankalar pasif bir küme olarak görülürler. Oysa ticari bankaların çevrelerine en uygun tepkiler veren bağımsız oluşumlar olarak modellenmeleri gerekir. Endüstriyel iktisatta banka, belirli bir pazarda müşterilerine hizmet sağlayan ve bu hizmetleri üretmek için de belirli bir maliyete katlanan bir firma olarak tanımlanır. Bu süreçte banka, fiyatı ve fiyat dışı araçları kullanarak ve sektördeki varlığını hissettirecek belirli bir getiri elde ederek sektördeki diğer bankalarla rekabet etmek zorundadır. (Den ve Murthy, 2008 :37).

Gorton ve Winton (2002) finansal kurumlar arasında bankaların finansal aracılık fonksiyonu açısından önemine atıfta bulunmak suretiyle, sermaye piyasalarının bu konuda görece daha az önem taşıdıklarına vurgu yapmaktadır. Zira gelişen alternatif ürün ve piyasalara karşın, birey ve kurumlar fon ihtiyaçlarını genellikle bankalar üzerinden temin etmeye devam etmektedir. Bu durumun temel nedenleri, sermaye piyasası gibi alternatif piyasalardaki işlem maliyetlerinin bankalara göre yüksek olması ve asimetrik bilginin varlığıdır. Bankalar, kaynak aktarma konusunda uzmanlaşmış birimler olmaları ve ölçek ekonomilerinden yararlanmaları nedeniyle, işlem maliyetlerini belirgin ölçüde aşağı çekebilmektedir(Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu , 2010:30).

Bankaların varlığına ihtiyaç duyulmasının diğer nedeni ise, kredi verenle kredi kullanan kesim arasında bilgi asimetrisinin mevcut olmasıdır. Kredi veren, borçlunun borcu uygun şekilde kullanıp/kullanmayacağı ve geri ödeyip/ödemeyeceği konusunda borçlu kadar doğru bilgiye sahip değildir. Asimetrik bilgi olarak adlandırılan bu durum nedeniyle kredi veren, ters seçim (adverse selection) ve ahlaki riziko (moral hazard) riskleri ile karşı karşıyadır. Bankalar, asimetrik bilgidan kaynaklanan bu problemleri yürüttükleri izleme faaliyetleriyle (mo-

nitoring) azaltılmaktadır. Bankalar tarafından kredi kullananlar kredi talebi ile başvurduğu andan itibaren izlemeye alınarak, aldığı kaynağı beyanlarına uygun kullanıp kullanmadığı, ödeme taahhütlerine uyup uymadığı takip edilmekte ve böylece ahlaki riziko problemi asgariye indirilmeye çalışılmaktadır.

Bankalar halktan fon toplayarak sahip oldukları büyük havuzlarına küçük girişimcilerin ulaşmasını sağlayarak, onlara yüksek kaynak gerektiren yatırımları gerçekleştirebilme imkânı verebilmektedir. Yatırımların büyüklüğüne paralel olarak bu yatırımların riski de genelde büyük olmaktadır. Bu nedenle bankalar bu büyük riski alabilme ve dağıtabilme özelliğine sahiptir.

Yukarıda verilen açıklamalar bağlamında Gorton ve Winton (2002) tarafından bankaların özellik arz eden nitelikleri şu şekilde sıralanmaktadır;

- Bankalar faaliyetleri itibariyle benzersiz kurumlardır.
- Bankaların para piyasası üzerinde bir gözetim fonksiyonu bulunmaktadır.
- Bankaların müşterileri ile olan ilişkileri çerçevesinde bilgi üretim işlevi vardır.
- Bankaların tüketim eğilimindeki dalgalanmaları azaltıcı yönde bir rolü vardır.
- Bankaların piyasalar ve müşteriler bakımından likidite sağlama fonksiyonu vardır. Bankalar halktan fon toplayarak sahip oldukları büyük kaynakları reel sektöre aktarırlar.
- Bankalar kısa vadeli yükümlülükler ile uzun vadeli varlıkları finanse edebilirler.
- Bankalar, müşteriler ve diğer piyasa katılımcıları arasındaki bilgi asimetrisini azaltırlar.
- Bankacılık sektörünün yapısı kredi verme biçimlerini etkilemektedir.
- Bankaların ilave fonlama gücü ile kredilendirme imkânları bulunmaktadır.
- Bankacılık krizleri finansal sistemin istikrarı için çok önemlidir.
- Bankacılık sektörünün niteliği gereği özel olarak düzenlenmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan, yüksek gelir seviyesine sahip ülkelerde, hem bankalar ve diğer finansal araçlar, hem de bankacılık dışı finansal kuruluşlar ve hisse senedi piyasaları daha büyük, aktif ve etkin durumdadır. Dolayısıyla, finansal sistemin ge-

lişmişliğı ülkenin gelişmişlik düzeyi ile paralellik göstermektedir. Örneğin sigortacılık sektörü, emeklilik ve yatırım fonları gibi banka dışı finansal aracılık alanları kişi başına gelirin yüksek olduğu ülkelerde daha gelişmiştir(Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurumu, 2010:31).

1.1.1.Finansal Aracılık Yapmak

Finansal sistem içinde fon arz ve talebini dengeleme fonksiyonunu üstlenen finansal aracılar olarak bankalar önemli bir yere sahiptir. Bankaların finansal sistem içinde kendilerinden beklenen finansal aracılık fonksiyonlarını etkin bir şekilde yerine getirebilmeleridir. Finansal sistem, üstlendiğı fonksiyonlar itibariyle reel kesimi yakından etkilemektedir. Finansal sistemdeki gelişmeler ve sektörün etkin işlemesi ekonominin bütünü açısından önemlidir.(Kar.,2008:185 aktaran Abdülvahap Özcan).

Bossone(2000) bankalar için “finansal araçlardır; bundan ne daha fazlası ne de daha azı” ifadesini kullanmakla birlikte, bugün bile bankaların hükümetler, halk ve ekonomistler tarafından özel bir statüde değerlendirilmesinin nedenleri, arz ettiği kredileri izleme konusunda ölçek ekonomilerinden faydalanarak yarattığı sosyal faydaya; kısa vadeli ve nominal değerden paraya çevrilebilir mevduat hesapları sayesinde likidite sağlama kapasitesine; para, kredi ve ödeme sistemlerini birleştirmesine bağlamaktadır(Bossone,2000:3-4).

Bilindiğı üzere bankaların ayırmak zorunda olduğu karşılıklar ve fazla kaynakları vardır. Bankaların elindeki aşırı kaynakların fırsat maliyeti çok durumuna bağlıdır. Diğer kurumların gerçekleştiremediğı durumlarda bile bankaların kredi ve likidite arz etme kabiliyeti vardır, çünkü bankaların mevduat yaratma fonksiyonu, diğer kurumlar için hemen ulaşılabilir olmayan, kredi ve likidite esnekliğı sağlar (Corrigan,1982).

Bankalar, her zaman bir aracı kurum olarak merkezi bir öneme haiz kuruluşlardır. Hane halkından mevduat toplayarak, reel sektöre ve sermaye gereksinimdeki ekonomik birimlere kredi olarak aktarmaktadırlar. Bu açıdan bankalar finansal sistemin temelidir.

1.1.2.Likidite Yaratmak

Bankalar sağladıkları vadesiz tasarruf mevduatı hizmetiyle bireylere ve işletmelere istedikleri zaman özgürce harcama yapma olanağı sağlarlar. Ayrıca, kredi vererek ekonominin diğer katmanlarına da yayılarak düzen işlemesine katkıda bulunurlar.

Bankaların ayırmak zorunda olduğu karşılıklar ve kaynakları olduğunu biliriz. Bankaların elindeki aşırı kaynakların fırsat maliyeti oldukça yüksek olduğu bir gerçektir. Diğer aktiflerden farklı olarak fazla kaynaklar faiz geliri sağlamazlar. Bu nedenle, bankalar fazla kaynaklarını elden geldiğince en az düzeyde tutmaya çalışırlar.

Aşırı kaynakları bir yana bırakırsak, bankaların likidite sağlamanın iki yolu vardır. Bankalar ya mevcut aktiflerini satarlar(aktif yönetimi) ya da gereksinim duyduğu parayı ödünç alırlar(pasif yönetimi).

1.1.3. Kredi Talep Edenleri Değerlendirme ve İzleme

Bankalar, işletmelere kaynak sağlamaktadırlar. Bankalar, hem kredi öncesi firma hakkında bilginin toplanması ve değerlendirilmesi hem de kredi kullanımı sonrası kredi kullanıcısının performansının izlenmesi ve gözlemlenmesi açısından uzmanlaşmış kurumlardır.

Bankaların bu konuda uzmanlaşmaları, işlem maliyetlerini oldukça düşürmektedir. Finansal piyasalarda kullanılan teknoloji, portföy çeşitlemesi yoluyla riskin dağıtılması, finansal uzmanlık ve danışmanlık hizmetlerinden herkesin yararlanabilmesi, müşterilere sağlanan olanaklar ve likidite kolaylıkları işlem maliyetindeki olumlu azalma sonuçlarıdır.

Bankalar ağırlıklı olarak tasarruf sahiplerinden mevduat kabul ederler ve topladıkları fonları şahıs ve firmalara kredi olarak kullanırlar. Bu bağlamda bankalar, talep eden şahıs veya firmaların kredi verilebilirliğini değerlendirirler. Bankaların, kredi talep edenin risk düzeyini ölçebilecek personel ve enstrümanları vardır. Bu nedenle iyi borçlu ile kötü borçluyu birbirinden düşük bir maliyetle ayırabilirler. Bankaların bilgi derleme ve işleme kapasiteleri sayesinde ekonomide verimli projeler seçilir ve kredilendirilir. Tasarruf sahiplerinin ve yatırımcıların arada bankalar olmaksızın karşılaşabilmeleri ve tasarrufların ekonomide verimli yatırımlara dönüşebilmesi adeta verimli kullanabilecek yatırımcılara aktarırlar. Değerli bulunan projeler finanse edilir ve acılan krediler geri ödeninceye kadar bu projeler izlenir (Kalaycı, 2010:5-6)

Varlıklar gelenekse bakış açısına göre bankalar girişimciler tarafından ortaya konan projelerin karlılığını ve nispi kapasitesini değerlendirmek konusunda uzmanlaşmışlardır ve bu projeler hakkındaki bilgi üretimlerine dayalı olarak girişimcilere kredi sağlarlar.

Yükümlülükler tarafında geleneksel bakışa göre bankalar, toplayıp üretim işletmelerine sağladıkları uzun vadeli kredilere yatırdıkları, küçük tutarlı, kısa vadeli talep edilebilir mevduatları dolayısıyla özeldirler. Varlıklar ile yükümlülükler arasındaki bu vade uyumsuzluğu, varlıklarının güçlü bilgi içeriği ile birlikte bankalara mevduat sahiplerine likidite sağlamakta ilave bir rol yükler (Carletti ve Hartmann, 2001:8; Vives, 2001).

1.1.4. Asimetrik Bilgi Problemini Çözmek

Finanse edilmek üzere bankalara başvuru projelerin kalitelerine ilişkin bilgiye ulaşmak bazen maliyetli bazen de olanak dışıdır.

Bilgiyle ilgili bu problem, finansal piyasalarda Asimetrik Bilgi olarak ifade edilir. Başka bir ifadeyle, herhangi bir proje veya mal hakkında taraflardan birinin (proje sahibi, mal sahibi gibi) sahip olduğu bilgiye, diğer (bankanın) sahip olmaması veya eksik bilgiye sahip olmasının, finansal piyasalarda doğru kararlar alınabilmesini engelleyebilmesi, kredi piyasalarında asimetrik bilgi problemi olarak da bilinir (Kalaycı, 2010:7).

Risk ve belirsizliğin varlığı bankaların aracılık fonksiyonuna esas teşkil eden unsurlar olması açısından dikkat çeker. Kredi piyasalarında belirsizlik ve asimetrik bilgi her zaman karşılaşılan sorunlardandır. Fiyat mekanizmasının bu konuda bir çözüm üretememiş olması, simetrik olmayan bilginin elde edilmesi gerekliliğini ve bu bilginin elde edilmesi için belli bir maliyete katlanmayı gerektirdiğidir (Mishkin,1998: :42). Bu nedenle, kredi piyasalarında bilginin toplanması, kredi talep edenlerin değerlendirilmesi konusunda uzmanlaşmış bir aracı olarak bankaların önemini oldukça arttırmaktadır.

Kredi piyasalarında bankaların asimetrik bilgi sorunlarının giderilmesinde diğer araclara göre daha avantajlı niteliklere sahip olduğu gerçeğidir. Bankalar, kredi talep başvurularının incelemeye yönelik istihbarat çalışmaları yaparken, diğer bankaların da üye olduğu ve üyelik aidatı karşılığı kendilerine özel bilgi üreten kuruluşları bilgi kaynağı olarak kullanmaktadırlar.

Bankalar ekonominin büyümesi ve sürdürülebilmesi için gerekli fon akımını sağlarlar. Sağladıkları kaynakları üretim ve verimliliğe katkı sağlamak amacıyla reel

sektöre aktarılır. Bu açıdan bankalar son derece önemlidir. Ekonominin can damarlarıdır.

Kredi piyasalarında bankaların, asimetrik bilgi sorunlarının giderilmesinde diğer aracı kurumlara göre daha avantajlıdır. Asimetrik bilgidен kaynaklanan iki temel sorun, ters seçim ve ahlaki tehlike sorunudur. Ters seçim probleminin engellenmesi, kredi talep başvurularının çok iyi bir biçimde incelenmesi ve irdelenmesidir. Ahlaki tehlike sorununun engellenmesi ise kredi tahsis edildikten sonra, kullananın izlenmesi ve gözlemlenmesini gerektirmektedir. Finansal piyasalardaki bu iki sorunu kısaca tanımlanırsa(Kalaycı,2010:8)

1.Ahlaki Tehlike veya Zafiyet (Moral Hazard): Kredi alan tarafın, kredi verenin bakış açısına göre ahlaki olmayan bir biçimde davranarak, daha yüksek getiri olan ve buna karşılık riski, kredi verenin kabul edebileceğinden daha yüksek olan projelere girilerek zarar etme olasılığını ifade eder. Bu tür projeler başarılı olursa, yararı borçluya olmasına karşılık, başarısız olursa riskin büyük kısmı kredi verene aittir.

2.Ters Seçim (Adverse Selection): Kredi almak konusunda en istekli olan müşterilerin potansiyel “kötü” borçlu olduğu asimetrik bilgi sorunudur. Büyük risk almak isteyen müşteriler, kredilerin geri ödenmesi konusunda istekli olmayacaklarından, yüksek faiz oranlarından kredi almakta bir sakınca görmezler. Bankalar finansal piyasalarda (kredi piyasalarında) yer alan ters seçim ve ahlaki zafiyet sorunlarını büyük ölçüde çözebilirler (Kalaycı, 2010:8).

3.Kredi Tayınlanması: Borç veren bankaların Ters Seçim ve Ahlaki Tehlike gibi nedenlerle ya da borcun geri ödenemeyeceği korkusuyla birey ya da firmaların borç alabilecekleri miktarı kısıtlamalarıdır.

Kredi tayınlamasına ilişkin bilinen tüm nedenler kredi piyasalarındaki eksik bilgidен doğmaktadır. Kredi tayınlamasını Jafee ve Russel (1976) ters seçim probleminin, Stiglitz ve Weiss (1981) ise kredi piyasasındaki ahlaki zafiyetin bir sonucu olarak tanımlarken; Williamson (1986) kredi tayınlamasının kredi kullandıran tarafın borcun ödenmesini temin edebilmek için borç alan tarafın koşullarını izleme maliyetine katlandığı durumda ortaya çıktığı görüşündedir.

1.1.5. Para Politikalarının Etkinliğini Arttırmak

Bankalar ile Merkez Bankası arasında, kısmen Merkez Bankasının son ödünç verme mercii (lender of last resort) olma fonksiyonundan kaynaklanan, doğrudan bir ilişki vardır.

Merkez Bankalarının işlem ve politikaları, finans piyasalarının durumunu, para ve kredi yaratımını ve genel ekonomik koşulları yönetir (Corrigan, 1982). Bir ekonomide para politikasının etkinliği o ekonomide gelişmiş bir bankacılık sisteminin olmasına bağlıdır.

Merkez Bankalarının para politikası araçları (açık piyasa işlemleri, reeskont politikası, zorunlu karşılıklar) ancak gelişmiş bir bankacılık sisteminin varlığı halinde ekonomi üzerinde etkili olabilir (Kalaycı, 2010:10).

1.1.6. Ekonomik İstikrarı Etkilemek

Bankacılığın önemli özelliklerinden biri de, bir bankanın başarısızlığının diğer bankalara da yayılmasıyla doğacak bulaşma etkisidir (Gomes, 2004). Bankaların ve bankacılık sisteminin sahip olduğu özel statüyü Carletti ve Hartmann (2001:8), bankaların temel olarak istikrarsızlık karşısında diğer sektörlere göre daha savunmasız olarak görülmelerine, ayrıca banka mevduatlarında tutulan fonların önemli bir bölümünün küçük yatırımcılara ait olmasına bağlamaktadırlar. Banka bilançolarının bu özel görünümüne vurgu yapan Vives (2001) de, banka sermayesi içinde borcun ağırlıklı olmasının ve küçük yatırımcılar arasındaki geniş dağılımının banka faaliyetlerinin izlenebilirliğini zorlaştırırken, bankaların da iflas (ya da borç ödeyememe) riskini arttırdığını belirtmektedir. Bu durum, bankaların çok fazla risk alma eğilimini arttıran ahlaki tehlike problemini ifade eder.

Dahası, bankaların iflasının yol açacağı sosyal maliyet de daha geniş olur. Bu sosyal maliyet, finansal ve ekonomik sıkıntı maliyetlerini içerir. Finansal sıkıntı maliyeti bankaların alacaklılarına ve pay sahiplerine dayanır ve böylece bankaların kararlarında içselleşir. Bilgi sermayesinin kaybı, borçlularla ilişkilerin iyileştirilmesi gibi kayıplar ise banka tarafından kısmen içselleştirilen maliyetlerdir. Ödeme sisteminin bozulması ve bulaşma etkisi gibi maliyetler ise dışsal maliyetlerdir (Vives, 2001:538).

Gerçekten de vadesinde borçlarını ödeyebilecek durumda olan bir banka tamamen spekülatif bir panikle karşılaşabilir ve mevduat sahiplerinin fonlarını çekmeye başlamasıyla banka varlıklarını hızla ve yüksek bir maliyetle paraya çevirmek zorunda kalabilir. Bunun yanında, bir firmanın başarısızlığından kaynaklanan bulaşma etkisi nedeniyle, hem finansal sektör hem de reel sektör için güçlü negatif dışsallık yaratan sistematik risk tehlikesi ortaya çıkar. Bankacılık sektörünün kırılganlığını telafi etmek için uygulanan mevduat sigortası ve son ödünç verme mercii, ahlaki tehlike (moral hazard) problemini doğurabilir (Vives, 2001:5

1.1.7. Ölçek ve Kapsam Ekonomileri

Bankalar, örgütsel sabit maliyetlere bağlı olarak ölçek ekonomilerinden, mevduat ve kredi faaliyetlerinin ortak provizyonu yoluyla da kapsam ekonomilerinden faydalanabildikleri için özeldirler (Gomes, 2004). Benston ve Smith (1976; aktaran Kalaycı, 2010) uzmanlaşmaya bağlı olarak finansal aracılardan ölçek ekonomilerine ulaştıkları ve bu nedenle işlem maliyetlerini düşürebildiklerini vurgulamaktadır. Bankalar müşterileri hakkında da detaylı finansal bilgileri çok daha düşük maliyetle elde edebilirler. Ayrıca, bankalar araştırmayla ilgili işlem maliyetlerini de azaltabilirler.

Bankacılık sektöründe optimal büyüklüğün olup olmadığı konusu uzun tartışmalara konu olmaktadır. Ülkemiz bankacılık sektörü açısından da durum net değildir. Bazı çalışmalarda büyük bankaların performansları kabul edilebilir ölçülerde bulunurken bazılarında kabul edilemez bulunmaktadır (Arıcan, 2011 :21).

Oligopolcü piyasalarda ürünler homojen olmasının yanı sıra, farklılaştırılabilmekte ve piyasanın yapısına göre değişiklik gösterebilmektedir. Oligopolistik bir piyasa yapısına sahip bankacılık sektöründe de bankalar arasında personel ve şube sayısı, varlık ve mevduat yapısına göre büyük farklılıklar görülebilmektedir. Böyle bir ortamda faaliyette bulunan küçük bankalar piyasa yapısına etkide bulunmadıkları için büyük bankaların piyasa yapıcı etkisinde kalabilmekte ve bu politikaları izlemektedir. Bankacılık sektöründe bankalar, diğer firmalardan farklı olarak aktif ve pasifleri ile ürün yaratabilirler. Finansal sistemdeki gelişmeye paralel olarak bankaların sahip oldukları (ürettikleri) ürün sayısı da hızla artmaktadır. Bankalar arasında artan rekabet, bankaların ürün sayılarını arttırmalarını da zorunlu hale getirirken, fon kaynağı ve kullanım yapısı ile fon kaynak maliyetinin önemini ortaya çıkarmaktadır (Ayan T, 2002: 33) Bankalarda sunulan finansal ürünlerin çeşitliliği, bankaların kapsam ekonomilerinden yararlanmalarını da olanak tanımaktadır.

1.1.8. Ödeme Sistemlerinin Etkinliğini Arttırma

Ödeme sistemleri, ekonomik birimler arasında mal ve hizmetlerin değişimini kolaylaştıran araçları, kurumsal ve örgütsel çatıyı, işletim süreçlerini ve haberleşme ağını kapsamaktadır. Ödeme sistemlerinin önemi, özellikle mali sektörde üstlendikleri rollerden kaynaklanmaktadır. Ödeme sistemlerinin amaçları, bankalar arası fon aktarımlarında etkinlik sağlanması; ödeme risklerinin en aza indirilmesi; ödeme ris-

kinin en aza indirilmesi;fon yönetiminde kolaylık sağlanması ve bankacılık sistemine yeni hizmetler sunma fırsatı verilmesi olarak sıralanmaktadır (<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/osi/11Tr.html>(15.11.2010).

Teknolojik gelişmelere paralel olarak bankacılıkta ortaya çıkan gelişmeler, ödeme sistemlerinde de önemli değişikliklere yol açmıştır. Bankacılık sektörünün konusunu teşkil eden ve ekonomik hayatın içinde giderek büyük hacimlere ulaşan “para”, işlevini yeni bir şekle dönüştürerek elektronik ortamda kaydi para aktarımı olarak sürdürmeye başlamıştır.

Büyüyen mali sektörde artan rekabet, işlem hacmine paralel olarak daha çok personele gereksinim duyulması, maliyetlerin sürekli yükselmesi, bilgi ve belgenin sürekli kullanıma hazır halde tutulması gerekliliği, müşterilere sunulan bankacılık hizmetlerinin etkinliğinin artırılması ve çeşitlendirilmesine yönelik arayışlar, çağın teknolojik olanaklarının bankacılık sektöründe yaygın ve etkin bir şekilde kullanılması gereğini ortaya çıkarmıştır(<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/osi/11Tr.htm>(15.11.2010).

1.1.9. Dış Ticareti Fonlamak ve İhracatı Teşvik Etmek

Bankacılık sistemi içerisinde geliştirilen belge karşılığı ödeme, peşin ödeme, alıcı firma prefinansmanı, banka teminatı, akreditif, forfaiting gibi uygulamalar, dış ticareti finanse ederek firmaların ithalat-ihracat işletmelerinin daha hızlı, kolay ve güvenilir şekilde yürütülmesini sağlamakta ve ihracatı teşvik etmektedir (Altan, 2001:68).

1.2. BANKALARIN TÜRLERİ

Bankaları kapsamlarına ve faaliyet alanlarına göre iki grupta ele almak mümkündür.

1.2.1. Kapsamlarına Göre Banka Türleri

Kapsamlarına göre bankaları, özel bankacılık, perakende bankacılık, toptancı bankacılık, evrensel bankacılık, uluslararası bankacılık, holding bankacılığı ve kıyı bankacılığı olarak sınıflandırılır.

1.2.1.1. Özel Bankacılık

Özel bankacılık (Private Banking) olarak adlandırılan hizmet türü, müşterilerin varlıklarının kişilerin belirlediği risk ve beklentilerine göre özel olarak yönetilmesini ifade eder. Bu uygulamada banka tarafından müşterinin profili belirlenmek suretiyle, onun ihtiyaç ve yatırım tercihlerine göre kişiye özel alternatif ürünler sunulmaktadır. Bankalar özel bankacılık hizmetini bu iş için özel olarak hazırlanmış şubeler aracılığıyla verirler. Özel bankacılık her türlü standart bankacılık, kiralık kasa ve gişe hizmetleri; repo işlemleri, sabit getirili menkul kıymetler ve yurt içi hisse senetleri alım-satımı gibi yatırım hizmetleri; birikimlerin yabancı para ve menkul kıymetlerde değerlendirilmesi; türev ürünlerde yatırım; kişiye özel tasarlanmış kredi kartları, özel fonlar, kişiye özel hazırlanmış mevduat ürünleri ve opsiyon stratejileri gibi ürün ve hizmetleri kapsamaktadır. Türkiye’de özel bankacılıkta genelde 250 bin TL üstü varlığa sahip müşteri kitlesi hedeflenmektedir(www.tuketicifinansman.net(02.05.2010)).

1.2.1.2. Perakende Bankacılık(Retail Banking)

Perakende bankacılık, her köşe başında bir şube esasına dayanan, geniş alana yayılmış, küçük, orta ve büyük ölçekli firmaların yoğun kredi taleplerini karşılamak üzere kurulan şubelerin gördüğü hizmetlerden oluşur.

Perakende bankacılık, mevduat bankacılığı(deposit banking),şube bankacılığı (branch banking) ve ticari bankacılık (commercial banking) şeklinde de adlandırılmaktadır. Perakendeci bankalar vadeli ve vadesiz mevduat hesapları, çek tahsilâtı, akreditif, açık kredi işlemleri, tüketici, taşıt ve konut kredileri, kredi kartları, kambiyo işlemleri, havale, EFT, yatırım yönetimi, menkul kıymet alım satım işlemleri, sigorta işlemleri, fatura tahsilâtları, maaş ödemeleri gibi çok geniş bir ağı yayılı küçük çapta işlemleri yapmaktadır.

Perakendeci bankalar, zaman zaman toptancı-perakendeci olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Bireylere ve KOBİ dediğimiz işletmelere hizmet eden perakende bankalar, bu hizmetlerinden faiz, komisyon, masraf. Vs. gelirler sağlamaktadır.

Perakendeci bankalar küçük montanlı ancak çok geniş bir alana hizmet etmekte olup, riskleri düşüktür(Parasız, 2009:13).

1.2.1.3. Toptancı Bankacılık (Wholesale Banking)

Perakende bankaların aksine, toptancı bankacılık kapsamında az sayıda fakat yüksek hacimli işlemler gerçekleştirilir (Mathews ve Thompson, 2005:56). Kurumsal Bankacılık hizmetlerini içerir. Finansal olmayan işletmeler, finansal nitelikli işletmeler (sigorta kuruluşları) ve hükümetin bazı kurumlarının faaliyetlerini kapsamında yer alır. Bu kategoriye göre ayrıca, banka dışı finansal kurum olarak kabul edilen leasing, forfaiting ve factoring kuruluşları da girmektedir (Ceylan, 2003:343-344).

Toptancı bankacılık, bankalar ya da diğer finansal kurumlar arasındaki çift yönlü aktiviteleri ifade eder. Kıta Avrupa'sının bankacılık ağırlıklı finansal sisteminde, evrensel banka grupları arasındaki likidite aktarımı toptancı bankacılığın en önemli bileşenidir ve bu gruplar tüm finansal hizmet faaliyetlerinin büyük bir bölümünü kontrol eder (Cabral vd, 2002:11).

1.2.1.4. Evrensel Bankacılık

Evrensel bankalar, tarihsel gelişimleri, örgüt yapıları ve stratejik yönelimleri itibarıyla finansal sektör içerisinde çok ürün üreten firmalar olarak ortaya çıkmıştır. Kendi ana ülkelerinde evrensel bankalar hemen tüm müşteri kitlelerini hedef almakta ve onlara her alanda uygun finansal hizmetler sunmaya çalışmaktadırlar. Kendi ülke piyasalarının dışında ise çoğu faaliyetlerini uluslararası bankacılık, toptancı bankacılık ve menkul kıymet faaliyetleri alanlarında toplayarak, genellikle daha sınırlı bir rekabet profili çizerler. Yabancı piyasalarda nadiren perakende bankacılık faaliyetlerinde bulundukları da olur (Walter, 2003:207). Evrensel bankacılık, işletme finansmanını, sermaye piyasası ve yabancı para araçlarını ve hizmetlerini kapsayan çok geniş faaliyet alanlarını içine alır.

Birçok evrensel banka, faaliyetlerini faiz gelirlerinden ziyade hizmetler karşılığında aldıkları komisyonlardan karşılamaktadır (Ceylan, 2003:344).

1.2.1.5. Uluslararası Bankacılık

Uluslararası bankalar, yabancı müşterilerine mahsup hesabı (payment accounts) ve kredi fırsatları gibi finansal hizmetler sunan kuruluşlardır. Söz konusu yabancı müşteriler bireyler ya da şirketler olabilmekte, böylece her uluslararası banka iş yaptığı kişiler ile kendi çalışma prensiplerini oluşturabilmektedir. Uluslararası ban-

kalarla çalışan işletmeler kendileri için oldukça maliyetli olabilecek uluslararası işlemleri kolaylaştırma amacı taşırlar.

Ayrıca uluslararası bankalar ile çalışan firmalar, kendi faaliyetlerini uluslararası ölçeğe taşımak konusunda da bu bankalardan destek alabilmektedirler. Bireylerin uluslar arası bankalarla çalışmaları ise birkaç nedene bağlı olmaktadır: Bunlardan biri, gelirlerin uluslararası bankalarda gizlenmesi suretiyle vergiden kaçınmaktır. Diğer sebepler ise, uluslararası bankaların ulusal faiz dalgalanmalarından daha az etkileneceği ve daha güvenli olacağı düşüncesi, uluslararası bankalar tarafından mevduata verilen daha yüksek faizler olarak sıralanabilir (www.howstaffworks.com (03.12.2010).

1.2.1.6. Holding Bankacılığı

Holding bankacılığı, bir bankanın doğrudan veya dolaylı olarak bir ya da daha fazla bankaya sahip olması, kontrol etmesi veya bir bankanın sermayesinin çoğunluğunun bir holdingin kontrolünde olması şeklindeki yapıyı ifade eder (Takan, 2001: 21).

Türkiye’de aşağı yukarı yirmiden fazla ticari banka belirli grup, kişi, holding ya da öteki bankaların kontrolü altında bulunmaktadır.

Türkiye’de Holding Bankacılığı, 5411 sayılı yasa ile düzenlenmiştir. Kanunun 3.üncü maddesine göre, finansal holding şirketi; içlerinden en az bir tanesi bir kredi kuruluşu olmak koşuluyla bağlı ortaklıklarının tümü veya çoğunluğu kredi kuruluşu veya finansal kuruluş olan şirketi ifade etmektedir(Parasız, 2009:134).

1.2.1.7. Kıyı Bankacılığı(Off-ShoreBankalar)

Off-shore bankacılık olarak bilinir. Dışarıdan sağlanan fonların yine ülke dışında kullanılmasını amaçlayan bir banka türüdür. Off-Shore bankacılıkta biri ya da birkaçı yabancı banka ya da off-shore bankacılık işlemleri yapmaya yetkili yerel banka olan kişi ya da kuruluşların yabancı parayla yaptıkları bankacılık işlemleri düşünülmelidir. Off-shore bankalar işlem hacimlerinin büyüklüğü, örgütleniş biçimi, çalışma alanlarının genişliği, personelin nitelikleri, riske girme, yönetim, müşteri ilişkiler gibi her konuda toptancı bankacılık niteliği taşımaktadır (Parasız,2009:138) .

Denetim ve vergilendirmenin en az düzeyde olduğu yerlerde konvertibl para- lar üzerinden işlem yaparak, çok uluslu şirketlere ve uluslararası girişimlere hizmet

veren bankalardır (www.TBB-bes.org. Tr(11.01.2011). Euro-kredi sendikasyonları, yabancı tahvil ihraçları, faiz ve para swapları, fon yönetimi, leasing, factoring, forfaiting, altın ve döviz işlemleri başlıca faaliyet alanlarıdır (Akbulak vd.2004: 83).

1.2.2. Faaliyet Alanlarına Göre Banka Türleri

Faaliyet alanlarına göre bankalar, merkez bankaları, ticaret bankaları, yatırım bankaları, kalkınma bankaları ve katılım bankaları olarak sınıflandırılabilir.

1.2.2.1. Merkez Bankaları

Emisyon yetkisine sahip olarak para arzını kontrol eden bankalardır. Bu nedenle merkez bankaları para piyasasını düzenlemek, fiyat istikrarını sağlamak, bankacılık sistemini kontrol etmek, ülkenin altın ve döviz rezervlerini yönetmek gibi önemli fonksiyonlar üstlenirler (Akbulak vd, 2004:83).

1.2.2.2. Ticaret Bankaları

Bankacılık sektöründe en çok karşılaşılan banka türü olup, temelde klasik bankacılık faaliyetleri olan mevduat toplama ve kredi verme faaliyetiyle uğraşırlar. Başlıca fon kaynakları mevduat, kullanılan krediler ve özkaynaklardır (Akbulak vd, 2004:82).

1.2.2.3. Yatırım Bankaları

Devletlerin ve firmaların uzun vadeli fon ihtiyaçlarını karşılamaları için onların hisse senetleri ve tahviller gibi menkul kıymetler ihraç etmelerine aracılık eden kurumlardır. Büyük hacimli işlemler yapan endüstriyel kuruluşlara ya tek başına ya da bir sendikasyonun üyesi olarak uzun vadeli sabit sermaye sağlayan ve menkul kıymet ihracı yapabilen mali kuruluşlardır.

Mevduat toplama yetkisine sahip olmayan yatırım bankaları, tahvil ihraç etmek ve kredi almak suretiyle elde ettikleri kaynakları kendi nam ve hesaplarına menkul kıymet almak ya da firmalara orta ve uzun vadeli yatırım ve proje kredisi sağlamak şeklinde kullanırlar. Yatırım bankaları, yatırım yaptıkları menkul kıymetleri daha sonra halka satmaları nedeniyle literatürde menkul kıymet taciri olarak da adlandırılırlar (Akbulak vd, 2004: 82).

1.2.2.4. Kalkınma Bankaları

Gelişmekte olan ülkelerde yatırım sermayesi eksikliğini gidermek ve kalkınmada öncelikli bölgelere finansman sağlamak amacıyla kurulmaktadırlar. Hükümetler veya uluslararası kurumlar tarafından sağlanan fonlar ve tahvil ihracı yoluyla kaynak temin ederler. Mevduat toplama yetkisine sahip değildirler (Akbulak vd, 2004:82-83).

1.2.2.5. Katılım Bankaları

Konvansiyonel bankacılık anlayışının dışına çıkarak, faizden uzak kalmak isteyen kişilerin finansman ihtiyaçlarını karşılamaları, tasarruflarını değerlendirmeleri ve modern bankacılık hizmetlerinden yararlanmaları amacıyla faizle çalışan klasik bankalara alternatif olarak kurulan kuruluşlardır. “Özel Cari Hesap” ve “Katılma Hesapları” adı altında iki yöntemle fon toplayabilen özel finans kurumları, topladıkları bu fonları üretim desteği, bireysel finansman desteği, kar-zarar ortaklığı yatırımı, finansal kiralama ve mal karşılığı vesaikin alım-satımı şeklinde kullandırmaktadırlar (Coşkun, 2005:111-115).

1.3. BANKALARIN TEMEL İŞLEMLERİ

Genel anlamıyla bankalar, bir dizi karakteristikler (likidite, risk ve geri dönüşün özel bir bileşimi) ile yükümlülüklerini satıp, farklı karakteristiklerdeki varlıkları satın alarak kazanç elde etmeye çalışırlar. Bu süreç sıklıkla varlık değişimine işaret eder. Bir birey komşusuna rehin karşılığı borç vermektense, parasını bankadaki bir tasarruf mevduatı hesabına yatırır ve bankaya da komşusuna vereceği krediyi sağlar. Böylece banka tasarruf edilen mevduatı kaydi paraya dönüştürmüş olur (Mishkin, 1998:232).

Bankacılık işlemlerini aslında üç ana gruba ayırmak mümkündür: Mevduat toplama, kredi dağıtımı ve belirli bankacılık hizmetlerinin görülmesi (Mishkin, 1998:232).

Bankalarda varlık dönüşüm süreci kısa vadeli borç alıp, uzun vadeli borçlanması şeklinde gerçekleşir. Varlık transformasyon ve bir dizi hizmet (çek ödemeleri, kayıt tutma, kredi değerlendirme ve benzerleri) süreci, bir şirketin herhangi bir üretim sürecine benzer. Eğer banka istenen hizmetleri düşük maliyetlerle üretir ve varlıklar

üzerinden ciddi bir girdi sağlarsa, kar sağlamış olur; tersi durumda ise kayıptadır (Mishkin, 1998:232).

Bir örnekle özetlemek gerekirse; bir bankadaki hesap üzerine yazılan çek, başka bir bankaya verildiğinde, mevduatı alan banka çek tutarına eşit miktarda rezerv kazanmış olur ve üzerinde çek yazılan banka rezervlerinin de aynı tutarda düştüğü görülür. Bu nedenle bir banka ilave mevduatlar aldıkça rezerv kazanmış, mevduat kaybettikçe de rezerv kaybetmiş olur (Mishkin, 1998:233).

Tüm diğer özel işletmeler gibi bankaların da amacı, uzun dönemli karlılıklarını maksimum düzeye çıkarmaktır. Banka karları her şeyden önce kredilerden sağlanan faiz geliri ve yatırımlardan elde edilir. Uzun dönemli karları maksimize etmek mantıklı bir amaçtır, çünkü beklenen yıllık karların büyüklüğü ve zamanlaması kadar, cari yıl karlarını da dikkate alır. Menkul kıymetleri açıkça ihraç edilmiş olan bankalar için bu amaç firmanın menkul kıymet fiyatlarına yansıtılabilir. Bir firmanın menkul kıymetlerinin fiyatı, pazarın o firmanın beklenen kazançları ve muhtemel riskleri hakkında bir yargıya varmasına yol açar.

Bu durumun uzantısı olarak, pazar fiyatı, menkul kıymet sahipleri lehine yönetimin ne kadar iyi bir performans gösterdiğinin devamlı bir göstergesi olur. Hisseدارların tatmin olmadıkları herhangi bir zamanda menkul kıymetler satılabilir ve bu da hisse başına piyasa fiyatı üzerinde aşağı yönlü bir baskı doğurur (Kidwell ve Peterson, 1990:164).

Bankalar, diğer kanunlarda öngörülen hükümler saklı kalmak kaydıyla aşağıda belirtilen faaliyetleri gerçekleştirebilirler (25983 sayılı mükerrer resmi gazete, 01.11.2005:m.4).

- a) Mevduat kabulü.
- b) Katılım fonu kabulü.
- c) Nakdî, gayrinakdî her cins ve surette kredi verme işlemleri.
- d) Nakdî ve kaydî ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dahil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri.
- e) Çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası işlemleri.
- f) Saklama hizmetleri.
- g) Kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi işlemleri.
- h) Efektif dahil kambiyo işlemleri; para piyasası araçlarının alım ve satımı; kıymetli maden ve taşların alımı, satımı veya bunların emanete alınması işlemleri.

i) Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı; vadeli işlem sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin, birden fazla türev aracı içeren basit veya karmaşık yapıdaki finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri.

j) Sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri.

k) Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri.

l) Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık amacıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri.

m) Başkaları lehine teminat, garanti ve sair yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işleri.

n) Yatırım danışmanlığı işlemleri.

o) Portföy işletmeciliği ve yönetimi.

p) Hazine Müsteşarlığı ve/veya Merkez Bankası ve kuruluş birlikleri nezdinde oluşturulan bir sözleşme kapsamında üstlenilen yükümlülükler çerçevesinde alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı.

r) Faktöring ve forfaiting işlemleri. s) Bankalararası piyasada para alım satımı işlemlerine aracılık.

t) Finansal kiralama işlemleri.

u) Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri.

v) Kurulca belirlenecek diğer faaliyetler.

Mevduat bankaları birinci fıkranın (b) ve (t), katılım bankaları (a), kalkınma ve yatırım bankaları (a) ve (b) bentlerinde belirtilen faaliyetleri gerçekleştiremezler.

1.4. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

Ülkemizde her alanda olduğu gibi bankacılık sektörü de yapısal dönüşümünü Cumhuriyet Dönemi ile başlamaktadır. Bankacılık sektörü, Osmanlı İmparatorluğu döneminde iktisadi yaşamda hatırı sayılır bir gelişme gösterememiş, cılız ve yavaş bir biçimde büyümeye çalışmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana ekonominin genel yapısı ve iktisadi başarı, bankacılık sektörünün yapısı ve gelişiminde en büyük etki unsurudur. Türkiye’de bankacılık sektörünün tarihsel gelişim süreci, ekonomik gelişmelerin dönüm noktaları da dikkate alınarak incelenecektir.

1.4.1. Osmanlı Devletinde Bankacılık

Osmanlı Devletinde Batı Avrupa'da ki gibi endüstri devrimi yaşanmadığı için aynı şekilde bir bankacılık sistemi gelişmemiş ve teşvik de edilmemiştir. Bu nedenle 19.yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı Devletinde bankaya rastlanmamaktadır. Bankacılık işlemleri sarraflar ve bankerler tarafından yapılmıştır. Osmanlıda, yalnızca Hazine'nin iç ve dış borçlanmasını kolaylaştırmak amacıyla, özellikle yabancı bankaların varlığına ihtiyaç duyulmuştur. 1847 yılında sarraflar tarafından kurulan İstanbul Bankası, Osmanlıdaki ilk bankadır. Ancak banka ödeme yeteneğini tehlikeye düşüren işlemlere girişmesi ve spekülasyon yapması nedeniyle 1852 yılında kapanmıştır (Sağlam, 1976:247).

1.4.2. Cumhuriyet Dönemi Türk Bankacılığı

Cumhuriyet Dönemi Bankacılığı incelenirken, 1923-1980 ve 1980 sonrası dönem olarak ayırırsak doğru yapmış oluruz. Finansal kesimin 1923-1980 ve 1980 sonrası dönemle bir bütünlük arz ettiği söylenebilir. Finansal sistemin yeni gelişmeye başladığı bu dönemde devletin, bankacılık etkinliklerine yoğun biçimde katıldığı ve kanıtlayıcı düzenlemeler uyguladığı görülmektedir. Bu çalışmada Bankacılık kesiminin tarihsel süreci, 1923-1980 yılları 1923-1932, 1933-1944, 1945-1959 ve 1960-1980 arası olmak üzere 4 alt dönem olarak incelenmektedir.

1.4.2.1.Kuruluş Dönemi(1923-1932) Dönemi

Osmanlıdan devralınan İktisadi yapı oldukça yıpranmış ve tarıma dayalıydı. Bu bağlamda Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki iktisat politikaları, devralınan bu yapının değiştirilmesine yöneliktir. Şubat 1923 tarihinde İzmir'de yapılan ilk İktisat Kongresiyle ekonominin yönü biçimlenmişti. Bu kongre'de iktisadi gelişme için ulusal bankacılığın kurulması ve gelişmesi tüm katılımcılar tarafından dile getirilirken, iktisadi kalkınmanın hızlandırılmasında bankacılık kesiminin taşıdığı yadsınamaz önemin bilinci içinde ulusal bankacılığın geliştirilmesi için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulan veya Türkiye'de şube açmak yoluyla faaliyette bulunan 38 yabancı bankadan onüçü Cumhuriyet dönemine geçmiştir. 1923 yılına ilişkin kesin veriler olmamakla birlikte, Cumhuriyet dönemine geçişte

mevduat ve kredi piyasasında yabancı bankaların payı yüzde 50 dolayında hesaplanmaktadır (Akgüç, 2000:10-11).

İzmir İktisat Kongre'sine katılan tüccar grubu hükümetin de ortağı olacağı bir ana ticaret bankasının kurulmasını önermiş ve Türkiye İş Bankası A.Ş. bu öneriler doğrultusunda 1924 yılında özel kesim bankası olarak kurulmuştur. Cumhuriyet döneminin ilk özel sermayeli mali kuruluşu sayılan İş Bankası A.Ş.'nin görevi gayrimenkul alım-satımı yapmak, her türlü sınaî, ticari işlerle uğraşmak ve bu alanda çalışan işletmelere kredi açmak olarak belirlenmiştir (Şahin, 2009:35).

Yine İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlar doğrultusunda 1925 yılında bir devlet bankası olarak Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Banka, özel kesim tarafından yeni kurulacak sanayi ve madencilik kuruluşlarına kredi sağlamak, özel kesimle ortaklıklar kurmak ve devlete ait sanayi kuruluşlarını geçici olarak işletmek ve zaman içinde bu kuruluşları özel kesime devretmek amacıyla kurulmuş bir ilk kalkınma bankasıdır. Banka, kamu kesiminin özel kesime kaynak aktarması sürecinin başlangıç düzenlemesi ya da kurumlaşması olarak görülebilir. Banka, kaynaklarının büyük bir kısmını kuruluş halinde devraldığı iştiraklerine bağlaması yüzünden, sanayi ve madencilik alanında etkinlikte bulunan işletmelere yeterli kredi yardımıyla bulunamamış, 1932 yılında Banka'nın yerini almak üzere Sanayi Ofisi ve Türkiye Sanayi Kredi Bankası kurulmuştur. Söz konusu kuruluşların da başarısız olması üzerine, 1933 yılında, bunların yerine Sümerbank kurulmuştur (Kepenek ve Yentürk, 2005:46).

İzmir İktisat Kongre'sine katılan tarım kesimi temsilcilerinin önerileri doğrultusunda, Osmanlı devletinde ulusal sermaye ile kurulup Cumhuriyet dönemine intikal eden en önemli banka olan Ziraat Bankası 1924 yılında yeniden düzenlenmiş ve sermayesi arttırılmıştır. Ayrıca Banka'ya tarım kesimine kredi vermenin yanında her türlü bankacılık faaliyetinde bulunabilme yetkisi verilmiştir.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında 1926 yılında Emlak ve Eytam Bankası olarak kurulan, 1946 yılında Emlak ve Kredi Bankası'na dönüşen banka, bankacılık kesiminin etkin bir bankasıdır. Banka'nın kuruluş amacı, ülkenin inşasını hızla gerçekleştirmesi ve inşaat kesimi için gerekli kredileri sağlamak ve yetim haklarını korumak biçiminde belirtilmiştir.

Cumhuriyet döneminde bankacılık alanında atılan en önemli adımlardan birisi, 11 Haziran 1930 tarih, 1715 sayılı Kanunu uyarınca, Merkez Bankası'nın 15 milyon TL sermayeli bir anonim şirket olarak kurulması olmuştur. Ulusal bir devlet bankası kurulması fikri 1923 yılında toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde ele alınmıştır.

Kongrede, bir taraftan devletin bankacılık politikasını belirleyecek, diğer taraftan banknot ihracı ile devlet kredisi tanzim edecek bir merkez bankası oluşturulması üzerinde durulmuştur. 1924 yılında Hükümet Osmanlı Bankasını bir devlet bankasına dönüştürmek için bazı girişimlerde bulunmuştur. Ancak o günkü iktisadi ve mali koşullar buna uygun değildi. Bunun üzerine aynı yıl Osmanlı Bankası ile Cumhuriyet Hükümeti arasında bir anlaşma yapılmıştır. Buna göre, Bankanın 1925 yılında sona erecek olan banknot ihracı imtiyazı 1935 yılına kadar uzatılmıştır. Ancak bu süre zarfında ulusal bir merkez bankası kurulması halinde Osmanlı Bankasının buna bir itiraz hakkı olmayacaktı. Bu çerçevede bankanın kurulması 1930 yılında mümkün olabilmıştır. 1 Eylül 1931 tarihinde Hükümetçe kabul edilen Banka Nizamnamesi (Ana sözleşme) 20 Eylül 1931 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girdi ve Merkez Bankası 3 Ekim 1931 tarihinde faaliyete geçti. 1715 sayılı Kuruluş Kanunu’na göre, Merkez Bankasının temel amacı, ülkenin iktisadi kalkınmasını desteklemektir. Bu amacı gerçekleştirmek üzere Merkez Bankasına verilen görevler; reeskont oranlarını belirlemek; para piyasasını ve paranın dolaşımını düzenlemek; Hazine işlemlerini yerine getirmek; Türk parasının değerini korumak için hükümetle ortaklaşa tüm önlemleri almaktır(<http://www.tcmb.gov.tr/>(05.11.2011)).

1.4.2.2.Devletçilik Dönemi(1933-1944)

Türkiye 1.Dünya Savaşı ve 1929 Ekonomik Bunalımından büyük zararlar görmüştür. Bu dönemde Türkiye, çok düşük kişi başına gelir düzeyi, yetersiz sermaye birikimi ve altyapı olanaklarına sahip az gelişmiş ülke konumundaydı. Ekonomi daha çok tarıma dayalıydı. Cumhuriyetin ilk yıllarında (1923-1933) özel teşebbüse dayalı liberal bir ekonomik politika izlenmiş,devlet sadece teşvik edici bir rol üstlenmiştir (www.DPT.gov.tr(18.05.2012)).

Cumhuriyetin ilk 10 yılında izlenen özel kesimin özendirilmesine yönelik sanayileşme stratejisi, sermaye birikiminin yetersizliği nedeniyle önemli bir sonuç vermemiştir. Diğer yandan da 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran sonrası Sovyetler Birliği hariç tüm dünya ekonomilerinde iktisadi alanda büyük gelişmeler ve çöküntüler yaşanmıştır.1929 Büyük Buhran’ının ortaya çıkması liberal iktisat politikasının 1930’lara gelindiğinde önemli ölçüde değiştirilmesine neden olmuştur. İktisat politikasındaki bu temel değişim dünya ekonomilerindeki gelişmeler ile uyumludur. 1929 bunalımının liberal iktisat düşüncesini sarsması Keynesgil yaklaşımının Klasik Doktrine tepki olarak doğmasına neden olmuştur. Keynesçi düşüncenin temelinde ka-

munun ekonomiye müdahalesi vurgulanır. Dönemin gelişmiş ülkeleri arasındaki gelişmişlik farklılıkları, özellikle gelişmekte olan ülkeleri iktisadi kalkınmalarında Keynesyen İktisat Politikalarına yönelmiştir(www.DPT.gov.org(18.05.2012)).

Bu dönemde devlet müdahaleleri ve devlet öncülüğündeki kalkınma deneyimleri tartışılmıştır. Türkiye’de de iktisadi kalkınmanın sağlanabilmesi için devletin sınaî yatırımların yapılmasında daha aktif bir rol oynaması gerektiği tartışmaları açılmıştır. Kıt olan sermayenin devlet eli ile istihdamının sağlanması ve ithal ikamesi sağlayacak kesimlere öncelik verilmesi ana kalkınma stratejisi olarak benimsenmiş ve bunun da Kamu İktisadi Teşebbüsleri aracılığıyla yapılması kararlaştırılmıştır.

İktisadi devletçilik stratejisi, bankacılık sektörünün de gelişimini önemli ölçüde etkileyerek kamu bankalarının ağırlığının artmasına neden olmuştur. 1929 ekonomik bunalımı ve büyük sermayeli ulusal bankaların rekabeti nedeni ile yerel ve tek şubeli bankalar teker teker kapanmaya başlamış ya da şube bankacılığının gelişmesi ile birlikte ulusal bankaların şubeleri haline gelmişlerdir.

Devlet öncülüğünde planlı sanayileşmenin gereği olarak 1934-1938 yılları arası dönemi kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BBSP) hazırlanmıştır. Böylece Türkiye BBSP çerçevesinde ithal ikamesi yaratacak temel tüketim mallarının üretimine kamu iktisadi faaliyetleri aracılığıyla başlamıştır. Plan çerçevesinde öngörülen, altı alt sanayi dalında (kimya, kâğıt-selüloz, madencilik, tekstil, seramik ve demir-çelik) 20 fabrika kurulmasıydı. Gerekli kaynak ise 45 milyon Türk Lirası (TL) olarak hesaplanmış ancak 100 milyon TL’lik harcama yapılmıştır (Tokgöz, 2009:77-78).

1930’ların Sanayi Planları kıt kaynaklarla öncelikli, fakat entegre projelere ağırlık verme iradesinin ilginç örnekleridir. Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı, bir kısmı plan, yatırım planı niteliğindedir, temel amacı tüketim malları üretiminde artışlar sağlamaktır. Bu tüketim malları daha önce, hemen tümüyle ithal edilmekteydi. Bu kısmı Planın temel özelliği ithal ikamesini amaçlamasıdır. Bu anlamda, Türk sanayileşme politikasının bir geleneği haline gelmiş olan “ithal ikamesi” de devlet eliyle sistemli bir biçimde bu plan ile başlatılmış oldu. Planda yerli ham maddeye dayalı üretimi özendiren bir tutum bulunmaktaydı. Yatırım malları ve ara malları üretimi, yeni çalışma alanlarının yaratılması, demiryolları ve deniz yollarındaki atıl kapasitenin kullanılmasına yönelmesi gibi ikincil hedefler de Plan metnin de yer almaktaydı (bilgi@kalkinma.gov.tr(16.06.2013)).

Yatırım finansmanının sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için 3 Haziran 1933 tarihinde 2262 sayılı yasa ile Sümerbank kurulmuştur. Sümerbank’ın en önemli işle-

vi, bu planın uygulandığı 1933-1938 yıllarında 13 sınaî tesisin kurulmasını sağlamak olmuştur. Bu yatırımın finansmanı için Sovyetler Birliği'nden sağlanan 8 milyon dolarlık krediden yararlanılmıştır. Bu dönemde Sümerbank'ın yanı sıra Belediyeler Bankası(1933), Etibank (1935), Denizbank (1937) ve Halk Bankası ve Halk Sandıkları (1938), sanayi planlarında yer alan işletmelerin kurulması, işletilmesi ve finansman ihtiyaçlarının sağlanması amacıyla, kamu tarafından, özel amaçlı banka statüsüyle kurulmuştur(Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız, 2012 ve 2013).

1935 yılında, ağırlıklı olarak madencilik ve enerji sektöründe faaliyet gösterecek 100'e yakın sınaî tesisin yatırım planlarını içeren İkinci Sanayi Planı hazırlanmış, ancak 1939 yılında başlayan 2.Dünya Savaşı'nın savunma harcamalarını arttırması ve sınaî yatırımlara ayıracak kaynak bulunamaması nedeniyle uygulanamamıştır.(TBB, 2013.)

1933-1944 döneminde sanayileşme için gerekli olan ancak özel sektör tarafından gerçekleştirilemeyen yatırımların devlet eliyle gerçekleştirilmesi, bu yatırımların finansmanlarının bütçe olanakları zorlanarak ve bazı zorunlu tasarruf olanaklarına başvurularak karşılanmasıyla mümkün olabilmıştır. 1936 yılında kabul edilen 2999 sayılı Bankalar Kanunu ile banka mevduatlarının yüzde 15'i oranında Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS)'den ve aynı derecede (yaklaşık yüzde 6-7 oranında) faiz getiren diğer menkul kıymetlerden munzam karşılık ayırma zorunluluğu getirilmiş, bu uygulamanın bir amacı da kamu yatırımları için düşük maliyetli finansman kaynağı sağlamak olmuştur.(TBB, Türkiye'de Bankacılık Sektörü Yapısı,38).

Bu dönemde hem devlet işletmelerinin finansman ihtiyacında hem de 2.Dünya Savaşı nedeniyle savunma harcamalarında oluşan artışlara bağlı olarak, hükümetin bankacılık sektöründen kredi talepleri artmış, uzun vadeli borçlanmaya gidilmiş ve Merkez Bankası reeskontundan yararlanılmıştır. 1938 yılında, İngiltere'den kredi olarak alınan 10 milyon sterlin değerindeki altın 1940 yılında karşılık gösterilerek, Merkez Bankası'ndan avans alınmıştır. Ayrıca, 1942 yılında munzam karşılık oranı yüzde 20'ye yükseltilerek, bu karşılıkların tamamının Devlet İç Borçlanma Senetlerine yatırılması zorunlu hale getirilmiştir. (TBB,50.Yılında Türkiye Bankalar Birliği; Zarakolu 1973: 54-55).

Dünya Ekonomik Krizi sonucu tarım sektöründeki gelirlerin düşmesi ve ticari faaliyetlerin azalması, 1930'lu yılların başlarında, tek şubeli yerel bankaların büyük bir bölümünün kapanmasına neden olmuştur. Daha sonraki dönemlerde Türkiye'nin önemli özel sektör bankalarından birisi haline gelecek olan Türk Ticaret Bankası,

1930 yılında Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın yerine, hazinenin iştiraki ile kurulmuştur. Türkiye İş Bankası da bu dönemde önemli bir gelişme göstermiştir.

1930'lu yıllarda Ziraat Bankası, buğday fiyatlarının desteklenmesi ve küçük üreticilere kredi verilmesinde önemli işlevleri yerine getirmiştir. 1937 yılında Bankanın sermayesi yeniden arttırılmış ve iktisadi devlet girişimine dönüştürülmüştür. Bu sermaye artışına rağmen "2.Dünya Savaşı sırasında askeri harcamaları karşılamakta oldukça güçlük çeken Hükümete, Ziraat Bankası'nın büyük ölçüde borç vermek durumunda kalması, tarımsal kredilerde, 1940-1944 arasında önemli bir daralmaya neden olmuştur.

1.4.2.3. Özel Bankaların Geliştiği Dönem (1945-1959)

1945-1949 döneminin en önemli özelliği devletçiliğin yerini özel sektörün desteklenmesi ve ekonomik kalkınmanın hızlandırılması politikasının almasıdır. Bu dönüşümün başlıca nedeni savaş yıllarındaki yüksek enflasyon ve spekülasyon tarım ve ticaret alanında varlıklı bir özel kesimin ortaya çıkmış olmasıdır. Bu süreçte kırsal kesim pazara açılmış, kentleşme hız kazanmış ve buna bağlı olarak yeni birikim olanakları yaratmıştır. 1950 yılında iktidara liberalizm ilkesini benimsemiş Demokrat Parti'nin iktidara geçmesi ile özel kesimin güçlenmesi ve sanayileşme politikasında oluşturan gelen değişiklik, etkisini bankacılık kesiminde de göstermiş, özel bankacılığın geliştiği bir dönem olmuştur.

Bu dönemde, özel kesime ve piyasa ekonomisine önem veren bir ekonomi politikası benimsenmiş olmasına rağmen, daha önceki dönemlerde uygulanan getirisi fazla olmadığı için özel kesimce yapılmayan yatırımların kamu tarafından gerçekleştirilmesi ve böylece özel kesimin teşvik edilmesi politikası sürdürülmüştür. Sulama, enerji, ulaştırma, çimento, şeker, dokuma, kauçuk, demir, çelik alanlarında önemli kamu yatırımları yapılmıştır. Bu yatırımların finansmanında tarım kesiminde oluşan gelir ve dış yardımlar kullanılmıştır. Ancak 1953 yılı ve sonrasında tarımda ekime açılacak toprakların sınırına gelinmesi, kötü hasat yıllarının birbirini izlemesi sonucu tarımsal ürünün, azalması nedeniyle bu yatırımların finansmanında ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Buna rağmen hükümetler Merkez Bankasının kaynaklarına başvurarak, yatırımlara devam etmişlerdir. Bu dönemde de, yüzde 20 oranında mevduat munzam karşılıklarından yararlanılarak, kamu kesimi finansman ihtiyacının karşılanması sağlanmıştır. Yeni bir uygulama getirilerek, munzam karşılıkla-

rın Merkez Bankası Amortisman ve Kredi Sandığı Hesabı'na nakit olarak yatırılması ve bunlara yüzde 3-4 oranında faiz ödenmesi sağlanmıştır.

1945-1959 yılları arasında yatırımların, modern işletmelerin, milli gelir ve nüfusun hızla artması, şehirlerin büyümesi, sanayi sektörünün milli gelirden daha çok pay almaya başlaması ve piyasa için üretimin genişlemesi, ekonomide para ve kredi ihtiyacının artmasına neden olmuştur. Bankacılık alanındaki yatırımların getirisi yükselmiş ve özel bankacılık hızla önem kazanmaya başlamıştır. Yapı ve Kredi Bankası (1944), Garanti Bankası(1946), Akbank(1948), Pamukbank(1955) ve Türkiye Sınâî Kalkınma Bankası(1950) bu dönemde kurulan bankalardır.

Türkiye Sınâî ve Kalkınma Bankası, savaş sonrası batı ülkeleri ile yakın ekonomik ve politik ilişkilere girildiği ve yabancı ülkelere ve uluslar arası finans kuruluşlarından kredi alma olanaklarının arttığı bir ortamda kurulmuştur. Banka, 1925 yılında kurulan fakat uzun ömürlü olmayan Türkiye Sınâî ve Kalkınma Bankası bir yana bırakılacak olursa, gerçek anlamda ülkemizde kurulan ilk kalkınma bankası olarak nitelenebilir. Bankanın amacı, özel sanayiye iç ve dış destek sağlamaktır. Bankanın amaçları; özel sermayenin kurulmasına ve genişlemesine yardımcı olmak, yerli-yabancı ortaklığı biçimindeki sınâî kuruluşları özendirmek ve pay senedi ile tahvillerin özel mülkiyete geçmesine ve özel mülkiyette kalmasına yardım etmek biçiminde özetlenebilir. Banka bu doğrultuda 1950-1962 yılları arasında sanayi kuruluşlarına yaklaşık 500 milyon TL. tutarında kredi vermiştir. Bankanın dönem içinde verdiği kredilerin toplam krediler içindeki payı toplam kredilerin onda biri tutarında olmuştur. Bankanın verdiği kredilerin kesimsel dağılımında temel tüketim malları sanayiler; bölgesel dağılımda ise Marmara Bölgesi öncelikli olmuştur(Kepenek ve Yentürk, 2005:112).

Bu dönemde, faiz oranları ve bankacılık işlemlerinden alınacak komisyon oranlarının hükümetçe belirlenmesi ve döviz dayalı işlem yapma yetkinin yalnızca Merkez Bankası'nda bulunmasının da etkisiyle, şube bankacılığına ve mevduat toplamaya yönelik bir rekabet ortamı yaratılmıştır. Bunun sonucunda şube bankacılığı yaygınlaşmış, bölgesel nitelikli yerel bankaların tasfiye süreci hız kazanmıştır.

Hükümetlerin Merkez Bankası kaynaklarına başvurma politikasının bir sonucu olarak bozulan ekonomik dengelerin yansıması, 1953'den sonra hızlı enflasyon, dış ticaret açıkları ve artan dış borçlar olarak kendini göstermektedir. Döviz yetersizliği nedeni ile ithalatın güçlüğüle yapılabilmesi ve ithal girdi gereksinimlerini karşılamayan fabrikaların eksik kapasite ile çalışmaları, Türk lirasının devalüe edilmesi

ihtiyacını doğurmuştur. 1958 yılında açıklanan İstikrar Programı'nın bir parçası olarak dolar 2,8 liradan 9 liraya yükseltilmiştir.

Dışarıda sermaye ithaline dayanan serbestleşme politikası, 1954 yılından itibaren yüksek kamu açıkları, enflasyon ve büyüyen dış ticaret açıkları ve dış borçlar biçiminde kendini gösteren etmenler, 1958 yılında yaşanan ekonomik krizi hazırlamıştır. 1950 yılından sonra yaşanan genişleme ortamında çok sayıda etkinliğe başlamış ve 1944 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) da dahil 43 olan banka sayısı, 1958'de 56'sı ulusal banka olmak üzere 62'ye yükselmiştir. Yaşanan ekonomik kriz birçok küçük bankanın iflasına neden olmuştur. Türk Ekspres Bankası ile Buğday Bankası 1962 yılında devletleştirilerek Anadolu Bankası adı altında birleştirilmişlerdir. 1958 istikrar önlemleri ve ardından yaşanan bankacılık krizi zayıf bünyeli, yerel ya da belli meslek gruplarına ait bankaların sistemden elenmesi sonucunu doğurmuştur.(TBB, 2013).

1960 yılında bankacılıkta yaşanan kriz yüzünden tasarruf sahiplerinin haklarını güvence altına almak amacıyla 1960 yılında yürürlüğe giren 153 sayılı kanun ve 7129 sayılı Bankalar Kanununda önemli bir değişiklik yapılmış ve bankalarda tedrici tasfiye esası kabul edilerek Bankalar Tasfiye Fonu adı ile bir fon kurulmuştur. Fonun kaynağı ise bankaların yılsonu bilançolarındaki tasarruf ve ticari mevduat toplamının binde yarımı oranında bir tutarı bu fona yatırımları ile sağlanması öngörülmüştür. Bankalar Tasfiye Fonu bir tür mevduat sigortası görevi görmekteydi. Bu fon 1983 yılında TCMB tarafından idare ve temsil edilmek üzere kurulan "Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu"na devredilmiştir.(Asomedy, 2001 Aktaran TBB,2012).

1958 yılında "bankacılık mesleğinin gelişmesi, bankalar arasında dayanışmanın sağlanması ve haksız rekabetin önlenmesi" amacıyla Türkiye Bankalar Birliği kurulmuştur. Tüzel kişi statüsünde olan Türkiye Bankalar Birliği'nin kuruluşu ile ilgili 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nda yer almıştır (TBB, 2008:7).

1.4.2.4. Planlı ve Karma Ekonomi Dönem (1960-1980)

1950'lerin sonunda ekonominin içine girdiği durgunluk ve 1958 İstikrar Programı'na rağmen ekonomik dengelerin kurulamaması, 1950'li yıllarda uygulanan liberal ekonomi politikasının terk edilerek kamunun ekonomik alanda müdahalesinin arttığı karma ekonomi modelinin uygulamasına geçilmesine sebep olmuştur. 1960-1980 döneminde, kamu iktisadi girişimleri ve özel sektör aracılığıyla, ilki 1963 yılında uygulanmaya başlanan kalkınma planlarında yer alan yatırımlar gerçekleştirilerek,

ithal sanayi mallarının ülke içinde üretiminin sağlanmasını amaçlayan bir sanayileşme politikası izlemiştir (50.Yılında TBB: 11).

“İthal ikameci” stratejinin izlenmesi amacıyla Türkiye ekonomisi, geliştirilmesine çalışılan sektörlerin korunması amacıyla, dışa kapalı bir ekonomi olarak yönetilmiş, faiz oranları ve döviz kurları gibi temel fiyatlar hükümet tarafından dünya piyasalarından bağımsız olarak belirlenmiştir. Planlarda kalkınmada öncelikli olarak belirtilen sanayi, bayındırlık, enerji, ulaştırma, madencilik ve dışsatım sektörlerinin fon ihtiyaçlarının düşük maliyetle karşılanabilmesi için negatif reel kredi faiz politikası ve yine bu sektörlerin ithal girdi maliyetlerinin düşük tutulabilmesi için Türk Lirasının aşırı değerlendirildiği bir döviz kuru politikası uygulanmıştır(50.Yılında TBB :11).

Planlı dönemde bankacılık sektörü önemli ölçüde kamu kontrolü ve etkisi altında kalmıştır. Bankaların temel işlevi kalkınma planlarında yer alan yatırımların finansmanı olarak tanımlanmış ve bu doğrultuda mevduat ve kredilere uygulanacak faiz oranları, banka komisyon oranları ve kredi limitleri, izlenen ithal ikamesi politikası doğrultusunda belirlenmiştir(TBB, 2008:12).

Bu dönemde, Türkiye’de yeterli ölçüde ticaret bankası bulunduğu daha çok ihtisas bankalarına öncelik verilmesi gerektiği düşüncesiyle yeni yabancı banka ve özel durum haricinde ticaret bankası kuruluşuna izin verilmemiştir. Mevcut bankaların yeni şube açmaları teşvik edilmiş, küçük bankaların birleştirilerek ortalama maliyetlerin düşürülmesine çalışılmış, 1950’lerde kurulan pek çok küçük banka 1960’larda tasfiye edilmiştir. Faiz ve döviz fiyatı değişimlerinden kaynaklanan risklerin bulunmadığı, ürün ve fiyat rekabetinin olmadığı böyle bir ortamda faaliyet gösteren özel sektör bankaları, negatif reel faizle topladıkları mevduatları arttırmak amacıyla şube bankacılığına yönelmişlerdir(TBB, 2008:12).

Olanlı dönemde 5’i kalkınma ve 2 ‘si ticaret olmak üzere toplam 7 banka kurulmuştur. Kalkınma bankaları sırasıyla, T.C.Turizm Bankası (1962), Sınai Yatırım ve Kredi Bankası(1963) , Devlet Yatırım Bankası (1964), Türkiye Maden Bankası (1968) ve Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (1976); dir. Ticaret Bankaları ise Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası (1964) ve Arap-Türk Bankası (1977)’dir. Ayrıca, özel ticaret bankalarının büyük çoğunluğu, özel sektör yatırımlarının arttıracağı görüşüyle holding bankasına dönüştürülmüştür.

1929 yılından sonra yaklaşık 50 yıl süreyle Türkiye’de yeni yabancı banka kurulmamış ve şube açmak yoluyla dahi faaliyete geçmemiş olması, 1980 yılında ülkemizde faaliyette bulunan yabancı banka sayısının 4’e değin gerilemesidir. Bu dönemde Selanik Bankası 1969 yılında Kara Mehmet Grubu tarafından satın alına-

rak unvanı Uluslar arası Endüstri ve Ticaret Bankası olarak değiştirilerek ulusal sermayeli banka statüsüne dönüştürülmüştür. (Akgüç,11).

1929 sonrası Türkiye’de faaliyete geçen ilk yabancı Banka 1977 yılında kurulan Arap-Türk Bankası olmuştur. Banka, Arap-Libya Ticaret Bankası %40,Kuwait Investment Company %20,T.İş Bankası %20 ve Anadolu Bankası %20 paya sahip olmak üzere kurulmuştur. Anadolu Bankası’nın payı daha sonra T.İş Bankası tarafından satın alınmıştır. Banka, uluslar arası bankacılık yapmak ve uluslar arası finans pazarlarından kaynak sağlamak amacıyla kurulmuştur (Akgüç, 2007:12).

1960-1980 dönemindeki banka ve şube sayıları irdelenecek olursa, 1960’da 59 olan banka sayısı 1980’de 44’e gerilemiş, şube sayısı ise 1759’dan 5975’e çıkmıştır. Temel fon kaynağı olan mevduatı toplamak amacıyla ulusal çapta şube sayısının hızla artması ve teknolojik altyapı düzeyinin düşüklüğü yüzünden sabit maliyetlerin toplam aktiflere oranı da dönem sonunda OECD ortalamasının üç katına çıkmış ve yüzde 7 düzeyinde gerçekleşmiştir (Dinçer, 2006:85).

1980 öncesi dönemde Türkiye’de bankacılık sektörünün temel özellikleri aşağıdaki gibi özetlenebilir (Şahin,2009:482-483).

i.Bankacılık sektöründe kamu kesimi hakimdi. Hükümetler Merkez Bankası ve büyük kamu bankaları aracılığıyla bankacılık sektörünü kontrol altında tutarak kaynak dağılımı ve getirim paylaşımını yönlendiriyorlardı.

ii. Bu dönemde Türkiye’de bankacılık sektörü rekabetten uzak, birkaç bankanın hakim olduğu oligopolcü bir yapıya sahipti. 1970’li yılların sonlarında bankacılık sektöründe yoğunlaşmanın yüksek, maliyet etkinliğinin düşük olduğu görülmektedir.1979 yılı itibarıyla ilk altı (üçü kamu, üçü özel) banka toplam aktiflerinin yüzde 66,6’sını, toplam mevduatların yüzde 73’ünü toplam kredilerinde yüzde 63,4’ünü kontrol etmekteydi.

iii. Bu dönemde bankacılık sektörüne giriş mevzuat ile engellenmişti. Giriş engeli de kesimde optimal olmayan bir şubeleşmeye yol açmıştır.

iv.1970’li yıllarda Türkiye’de hizmet ve sanayi kesimlerinde hızlı bir holdingleşme söz konusudur. Bu gelişme bankacılık sektörünü de etkisi altına almış ve holding bankacılığı yaygınlaşmıştır.

v. Merkez Bankası kredilerinin, özellikle Merkez Bankası tarafından kamu sektörüne kullandırılan kredilerin, ekonomide mal ve hizmet arzına yol açmayan, sübvansiyon biçimindeki ödemelerde kullanılması ve kredilerin geri dönmemesinden dolayı para arzının giderek artması, büyük bir parasal genişleme yaratarak, enflasyonu körüklemiştir.

1.4.2.5 Serbestleşme ve Dışa Açılma, Piyasa Ekonomisi Dönemi (1980-2000)

Kalkınma planlarının başarısızlığı, 1970'li yılların ortalarına doğru ekonomide kendini göstermeye başlamıştır. 1970'li yılların sonunda ödemeler dengesi problemleri nedeniyle yaşanan durgunluk, sanayinin döviz gereksinimini de karşılayabilecek yeni bir sanayileşme stratejisinin de benimsenmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. 1980 yılında eski ithal ikameci strateji terk edilerek, piyasa ekonomisine dayalı dışa açılmayı ve dışsatıma yönelik üretimi esas alan bir kalkınma politikası benimsenmiştir (TBB, 2012:14).

24 Ocak 1980 tarihinden itibaren yeni bir iktisat politikası uygulamaya başlamıştır. Bu politikaların belirleyici özelliği, ekonomiye ilişkin karar süreçlerinde piyasanın işleyişine göre oluşacak fiyatların tek yol gösterici olmasıydı. Bu bağlamda 24 Ocak Kararlarının bir uzantısı olarak 1 Temmuz 1980 tarihi de bankacılık sektörü açısından bir dönüm noktasıdır. Bu tarihte vadeli mevduat ve kredi faiz oranları serbest bırakılmış, bankalara mevduat sertifikası çıkarma izni verilmiştir. "Temmuz Bankacılığı" olarak da bilinen bu uygulama ile negatif faiz uygulaması son bulmuş, pozitif faiz dönemine girilmiştir. Bu serbestlik hem kredi hem mevduat faizlerinde yüksek oranlı artışı da beraberinde getirecek, bankacılık ve bankerlik kesimlerinde büyük sorunlara yol açacaktır. Nihayet serbest faiz uygulamasına 1983 de son verilmiş ancak, 1987'de tekrar başlamıştır. Bu dönem banker facialarıyla da anılmaktadır. 900 banker batmış ve 150 bin tasarruf sahibi 52 milyar TL kaybetmiştir (Tokgöz, 2009:205-6). Temmuz Bankacılığı bile birlikte yabancı banka kurulmasına veya Türkiye'de şube açmalarına getirilen kısıtlamalar kaldırılmış ve yeni ticaret bankalarının kurulmasına izin verilmiştir. Bu dönem ayrıca Türk bankalarının da dışa açılmalarının başladığı dönemdir (Asomedia, 2001).

1980 yılı itibarıyla başlayan yeni dönemde bankacılık sektörüne ilişkin düzenlemelerin amacı, finansal serbestleşmeyi sağlamaya yöneliktir. Bu dönemde zaman zaman geri dönüşler yaşansa da piyasa mekanizmasının düzenleyici etkilerini güçlendirmeye ve bankacılık kesiminde rekabeti sınırlayan koşulları bertaraf etmeye yönelik düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Finansal sistemde serbest piyasa koşulları oluşturulmaya çalışılırken bankaların etkinliklerini sağlıklı biçimde sürdürmelerini sağlamak; kesimi ve tasarruf sahiplerini korumak için gözetim ve denetim sisteminde iyileştirmeler yapma yoluna gidilmiştir (Çelebican, 1998:206).

“1985 yılında 3182 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiştir; uluslar arası denetim ve gözetim sistemi ile uluslar arası bankacılık standartları sisteme tanıtılmış, tek düzen hesap planı uygulaması getirilmiş, bilançolar dış denetime tabi tutulmuş, mevduat sigorta fonu kurulmuş ve donuk kredilere daha gerçekçi karşılık uygulanması getirilmiştir. İnterbank piyasası kurulmuştur. Türkiye’de yerleşik kişilere döviz tutma ve döviz mevduatı açma izni verilmiştir. Merkez Bankası, 1987 yılında açık piyasa işlemlerine başlamıştır. 1988 yılında döviz piyasası kurulmuştur. 1989 yılında döviz işlemleri ve sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır. 1990 yılında TL ‘in konvertibilitesi ilan edilmiştir.Yurtdışında yerleşik kişilere Türkiye’de menkul kıymet yatırımı yapma, TL ve döviz mevduatı açma izni verilmiştir. 1990 yılında, Merkez Bankası öngörülebilirliğinin artması ve mali piyasalardaki belirsizliklerin azalmasına yönelik para programını tanıtmış ve uygulamasını başlatmıştır. 1992 yılında, elektronik fon transfer sistemine işlerlik kazandırılmıştır” (Keskin, 1993:8).

1982 yılında çıkarılan Sermaye Piyasası Kanunu ile sermaye piyasası araçlarının kullanımı için gerekli yasal ve kurumsal yapı oluşturulmuştur. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası 1986 yılında faaliyete geçmiştir.

Ekonomide serbest piyasa mekanizmasının işlerlik kazanması ve mali piyasaların serbestleşmesine yönelik düzenlemeler yapılması, bankacılık sistemini önemli ölçüde etkilemiştir. Kesime yerli ve yabancı yeni bankaların girişine izin verilmesi ile mevduat ve kredi faiz oranlarının serbest bırakılması sektörde rekabeti arttırmıştır. Bu dönemde klasik bankacılık terk edilerek hem kaynak hem de plasman bankacılığının benimsenmesidir. Bu dönemde banka fonlarının bir bölümü sermaye piyasası işlemleri, Devlet iç borçlanma senetleri ve hazine bonoları ve döviz işlemlerinde kullanılmıştır. Banka müşterilerine tüketici kredileri, kredi kartları, döviz tevdiat hesabı,leasing, faktoring, forfaiting, swap, forward, future, option, otomatik ödeme makineleri (ATM), banka tasarruf hesabı kartları, gönül üyesi kartları,off-shore hesapları, açık hesap, satış sonrası terminalleri gibi yeni ürün ve hizmetler sunulmuş, personel eğitimlerine önem verilmiş hatta Bankacılık Okulları kurulmuş, bilgisayar sistemleri ve diğer teknolojik yeniliklerden yararlanılarak sektörde iyileşme ve verimlilik artmıştır (TBB, 2008:13-14).

Döviz işlemlerinde ve sermaye hareketlerinde sebestleşme bankaların yurtdışından ucuz borçlanması ve sağlanan fonlar, bankalar için mevduatın yanında önemi artan bir kaynak haline gelmiştir. Bu yıllarda, döviz tevdiat hesaplarında toplanan mevduatın oranı artmıştır. 1981 yılında mevduatın yalnızca yaklaşık on binde 2’si DTH’da bulunur iken 1995’de %55’i ve 2000 yılında da %46’sı DTH’da

tutulmuştur. Döviz işlemlerinin serbestleştirilmesi uygulamasının bir uzantısı olarak 1984 yılında kambiyo işlemlerinin serbestleştirilmesine yönelik gelişme yaşanmış ve Temmuz 1984'de yürürlüğe giren Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu(TPKK) hakkında 30 sayılı yasa ile yurt içinde yerleşik kişilere de DTH(Döviz Tevdiat Hesabı) açılmasının yolu açılmış ve bu tasarruf sahiplerine yeni bir yatırım aracı kazandırmıştı. Bu düzenleme ile bankaları döviz girdileri ve döviz işlemleri önemli ölçüde artmıştır (TBB, 2012:18). Bu artışın en önemli nedeni, sürekli yüksek enflasyon karşısında yatırımcıların tasarruflarını koruma eğilimidir.

1989 yılında bankaların tam çevirgenlik kazanması TPKK Hakkında 32 Sayılı Kararın yayınlanması ile bankaların dışa açılma eğilimleri güçlenmiştir. Böylece bankalar bir yandan döviz kredisi verirken bir yandan da yurt dışından sağladıkları döviz kredilerini kullanarak TL cinsinden varlık edinmişlerdir. Bu gelişmelerin sonucu olarak Türkiye'de bankalar ilk kez açık pozisyon tutma sorunu ile karşılaşmışlardır (Çelebican, 1998: 210-11 Aktaran TBB, 2012:18).

Bu dönemdeki en önemli gelişmelerden biri de TCMB (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası) bünyesinde oluşturulan Bankalararası Para Piyasası'nın 1986 yılında etkinliğe başlamasıdır. Temel işlevi bankacılık kesimindeki fonların kullanım etkinliğini arttırma olan BPP (Bankalararası Para Piyasası), bankaların kısa vadeli likidite gereksinimlerinin karşılanmasında ve likidite fazlasının değerlendirilmesinde büyük rahatlık sağlamıştır. BPP, bankalara kaynak kullanma esnekliği ve kaynakları daha etkin kullanma olanağı verdiği gibi ekonominin likidite dengesini kurmada çok yararlı olmuştur. Ayrıca MB (Merkez Bankası)' de kısa vadeli likidite gereksinimini emisyonu başvurmadan BPP'de eşgüdüm sağlayarak karşılayabilmiştir (Şahin, 2009:487 Aktaran TBB, 2012:19).

Aynı dönemde 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nda 1985'de önemli değişiklikler yapılarak yeterli olmayan denetim ve gözetimin güçlendirilmesi yoluna gidilmiştir.Söz konusu değişikliklerle, bankaların özkaynaklarının arttırılması yanı sıra açacakları kredilere genel ve özel sınırlamalar konmuş, yapabilecekleri işlemlere, kayıt ve hesap düzenlerine ,diğer girişimlerin sermayelerine iştirak etmelerine ilişkin düzenlemeler gerçekleştirilmiş; mali bünyeleri zayıflayan bankaların güçlendirilmesi için kanunda belirtilen önlemleri alma yetkisi gözetim ve denetim makamlarına verilmiştir. 1994'de kanunun bazı hükümleri değiştirilmiş ve bankaların sermayelerindeki payların belli eşikleri aşan oranda el değiştirmesi Hazine Müsteşarlığının iznine bağlanmış; banka hesaplarının iştirak edilmiş girişim hesapları ile konsolide edilerek denetlenmesi sağlanmıştır. Kanunun yayınlanmasını izleyen dönemde,

bankaların gözetim ve denetimini uluslar arası ölçütlere yaklaştıran bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Zamanında ödenmeyen krediler için karşılık ayrılması zorunluluğu; likidite oranı; döviz pozisyon oranı; sermaye yeterliliği rasyosu; açık pozisyon oranı; bankaların konsolide mali tablolar düzenleme yükümlülüğü ve bağımsız denetim kuruluşları eliyle denetim (Çelebican, 1998:213-6).

Yüksek düzeyde kamu sektörü finansman açıklarının bu dönemde de yaşanması, özellikle 1989 yılından sonra ekonomide “yüksek faiz, yüksek enflasyon” dönemine girilmiştir. Hızla büyüyen bütçe açıklarının bir bölümünün Merkez Bankası finansmanı ile karşılanması enflasyon üzerinde baskı yaratırken, önemli bir bölümünün de iç borçlanma yoluyla karşılanması mali kaynaklara olan kamu talebinin artmasına neden olmuştur. Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesine rağmen iç talep artışına dayalı enflasyonist politikalar ödemeler dengesi üzerinde çok ciddi baskılar oluşturmuş, bu baskılar reel faizlerin yükselmesine yol açmıştır. Makro dengesizliklerin giderilmesine yönelik doğru politikaların uygulamaya geçirilememesi nedeniyle beklentiler kötüleşmiş ve belirsizlik artmıştır. Makro ekonomide kaybolan disiplin finansal sektörün faaliyetine ve denetimine de yansımıştır (TBB, 2008:15).

Tasarrufların dövizle yönelmesi sonucu, TL cinsinden finansal varlıklara olan talep ise çok yüksek faizle ve çok kısa süreli varlıklara dönük olarak gerçekleşmiştir. Bu durum bankaların bilanço yapılarını olumsuz yönde etkilemiş, karlılık performansı düşmüş, özkaynakların güçlendirilmesi sınırlanmıştır. Buna karşın kamunun artan borçlanma ihtiyacının yarattığı baskının da etkisiyle hızla yükselen TL fonlama maliyeti nedeniyle bankalar yurtdışından borçlanmayı arttırmışlar ve döviz pozisyon açıklarını büyütmüşlerdir. Bilançoda hem faiz hem de kur riski önemli ölçüde artmıştır (TBB, 2008:15).

1994 yılı finansal sektör ve bankalar açısından risklerin büyük ölçüde zarara dönüştüğü bir yıl olmuştur. Devletin piyasadan gönderilen sinyaller rağmen gerekli önlemleri almaması nedeniyle üstelik de ek yeni vergilerin getirilmesi hem yurtiçi hem yurtdışı yatırımcılarının TL’den kaçmalarına neden olmuştur. Faiz oranları aşırı derecede yükselmiş; TL değer kaybetmiş, finansal sistem küçülmüştür. 1994 yılında bankacılık sisteminin toplam aktifleri 68,6 milyar dolardan 51,6 milyar dolara, özkaynakları ise 6,6 milyar dolardan 4,3 milyar dolara gerilemiştir.

Bozulan iktisadi dengeleri yeniden kurmak ve finansal piyasalarda istikrarı sağlamak amacıyla “5 Nisan Kararları” olarak bilinen program uygulanmıştır. Bu kararlar birlikte döviz kurları serbest bırakılmış , dolar kuru 24.000 TL.dan bir günde

40.000 TL düzeyine çıkmıştır.TCMB bankalararası piyasada gecelik faiz oranları %1000'e yükselmiş ve 8 Nisanda 1 ABD Doları 32.000TL'ya gerilemiştir (Tokgöz,2009:250). 5 Nisan kararlarıyla TCMB, piyasa koşullarına uygun gerçekçi kur uygulamasına geçmiştir. Daha sonra bu sistem de terk edilerek bugünde yürürlükte olan dalgalı kur sistemine geçilecektir. 5 Nisan Kararları ile finansal piyasalara getirilen diğer önlemler:

Tasarruf mevduatı sigortası kapsamı 50 milyon TL'den 150 milyon TL'ya çıkarılmış, yetersiz kalınca bütün mevduatlar devlet güvencesine alınmıştır.

Disponibilite oranları yeniden düzenlenmiştir.

Hazinenin avans kullanma yetkisi yüzde 15'den yüzde 12'ye çekilmiştir.

Haziran ayında %200 faizli Hazine Bonosu çıkarılmıştır.

Kriz döneminde yükümlülüklerini yerine getiremeyen İmpexbank, TYT Bank Marmara Bank tasfiye edilmiştir.Bu arada Türkiye'nin kredi notu da düştüğünden, dış kaynak bulunması güçleşmiş ve sınırlanmış, kaynak talebinin tümü iç piyasaya dönmüştür.Türkiye bu dönemde net dış borç ödeyici duruma gelmiş, faizler tavan yapmıştır(TBB, 2008:18).

1995 yılından sonra ekonomideki hızlı toparlanma tüm sektörleri olduğu gibi bankacılık sisteminin büyümesini olumlu yönde etkilemiştir. Yüksek reel faizler TL cinsinden yatırım araçlarını cazip hale getirmiş, para ikamesi yavaşlamış, ancak tersine dönmemiştir. Kapanan döviz pozisyonları yeniden açılmış, daha yüksek maliyetli olmakla birlikte yurtdışı borçlanma başlamıştır. Yurtdışından sağlanan borçlanmaya vergi getirilmiş, TL ve yabancı borçlanma üzerindeki parasal yükler attırılmıştır. Bankacılık sektöründeki vadesiz mevduat ve vadeli mevduatın büyük bölümü günlük vadeli ve çok yüksek faizli repoya yönelmiştir. Gayri nakdi krediler üzerinden açık pozisyonlar büyümüştür. Para ve mali yüklerin maliyetler üzerindeki olumsuz etkisi nedeniyle kaynakların bir bölümü kıyı bankalarına akmıştır(TBB, 2008:16).

Finansal piyasalarda daralmanın sürmesine rağmen kamunun kaynak talebi azalmamış, tersine daha da büyümüştür. Bu artışın piyasalar üzerinde yarattığı baskının hafifletilmesi amacıyla kısa dönemli geçici tedbirlerle finansal piyasaların tedirginliği sürdürülmüştür. 1996' da kamu ortak hesabı uygulaması, enflasyona endeksli borçlanma, bedelsiz ithalat, hızlı avans kullanımı artan kamu borçlanma gereksiniminin faizler yükseltilmeden karşılanmasına yönelik başlıca uygulamalar olmuştur(TBB; 2008: 18).

Türkiye 1997 yılına yeni bir para kavramı, gerçek kişiler için menkul kıymet gelirlerinin beyana tabi tutularak vergilendirilmesi uygulamasının başlatılması ve

denk bütçe uygulamaları tartışmalarıyla girmiştir. Siyasi tansiyon yükselmiştir. Yılın ortasında Hükümet değişmiştir. Yeni Hükümet ekonomide önceliği enflasyonun düşürülmesine vermiş bütçe disiplini benimsenmiştir. Yurtdışı borçlanmanın artırılması amacıyla Uluslar arası Para Fonu(IMF) ile bir anlaşma zemini bulunmaya çalışılmıştır. Piyasaların beklentilerini olumlu yönde etkilemek üzere temel makro sorunların çözümü konusunda bir takvim hazırlanmıştır. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin ürünlerine yüksek oranlı ayarlamalar yapılmış ve dolaylı vergiler artırılmıştır. Hazine Müsteşarlığı ile Merkez Bankası arasında piyasalarda belirsizliği azaltacak bir protokol uygulamaya konulmuştur. Hazine, borçlanma programı açıklamış, bütçe hedefleri kamuoyuna duyurulmuş ve ek bütçe istenmeyeceği vurgulanmıştır. Hazine Müsteşarlığı Merkez Bankası'ndan avans kullanımını durdurmuştur. Kaynak talebi piyasalara dönmüştür. Faiz oranlarında kısa süreli bir yükselişin ardından, Hazine programını kararlılıkla sürdürdüğüünün görülmesi ve borçlanma gereksiniminin azalmaya başlamasıyla birlikte TL finansal araçlara olan talep artmış, piyasalarda istikrar bozulmadan faizler hızla gerilemiştir. Asya'da başlayan ve tüm mali piyasaları olumsuz yönde etkileyen krize ve Körfezde yaşanan gerginliğe rağmen yurtdışı ve yurtiçi yatırımcıların beklentilerindeki iyileşme döviz rezervlerinin yükselmesine neden olmuştur. Bu arada bankaların açık pozisyonları büyümüş, kısa vadeli faiz oranlarının düşmesine bağlı olarak repo yeniden mevduata dönmeye başlamıştır(TBB, 2008:17).

1998 yılının ikici yarısından itibaren IMF ile "izleme anlaşması" imzalanmıştır. Anlaşmada, temel makro sorunlara çözüm getirileceği, mali sektörde denetime yönelik düzenlemelerin arttırılacağı ve vergi taslağının yasalaşacağı belirtilmiştir. Nitekim anlaşmanın hemen akabinde bankaların vadeli işlemlerine ve açık pozisyonlarına sınırlama getirilmiştir. Ancak, özellikle vadeli döviz işlemlerine getirilen sınırlama yabancı yatırımcılar tarafından piyasanın likiditesini azalttığı gerekçesiyle büyük bir tedirginlikle karşılanmıştır. Yurtiçi bankalar yeni getirilen yükümlülöklere uymak üzere açık pozisyonların kapatılması çabası içine girmişlerdir. Merkez Bankası'nın döviz yoluyla yaratılan paranın sınırlandırılması ve enflasyon düşüşüne katkıda bulunulması amacıyla kısa vadeli faiz oranlarını düşürmesinin de etkisiyle yavaş da olsa dövize yeniden talep başlamıştır. Hemen ardından sermaye gelirlerinin vergilendirilmesi ile ilgili değişiklik, geçici vergi uygulaması ve bankalar arası işlemlere getirilen stopaj mali piyasalar açısından çok ciddi bir şok olarak algılanmıştır. Yabancı yatırımcıların, Rusya'da yaşanan krizin de etkisiyle mali piyasaların dışına çıkmaya başladığı bir ortamda yurtiçi yatırımcılar artan risk karşısında tercihlerini

değiştirmeye başlamışlardır. Bir yandan piyasaları daraltan uygulamalar hayata geçirilirken diğer yandan erken seçim açıklamaları ve kamunun kaynak talebinin artacağı yönünde seçim ekonomisi uygulamalarına ilişkin belirtiler nedeniyle arz talep dengesinin bozulmaya başlandığı bir döneme girilmiştir. Bekleyişlerin yeniden olumsuz yönde etkilendiği bir ortamda tercihlerdeki değişme fiyatlara yansımış, faiz oranları hızla yükselmiştir. Bu durum finansal sistemi kısa bir aradan sonra, yeniden son derece istikrarsız ve yüksek riskli bir ortama sokmuştur(TBB, 2008:17).

1999 yılında ekonomik faaliyet daralmıştır. Rusya kriziyle bağlantılı olarak 1998 yılının ikinci yarısından itibaren görülen sermaye çıkışı, Adapazarı ve Düzce Depremleri, erken genel seçim ve hükümet değişimi gibi faktörler, bu daralmada etkili olmuştur. Haziran 1999'da göreve başlayan yeni hükümet, ekonomik sorunlara dönük bir dizi iyileştirme ve düzenlemeyi hayata geçirmiştir(TBB, 2008:17).

Bankalar Kanunu'nda değişiklikler öngören tasarı Haziran ayında, vergi kanunlarında değişiklik öngören tasarı ise Ağustos ayında yasalaşmıştır. Bankalar Kanunu'nda yapılan başlıca değişiklikler, idari ve mali açıdan bağımsız bir bankacılık gözetim ve denetim kurumunun kurulması, kredi tanımının iştirakleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi, dolaylı kredi özkaynak ilişkisinin daraltılması, konsolide bazda denetimin getirilmesi, risk yönetiminin düzenlenmesi, sorunlu bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi ve bu bankaların faaliyetlerine müdahale yöntemlerinin düzenlenmesidir(TBB, 2008:17).

Ayrıca, karşılıklar kararnamesi değiştirilmiş, sermaye yeterliliğinin ve döviz pozisyonunun hesaplanmasında konsolide bazda uygulamaya geçilmiştir. Yapılan değişiklikler ile bankacılık mevzuatı Basel Komite'sinin tavsiyelerine, Avrupa Birliği direktiflerine ve uluslar arası düzenlemelere yaklaştırılmaya çalışılmıştır(TBB, 2008:18).

Vergi kanunlarında yapılan en önemli değişiklikler arasında mali milat ve gelirin tanımında getirilen değişiklik uygulamasının üç yıl süre ile ertelenmesi, geçici vergi uygulamasının ise üç aydan 6 aya çıkarılması, oranın yüzde 25'ten yüzde 20'ye indirilmesi, beyan kapsamının değiştirilmesi ile mevduat ve repoya uygulanan stopaj oranlarının yükseltilmesi olmuştur(TBB; 2008:18).

Sosyal Güvenlik Kurumları Kanunu Ağustos 1999'da Meclis'ten geçmiştir. Kanun'da yapılan değişiklik ile emeklilik yaşı yükseltilirken, prim sistemi güvenlik kurumlarının açıklarındaki büyümenin sınırlandırılmasına yönelik olarak yeniden düzenlenmiştir(TBB, 2008:18).

Anayasa’da yapılan bir değişiklik de uluslar arası tahkime izin veren bir düzenlemeye olanak sağlamıştır. Sermaye Piyasası Kanunu’nun Meclis’te kabul edilmesiyle, kamu menkul kıymetlerinin borsa rayici ile değerlendirilmesi uygulaması da başlamıştır. Egebank, Esbank, Yaşarbank, İnterbank ve Yurtbank gibi beş Mevduat Bankası Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na devredilecek bir Yatırım ve Kalkınma Bankası olan Birleşik Yatırım Bankası da kapatılacaktır.

Tüm bu değişiklikler ve düzenlemeler Hükümet ile IMF arasında imzalanan “Stand-by” anlaşmasının alt yapısını oluşturmaktır. Bu anlaşmayı diğer anlaşmalardan ayıran en önemli özellik yukarıda bahsedilen düzenlemelerin ön koşul olmasıdır.

Aralık 1999’da, bu yapılan düzenlemelerin ön koşul olduğu “Dezenflasyon Programı” kabul edilerek, 2000 yılı başından itibaren etkin bir şekilde uygulanmaya başlamıştır, bununla ilgili yasal düzenlemelerin 1999 yılının ikinci yarısında yapılmış olması, programa siyasi destek olduğunu da göstermiştir(TBB, 2008:18).

Programın etkin bir şekilde yürürlüğe konulması ve ön koşullarının yerine getirilmesi ekonomik birimler arasında olumlu karşılanmıştır. Faiz ve enflasyon düşmüş, yurtdışından sermaye girişı hızlanmış ve iç talep genişlemeye başlamıştır. Bu gelişmeler sonucu olarak dış ticaret açığı ve cari işlemler açığı büyümüştür(TBB, 2008:18).

Yılın ikinci yarısında genel olarak yapısal uyum düzenlemelerinin gecikmesi,(örneğin kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasıyla ilgili düzenlemenin vaktinde çıkarılamaması, bu nedenle Dünya Bankasınca verilecek olan mali sektör uyum kredisinin askıya alınması) enflasyonun beklendiği kadar hızla gerilememesi, kamu mal ve hizmetlerin enflasyon artışı kadar zam yapılması, iç talebin ek önlemlere rağmen kontrol altına alınamaması sonucu, yılsonuna doğru ekonomik görünüm bozulmaya başlamış ve Kasım 2000’de bankacılık sektörü ciddi bir sarsıntı geçirmiştir. Dezenflasyon Programının kur riskini arttırmaya teşvik eden yapısı, gerileyen enflasyon ve faiz oranları paralelinde bankaların likidite risklerini arttırmaları, ayrıca ekonomik faaliyetlerin canlanması sonucu kredi riskinin de yükselmiş olması sonucu, bankalar Kasım 2000 dalgalanmasında önemli sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır(TBB; 2008,18).

Bankacılık sistemin güçlendirilmesi için gerekli önlemlerin alınmasına 2000 yılında sürdürülmüştür. Bankalar Kanunu’nda yapılan değişiklikler ile bankacılık mevzuatı uluslar arası düzenlemelere ve özellikle Avrupa Birliği yönergelerine biraz daha yaklaşmışlardır. Banka kurulması ve şube açma koşulları ağılaştırılmıştır.

Bankalar kanununda özel sermayeli bankalar ile kamu sermayeli bankalar arasında rekabet eşitliğini bozan düzenlemeler kaldırılmıştır. Kredi tanımı Avrupa Birliği düzenlemelerine yaklaşmıştır. İlk defa büyük kredi tanımı getirilmiş, dolaylı kredi ilişkisi yeniden düzenlenmiş ve kredi özkaynak ilişkisi daha da daraltılmıştır. Risk yönetimi ve konsolide bazda bilanço hazırlanmasını zorunlu hale getiren düzenlemeler Kanun'da ilk kez yer almıştır. Konsolide bazda hazırlanan büyüklükler üzerinden denetim uygulaması düzenlenmiştir(TBB, 2008:19).

Bir bankanın mali bünyesinin zayıflaması durumunda denetim otoritesinin hareket kabiliyeti artırılmış, mali bünyenin güçlendirilmesini sağlayacak ya da bankanın faaliyeti ile ilgili olarak alınacak tedbirlere ilişkin kararlar daha objektif kriterlere dayandırılmış ve karar süreci hızlandıran değişiklikler getirilmiştir. Ortakların ve yöneticilerin şahsi sorumlulukları artırılmıştır. Mevzuata aykırı davranışlar nedeni ile ilk kez idari ceza sistemi getirilmiş, adli cezalar ise daha yüksek düzeylere çekilmiştir(TBB, 2008:19).

1.4.2.6. 2001'den Sonraki Yapılanma ve Toparlanma dönemi (2001 ve Sonrası)

Nisan 2001'de uygulamaya başlanan "güçlü ekonomiye geçiş programı", 2002 yılının başında 2002-2004 dönemini kapsayacak şekilde gözden geçirilmiştir. Program ekonominin dış şoklara direncinin artırılması, enflasyonun düşürülmesini, kamu borçlarının azaltılmasını, mali disiplinin sağlanmasını, yapısal reformların tamamlanmasını ve bankacılık sisteminin güçlendirilmesini hedeflemiştir.

Program hedeflerinin iyi tespit edilmiş olması ve 2002-2007 döneminde disiplinli bir uygulama ile program hedeflerinin genelde gerçekleştirilmiş olması, 2002-2007 döneminin gerek ekonomi, gerekse bankacılık sektörü açısından yeniden yapılandırılma dönemi olarak tanımlanması ve incelenmesine olanaklı kılmaktadır.

Bu dönemde, programın temel prensiplerinin kararlılıkla uygulanması, siyasi istikrar ve dünya ekonomisindeki olumlu konjonktürün de yardımıyla, ekonomide ve bankacılık sisteminde olumlu yönde önemli gelişmeler olmuştur(TBB, 2008:20).

Kriz sonrasında bankacılık kesiminde TMSF'ye devredilen bankaların yanı sıra birleşmeler de gerçekleşmiş ve 2000 yılında 79 olan banka sayısı 2003 yılında 55, 2006 yılında 'ye gerilemiştir. 2012 itibarıyla banka sayısı 49'dur. Sahiplik açısından bakıldığında 2003 yılından itibaren üç kamu bankası vardır. Özel bankaların sayısı azalmış, yabancı mevduat bankalarının sayısı ise 2005 yılından sonra artmıştır. Yatırım ve kalkınma bankalarının sayısı 2004 yılında 13'e düşmüş ve sonrasında

değişmemiştir. Ayrıca sistemde dört tane katılım bankası etkinlikte bulunmaktadır. Özel Finans Kurumları (ÖFK) adıyla bu kurumlar Türkiye bankacılık sistemine 1984 yılında girmişlerdir. ÖFK, 1999 yılına kadar bankacılık yasası dışında kalmış ve bankaların tabi oldukları karşılık ayırma yükümlülüğünden bağışık tutulmuşlardır(TBB, 2012:29).

1999 yılında çıkarılan 4389 sayılı yasa ile ÖFK'nın ayrıcalıkları kaldırılmış ve 2005 yılında çıkarılan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu kapsamına dahil edilmiş ve adları katılım bankaları olarak değiştirilmiştir.

Kriz sonrası küçülmeye giden bankalar, birleşmeler ve sistemden kopmalar nedeniyle şube sayısı azalmış, 2004 yılından sonra ise şube sayıları hızla artmaya başlamış; banka sayısı azalmasına karşın şube sayısında 2004-2010 yılları arasında %55 oranında artış yaşanmıştır. Şube artışına bağlı olarak personel sayısı ile ATM (Automated Teller Machine) ve POS(Point of Sales Terminal) makine sayıları ve kredi kartları sayıları da artmıştır(TBB, 2012:30).

1.4.2.7. Bankacılık Sektörünün Bugünü

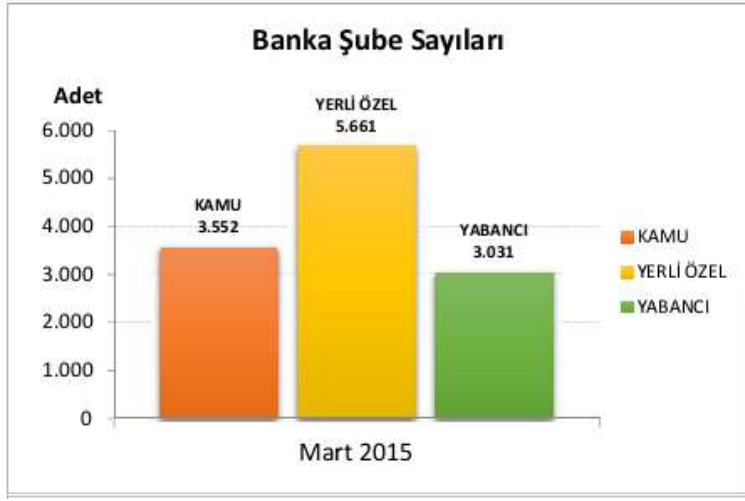
Bankacılık kesimi, Türk finansal sisteminin en önemli oyuncusu olmasının yanı sıra ekonominin de bel kemiğidir.

Bankacılık Kesiminde faaliyet gösteren banka sayısı, Mart 2015 itibarıyla 34 adet mevduat, 13 Adet Kalkınma ve Yatırım, 4 adet Katılım Bankası olmak üzere 51 banka faaliyet göstermektedir (BDDK, Mart 2015) .Şube sayısı 12.244 adet personel sayısı 217.743 kişidir.(BDDK; Mart 2015).

Bankacılık sisteminde Nisan-Haziran 2015 döneminde faaliyet gösteren banka sayısı 52'dir. Mevduat bankaları sayısı 34, kalkınma ve yatırım bankaları sayısı 13 ve katılım bankaları sayısı 5'tir.

Mevduat bankalarından 3 tanesi kamu sermayeli, 10 tanesi özel sermayeli ve 20 tanesi yabancı sermayeli bankadır. Tekstil Bankası A.Ş. 22 Mayıs 2015 tarihinde özel sermayeli bankalar grubundan yabancı sermayeli bankalar grubuna geçmiştir(TBB,İstatistik Raporlar,Banka Şube ve Personel Bilgileri,Haziran 2015). Çalışan personel sayısı 201.891 olup, bu sayının %52'si kadındır. Çalışanların %84'ü yükseköğretim mezunudur(TBB Haziran 2015).

Grafik 1: Banka ve Şube Sayıları (Mart 2015)

Kaynak: BDDK, 2015

Tablo 1: 1960 yılından 2014 yılı dahil banka sayısı

Banka Sayısı

	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2014
Mevduat Bankaları	51	46	44	40	40	47	56	55	61	34	32	32
Kamusal Sermayeli	14	12	12	12	12	12	8	5	4	3	3	3
Özel Sermayeli	20	23	22	23	24	20	25	32	28	17	11	10
Yabancı Sermayeli	5	5	5	5	4	15	23	18	18	13	17	19
Mahalli	12	6	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tas.Mevd.Sig.Fonu. Devr.	-	-	-	-	-	-	-	-	11	1	1	-
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	0	2	2	2	3	3	10	13	18	13	13	13
Katılım Bankaları	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	4	4
Toplam	51	48	46	42	43	50	66	68	79	51	49	49

Kaynak: TBB, 2014

1960 yılında 51 olan banka sayısı 2000 yılında 79 olarak en yüksek seviyesine yükselmiş ancak 2001 bankacılık krizi sonrası gerilemiştir. Haziran 2015 itibarıyla 52'dir.

Tablo 2: Sermaye Yapısı

Sermaye Yapısı * **
(Ödenmiş sermaye bazında, Aralık 2014 itibariyle, yüzde)

	Halka Arz Edilen	Halka Arz Edilmeyen	
		Yerleşik	Yerleşik Olmayan
Sektör Toplamı	14,5	54,0	31,5
Mevduat Bankaları	18,3	39,7	42,1
Kamusal Sermayeli Bankalar	19,9	80,1	0,0
Özel Sermayeli Bankalar	29,5	50,0	20,5
Tas.Mevd.Sig.Fon.Devr. Bankalar	0,0	100,0	0,0
Yabancı Bankalar	0,1	2,3	97,6
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	4,0	93,5	2,5

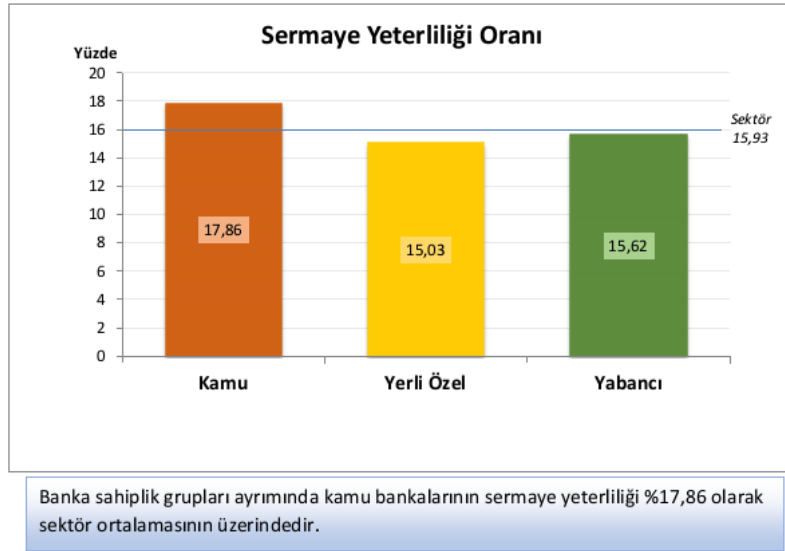
* Halka arz edilen bölümünde sahiplik dağılımı dikkate alınmamıştır.

** Sermaye yapısı, ödenmiş sermaye payları ile ağırlıklandırılarak hesaplanmıştır.

***BIST'de işlem gören hisselerdeki dağılım dahil edilmemiştir.

Kaynak :TBB, 2014

Grafik 2: Sermaye Yeterliliği Oranı (Mart 2015)

Kaynak: BDDK, 2015

Tablo 3: Seçilmiş Bilanço Kalemleri

VARLIKLAR	Tutar	Yüzde Değişim (%)
	(Milyar TL)	Bir Önceki Yıl Sonu
Nakit ve Nakit Benzeri Kalemler*	126	2,2
Zorunlu Karşılıklar	194	12,7
Krediler	1.323	6,6
Tahvilteki Alacaklar (Brüt)	39	6,2
Menkul Değerler	313	3,4
Diğer Aktifler	134	12,0
TOPLAM AKTİFLER	2.128	6,7
YÜKÜMLÜLÜKLER		
Mevduat	1.116	6,0
Bankalara Borçlar	319	8,7
Repo İşlemleri	150	9,5
İhraç Edilen Menkul Kıymetler	98	10,2
Özkaynaklar	235	1,5
Diğer Yükümlülükler	209	10,4
TOPLAM YÜKÜMLÜLÜKLER	2.128	6,7

* Nakit, Menkul Değerler, Para Piyasası ve Bankalardan Alacaklar kalemlerinin toplamından oluşmaktadır.

Türk Bankacılık Sektörünün aktif büyüklüğü Mart 2015 döneminde bir önceki yıl sonuna göre %6,7 artarak 2.128 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

BİLANÇO DIŞI KALEMLER	Tutar	Değişim (%)
	(Milyar TL)	Bir Önceki Yıl Sonu
Gayrinaklı Krediler ve Yükümlülükler	409	6,4
Taahhütler	2.049	19,4
-Türev Finansal Varlıklar	1.472	20,2
-Diğer Taahhütler	577	17,3

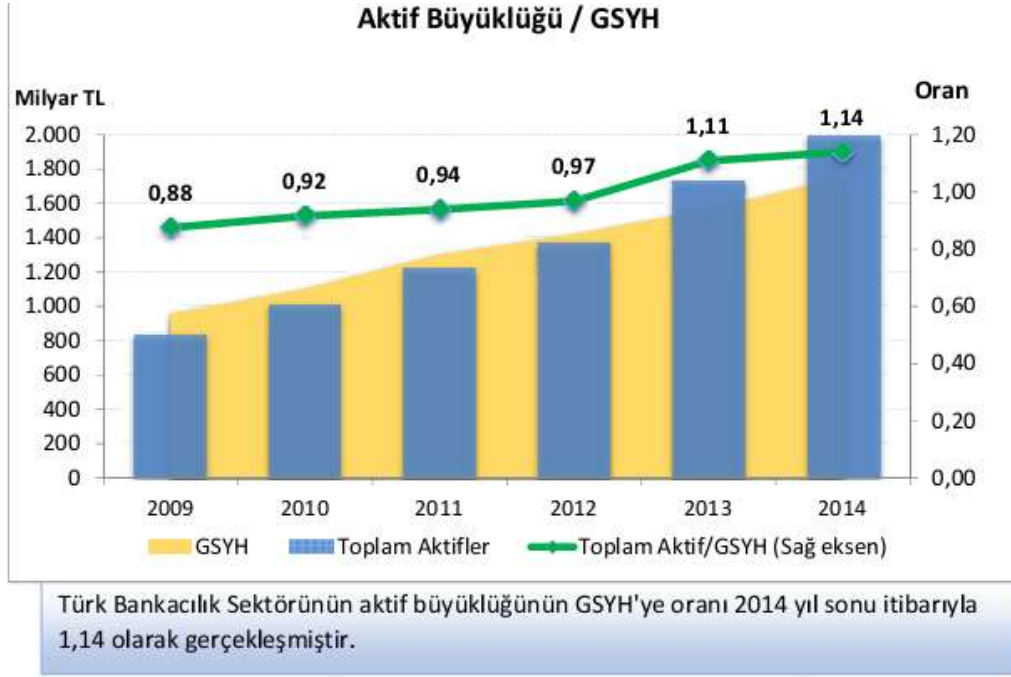
Mart döneminde bilanço dışı kalemlerden bir önceki yıl sonuna göre;
-Gayrinaklı krediler %6,4
-Türev finansal varlıklar ise %20,2 artmıştır.

Kaynak: BDDK, 2015

Bankacılık sektörünün aktif toplamı 2014 yılının ilk çeyreğinde %3,7 artarak 1.797 milyar TL'ye yükselmiştir. TP varlıklar %4, YP varlıklar (USD bazında) %2 büyümüştür. Sektörde başta mevduat faiz oranları olmak üzere fonlama maliyetleri

artmıştır. Ayrıca, kredi kullandırımını sınırlayıcı düzenleme değişikliklerinin de etkisiyle sektörün büyüme hızında sınırlı bir yavaşlama meydana gelmiştir(BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü,2014).

Grafik 3: Aktif Büyüklüğü/GSYH

Kaynak: BDDK, Mart 2015.

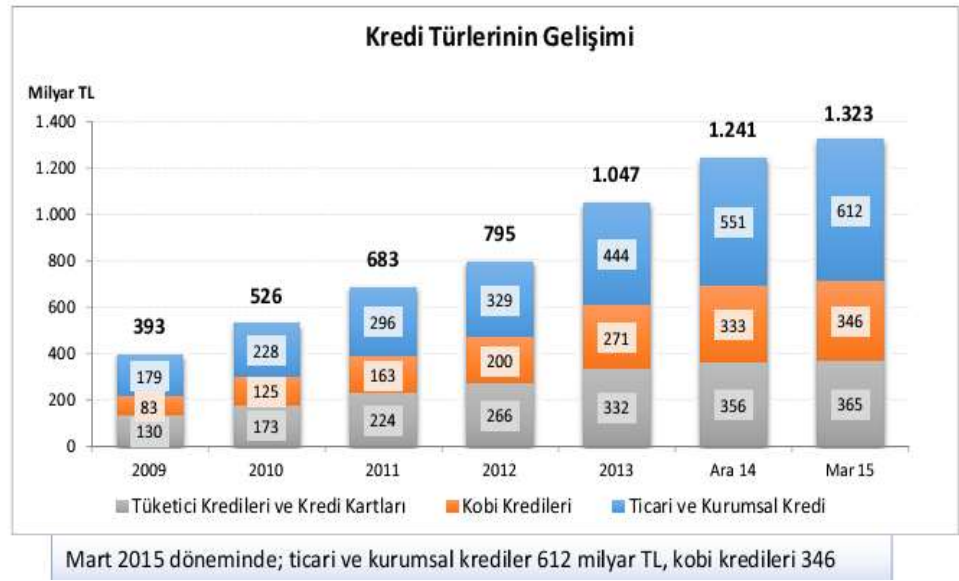
2014 yılının ilk çeyreğinde likit aktifler, zorunlu karşılıklar hesaplarındaki artışa bağlı olarak %4,4 oranında (12,5 milyar TL) artmıştır. Merkez Bankası'nın döviz ve altın cinsinden tutulan zorunlu karşılıklarda artışı teşvik etmesi likit aktiflerin artmasına katkı sağlamıştır(BDDK, 2014).

2013 yılsonuna göre toplam 35,4 milyar TL (%3,4) artan krediler, Mart 2014 itibarıyla 1.083 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Kredilerin, toplam aktifler içindeki payı 2013 yılsonuna göre 0,3 puan azalarak %60,2 seviyesine gerilemiştir. Özellikle bireysel kredilere yönelik yapılan düzenleme değişiklikleri ve olumsuz piyasa koşulları nedeniyle yılın ilk çeyreğinde kredilerin artış hızı önceki yılın tüm çeyreklerinin gerisinde oluşmuş, incelenen çeyrekteki büyüme kurumsal ve ticari krediler ağırlıklı gerçekleşmiştir. Kredi kartlarının artış hızı 2013 yılının son çeyreğinden itibaren belirgin bir şekilde azalmış, 2013 yılsonunda %56,7 olan taksitli bireysel kredi kartı alacaklarının toplam kredi kartı alacakları içerisindeki payı Mart 2014 döneminde

%51,4 seviyesine gerilemiştir. Sektörün takipteki alacakları 2013 yılsonuna göre %5,8 (1,7 milyar TL) artarak Mart 2014 dönemi itibarıyla 31,3 milyar TL seviyesinde, takibe dönüşüm oranı ise %2,8 olarak gerçekleşmiştir (BDDK, 2014).

Bankacılık sektörünün bilançosu Mart 2015 itibarıyla son bir yılda reel bazda yüzde 10 artarak 2 trilyon 128 milyar TL. olmuştur. Dolar bazında ise son bir yılda yüzde 2 oranında küçülmüştür. Bilançonun milli gelire oranı on yılda ikiye katlanarak yüzde 120'ye ulaşmıştır(TBB;2015).

Grafik 4: Kredi Türlerinin Gelişimi

Kaynak: BDDK, Mart2015

Kredi büyümesindeki yavaşlama 2014'ün ilk çeyreğinde güçlenmiştir. Bankacılık sektöründeki kullandırılan kredilerin GSYİH'ya oranı son 3 yılda artmış, artışın fazlası 2013 yılında gerçekleşmiştir (Finansal İstkrar Raporu, TCMB, 2014).

Tablo 4: Türleri İtibariyle Krediler

Tablo 4: Türleri İtibariyle Krediler				DEĞİŞİM			
(Milyon TL)	Mart 2013	Aralık 2013	Mart 2014	Mart 2013 - Mart 2014		Aralık 2013 - Mart 2014	
				Tutar	(%)	Tutar	(%)
TOPLAM	833.557	1.047.410	1.082.855	249.298	29,9	35.445	3
Kurumsal/Ticari Krediler	336.707	443.826	466.624	129.917	38,6	22.799	5
KOBİ Kredileri	216.696	271.421	284.858	68.162	31,5	13.437	5
Mikro İşletmeler	57.978	70.847	74.886	16.907	29,2	4.038	5
Küçük İşletmeler	68.359	85.711	91.349	22.990	33,6	5.638	6
Orta İşletmeler	90.359	114.863	118.624	28.265	31,3	3.761	3
Bireysel Krediler	280.153	332.164	331.373	51.219	18,3	-791	-0
Kredi Kartları	73.662	83.806	79.206	5.544	7,5	-4.601	-5
Tüketici Kredileri	206.492	248.357	252.167	45.675	22,1	3.810	1
Konut	92.116	110.505	112.399	20.283	22,0	1.894	1
Taşıt	7.958	8.532	7.885	·73	·0,9	·647	·7
İhtiyaç + Diğer	106.418	129.321	131.883	25.466	23,9	2.562	2

Kaynak: BDDK, 2014

Menkul değerler portföyü, yılın ilk çeyreğinde 9,9 milyar TL (%3,4) artarak Mart 2014 itibarıyla 296,6 milyar TL düzeyinde gerçekleşmiştir. Bankaların menkul değerlerini ağırlıklı olarak ticari portföyde sınıflandırma eğilimleri devam etmekle birlikte, 2013 yılı içerisinde görülen satılmaya hazır portföyden VKET(Vadeye Kadar Elleri Tutacakları Menkul Kıymetler) portföye geçişler sınırlı düzeyde gerçekleşmiştir (BDDK, 2014).

Menkul değerler portföyündeki 12 aylık değişimler yıllar itibarıyla incelendiğinde, 2010 yılı ile birlikte başlayan menkul değerlerin artış oranındaki azalış trendinin, 2011 yılının son ayında ilk defa negatif olarak gerçekleştiği görülmüştür. 2012 yılının ilk yarısında portföydeki 12 aylık değişimler pozitif olmasına karşın, değişim oranlarının çok düşük olduğu görülmektedir. 2012 yılının ikinci yarısında Basel II uygulamasının Hazine’ce ihraç edilen YP menkul değerlerin risk ağırlıklarının artmasına (%0’dan %100’e) neden olan düzenlemesinin de etkisiyle artan bir negatif trend izleyen menkul değerler portföyündeki 12 aylık değişim, 2013 yılının ilk çeyreğinde pozitif ancak düşük oranlı bir artış göstermiştir.(BDDK, 2013).

Menkul değerler portföyündeki 12 aylık değişim, 2013 yılının ilk yarısında negatif seyrederken, Temmuz 2013 itibarıyla pozitive (%1,7) dönmüştür. Yılın ikinci

yarısından itibaren artış eğilimi gösteren yıllık büyüme, Aralık 2013 itibarıyla kur artışının da etkisiyle %6,2 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2014 yılında menkul değerler portföyündeki 12 aylık değişim yükselerek Mart 2014 itibarıyla %9,6 seviyesinde gerçekleşmiştir(BDDK, 2014)

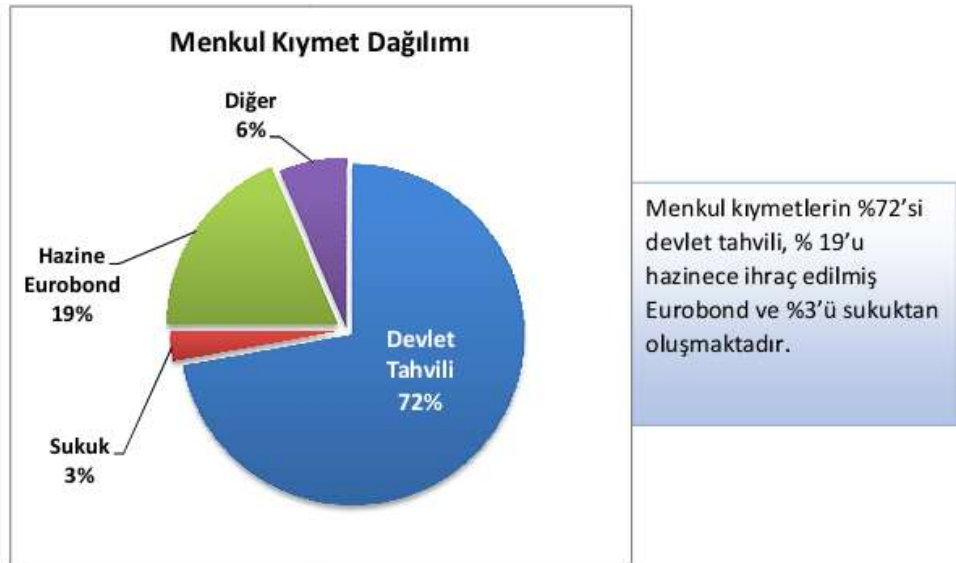
Tablo 5: Menkul Değerlerin Gelişimi

	2012/12		2013/3		2013/12		2014/3		Değişim			
	Tutar	% Pay*	Tutar	% Pay*	Tutar	% Pay*	Tutar	% Pay*	Tutar	%	Tutar	%
(Milyon TL)												
Gerçeğe Uygun Değer Farkı K/Z Yan. Men. Değ.	7.794	2,9	9.687	3,6	4.990	1,7	3.090	1,0	-6.597	-68,1	-1.900	-38,1
Satılmaya Hazır Menkul Değerler	195.772	72,5	196.395	72,6	195.590	68,2	205.233	69,2	8.839	4,5	9.643	4,9
Vadeye Kadar Elde Tutulacak Men. Değ.	66.428	24,6	64.599	23,9	86.150	30,0	88.294	29,8	23.695	36,7	2.144	2,5
Menkul Değerler Toplamı	269.994	100	270.680	100	286.731	100	296.617	100	25.937	9,6	9.887	3,4
Toplam Aktif	1.370.690	19,7	1.427.656	19,0	1.732.400	16,6	1.797.343	16,5	369.687	25,9	64.943	3,7

(*) Her bir menkul kıymet grubunun menkul değerler içerisindeki payları ile MDC'nin aktif toplamı içerisindeki paylarını göstermektedir.

Kaynak; BDDK ,2014.

Grafik 5: Menkul Kıymet Dağılımı

Kaynak: BDDK, 2015

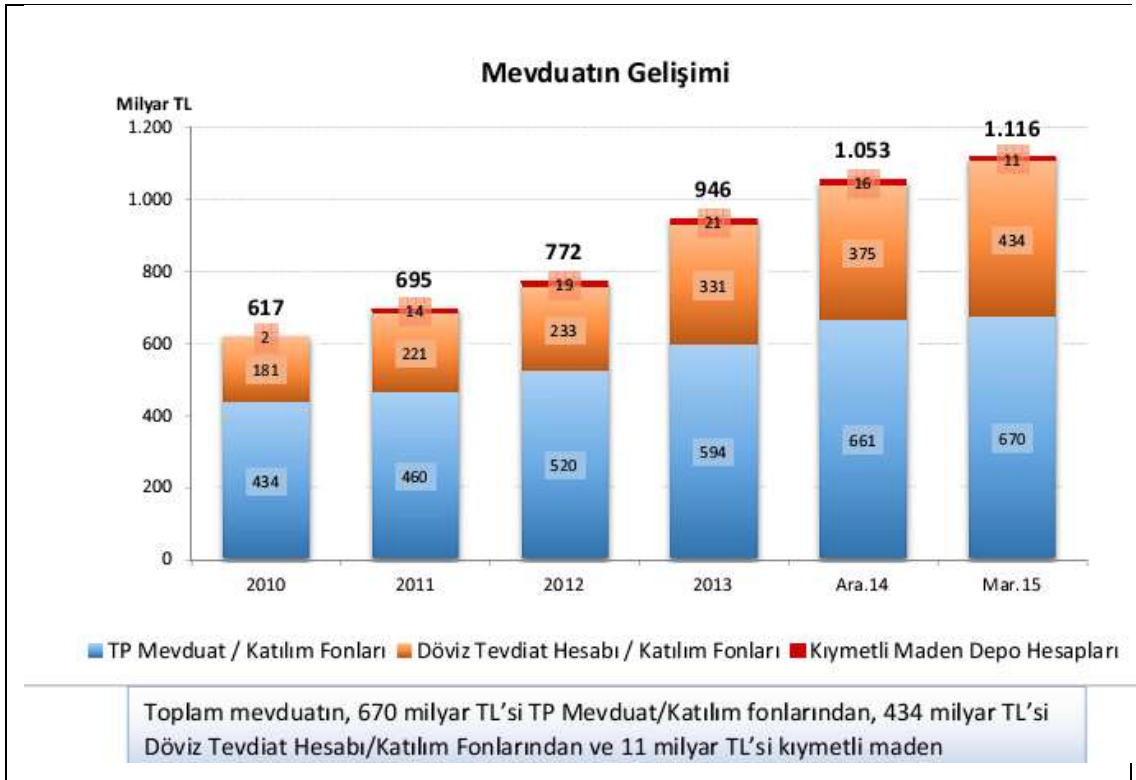
Ekonomideki ılımlı yavaşlamaya paralel olarak, bankacılık sektörü toplam pasifleri 2012 yılında %12,6 ile sınırlı bir artış gösterirken, **mevduat** artış hızı 2012 yılında %11 düzeyinde oluşmuştur. Mevduatın payının 2009 yılından itibaren azalmasında, yurtiçi tasarruf artış hızının azalmasının yanı sıra, bankaların yurtdışı

piyasalar ve repo imkânlarını kullanması ve menkul kıymet ihraçları gibi alternatif kaynaklara başvurması da etkili olmuştur.

Türk bankacılık sektörünün alternatif fon kaynaklarına ulaşma kapasitesinin artmasıyla birlikte, toplam pasif içindeki payı %53,4 ile seviyesine gerileyen mevduat halen en önemli fon kaynağı olma özelliğini korumaktadır. Mevduat 2013 yılına göre %1,4 (13,7 milyar TL) artarak 959,4 milyar TL düzeyine ulaşmıştır.

TP mevduat 2014 yılı ilk çeyreğinde %2,8 azalarak 578 milyar TL'ye gerilerken, YP mevduat 2014 yılındaki hızlı kur artışının mudileri döviz'e yöneltmesinin etkisiyle USD bazında %7,3 artarak 177,1 milyar USD düzeyine yükselmiştir. Mevduatın bilanço'ya oranı yüzde 52, milli gelire oranı yüzde 62'dir. Kredi büyümesinin sağlıklı olarak sürdürülmesinde kamu kesimi tasarruflarının yanında mevduatın da artırılması gerektiği aşikardır (Bankacılar Dergisi(93):5).

Grafik 6: Mevduatın Gelişimi

Kaynak: BDDK, 2015

Bireysel Emeklilik Sisteminin yeniden düzenlenerek devlet katkısından tüm katılımcıların faydalanması ve kurumsal bazlı katılımların teşvikinin sağlanması ile yastık altındaki altınların ekonomiye kazandırılması yönündeki çalışmaların

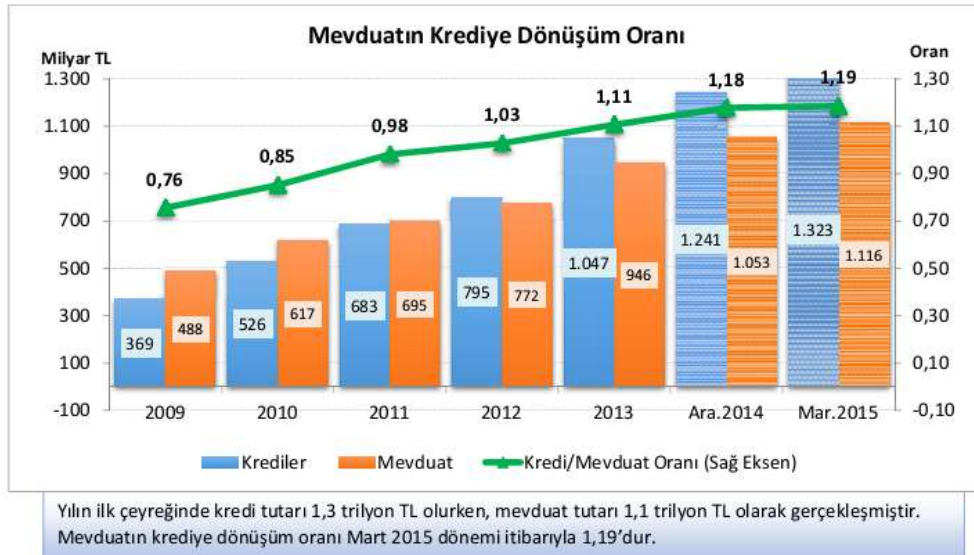
yurt içi tasarruf oranlarının artırılmasına ve sektörün fonlama yapısının sağlığına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir (BDDK, 2013).

Mart 2014 döneminde tasarruf mevduatının toplam mevduat içerisindeki payı yılsonuna göre 1,3 puan artarak %59,7 olarak gerçekleşmiş, resmi mevduatın payı 0,2 puan, ticari ve diğer mevduatın payı ise 1,1 puan azalmıştır. Ticari mevduattaki azalış esasen TP ticari mevduattan kaynaklanmaktadır. İşletmelerin likidite ihtiyaçlarını mevduatlarından karşılamaları ticari mevduattaki azalışta etkili olduğu değerlendirilmektedir. Diğer taraftan YP mevduatta meydana gelen artış sonucunda yılsonunda %37,2 olan YP mevduatın payı 2,6 puan artarak %39,8'e yükselmiştir(BDDK, 2014).

Altın fiyatlarının %7 artış gösterdiği 2014 yılının ilk çeyreğinde altın depo hesapları 271 tondan 195 tona gerileyerek 75,9 ton azalış göstermiştir.

Yurtdışı şubeler nezdinde toplanan mevduat, toplam mevduatın %4,62'sini oluşturmaktadır. 2013 yılsonuna göre yurtdışı şubelerin topladığı mevduat, ağırlıklı olarak %3,2 (1,4 milyar TL) azalmıştır ..Söz konusu azalış büyük ölçüde Malta şubesinden kaynaklanmıştır(BDDK, 2014).

Grafik 7: Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranı

Kaynak:BDDK ,2015

Tablo 6: Yurtdışı Bankalardan Sağlanan Fonların Gelişimi

(milyon USD)	Değişim									
	Mart 2013		Aralık 2013		Mart 2014		Mart 2013		Aralık 2013	
							Mart 2014		Mart 2014	
	Tutar	% Pay	Tutar	% Pay	Tutar	% Pay	Tutar	(%)	Tutar	(%)
Mevduat	17.777	14,7	17.555	12,7	17.407	12,7	-370	-2,1	-148	-0,8
Kredi	52.858	43,6	59.755	43,2	61.168	44,6	8.309	15,7	1.413	2,4
Sendikasyon	16.783	13,9	20.044	14,5	20.127	14,7	3.344	19,9	83	0,4
Seküritizasyon	6.433	5,3	7.732	5,6	7.254	5,3	822	12,8	-478	-6,2
Repo	19.884	16,4	23.444	17,0	20.982	15,3	1.098	5,5	-2.462	-10,5
Sermaye Benzeri Krediler	7.393	6,1	9.464	6,8	9.942	7,3	2.549	34,5	478	5,0
Diğer*	16	0,0	241	0,2	197	0,1	181	1107,5	-43	-17,9
TOPLAM**	121.144	100,0	138.235	100,0	137.077	100,0	15.933	13,2	-1.158	-0,8

(*)Vade unsuru taşımayan işlemlerin dışında, işlem tür kodları sınıflandırmasından herhangi bir tür işlem koduna dahil olmadığı halde bankalarla yapılan borç tarafındaki işlemleri kapsamaktadır.

(**) Yurtdışında ihraç edilen tahvil/bono tutarları hariç tutulmuştur.

Kaynak: BDDK,2015

Gelişmiş ülke merkez bankalarının genişletici para politikalarına devam ettikleri 2012 yılında ülkemizde yaşanan olumlu makroekonomik gelişmeler sektörün küresel piyasalardan sağladığı fon miktarını arttırmıştır. Sektörün **yurtdışı bankalardan temin ettiği borçların toplamı**, yılsonuna göre 13 milyar USD artış göstererek Aralık 2012 itibarıyla 110,6 milyar USD' ye yükselirken temin edildiği ülkeler itibarıyla çeşitliliğin arttığı gözlenmiştir(BDDK, 2013).

Bir yıllık dönemde sektörün yurtdışı bankalardan temin ettiği borçların toplamı %13,2 oranında (15,9 milyar USD) artışgöstererek 137,1 milyar USD'ye yükselmiştir. Yurtdışı bankalardan sağlanan fonların gelişimine bakıldığında; mevduat hariç tüm işlem türlerinde yükselişgözlenirken, en yüksek tutarlı artış8,3 milyar USD (%15,7) ile krediler kaleminde gerçekleşmiştir. Ayrıca sendikasyon ve seküritizasyon kredilerinde 4,2 milyar USD (%17,9), sermaye benzeri kredilerde 2,5 milyar USD (%34,5) ve repodan sağlanan fonlarda 1 milyar USD (%5,5) artış görülmüştür (BDDK, 2013).

2014 yılının ilk çeyreğinde ise toplam yurtdışından sağlanan fonlar repo işlemlerindeki 2,5 milyar USD azalışkaynaklı olarak %0,8 (1,2 milyar USD) gerilemiştir(BDDK, 2014).

Mart 2014 döneminde sektörün yurtdışı bankalardan sağladığı borçların toplam pasifler içindeki payı yılsonuna kıyasla 0,6 puan azalarak %17'den %16,4'e gerilemiştir. 2013 yılında yurtdışından sağlanan fonlar yıl içerisinde dalgalı bir seyir izlemesine rağmen bir önceki yılsonuna göre %23,7 oranında artışgöstermiştir(BDDK, 2014).

Tablo 7: Kıymetli Maden Depo Hesaplarının Gelişimi

Kıymetli Maden Depo hesabı					Toplam Değişim**	
Milyon USD	Vadeli	Vadesiz	Toplam*	YF Mevduatı içindeki Payı	Tutar	%
Mar.11	447	1.967	2.414	1,9		
Haz.11	565	2.621	3.186	2,6	772	32,0
Eyl.11	990	6.471	7.460	6,1	4.274	134,2
Ara.11	1.081	6.742	7.823	6,3	362	4,9
Mar.12	1.254	7.759	9.012	6,7	1.190	15,2
Haz.12	1.478	7.911	9.389	6,8	377	4,2
Eyl.12	1.671	7.413	9.085	6,6	-304	-3,2
Ara.12	1.945	8.710	10.656	7,5	1.571	17,3
Mar.13	2.479	9.383	11.863	8,3	1.207	11,3
Haz.13	2.166	8.664	10.830	7,6	-1.033	-8,7
Eyl.13	2.619	8.208	10.827	6,9	-3	0,0
Ara.13	2.204	7.648	9.852	6,0	-975	-9,0
Mar.14	2.357	5.740	8.098	4,6	-1.754	-17,8

(*) Bankaların depoları dahildir.

(**) Değişim bir önceki döneme göre hesaplanmaktadır.

Kaynak : BDDK, 2015

Sektörde altın mevduatı kıymetli maden depo hesapları içerisinde izlenmekte olup, bu hesabın tamamına yakını altın mevduatından oluşmaktadır.

Mart 2013 itibarıyla sektörün kıymetli maden depo hesapları toplamı 21 bankaya ait olmak üzere 11,9 milyar USD tutarındadır. Bankalar arası kıymetli maden depo hesapları hariç tutulduğunda sektör mevduatının %2,6'sı kıymetli maden depo hesaplarından oluşmaktadır. 2011 yılında çok ciddi artış gösteren kıymetli maden depo hesaplarının artış hızında, 2012 yılında bir yavaşlama gözlenmekle birlikte, son iki çeyrekte belirgin bir yükseliş (2,8 milyar USD) oluşmuştur. Bankalar arası depolar hariç tutulduğunda, kıymetli maden depoları 2013'ün ilk çeyreğinde 984 milyon USD (%9,4) artarak 11,4 milyar USD' ye yükselmiştir(BDDK, 2013).Tamamına yakını altın mevduatından oluşan kıymetli maden depo hesapları

Mart 2014 itibarıyla 8,1 milyar USD tutarındadır. Söz konusu hesapların 820 milyon USD'si bankalararası depolardır. Kıymetli maden depo hesapları sektördeki YP mevduatın %4,6'sını oluşturmaktadır. Altının ons fiyatındaki artışa paralel olarak 2011 yılında artış gösteren kıymetli maden depo hesaplarının artış hızında 2012 yılında bir yavaşlama gözlenmiştir ve Mart 2013'te ulaştığı en yüksek değerden sonra düşüş eğilimine girmiştir(BDDK, 2014).

Temmuz 2012 döneminden itibaren Basel II düzenlemelerinin yürürlüğe girdiği sektörde, sermaye yeterliliği rasyosu (SYR) yılsonuna göre 1,3 puan, son çeyrekte ise 1,4 puan artarak %17,9 düzeyinde gerçekleşmiştir. Basel II düzenlemelerinin yürürlüğe girmesi sonrası, makro ekonomik konjonktürdeki olumlu gelişmeler, Türkiye'nin yatırım yapılabilir ülke notu alması ve hızla gerileyen faizler bir yandan özkaynaklara olumlu yansırken diğer yandan riskli varlıklardaki artışı sınırlamış ve son bir yıllık süreçte yatay seyreden sermaye yeterliliği rasyosu, özellikle yılın son çeyreğinde artış trendine girmiş görünmektedir. Yasal özkaynakların %84,5'inin ana sermayeden oluşması sektörün kaliteli özkaynak yapısını koruduğunu göstermektedir. Sektörün 2013 yılında net faiz marjında ilave bir artış beklenmemekle birlikte, varlık kalitesinde 2012 yılına kıyasla bir iyileşme görülebileceği ve aktif ve özkaynak karlılığını muhafaza edeceği öngörülmektedir(BDDK, 2013).

Tablo 8: Özkaynak Unsurlarının Gelişimi

(Milyon TL)					DEĞİŞİM (%)			
	2012/12	2013/3	2013/12	2014/3	2013/3-2014/3		2013/12-2014/3	
					Tutar	%	Tutar	%
Ödenmiş Sermaye	54.636	55.043	59.327	59.715	4.671	8,5	388	0,7
Yedek Akçeler	103.641	116.313	122.744	134.393	18.080	15,5	11.649	9,5
Ödenmiş Sermaye Enflasyon Düzeltme Farkı	0	0	0	0	0	-	0	-
Sabit Kıymet Yeniden Değerleme Farkları	2.738	4.115	2.374	6.906	2.791	67,8	4.532	190,9
Menkul Değerler Değerleme Farkları	15.074	12.820	2.427	2.447	-10.373	-80,9	19	0,8
Dönem Karı (Zararı)	23.523	7.050	24.664	6.069	-980	-13,9	-18.595	-75,4
Geçmiş Yıllar Karı (Zararı)	-17.671	-9.106	-17.813	-7.313	1.793	-19,7	10.500	-58,9
TOPLAM ÖZKAYNAKLAR	181.940	186.236	193.723	202.217	15.981	8,6	8.494	4,4

Kaynak: BDDK,2014.

Bankacılık sektörü 2012 yılını 23.649 milyon TL net kârla tamamlamıştır. Sektörün dönem net karı, faiz dışı gelir gider dengesindeki gerilemeye karşın, esas olarak yükselen net faiz marjı nedeniyle önceki yılın aynı dönemine göre 3,8 milyar TL (%19,2) yükselmiştir. Sektörde faaliyet gösteren 49 bankadan 37'sinin kârında, son bir yıllık dönemde artış gerçekleşmiş, 2012 yılının son çeyreğinde yeni

bir banka sisteme dâhil olmuştur.

2012 yılında başta SYR olmak üzere sektörün temel seçilmiş rasyolarının olumlu yönde geliştiği görülmektedir. Sektörün takibe dönüşüm oranı ise 0,2 puan gibi düşük bir artış göstermiştir. Sektörün kaldıraç oranı %8,3 düzeyindedir. Gelişmiş ülkeler ortalamasına göre düşük olarak değerlendirilen ve mevcut sermayeye göre sınırlı bir varlık büyüklüğü ortaya koyan söz konusu oran bankacılık sektörünün büyüme potansiyelini işaret etmektedir(BDDK, 2013).

Banka grupları bazında incelendiğinde 2012 yılının son çeyreğinde konsolide olmayan sermaye yeterliliği rasyosu azalan tek banka grubu kalkınma ve yatırım bankalarıdır. Yıllık bazda ise faaliyet yapıları gereği sermaye yeterliliği rasyoları yüksek olan kalkınma ve yatırım bankaları ile bankacılık faaliyeti bulunmayan TMSF bankaları hariç tutulduğunda, yalnızca katılım bankalarının SYR'sinin azaldığı, en yüksek SYR artışının ise kamu bankalarında gerçekleştiği görülmektedir(BDDK, 2013).

Sektörün özkaynakları Mart 2013 dönemi itibarıyla 186,1 milyar TL olup Aralık 2012 dönemine göre %2,3 (4,2 milyar TL) oranında artmıştır. Anılan dönemde özkaynaklardaki artışın temel nedeni dağıtılmayarak banka bünyesinde bırakılan kârın eklendiği yedek akçelerdir. Sektörün kar dağıtımının sınırlandırılması ve karların bünyede bırakılmasının teşvik edilmesi yönünde Kurumumuzca sürdürülen politikalar çerçevesinde yedek akçelerin 2013'ün ilk çeyreğinde 12,7 milyar TL arttığı ve sektörün güçlü özkaynak yapısının korunmaya devam ettiği değerlendirilmektedir(BDDK, 2013).

Uzun dönemli gelişimlere bakıldığında, sektörün toplam aktif ve özkaynak büyüme oranlarının birbirine yakın olduğu görülmekle birlikte, 2011 yılsonundan bu yana (baz 2002) özkaynaklardaki artışın aktif artışını geçtiği görülmektedir. Mart 2013'de yılsonuna göre toplam aktifler %4,2 oranında büyürken, özkaynaklar %2,3 oranında büyümüştür. Özkaynaklardaki artış sektörün mali yapısını güçlendiren ve sermaye yeterliliğini de artıran bir gelişme olması bakımından olumlu değerlendirilmektedir.

Temmuz 2012 döneminden itibaren Basel II hükümlerinin uygulandığı sektörde, sermaye yeterliliği rasyosu (SYR) yılsonunda %15,3 Mart 2014'te ise %15,7 olarak gerçekleşmiştir. Yapılan düzenlemeler çerçevesinde hesaplanan, sektörün Ana Sermaye Yeterliliği Oranı Mart 2014'te %13,4 ve Çekirdek Sermaye Yeterliliği Oranı %13,5 olarak gerçekleşmiştir(BDDK, 2014).

Tablo 9:SYR Bileşenleri

(Milyon TL)					FARK (%) *	
	2012/12	2013/3	2013/12	2014/3	2013/3-2014/3	2013/12-2014/3
Ana Sermaye	165.835	171.090	189.622	199.629	16,7	5,3
Katkı Sermaye	31.380	32.659	34.669	36.567	12,0	5,5
Sermaye	197.215	203.749	224.291	236.195	15,9	5,3
Sermayeden İndirilen Değerler (-)	896	1.033	1.020	1.084	4,9	6,3
Özkaynak	196.319	202.715	223.271	235.111	16,0	5,3
Risk Ağırlıklı Varlıklar	1.099.338	1.162.862	1.460.852	1.493.370	28,4	2,2
Kredi Riskine Esas Tutar	976.545	1.030.510	1.315.708	1.329.740	29,0	1,1
- Menkul Kıymetleştirme Poz. Kay.KRET	0	0	0	0	.	.
- Karşı Taraf Kredi Riski Dahil KRET	976.545	1.030.510	1.315.708	1.329.740	29,0	1,1
Risk ağırlığı % 0 olanlar,	399.895	417.027	465.792	507.188	21,6	8,9
Risk ağırlığı %10 olanlar,	0	0	0	0	.	.
Risk ağırlığı % 20 olanlar,	54.531	59.142	80.327	72.450	22,5	-9,8
Risk ağırlığı % 50 olanlar	127.138	135.792	169.087	182.002	34,0	7,6
Risk ağırlığı % 50 olanlar,	95.787	97.477	134.974	145.668	49,4	7,9
Risk ağırlığı % 75 olanlar,	277.326	285.736	284.284	293.292	2,6	3,2
Risk ağırlığı % 100 olanlar,	506.812	527.354	688.258	716.363	35,8	4,1
Risk ağırlığı % 150 olanlar,	26.360	29.088	27.600	25.748	-11,5	-6,7
Risk ağırlığı % 200 olanlar,	49.914	58.380	98.415	82.887	42,0	-15,8
Risk ağırlığı % 250 olanlar,			3.164	4.275	.	35,1
Piyasa Riskine Esas Tutar	23.045	24.073	36.941	39.966	66,0	8,2
Operasyonel Risk Esas Tutar	99.748	108.279	108.203	123.664	14,2	14,3
Sermaye Yeterliliği Rasyosu (%)*	17,9	17,4	15,3	15,7	-1,7	0,5

* Sermaye Yeterliliği Rasyosu'ndaki değişim puan olarak ifade edilmiştir.

Kaynak: BDDK, 2014

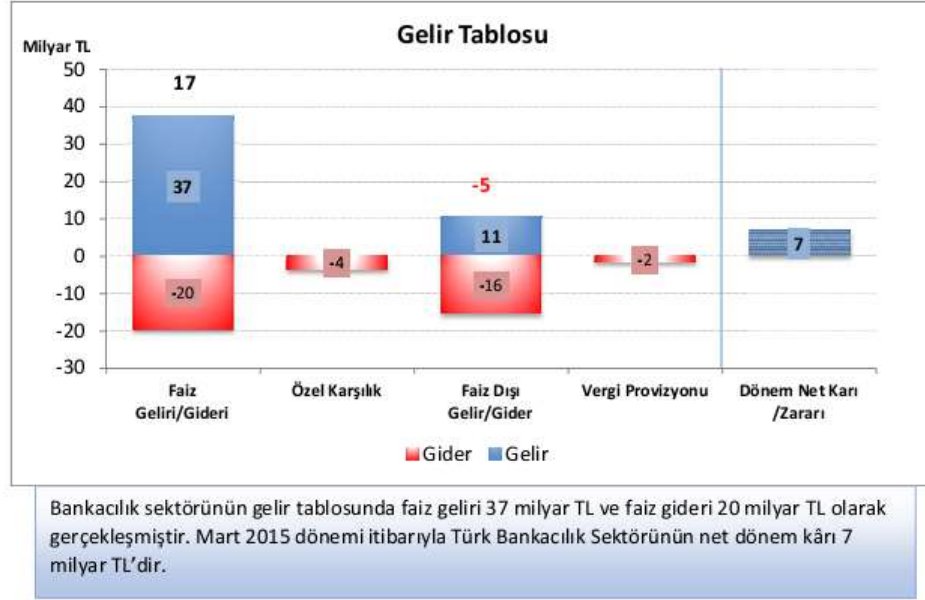
Tablo 10 :Banka Grupları Bazında Sermaye Yeterliliği Rasyosu

Tablo 18: Banka Grupları Bazında Sermaye Yeterliliği Rasyosu						
Fark (Puan)	2012/12	2013/3	2013/12	2014/3	Fark (Puan)	
					2013/3-2014/3	2013/12-2014/3
(%)						
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	34,3	34,5	32,7	31,4	-3,07	-1,25
TMSF Bankaları	40,3	40,4	38,4	37,6	-2,77	-0,83
Bankacılık Sektörü	17,9	17,4	15,3	15,7	-1,69	0,46
Özel Bankalar	17,1	16,7	14,8	14,9	-1,84	0,10
Yabancı Bankalar	17,6	16,7	15,4	15,3	-1,39	-0,18
Kamu Bankaları	17,2	16,7	13,5	15,3	-1,42	1,73
Katılım Bankaları	13,9	14,7	14,0	14,4	-0,32	0,42

Kaynak: BDDK, 2014

Mart 2014 döneminde TMSF bankaları hariç tutulduğunda, kalkınma ve yatırım bankaları % 31,4 ile en yüksek SYR'ye sahipken, % 15,3 ile en düşük SYR yabancı bankalar ve kamu bankaları grubunda görülmektedir(BDDK, 2014).

Grafik 8: Gelir Tablosu

Kaynak: BDDK, 2015

Bankacılık sektörü **dönem net karı** Mart 2012 aynı dönemine kıyasla 973 milyon TL (%16,3) artarak Mart 2013'te 6.953 milyon TL'ye yükselmiştir. Bankacılık sektörü dönem net karının artmasında, net faiz gelirlerindeki artışın yanı sıra, sermaye piyasası işlem kar/zararı ile kambiyo kar/zararı toplamının dönem net karına olan olumlu yüksek düzeydeki katkısı etkili olmuştur. Mart 2015 dönemi net karı ,2014 yılının aynı dönemine göre kamu,yerli özel ve yabancı banka gruplarında artış göstermiştir(BDDK;Veri ve Sistem Daire Başkanlığı,Mart 2015).

Bankacılık sektörü karının,Mart 2014 itibarıyla %51,7 si özel bankalar, %6,6'sı yabancı bankalar,%30,8'i kamu bankaları, %6,4'ü kalkınma ve yatırım bankaları ve %4,5'i katılım bankaları tarafından elde edilmiştir. Son bir yıllık dönemde kamu bankaları, özel bankalar ve yabancı bankaların net dönem karları azalırken,katılım bankaları ve kalkınma ve yatırım bankalarının dönem net karları artmıştır(BDDK, 2014).

Tablo 11: Banka Grupları İtibariyle Dönem Karı ile Özkaynak ve Aktif Karlılığı

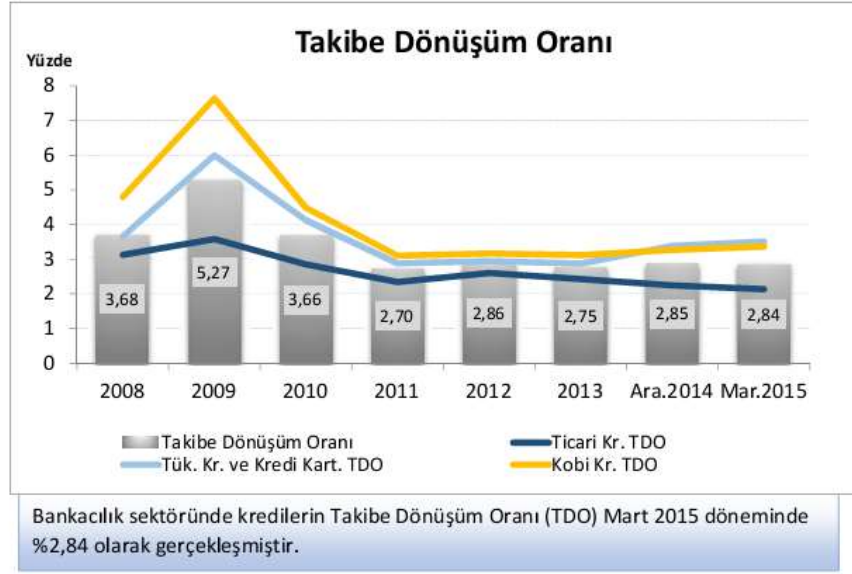
	Net Dönem Karı (Milyon TL)				Aktif Karlılığı - % (Yıllıklandırılmış)			Özkaynak Karlılığı - % (Yıllıklandırılmış)			Net Faiz Marjı - % (Yıllıklandırılmış)		
	Mar.13	Mar.14	Değişim		Mar.13	Mar.14	Fark Puan	Mar.13	Mar.14	Fark Puan	Mar.13	Mar.14	Fark Puan
			Tutar	%									
Kamu Bankaları	2.139	1.869	-269	-12,6	2,3	1,5	-0,8	22,4	16,9	-5,5	4,6	3,2	-1,4
Özel Bankalar	3.759	3.136	-623	-16,6	2,2	1,5	-0,7	17,4	14,1	-3,3	4,1	3,3	-0,8
Yabancı Bankalar	626	401	-225	-36,0	1,4	0,6	-0,8	11,4	6,4	-5,0	5,2	3,7	-1,5
Katılım Bankaları	226	270	44	19,5	1,2	1,1	-0,1	12,7	12,8	0,1	3,7	3,1	-0,6
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	297	388	91	30,4	2,3	2,1	-0,2	7,2	8,4	1,2	3,7	3,4	-0,3
Bankacılık Sektörü	7.050	6.069	-980	-13,9	2,0	1,4	-0,6	16,5	13,0	-3,5	4,3	3,3	-1,0

Kaynak: BDDK, 2014

2012 yılında %5,1 oranında (1.020 milyon TL) azalan brüt takipteki alacaklar bakiyesinde, 2012 yılında %23,4 (4.435 milyon TL) artış görülmüştür. 2012 yılında takipteki alacaklar hesabına 15,8 milyar TL yeni intikal olurken, dönem içinde takipteki alacaklardan 7,3 milyar TL tahsilât yapılmış, 3,1 milyar TL ise aktiften silinmiştir. Bu dönemde kredilerin takibe dönüşüm oranı %2,7'den %2,9'a yükselmiştir.

Sektörün takipteki alacakları 2013 yılsonuna göre %5,8 (1,7 milyar TL) artarak 2014 Mart dönemi itibarıyla 31,3 milyar TL seviyesinde gerçekleşmiştir. 2013 yılsonu ile karşılaştırıldığında takipteki alacaklarda en fazla artış 1,1 milyar TL (%11,2) ile takipteki bireysel kredilerde gözlenirken, takipteki KOBİ kredileri 401 milyon TL (%4,6), takipteki kurumsal/ticari krediler 216 milyon TL (%2) artış göstermiştir. Son bir yıllık dönemde takipteki alacaklar hesabına 20,8 milyar TL yeni intikal olurken, takipteki alacaklardan 10,7 milyar TL tahsilât yapılmış, 2,8 milyar TL tutarında aktiften silinme gerçekleşmiştir (BDDK, 2014)

Grafik 9: Takibe Dönüşüm Oranı

Kaynak: BDDK, 2015

Aralık 2012 itibarıyla, toplam pasifin %56,3'ünü mevduat, %12,7'sini bankalara borçlar, %13,3'ünü özkaynaklar, %5,8'ini ise repo yoluyla sağlanan fonlar oluşturmaktadır. 2012 yılında nominal olarak %11 artan ve kredi büyümesini fonlamada sınırlı kalan mevduatın toplam pasifler içindeki payında 0,8 puanlık azalış gözlenmiştir. Söz konusu azalmada, yurtiçi tasarrufların düşük düzeyde olmasının yanında bankaların kaynak maliyetinin etkin bir şekilde yönetimi çerçevesinde yurtdışı piyasalara yönelmesi ve yabancı kaynakların vadesini uzatma, kaynak çeşitlendirmesi ve likidite yönetimi çerçevesinde menkul kıymet ihraçları gibi alternatif kaynaklara başvurmasının rolü büyüktür(BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü, Aralık 2012).

Tablo 12: Seçilmiş Bilanço Göstergeleri(Aktif)

Seçilmiş Bilanço Göstergeleri (Milyon TL)							
	<u>1960</u>	<u>1970</u>	<u>1980</u>	<u>1990</u>	<u>2000</u>	<u>2010</u>	<u>2014</u>
Krediler ve Alacaklar	0,010	0,049	1	80	34.206	508.862	1.184.956
Menkul Değerler Cüzdanı	0,001	0,005	0,1	18	11.991	308.992	295.517
Likit Aktifler	0,003	0,014	0,4	38	21.480	104.691	272.602
Toplam Aktifler	0,019	0,090	2	170	104.088	961.876	1.889.996

Kaynak: TBB;2014

Tablo 13: Seçilmiş Bilanço Kalemleri (Pasif)

Seçilmiş Bilanço Göstergeleri (Milyon TL)							
	<u>1960</u>	<u>1970</u>	<u>1980</u>	<u>1990</u>	<u>2000</u>	<u>2010</u>	<u>2014</u>
Mevduat	0,0079	0,0381	0,8150	95	68.442	614.681	987.463
TP	-	-	-	73	36.916	427.625	622.504
YP	-	-	-	23	31.527	187.055	364.959
Mevduat Dışı Kaynaklar	0,0005	0,0103	0,1031	34	19.773	161.783	533.954
Özkaynaklar	0,0027	0,0075	0,0680	13	5.048	129.087	222.436
Toplam Pasifler	0,0194	0,0903	1,6628	170	104.088	961.876	1.889.996

Kaynak: TBB, 2014

Tablo 14: G-20 Ülkelerinde Sermaye Yeterliliği Rasyosu(Yüzde)

G-20 Ülkelerinde Sermaye Yeterliliği Rasyosu (Yüzde)										En son verinin ait olduğu ay
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
ABD¹	12,8	12,8	14,3	15,3	15,3	14,6	14,4	14,4		Aralık
Almanya	12,9	13,6	14,8	16,1	16,4	17,9	19,2	18		Aralık
Arjantin	16,9	16,9	18,8	17,7	15,6	14,1	13,6	14,7		Aralık
Avustralya	10,1	11,3	11,9	11,4	11,6	11,9	11,6	12,4		Aralık
Birleşik Krallık	12,6	12,9	14,8	15,9	15,7	17,4	19,6	16,6		Haziran
Brezilya	18,8	18,3	19,0	17,7	17,3	16,7	16,1	16,7		Aralık
Çin	8,4	12,0	11,4	12,2	12,7	13,3	12,2	13,2		Aralık
Endonezya¹	19,3	16,8	17,4	17,2	16,1	17,3	19,8	18,7		Aralık
Fransa	10,2	10,5	12,4	12,7	12,3	14,5	15,4			Aralık
G.Afrika	12,8	13,0	14,1	14,9	15,1	15,7	14,8	14,6		Haziran
Hindistan²	12,3	13,0	13,2	13,6	14,2	13,4	12,3	12,5		Aralık
İtalya	10,1	10,4	11,7	12,1	12,7	13,3	13,4	15		Haziran
Japonya	12,3	12,4	13,3	13,3	14,2	14,2	14,9	15,3		Eylül
Kanada	14,8	12,2	14,7	15,6	15,9	15,4	14,3	14,2		Aralık
Kore	12,3	12,3	14,4	14,6	14,0	14,3	14,5	14,2		Haziran
Meksika	15,9	15,3	16,5	16,9	15,7	15,9	15,6	15,8	15,5	Şubat
Rusya¹	15,5	16,8	20,9	18,1	14,7	13,7	13,5	12,5	12,9	Mart
Suudi Arabistan	20,6	16,0	16,9	17,6	17,6	18,2	17,9	17,9	17,7	Mart
Türkiye¹	18,9	18,0	20,6	19,0	16,5	17,9	15,3	16,3		Aralık

¹ Basel I
² Basel I ve Basel II aynı anda uygulanıyor.
Kaynak: IMF, Financial Soundness Indicators

Kaynak: TBB, 2014.

Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, Türk Bankacılık Sektörünün sermaye yapısının güçlü seyretmeye devam ettiği görülmektedir.

1.4.2.8. Bankacılık Sektörünün Risk Görünümü

Bankacılık sektörünün maruz kaldığı kredi riski, 2012 yılının üçüncü çeyreğinde ılımlı şekilde artmıştır. Sektörün kredi riskine esas tutarı, bir önceki çeyreğe göre %6,9 oranında artarak Eylül 2012 itibarıyla 964 milyar TL'ye ulaşmıştır. Kredi riskine esas tutar içinde en yüksek pay, %100 risk ağırlıklı varlıklara aittir. Basel-II düzenlemelerinin Temmuz 2012'den itibaren yürürlüğe girmesiyle birlikte, risk ağırlıkları ve risk ağırlıklı varlıkların kompozisyonu değişmiştir. Bu bağlamda %75 risk ağırlığı ilk defa tanımlanmış, bunun sonucunda %20, %50 ve %100 risk ağırlıklı varlıklarda azalış meydana gelmiştir. Sektörde son bir yıldır yatay seyir izleyen ve

Haziran 2012 itibarıyla %2,66 olan takibe dönüşüm oranı (TDO), Eylül döneminde %2,95'e yükselmiştir. Temmuz-Eylül döneminde, takipteki alacaklardaki %14'lük artışa karşılık kredilerdeki artışın %2,5 ile yavaş kalması, TDO'nun artmasında etkili olmuştur. Kredi türleri itibarıyla TDO'lar, KOBİ kredilerinde %3,4, bireysel kredilerde %3,1, ticari kredilerde %2,6 olarak gerçekleşmiştir. Takipteki alacaklardaki en hızlı artış, %19,3 ile ticari krediler grubunda yaşanmıştır. KOBİ kredileri ve bireysel kredilere ilişkin takipteki alacaklar ise, yılın üçüncü çeyreğinde sırasıyla %10,8 ve %11 oranında artmıştır(TCMB,Finansal İstkrar Raporu 2013).

Son dönemde faiz oranları ve döviz kurlarındaki dalgalanmalar bankacılık sektörünün karlılığının yanı sıra sermaye yeterlilik oranını da olumsuz etkilemiş, ancak söz konusu oran yasal ve hedef rasyoların üzerinde kalmaya devam etmiştir. 2014 yılı Mart ayı itibarıyla, risk ağırlıklı aktiflerin artışının yavaşlaması sonucu sektörün SYR'si yılsonuna göre 0,4 puan artışla yüzde 15,7'ye yükselmiştir (Grafik III.4.3). Ana sermaye oranının yüksek olması, özkaynakların kaliteli unsurlardan oluştuğuna işaret etmektedir. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Türk bankacılık sektörünün sermaye yeterliliğinin güçlü seyretmeye devam ettiği görülmektedir (TCMB, Finansal İstkrar Raporu Mayıs 2014)

Bankacılık sektörünün borçluluk düzeyini sınırlandırarak şoklara dayanma kapasitesini artırmayı amaçlayan kaldıraca dayalı zorunlu karşılık düzenlemesi tüm unsurlarıyla Aralık 2013 döneminden itibaren uygulamaya geçmiştir. Kademeli bir geçiş takvimi öngören kaldıraca dayalı zorunlu karşılık uygulamasında 2013 yılı izleme dönemi olmuştur. Uygulama döneminde esas alınan ilk üç aylık dönem olan Ekim-Aralık 2013 verilerine göre bankacılık sektörü kaldırma oranı, asgari oran olarak Basel III düzenlemesinde belirlenen yüzde 3'ün, Bankamız uygulamasında ise ilk yıl için belirlenen yüzde 3,5'in oldukça üzerinde ve istikrarlı bir seyir izlemektedir. Banka bazında bakıldığında ilave zorunlu karşılık tesis etmesi gereken herhangi bir banka bulunmadığı anlaşılmaktadır(TCMB, 2015).

2014 yılı Mart ayı itibarıyla finansal sağlamlık endeksi bir önceki Rapor dönemine kıyasla en fazla faiz riski olmak üzere likidite ve sermaye dışındaki tüm alt endekslerdeki gerilemenin etkisiyle düşmüş olmasına karşın, halen yüzde 100'ün üzerinde seyretmektedir (TCMB, 2015).

Bankacılık sektörünün risk göstergelerinin gelişimi incelendiğinde ise, önceki Rapor dönemine göre karlılığın olumsuz yönde değişmiş olmasına karşın, kur ve faize duyarlılıkta bir miktar iyileşme olduğu, sermaye yeterliliği ve likiditede ise önemli bir değişim gerçekleşmediği görülmektedir. Diğer taraftan, incelenen dönem-

de aktif kalitesi göstergesi tahsili gecikmiş alacak bakiyesindeki sınırlı artışa bağlı olarak bir miktar gerilemiştir (TCMB, 2015).

Yapılan makro senaryo analizi kapsamında, 2014 yılında makroekonomik değişkenlerde 2008 yılında ortaya çıkan küresel kriz sonrasında gözlemlenen bozulmaya eşdeğer bir değişim yaşanması durumunda, sektörün TGA ve sermaye yeterlilik oranlarında oluşabilecek gelişmeler incelenmiştir. Baz ve olumsuz senaryolar altında makro büyüklüklerin alabileceği değerler, OVP, Enflasyon Raporu ve geçmiş yıllar gerçekleştirmelerinden yararlanılarak oluşturulmuştur(TCMB, 2015).

Tablo 15: Makro Stres Testi Senaryoları

Makro Stres Testi Senaryoları					
Baz Senaryo ¹	2011	2012	2013	2014	2015
Reel GSYİH büyüme oranı	8,60%	2,13%	4,05%	4,00%	5,00%
Tüketici fiyatları artış oranı, Aralık/Aralık	10,45%	6,20%	7,40%	7,60%	5,00%
İşsizlik oranı	9,83%	9,19%	9,71%	9,40%	9,20%
Olumsuz Senaryo ²	2011	2012	2013	2014	2015
Reel GSYİH büyüme oranı	8,60%	2,13%	4,05%	0,66%	-4,83%
Tüketici fiyatları artış oranı, Aralık/Aralık	10,45%	6,20%	7,40%	10,06%	6,53%
İşsizlik oranı	9,83%	9,19%	9,71%	10,95%	13,97%

1) Baz senaryoda, büyüme oranı, işsizlik oranı ve tüketici fiyatları artış oranı olarak Orta Vadeli Program'da öngörülen değerler kullanılmıştır. 2014 yılı tüketici fiyatları artış oranı için ise 2014 yılı Nisan ayı Enflasyon Raporu'nda kamuoyu ile paylaşılan yıllık enflasyon tahmini alınmıştır.

2) Olumsuz senaryoda, 2008 ve 2009 yıllarındaki gerçekleşme değerleri kullanılmıştır.

Kaynak:TCMB, 2015

Baz senaryo altında yüzde 3,2 olarak tahmin edilen sektörün TGA oranının, olumsuz senaryo altında yüzde 5,8'e kadar yükselebileceği hesaplanmıştır. Ayrıca, baz senaryo altında sektörün SYR'si 2016 yılı birinci çeyreğinde yüzde 14,1 olarak tahmin edilirken, olumsuz senaryo altında aynı dönemde anılan oranın yüzde 11,4'e gerileyeceği hesaplanmıştır(TCMB, 2015).

Finansal sistem stres testleri, kuruluşların kendilerine uyguladıkları stres testlerinin yerine kullanılacak teknikler olmayıp, aksine, tüm sistemin çok çeşitli şoklara karşı olan duyarlılığının daha geniş kapsamlı olarak anlaşılmasıyla, kuruluşların kendi portföylerine uyguladıkları stres testlerini tamamlayıcı rol oynamakta ve farklı kuruluşlarda var olan uzmanlıktan yararlanmaktadır. Her iki tür stres testi de muhtemel piyasa çöküşlerinin etkilerini değerlendirmek için kullanılmakla beraber, olaylara farklı bakış açılarından yaklaşmaktadırlar (Jones ve diğerleri, 2004:5). Bir başka deyişle, portföy düzeyinde stres testleri tek bir portföyün ya da kuruluşun şoklar kar-

şısındaki kırılganlığını analiz ederken, finansal sistem düzeyinde stres test testleri analize tüm finansal sistemin istikrarı açısından yaklaşarak, şokların sistemik etkilerini değerlendirmektedir.

Stres testleri, ortak noktaları bulunmakla birlikte, makroekonomik tahmin ve erken uyarı göstergelerinden farklı uygulamaları içermektedir. Erken uyarı modelleri ve stres testlerinin her ikisi de gerçekleşmesi muhtemel olmayan, ancak gerçekleştiği takdirde ciddi sorunlara yol açabilecek olaylarla ilgilenmektedir. Bu çerçevede, erken uyarı modelleri kriz olasılıklarının tahminine odaklanırken, makro stres testleri kriz gerçekleşmesi anında finansal sistemin esnekliğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır(Beşe, 2007).

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE REKABET

Günümüz dünyasında dünyada bankacılık sektörü sürekli bir değişim ortamı içerisinde bulunmaktadır. Bu ortamda bankalar risklerini çeşitlendirmek için hem yeni iş türlerine yönelmekte; hem de kendi ülkeleri dışındaki ülkelerde faaliyet göstermekte ve sınır ötesi birleşmeler yoluyla dışa açılmaktadırlar. Aynı zamanda banka dışı finansal kurumlar, bankaların kendi alanı olan geniş piyasa segmentlerine girmektedirler. Bu gelişmeler, yeni bilgi teknolojileri, araçların devre dışı bırakılması (disintermediation), serbestleşme ve Euro'nun yürürlüğe girmesiyle tetiklenerek, bankacılığın görünümünü değiştirmiş (Canoy ve diğerleri, 2001) ve kaçınılmaz bir rekabet ortamı yaratmıştır. Bu ortamda politika yapıcılar rekabet sürecini, fayda ve maliyetleri arasında denge sağlayacak düzenlemelerle yönlendirmeye çalışmaktadırlar. Ne var ki bankacılık sektörlerinde etkinliği ve istikrarı aynı anda temin ederken ekonomik büyümeyi ve refahı da destekleyecek rekabet düzeyinin ne olması gerektiği, cevap bulunamamış sorular arasındadır.

Genellikle tekelin tersi olarak belirtilmesine rağmen, McNulty'nin(1968) tanımında rekabet, fiyat ve marjinal maliyeti eşitleyerek kaynakların kullanımında dağılımsal etkinliği sağlayan eden güç olarak ifade bulmuştur. İktisatçılar genellikle tüketim toplumlarına en iyi hizmetin rekabetçi piyasalarda verildiğine hükmetmektedirler (rekabetçi piyasalar teorisi). Rekabetçi piyasalar teorisinin en önemli sonuçlarından biri, piyasa yapısı ile iktisadi kaynakların etkin dağılımı arasındaki ilişki ile ilgilidir. Çünkü rekabetçi piyasalarda firmalar mal ve hizmetleri tüketici talepleri doğrultusunda üretmek isterler. Yani firmaların üretim düzeyleri, üretilen çıktının maliyetinin tüketicilerinin ödemeye hazır oldukları fiyat karşısında dengelenmesi ile belirlenir. Mal ve hizmetlerin üretilmesinde firmalar kaynakları, mümkün olan en düşük maliyetle maksimum çıktıyı sağlayacak şekilde birleştirmeye çalışırlar. Kaynakların optimal kullanımı firmaların uzun vadeli karlarını maksimize etmek istemelerinden dolayı ortaya çıkar (Kidwell ve Peterson,1990:231)

Diğer sektörlerde olduğu gibi bankacılık sektöründe de istenen etkinliğin sağlanması ve sosyal refahın en üst düzeye çıkarılmasıdır. Bununla birlikte bankacılığın kendisine özgü yapısı, standart rekabet paradigmasının bankacılığa uygun olmadığını göstermektedir. Piyasanın istikrarsızlığa açık olması, önemli piyasa başarısızlığının olması, rekabetin yapısını ve sonuçlarını değiştirebilmektedir. Asimetrik bilgi, ürün değiştirme maliyetleri ve dışsallıklar giriş engelleri yaratmakta ve bankaların,

bilgi düzeyinde bir rant elde etmelerine ve buradan bir miktar piyasa gücüne sahip olmasına izin vermektedir(Carletti, 2007). Finansal sistemin istikrarsızlığının bir kaynağı da sistem içindeki bulaşıcılık (contagion) olasılığının yüksek olmasıdır (Allen ve Gale, 2004). Sistem içinde yaşanan küçük bir şok, bir bölge veya sektörde belli birkaç kurumda gözükürken, bankadan bankaya sistemin geri kalanına yayılmakta ve buradan ekonominin tümünü etkilemektedir. Finansal sistem, üstlendiği fonksiyonlar itibariyle reel kesimi yakından etkilemektedir.

Finansal sistemdeki gelişmeler ve sektörün etkin işlemesi ekonominin bütünü açısından önem arz etmektedir (Kar ve diğ,2008:185). Bankaların finansal sistem içinde kendilerinden beklenen finansal aracılık fonksiyonlarını etkin bir biçimde yerine getirebilmeleri, bankaların bir taraftan bireysel olarak etkin çalışmalarına diğer taraftan da faaliyette bulundukları piyasanın yapısına bağlıdır. Mikro İktisat Teorisi, kaynak tahsisinin en iyi gerçekleştiği piyasa şeklinin tam rekabet piyasası olduğunu, buna karşın diğer piyasa şekillerinin kaynak tahsisinde yeterince etkin olmadığı ve toplumsal refah kayıplarının ortaya çıkacağını belirtmektedir (Ünsal, 2001: 366-367).

Buradan hareketle bankaların faaliyette bulundukları piyasa yapısının tam rekabetçi olup olmaması, kendilerinden beklenen fonksiyonların etkin bir biçimde yerine getirilmesi açısından önem arz etmektedir. Öte yandan bankacılık sektörünün diğer piyasalardan farklı olduğu ve bu nedenle de rekabet açısından değerlendirme yapılırken diğer piyasalarla eş tutulamayacağıdır. Buradan bakıldığında iki farklı görüş belirmektedir. Bir görüşe göre rekabet ve kırılganlık arasında pozitif bir ilişkinin var olduğudur. Bankacılık sektöründeki rekabet, beraberinde kırılganlığı doğuracağı için bu kırılganlığın önce sektörü sonra ise tüm reel kesimi etkileyebileceği yönündedir. Dolayısıyla sektörde yüksek düzeyde rekabet yerine yoğunlaşmış, az sayıda bankanın yer aldığı güçlü bir yapı arzulanmaktadır. Diğer bir görüş ise; rekabetçi yapıya dayanmaktadır. Sektörde yaşanabilecek bir yoğunlaşmanın yüksek faiz, ahlaki zafiyet ve ters seçim sorununu gündeme getirerek piyasayı ve bütün bir ekonomiyi olumsuz etkileyebileceği yönündedir (Coşkun ve diğ,2012: 42-43).

Bu açıdan bakıldığında ise sektörde rekabetin yokluğu, piyasa gücünün kullanımına bağlı olarak ekonomide olumsuz sonuçlar doğurabilecektir. Rekabet açısından Türk Bankacılık Sektörü, farklı süreçler yaşamıştır. 1980 sonrası benimsenen liberal ekonomi modeline uygun olarak bankacılık sektöründe de piyasaya giriş, faiz oranları ve döviz kurları üzerindeki baskıların azalması gibi sektörü olumlu etkileyecek düzenlemeler yapılmış ve yerli ve yabancı bankaların piyasaya girişi hızlanmıştır (Keskin ve Diğerleri, 2008: 14-16; TCMB, 2011:1-6). Ayrıca

1990’larda gelişen tektoniyle birlikte yeni finansal ürünlerin devreye girmesi rekabeti arttırmıştır (Erol, 2006: 59). 2000 sonrası dönemde ise sektörde yaşanan büyük krizin ardından kimi bankaların piyasadan çekildiği kimi bankaların da pekiştirme yoluna gidildiği görülmektedir. Bir diğer gösterge de kamu ağırlığının azalmasıdır. Bankaların finansal yapılarının güçlenerek asli fonksiyonlarına dönmeleri ve bunun dışında başkaca fonksiyonlar üstlenmelerinin önüne geçilmesi hedeflenmiştir (TCMB; 2011: 12-17).

Bankacılık sektöründe rekabet ve yoğunlaşma ile ilgili diğer çalışmalar,” rekabet-istikrar” ve “yoğunlaşma-kırılganlık” çerçevesinde ele alınabilir. Görüş temel olarak “ risk kaydırma paradigmasına” dayanmaktadır. Risk kaydırma paradigmasına göre, piyasa gücünde meydana gelen bir artış ve bunun sonucu meydana gelen yüksek kredi oranları bankacılıktaki istikrarı, ahlaki tehlike ve ödünç alanların ters seçim probleminden dolayı ters yönde etkiler. Bankacılık sektöründe yoğunlaşmanın artışı, kredi piyasasında iş dünyasına verilen kredilere daha yüksek faiz oranlarının gerçekleşmesine neden olur. Yüksek faiz oranları bir taraftan banka aktiflerinin beklenen getiri oranlarını artırırken diğer taraftan, ahlaki tehlike ve ters seçimdeki getirilerin standart sapmasını da arttıracaktır. Çünkü kredi faiz oranlarının yüksekliği ödünç alanı daha yüksek riskli projelerin seçimine yönlendirirken kendisinin iflas riskini de artırır. Bir başka ifade ile kredilere uygulanan yüksek faiz oranları, bir taraftan tüketicilere kredilere geri ödemede zorlarken diğer taraftan yüksek kredi oranlarını karşılayacak daha riskli projelere tüketicilerin kayması durumunu ortaya çıkaracaktır(Coşkun ve Diğ.,2012:43).

Firmalar açısından pratikte böyle sonuçların ortaya çıkması yüksek olasılıkla bankalar için daha yüksek bir iflas riskini ve dolayısıyla sistemde istikrarsızlığı beraberinde getirir. Buna karşın rekabet içindeki bankalar düşük kredi faiz oranları ile ödünç alanın krediyi ödemesini daha kolay hale getirerek riskli yatırımlara geçişi azaltır. Böylece daha fazla rekabet, ödünç alanların riskini azaltırken bankaların kayıpları da düşecektir(Coşkun ve Diğ.,2012:43).

Yoğunlaşmış bankacılık sistemiyle ilgili bir diğer görüş, “batmayacak kadar büyük “ (too-big-to-fail) ya da “ batmayacak kadar önemli “ (too-important-to-fail) politikaların etkisiyle bankaların ve ödünç alanların risk almaya daha istekli olduklarını iddia eder. Bu görüşün savunucularına göre politika yapıcı, bir taraftan az sayıda bankanın faaliyette olduğu yoğunlaşmış bankacılık sisteminde banka iflaslarına diğer taraftan da birkaç büyük bankanın çok sayıda küçük banka ile faaliyette olduğu rekabetçi piyasaya daha fazla odaklanmıştır. Bunun sebebi nispeten daha büyük

bankaların finansal sistemin güvenliği açısından tehdit oluşturmalarıdır. Çünkü böyle büyük bir bankanın iflası sistemik riski tetikler. Düzenleyici otorite büyük bankaların iflası ile sonuçlanan finanslar krizleri bertaraf etme maliyetleri çok yüksektir ve çok zordur. Bu nedenle hükümetler krizin ülkeye yayılmasını önlemek için bu bankaların ayakta kalmalarını garanti altına almak ister. Bankalar kendilerinin batmayacak kadar büyük olduklarına inandıklarında yoğunlaşmış banka sistemi daha fazla risk alımına yönelirken sistem daha kırılgan olabilecektir. Batmayacak kadar büyük olmanın mevduat sahiplerinin davranışları üzerine de etkisi olacaktır. Büyük bankalarda mevduatları olan iktisadi ajanlar, bankanın iflas etmesi durumunda devlet tarafından tam güvence olduğunu bilir. Bu, mudilerin bankayla ilgili bilgilere daha az hassasiyet göstermelerine yol açar(Coşkun ve Diğ.,2012:44).

2.1. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE REKABETİN ÖLÇÜMÜ

İktisat literatüründeki rekabet ölçme çalışmalarıyla, bankacılıktaki rekabeti ölçme çalışmaları paralellik taşır. Teorik gelişmeler, bankacılık sektöründeki ölçümlerin de temelini oluşturmaktadır. Bundan dolayı iktisat teorisindeki ampirik çalışmalar beraberinde bankacılık piyasasındaki ampirik çalışmaların gelişimini de açıklamaktadır. İktisat literatüründe rekabetin ölçümü ile ilgili çalışmaları, yapısal (structural) ve yapısal olmayan (non-structural) olmak üzere iki temel yaklaşımda toplanabilir. Her iki yaklaşımda temel problemi, piyasa gücünü ve piyasa gücünün kaynaklarını yaratan faktörleri belirlemektir. Genel olarak ampirik çalışmalarda piyasa gücü piyasada oluşan fiyatın rekabetçi düzeyin üzerinde gerçekleşmesi ile tanımlanır. Piyasada oluşan fiyat rekabetçi düzeyin ne kadar üzerinde ise, piyasa gücünün o kadar fazla olduğu kabul edilir. Bunun yanı sıra üretim miktarını sınırlama ve rekabetçi düzeye göre daha düşük kalitelere mal üretip satabilme yeteneği de piyasa gücünün farklı şekilleri olarak kabul görmektedir (Office of Fair Trade, 2004;9).

2.2. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE REKABET YAKLAŞIMLARI

Rekabet Yaklaşımları, bankacılık piyasalarının yapısının belirlenmesi ve işle-yişinin değerlendirilmesinde araştırmacılara bir altyapı sağlaması ve öngörü kazan-dırması bakımından önemlidir. İnsan unsurunu barındırması ve insan davranışları ile şekillenmesi nedeniyle sosyal bir bilim olan ekonomideki kuramların, her biri benzer-siz (unique) ve kendine özgü özellikler taşıyan finans ve bankacılık piyasalarının tümünde geçerli olacağını beklemek doğru değildir. Nitekim farklı yaklaşımların farklı piyasalar için analiz edilmesi ile birbiriyle çelişkili gibi görünen sonuçlar elde edile-bilmektedir. Bu bölümde açıklanan teoriler, geçerliliği ile ilgili kesin çıkarımlar yapı-lamayacak olan, ancak piyasa analizleri için etkili yönelimler sağlayabilen paradig-malardır.

Deb ve Murthy (2008:26) tarafından dört grupta toplanan bankacılık çalış-malarını yönlendiren çalışmalardan Endüstriyel Organizasyon Yaklaşımı, bankacılık sektöründe rekabetin analizine ilişkin modeller için bir temel oluşturmaktadır.

- Bankaların finansal kurumlar olarak ekonomik gelişmelerle ilişkisinin analizi: Kurumsal iktisada dayanır ve rekabet çalışmaları için bir çerçeve oluşturmaz.

- Bankaların finansal yönetim açısından incelenmesi: Bireysel birer firma ola-rak bankaların mali işlerinin iç yönetimi ile ilgilidir.

- Temelde Merkez Bankaları ile ticari bankalar arasındaki ilişkilere odaklanan para politikası yaklaşımları: Bankaları, tepkilerini mekanik olarak veren pasif oluşum-lar olarak gören friksiyonel rezerv bankacılığı teorisi ile ilgilidir.

-Bankaların bir taraftan halkın her nicelikteki vadesiz mevduat talebini, diğer taraftan da para otoritelerinin munzam karşılıklarını yerine getiren kuruluşlar olduğu varsayılır.

Banka rekabeti ile ilgili araştırmalar ise iki yönde gelişmektedir: yapısal yak-laşımlar ve yapısal olmayan yaklaşımlar.

2.2.1. Yapısalcı Yaklaşımlar

Yapısalcı Yaklaşımlar, bir sektörde rekabetin derecesinin, firma sayısı ve yo-ğunlaşma dereceleri gibi piyasa yapısı göstergeleri ile açıklanabileceğini öne sürer. Bu yaklaşımlar Yapı-Davranış-Performans Paradigması, İşbirliği Hipotezi, Etkinlik Hipotezi ve Yarışılabilirlik Teorisi olarak dört grupta incelenecektir.

2.2.1.1. Yapı-Davranış-Performans Paradigması

Geleneksel yapısal rekabet yaklaşımı daha fazla firmanın varlığının fiyat rekabetini arttıracak, daha az firmanın varlığının ise rekabetçi davranışı azaltacağını savunmaktadır. Klasik Endüstriyel Organizasyon yaklaşımından gelen bu anlayış Yapı-Davranış-Performans (YDP) (Structure-Conduct-Performance/SCP) paradigması (Bain:1951) olarak bilinir ve genelde rekabetin, özelde ise bankacılık sektöründe rekabetin anlaşılmasına yardımcı olacak en yetkin çerçeve olarak kabul edilir (Deb, Murthy: 2008). Buna göre, piyasanın yapısı ile firmaların fiyatlama davranışı, firmanın karları ve piyasa gücünün derecesi arasında nedensellik ilişkisi vardır. Bunun anlamı, piyasadaki firma sayısı arttıkça firmaların daha rekabetçi fiyatlama davranışı sergileyeceğidir. Bu da piyasa gücünün derecesini minimize ederek (Northcott, 2004: 18) olağanüstü karların azalmasına ve tüketicilerinin refahının artmasına yol acar (Mendes ve Rebelo, 2003).

Yapı-Davranış-Performans paradigmasına göre, bir sektördeki rekabetin derecesi (performans) firmaların davranışlarına (gizli anlaşmalar, yenilikler, tanıtım vs) dayalı olarak açıklanabilir ve davranış piyasanın yapısal özelliklerine bağlıdır (firmaların sayısı ve büyüklüğü, maliyet ve talep koşulları).

Yapı-davranış-performans paradigmasının temel bileşenleri arasındaki ilişkilerin daha iyi anlaşılması için, bu bileşenlerin genel bir tanımını yapmakta fayda vardır. Temel bileşenleri aşağıdaki gibi tanımlamak mümkündür:

2.2.1.1.1.Piyasa Yapısı

Piyasadaki rekabet ve fiyatlama üzerinde stratejik etkilere sahip örgütlenme özelliklerini belirtmek üzere kullanılan bir kavramdır. Piyasa yapısının temel unsurları; alıcılar ve firmalar açısından yoğunlaşma derecesi, ürün farklılaştırma derecesi ve pazara giriş koşulları şeklinde sıralanabilir. Piyasa yapısının, temel arz ve talep koşullarına bağlı olduğu kabul edilmektedir. Temel arz ve talep koşulları ile de; ürünün dayanıklılığı, ham maddelerin sahipliği ve coğrafi yeri, teknoloji, arz esnekliği, talep esnekliği, pazarın büyüme eğilimi ve dönemsel dalgalanmalar açısından özellikleri gibi unsurlar kastedilmektedir (Davut 1994, 6-8; aktaran Ardıç: 2004-4).

Bu kavram, firmaların piyasa yapısının düzenlediği koşullara nasıl tepki verdiği ve rakipleri ile nasıl bir etkileşim içinde olduğunu ifade eder. Davranış (conduct), diğer bir kimsenin seçimini etkileyen stratejik hareketleri içerir. Piyasa davranışı, piyasadaki alıcı ve satıcıların ve piyasaya girmesi olası firmaların, kontrol alanlarına

giren değişkenlerin seçiminde takip ettikleri davranışsal kurallar olarak tanımlanmaktadır. Piyasa davranışlarının başlıca unsurları arasında; fiyatların nasıl oluştuğu; ürün hacminin, niteliğinin ve çeşitlerinin hangi yollarla belirlendiği; araştırma ve geliştirmenin planlanması ve uygulanması; yasal taktikler gibi konular yer almaktadır (Deb ve Murthy, 2008: 39-40; Davut, 1994:6–8 aktaran Ardıç: 2004-4) .

2.2.1.1.3.Piyasa Performansı

Performans, piyasa davranışının sonuçları hakkındaki yargılardır. Piyasa performansının temel unsurları etkinlik, doğruluk ve ilerleme şeklinde sıralanabilir. Etkinlik kullanılabilir kaynakların piyasa tarafından ne kadar iyi kullanıldığıdır. Doğruluk, piyasanın ekonomik faaliyetlerin faydalarını katılımcılara ne kadar adil dağıttığı ile ilgilidir. İlerleme ise daha iyi ürün ve üretim tekniklerini piyasanın ne kadar etkinlikle sağladığıdır (Deb ve Murthy, 2008: 40).

2.2.1.2. İşbirliği Hipotezi

Geleneksel Yapı-Davranış-Performans paradigması, kendisinden türeyen ve Bain (1951) tarafından geliştirilen İşbirliği (Collusion) Hipotezini beslemektedir ve yoğunlaşmanın, firmalar arasındaki gizli anlaşmaya dayalı (collusive) davranışları teşvik ederek rekabeti zayıflatacağı varsayımına dayanır (Casu, Girardone, 2006:443). Bu hipoteze göre yüksek yoğunlaşma örtülü anlaşmaların maliyetini düşürür ve bunun sonucunda kredilere daha yüksek fiyat uygulanırken, mevduata ödenen faizler düşer, ücretler artar vs. Rakipler birbirlerinin davranışlarını analiz ederek hareket ederler ve rakipler bu analizleri kullanarak faaliyetlerini belirlerler. Örneğin; firmaların piyasa fiyatını etkileyemediğı ve pasif fiyat alıcıları (price takers) olduğu tam rekabet piyasalarının aksine, oligopol piyasalardaki firmalar tüm piyasa katılımcılarını zarara uğratacak büyük fiyat savaşlarını önlemek için fiyat kırmaktan kaçınırlar. Bu durum bir tür “zımni anlaşma”dır (tacit collusion). Yani, firmalar arasında açık bir iletişim olmasa dahi, tekel fiyatı uygulama konusunda örtülü anlaşma olması durumudur (Kraft: 2006). Bu görüşe göre, piyasa yoğunlaşması ile karlılık arasında doğrusal, dolayısıyla yoğunlaşma ile piyasa performansı arasında ise ters yönlü bir ilişki söz konusudur.

Kısaca belirtmek gerekirse, yoğunlaşmanın yüksek olduğu piyasalarda yüksek karlar nedeniyle faaliyet gösteren firmaların etkinlikten (azalan maliyet) uzak

olacakları yani bu piyasada rekabet düzeyinin düşük olacağı varsayılmaktadır (Çelik ve Kaplan: 2007). Elbette böyle bir sonuç toplumun bütünü için istenmeyen bir durumdur; çünkü etkin olmayan yüksek fiyatlarla ve sosyal refahın azalmasıyla sonuçlanır (Kraft: 2006).

2.2.1.3. Etkinlik Hipotezi

Alternatif olarak geliştirilen bir diğer yapısal yaklaşım “Etkin Yapı Hipotezi”(efficient structure hypothesis) olarak bilinir. Buna göre, yoğunlaşmış piyasalarda faaliyet gösteren bankaların nispeten yüksek karları, büyük bankaların küçüklere göre daha etkin çalışmasının sonucudur. Demsetz (1973), etkinlik hipotezinin temellerini attığı çalışmasında, rekabetçi yapının baskısı altında ve etkili giriş engellerinin olmaması durumunda, bir sektörün çıktılarının birkaç firmada yoğunlaşmasının, ürünlerin üretilmesinde ve fiyatlamasındaki üstünlükten veya yalnızca birkaç firmanın faaliyet gösterdiği sektörel yapının üstünlüğünden ileri geldiğini öne sürmektedir. Bilgi ve kaynak hareketliliğinin yalnızca bir maliyetle sağlanabildiği bir dünyada, rekabetçi koşullar altında bir sektörde yoğunlaşmanın artması için, ancak çıktısını genişletecek farklı avantajlar geliştirebilen bazı firmaların bulunması gerekmektedir. Böyle bir gelişme, firmaların kazandığı getiri oranları ile aynı zamanda yoğunlaşma düzeyini de artırır. Yoğunlaşmada artış doğuran unsurlardan biri olan maliyet avantajı, sektörde ölçek ekonomilerinin oluşmasına yol amcasının yanında, marjinal maliyetlerin azalmasını ve müşteri taleplerinin daha düşük maliyetle ve daha kaliteli ürünlerle karşılanmasını sağlar (Demsetz, 1973:1). Bu görüşü savunan Yanelle (1997), aracılıkta artan ölçek getirisi olduğunu savunmakta ve tam rekabetçi çıktılar bekleyemeyeceğimizi ortaya koymaktadır. İşbirliği (collusion) ve Etkinlik hipotezleri arasındaki bu çatışma nedeniyle, büyük bankaların elde ettiği yüksek karların faaliyette bulundukları yoğunlaşmış piyasadan mı yoksa üretim ve yönetim tekniklerinin maliyetleri düşürmesinden mi kaynaklandığı tartışma konusudur (Goddard vd:2007).

Ancak işbirliği (collusion) ve etkinlik tartışmasının sonuca bağlanması, uygulanacak rekabet politikaları açısından önemli bir rol oynar. Çünkü piyasadaki yüksek karlılık firmalar arası işbirliğinden kaynaklanıyorsa, rekabet politikaları eksik rekabetçi piyasa yapısını değiştirmeye yönelik olarak geliştirilecektir.

Bu şekilde oluşturulan rekabet politikaları, etkinliği ve verimliliği arttıracaktır. Ancak piyasalardaki yüksek karlılık firmaların etkinliğinden kaynaklanıyorsa, yoğunlaşma piyasadaki rekabetçi yapıyı engellemez, dolayısıyla da piyasa yapısını değiştirmeye yönelik bir rekabet politikasına gerek duyulmaz (Çelik ve Kaplan: 2007).

2.2.1.4. Yarışılabilirlik Teorisi

Uzun zamandır var olan Endüstriyel Organizasyon Teorisi sektörün rekabetçiliğinin yalnızca piyasa yapısı göstergeleri (Yoğunlaşma endeksleri, firmaların sayısı) ile ölçülemeyeceğini göstermiştir. Giriş tehdidi piyasa katılımcılarının davranışları üzerinde daha önemli bir belirleyici olabilir (Besanko ve Thakor, 1992, aktaran Claessens ve Leaven, 2004). Endüstriyel Organizasyon Teorisi aynı zamanda banka marjlarının ve karlarının büyüklüğü gibi performans ölçülerinin de bankacılık sisteminin rekabetçiliğini belirtmede yeterli olamayacağını öne sürmektedir. Bu ölçüler ülkelerin makro performansları ve istikrar, finansal araçların vergilendirilme biçimleri ve dereceleri, ülkelerin bilgi ve hukuk sistemlerinin niteliği, faaliyetlerin ölçeği ve risk tercihleri gibi bankalara özgü faktörler gibi daha çok sayıda faktörden etkilenirler. Bu nedenle bu ölçüler rekabet derecesini belirtmede oldukça zayıftırlar (Claessens ve Leaven, 2004:564).

Ekonomik araştırmalar piyasaya girişlerin rekabet sürecinin önemli bir unsuru olduğunu göstermiştir. Son yıllarda geliştirilen dinamik modeller, piyasaya girişlerin, mevcut firmaların ekonomik davranışları üzerindeki etkilerinin ampirik araştırmalara dahil edilmesine imkan tanımaktadır. Dinamik modeller, giriş ve genişlemelerin eksik rekabetin yol açtığı normalüstü karları düşürmeye çalıştığı rekabetçi süreci incelemektedir. Ampirik çalışmaların pek çoğu, doğrudan girişlere değil, girişin yapay değişkeni (Proxy) olarak piyasa yoğunlaşmasındaki değişikliklere bakarak girişin piyasa davranışı üzerindeki etkilerini incelemektedir (Amel ve Liang:1997:59). İlk olarak Baumol, Panzar ve Willing (1982) tarafından tanıtilen bu yaklaşım, “Yarışılabilir Piyasalar Teorisi” (Contestable Market Theory) olarak bilinir. Bratland (2004) yarışılabilirlik teorisi altında, çok ürün üreten tekelleşicilerin bile, potansiyel rakiplerin piyasaya giriş tehditleri nedeniyle fiyatlama davranışlarını kısıtlayabileceğini öne sürmektedir.

Etkili rekabetin derecesinin test edilmesi yapısal yarışılabilirlik yaklaşımını gerekli kılar. Diğer sektörlerde olduğu gibi bankacılık sistemindeki rekabetin derecesinin de bankaların gerçek davranışlarının dikkate alınması ile ölçülmesi gerekir. Gerçek davranış yalnızca bankacılık piyasasının yapısıyla değil, aynı zamanda sektör içi rekabetin derecesini kısıtlayabilecek yabancı sahiplik engelleri ve faaliyet kısıtlamalarının şiddeti gibi giriş engelleriyle de ilişkilidir. Dahası, bankacılık sisteminin rekabetçiliğini belirlemede banka dışı diğer finansal araçların da rolü vardır (Claessens ve Leaven, 2004:564). Günalp ve Özel’e (2005) göre, rekabet politikalarının ana hedefi idealize edilmiş bir “tam rekabet” modeli olmamalıdır. Bunun yerine rekabet politikaları, “aksak” rekabet koşullarında bile rekabetin işleyebilmesini sağla-

cak şekilde oluşturulmalıdır. Yazarlara göre rekabet politikaları piyasaların “yarişılabilirliğini” özendirdiği ölçüde aksak rekabet koşullarında bile başarılı olabilecektir. Bu yaklaşıma göre yarişılabilir bir piyasa, piyasaya girişlerin serbest ve piyasadan çıkışların maliyetsiz olduğu bir piyasa olarak tanımlanmaktadır.

2.2.1.5. Herfindahl-Hirschman İndeksi(HHI)

Pazardaki her firmanın piyasa paylarının karelerinin toplamına eşittir. Herhangi bir sektörde HHI değerinin 1000 ile 1800 arasında olması, o sektörün ideal rekabet ortamında olduğunu gösterir. Pıasanın oligopol piyasası olduğu HHI değerinin 1800’n üzerinde çıkmasından anlaşılabilir(U.Altınöz, International Conference On Eurasian Economies, 2013:813).

Bu tip pazarda birbirine eşit Pazar payına sahip çok sayıda oyuncu olması durumunda HHI sıfıra yakınsayacaktır. Bu tip pazarlara Atomistik Pazar/Atomistik Piyasa denir. Pazarda tek bir firma olması durumunda ise 10.000 (ya da 1) olacaktır(Altınöz,213).

2.2.1.6. Yoğunlaşma Oranı(CR)

Satış hasılatına göre, o iktisadi faaliyet sınıfı içindeki N sayıdaki işyeri içinde faaliyet sınıfı içindeki payı en büyük ‘m’ sayıda işyerinin oranıdır. Bu yoğunlaşma ltleri arasında en eski ve en yaygın kullanılan orandır(Altınöz, 2013:813).

Yoğunlaşma oranı ölçütü, araştırmaya konu olacak banka sayısının belirlenmesi hususunda subjektif bir ölçüt olma özelliğinin yanı sıra, endüstrideki en büyük bankaları dikkate almakta , küçük ve büyük bankaları dikkate almamaktadır. Banka sayısı arttıkça sektördeki yoğunlaşmanın azalması, eşitsizlik endeksi arttıkça ise yoğunlaşmanın artması gerekmektedir(Altınöz, 2013:814).

2.2.1.7. Hannah ve Kay İndeksi

Herfindahl-Hirschman İndeksi’nin daha genel biçimi olarak ifade edilir. Herfindahl-Hirschman İndeksi’deki piyasadaki bütün bankaların piyasa paylarının karesi , g’ya aktarılmıştır(Altınöz, 2013:814).

2.2.2. Yapısal Olmayan Yaklaşımlar

Yapısal olmayan yaklaşım, piyasa yapısı ve yoğunlaşma dışındaki, giriş-çıkış engelleri ve piyasanın genel yarışılabilirliği gibi faktörlerin de rekabetçi davranışı etkileyebileceğini öne sürmektedir. Bu son yaklaşımlar Yeni Ampirik Endüstriyel Organizasyon (NEIO) literatürü kapsamında geliştirilmiştir. Piyasa gücünü belirlemeye yönelik olarak geliştirilen uygulamalar yapısal yaklaşım olarak geleneksel Yapı-Davranış-Performans yaklaşımını (ve güncel varyasyonlarını) kullanmayı başarırken, piyasanın yapısını (yani yoğunlaşma seviyeleri, firma sayısı) gözetir ve bunu firmanın performansı ile (yani Aktif Karlılığı-ROA, Özkaynak Karlılığı-ROE) ilişkilendirir; yapısal olmayan yaklaşımlarda ampirik çalışmalar rekabet çevresini gözetmez fakat bunu ölçmeye/anlamlandırmaya çalışır. Yapısal yaklaşımlar, yoğunlaşmış piyasaların rekabetçi olmadığını çünkü yarışılabilirliğin potansiyel rekabetin derecesine bağlı olduğunu varsayar.

Muhtemelen yapısal olmayan yaklaşımların en önemli avantajı, bu şeklindeki bir neden sonuç ilişkisini varsaymamasıdır. Yapısal olmayan modellerin bir diğer avantajı, her bir bankanın davranışı kendi piyasa gücü hakkında bir fikir verebildiği için, coğrafi piyasa tanımlamasına gerek olmamasıdır (Casu and Girardone, 2006:444). Yapısal olmayan rekabet ölçüleri temel olarak Lerner'in (1984) piyasa gücü ölçüsüne dayanır. Özellikle oligopolistler arasındaki rekabet ölçülerini içerir (Iwata 1974) ve yarışılabilir piyasalardaki rekabet şartlarını test eder (Bresnahan 1982, Lau 1982, Panzar and Rosse 1987).

2.2.2.1. Lerner Endeksi

Lerner'in ortaya koyduğu varsayım, yani piyasa yapısını ölçmenin en yaygın metodunda; piyasa yapısının nispi marjlar yoluyla açıklanabileceğini, oligopol rekabet modellerinin nispi marj $[(\text{Fiyat}-\text{Marjinal Maliyet})/\text{Fiyat}]$ (Price-Cost Margin-PCM) ile piyasanın yapısal ve rekabetçi koşulları arasındaki denge ilişkisini tanımladığını ifade eder. Ayrıca nispi marj, piyasa gücünün varlığına bağlı olarak ortaya çıkan sosyal refah kaybının da bir göstergesidir (Maudos ve Nagore:2005 aktaran Yağcılar,2012).

Neoklasik bir teorik temele göre oluşturulan bu yaklaşım rekabetçi bir piyasada fiyatın marjinal maliyete eşit olduğunu belirtmektedir. Fiyat ile marjinal maliyet arasındaki fark ne kadar büyük ise piyasa da rekabetten o kadar uzaklaşacak demektir (Schiersch ve Schmidt-Ehmcke 2010:5 aktaran BDDK, b2012).

Berger ve diğeri (2009), 30'dan fazla gelişmiş ülkeden 8274 bankanın 1999–2005 dönemini kapsayan verileri ile yaptıkları çalışmada, Lerner Endeksi ile ölçtükleri piyasa gücünün finansal istikrar ile ilişkisini değerlendirmişlerdir. Elde edilen sonuçlar, geleneksel “rekabet-kırılganlık” hipotezini destekler niteliktedir. Buna göre daha fazla piyasa gücüne sahip olan bankalar daha az risk ile çalışma eğilimindedirler. Ne var ki elde edilen bulguların “rekabet-istikrar” hipotezini kısmen destekleyen sonuçları da bulunmaktadır. Ulaşılan kanıtlar, piyasa gücünün kredi riskini arttırdığını, bu riskin de yüksek özkaynak rasyoları ile bir miktar yumuşatıldığını ortaya koymaktadır(Yağcılar,2010).

Türk Ariss (2010), 60 gelişmekte olan ülkeden 821 banka üzerinde yaptığı araştırmada 1999–2005 döneminde banka düzeyinde piyasa gücünün derecesini, banka etkinliğini ve banka istikrarını hesaplamıştır. Piyasa gücünü temsilen Lerner Endeksi seçilmiş, maliyet etkinliği ile negatif, kar etkinliği ve istikrar ile pozitif ilişki içerisinde olduğu tespit edilmiştir.

De Guevara vd (2007), Avrupa Birliğine üye 15 ülkenin 1993–2000 dönemini kapsayan verileri ile Lerner Endeksini hesaplamışlardır. İlgili dönemde serbestleşme sürecinin pek çok ülkede rekabet şartlarını iyileştirici bir etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır. Küçük piyasalarda bankalar tekelci gibi davranmaktadırlar. Yerel piyasalarda rekabet daha zayıf, uluslararası piyasalarda daha güçlüdür. Farklı ülkelerde rekabet düzeyi arasındaki farklılıkları belirleyen en önemli faktörlerden biri uzmanlaşmadır. Perakende bankacılık, evrensel bankacılık ve yatırım bankacılığının farklı giriş engelleri ve rekabet baskılarına konu olması bu farklılığa yol açmaktadır. Ayrıca Avrupa ülkelerinin pek çoğunda piyasa gücünün arttığı görülmüştür (De Guevara vd., 2007:42 aktaran Yağcılar,2010).

Lerner endeksinin sıfır değerini alması tam rekabetçi bankaların varlığına işaret etmektedir. Yüksek derecedeki bir piyasa gücüne sahip olan banka , ekonomik faaliyet içinde etkili bir birim olacaktır.fakat elde edilen yüksek kar düzeyleri, piyasa gücünün ve kötü ekonomik performansın bir göstergesi olarak karşımıza çıkabilecektir. Bunun aksine, rekabetçi durumdaysai piyasa gücü önemsiz hale gelecektir,bankalar için takdir etme yetkisi ortadan kalkacak ve fiyatlar , maliyetlere doğru düşecektir. Böylece banka piyasada pasif bir birim olacaktır(Altınöz, 2013:814).

Tablo 16: Türk Ticari Bankacılık Sektörünün Lerner Endeksi Değerleri

Yıllar	Sektör Ortalaması	Kamu Bankaları	Özel Bankalar	Türkiye'de Kurulan Yabancı Bankalar	Türkiye'de Şube Açan YB Yabancı Bankalar
1992	0,4452	-0,3144	0,5295	0,5421	0,5426
1993	0,5240	0,3186	0,4660	0,6824	0,6748
1994	0,6051	0,4713	0,5551	0,7088	0,7344
1995	0,4261	0,6264	0,3534	0,4328	0,5611
1996	0,1750	0,2998	0,3549	0,9753	0,3108
1997	0,3264	0,1954	0,3302	0,1704	0,4811
1998	0,3165	0,1212	0,4881	0,0283	0,0025
1999	0,3611	0,1959	0,4769	0,3691	0,0256
2000	0,2173	0,2029	0,3113	0,2671	0,0322
2001	0,2849	0,3276	0,5770	-0,1243	-0,2714
2002	0,2418	0,1286	0,1676	0,5623	0,3175
2003	0,1180	0,0674	0,2104	0,1707	0,0748
2004	0,3844	0,3951	0,4278	0,1762	0,3845
2005	0,1811	0,2466	0,3580	0,0284	-0,3022
2006	0,3738	0,3058	0,3637	0,3093	0,4211
2007	0,0624	0,1643	0,1544	-0,0669	-0,0630
2008	0,3900	0,3283	0,4084	0,3114	0,4654

Kaynak: Yağcılar, 2010

Türk Bankacılık Sektöründe rekabet, son yıllarda 1990'ların ilk yıllarına kıyasla oldukça yoğunlaşmıştır. 2008 yılında ise bankaların piyasa gücünü tekrar kullanmaya başladıkları görülmektedir. 1990'larda Yabancı Banka gruplarının Lerner Endeksi değerlerinin yüksekliği dikkat çekicidir. Bununla birlikte özellikle kriz dönemlerinde (2000, 2001 ve 2007 yılında yaşanan küresel mali kriz) yabancı bankaların optimal fiyatlandırma davranışından uzaklaştığı göze çarpmaktadır. Piyasa gücünün kullanımı noktasında en etkin bankaların ise yerli özel bankalar olduğu anlaşılmaktadır (Yağcılar, 2010:151).

2.2.2.2. Panzar-Rosse Modeli

Panzar-Rosse Modeli, hem banka hem de sektör düzeyinde karı maksimize ederek denge çıktı düzeyi ve denge banka sayısını belirleyen genel bir bankacılık piyasası modelinden türemiştir. Piyasa yapısının doğasını (monopol veya oligopol, monopolcü rekabet veya tam rekabet) tanımlamak için, Panzar-Rosse modeli, H-istatistiği denilen bir ölçü kullanmaktadır. Panzar ve Rosse, toplam faiz gelirlerinin esnekliklerinin toplamı ve bankaların girdi fiyatlarındaki değişimler yoluyla, bankaların rekabetçi davranışları hakkında sonuç çıkarmaya imkan verir. Bresnahan'ın yaklaşımı da yapısal rekabet modellerine dayanır ve bankaların kısa dönemde piyasa gücünü belirlemeye çalışır (Bikker ve Haaf, 2002:2193).

2.2.2.3. Klein Monti Monopol Modeli

Tam rekabet durumunda tüm bankalar fiyatları veri kabul ederler ve özdeşleştirirler. Rekabetçi dengede, marjinal operasyon maliyeti faiz marjına -hem kredi hem de mevduatta- eşit olmalıdır. Kredi ve mevduat maliyetleri ayrılabiliriyorsa çapraz etkiler sıfırdır. Kapsam ekonomileri (economies of scope) çapraz etkiler negatif işaretliyse mevcuttur. Yani, kredi hacmindeki bir artış marjinal mevduat maliyetini azaltıyorsa kapsam ekonomilerinin varlığından bahsedebiliriz. Bu durumda banka kredi ve mevduat fonksiyonlarını tek bir birimde (şube) etkin olarak yerine getirebilir sayılıyor. Literatürde kapsam ekonomilerinin varlığı veya yokluğu, bankacılık sektöründeki rekabetin niteliğini değiştirecek kadar önemli bir konu olarak görülüyor. Ayrıca, sektördeki banka sayısını ve kapsam ekonomilerinden yararlanan "evrensel bankaların" oranını da etkileyecektir. Kapsam ekonomileri, sektördeki yabancı sermaye oranını belirleyebilecek kadar önemli bir etken olabilir (Fındıkçıoğlu, Çevrim içi, 2012 aktaran Altunöz).

Klein Monti Monopol Modeli, tekolci banka modeli bu anlamda tam rekabetin tam tersi bir limit sunmaktadır. her bir bankanın krediler için talep fonksiyonu $L(rL)$ aşağı yönlü bir eğri ve mevduat için talep fonksiyonu $D(rD)$ yukarı yönlü bir eğri şeklinde oluşur. Bu fonksiyonların tersi ise $rD(D)$ ve $rL(L)$ şeklindedir. Bankalar kredilerin (L) ve mevduatların (D) miktarlarına karar verebilmektedirler. Bu kararlar da ilgili faiz oranlarını etkilemektedir.

Bankalar için piyasa gücü arttıkça esneklik azalmakta ve Lerner endeksi artmaktadır.

2.2.2.4 Cournot Modeli (Oligopol Varyantı)

Firmaların üretim miktarlarını belirleme yoluyla rekabet ettikleri Cournot modeli çerçevesinde üretilen ürünün homojen olduğu varsayımı altında yürütülen çalışmanın ortaya çıkardığı çarpıcı sonuçlardan biri, etkinlik yaratmayan yatay birleşmelerin genellikle fiyatı artırdığıdır. Bir diğeri ise, birleşme sonrası fiyat düşüşünün gerçekleşebilmesi için, sabit maliyetlerden ziyade marjinal maliyetlerde düşüşün gerekli olduğudur. Gerekli olan marjinal maliyet tasarrufu miktarı ise tarafların pazar payları ile doğru, talep esnekliği ile ters orantılıdır (Farrell ve Shapiro 1990, 110-122). Tekel yerine oligopol bir piyasa yapısı üzerinden hareket eder. Bir banka diğer rakip bankanın tepkilerini görmesine rağmen görmüyormuş gibi davranır. Esneklikler, banka sayısı ile çarpılır(Altunöz, 2013 :816).

2.2.2.5 Bertrant Modeli

Bertrand türü oligopol modelinde firmalar rakiplerin fiyatlarının veri olarak alınabildiği varsayımı altında karı maksimize edecek fiyatları (miktarları değil) bağımsız olarak belirlemektedirler. Modele yapılan en önemli eleştiri, büyük bankaların diğer küçük bankaların davranışlarına aldırış etmemeleridir(Altunöz, 2013:816).

2.2.2.6 Salop Modeli (Tekelci Rekabet)

Tam rekabet ve monopol piyasaları arasında yer alan ve gerçek hayatta en sık karşılaşılan piyasa yapılarından bir diğeri ise monopolcü rekabet piyasasıdır. literatürdeki iki uç noktayı temsil eden tam rekabet ve monopolcü yapının birtakım özelliklerini taşır. Tam rekabet piyasasında olduğu gibi monopolcü piyasada da, faaliyet gösteren ekonomik birimlerin sayısı çok fazladır. Ancak bu ekonomik birimler, homojen değil, farklılaştırılmış ürünler arz etmektedirler. Firma sayısının çokluğu nedeniyle, fiyat ya da miktar üzerinde bir anlaşmaya varma olasılığı çok zordur. Monopolcü rekabet piyasa yapısının geçerli olduğu bir bankacılık sisteminde, bankalar, farklılaştırılmış hizmetleri ile rekabet içindedirler. Her bankanın karşı karşıya olduğu talep eğrisi, banka sayısının çokluğu nedeniyle ortaya çıkan ikame kolaylığı nedeniyle çok esnektir. Bankalar, oligopol piyasalarına benzer olarak, reklam ve promosyon gibi rekabet araçlarını kullanarak, hizmet farklılaştırmasına giderler. Monopolcü rekabet bu özellikleri ile özellikle Avrupa'daki bankacılık sistemlerinde, oldukça sık rastlanan bir piyasa yapısıdır. Son yıllarda Avrupa bankacılık sisteminde gözlemlenen ortak eğilim, banka sayılarındaki düşüş ve birleşme oranlarındaki artıştır. Bu

durumun rekabeti azaltacağı ve bankacılık hizmet alternatiflerini daraltacağı düşünülmekteydi. Ancak, yüksek yoğunlaşma düşük rekabete yol açar şeklindeki geleneksel görüşün aksine, özellikle Avrupa için yapılan çoğu çalışmada, yoğunlaşma ve rekabet arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır(Altunöz, 2013:816).

2.2.2.7 Iwata Modeli

Yeni Ampirik Endüstriyel Organizasyon yaklaşımı temelinde ortaya çıkan yapısal olmayan modellerin öncülüğünü 1974 yılındaki çalışmasıyla Gyoichi Iwata gerçekleştirmiştir. Iwata modeli, oligopolcü bir piyasada, homojen bir ürün arz eden her bir banka için tahmini varyasyon(variation)değerlerinin hesabını mümkün kılar(Koutsomanoli ve Staikouras, 2004 aktaran Altunöz, 2013:816).

2.2.2.8 Bresnahan ve Lau Modeli

Bresnahan ve Lau (1989) tarafından bankacılık sektörüne yönelik geliştirilen ikinci yapısal olmayan model, eş zamanlı denge modelini temel almaktadır. Eş zamanlı arz ve talep fonksiyonlarının yanında, yine eş zamanlı bir fiyat eşitliğinin tahmini ile piyasa gücünün göstergesi geliştirilmektedir(Hempell, 2002 aktaran Altunöz 2013:816).

2.3. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE REKABETİN ETKİLERİ

Küreselleşme ve serbestleşmenin bir sonucu olarak tüm dünyada piyasaların bütünleşmeye başlaması, günümüzde rekabetin bir tercih konusu olmaktan çıkıp, yönetilmesi gereken bir olgu olmasına yol açmıştır. Rekabetin etkin yönetilmesi ise, etkilerinin doğru anlaşılması ve değerlendirmesi meselesini gündeme getirmektedir. Bu çalışmada rekabetin etkileri, beş grupta ele alınmaktadır: Ekonomik büyüme ve refah üzerindeki etkileri, faiz oranları üzerindeki etkileri, istikrar üzerindeki etkileri, etkinlik üzerindeki etkileri ve diğer olumsuz etkiler.

2.3.1. Rekabet, Ekonomik Büyüme ve Refah İlişkisi

Gerek bölgesel gerek ulusal düzeyde ekonomik büyümenin seyri, finansal kurumların tasarrufları toplama ve bu fonları üretim sermayesine dönüştürecek olan işletmelere kredi olarak aktarma noktasındaki aracılık yeteneklerinden etkilenmektedir (Valverde vd, 2003: 228). Fon fazlası olanlardan fon açığı olanlara fonların trans-

ferini sağlayan başlıca kanal olmak suretiyle bankacılık sektöru ekonomik büyümede temel bir rol oynamaktadır.

Bu bağlamda, bankaların sürdürdüğü bu aracılık fonksiyonunun mümkün olan en düşük maliyetle yerine getirilmesi, sosyal refah için önemlidir (Maudos ve DeGuevara, 2004:2260).

Ülkelerin makro ölçekte büyümesi, mikro ölçekte işletmelerin üretimlerini artırarak büyümeleriyle mümkün olur. İşletmelerin üretim artışını sağlayacak sermaye yatırımlarını gerçekleştirme şansı ise, en uygun maliyetle finansman desteğı bulmalarına bağıdır. Gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerde işletmelerin finansman aradıkları başlıca kaynak bankalar olmaktadır. Ancak rekabetçi olmayan ekonomilerde bankaların kredi vermede daha seçici davrandıkları, genel bir inanıştır. Ayrıca müşteriler için alternatiflerin kısıtlı olması, bankaların piyasada “fiyat alıcısı” olmaktan uzaklaşarak hem krediler hem de mevduatlar için piyasa fiyatını etkileyebilen bir konuma ulaşmalarına yol açar. Bu durum bankalar için “piyasa gücü” yaratırken, büyüme fırsatları arayan işletmeler için kaynak maliyetinin artması anlamına gelir.

Diğer taraftan, eksik rekabetin neden olduğu düşük mevduat faizlerinin de, tasarrufların bankalardan uzaklaşarak (döviz, altın vs. gibi) üretime dönük olmayan alanlarda değerlendirilmesine yol açacağı beklenir.

Ne var ki, rekabetçi bir bankacılık sisteminden, tasarrufların ekonomik büyümeyi hızlandıracak yatırımlara aktarılmasını sağlayarak, bankaların finansal aracılık için etkin güçler olmasını temin etmesi istenir (Buchs, Mathisen: 2005). Rekabetçi piyasalarda bankalar tasarruflara daha yüksek faiz verirler ve kredilerin faiz oranlarını daha düşük düzeyde tutarlar. Böylelikle tasarruflar artarken, işletmelerin banka kredilerine olan talebi yükselir. Sonuç olarak tasarrufların üretimi destekleyen alanlara katalize edilmesi süreci etkinlik kazanır (Valverde vd, 2003: 228).

Tüm sektörlerde olduğu gibi bankacılık sektöründe de rakiplerin sayısı, ortalama firma büyüklüğü ve küçük ve büyük firmaların kompozisyonu, davranış ve piyasa performansı üzerinde etkisi olan faktörlerdir. Bu nedenle de sektörde sermaye birikiminin ve büyümenin, sonuç olarak da sektörün genel ekonomik faaliyetlerinin düzeyine olan katkısının belirleyicileridir (Cetorelli ve Strahan, 2004:3-4). Rekabetçi bir piyasada Pazar payının önemli bir bölümü çok sayıda üretici arasında dağılmıştır. Piyasada daha fazla rekabet, belirli bir talep düzeyinde daha fazla çıktının daha düşük maliyetle üretilmesine olanak tanımaktadır. Böylece genellikle daha fazla sa-

yıda rekabetçinin olduğu piyasalar tüketim toplumunun ekonomik refahına daha iyi hizmet etmektedir (Kidwell ve Peterson, 1990:232).

Bu görüşü destekleyen çalışmalardan biri, Podpiera'ya (2007) aittir. Podpiera'ya (2007) göre bankacılıkta rekabetin, tekel karlarını ve maliyet etkinsizliğini azaltarak, refah kazanımları sağlayacağı beklenmektedir. Bankacılıkta yüksek rekabet düzeyi, bankaların tekel gücünü azaltır ve böylece bankanın uyguladığı fiyatları düşürür. Yatırımlar ticari faiz oranlarının düşmesine duyarlı olduğundan, tekel karlarındaki azalma, yatırım ve ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki yaratır. Beklenen bu kazanımlar, banka kredilerinin şirketler için en geniş dış finansman kaynağı olduğu ülkeler için başlıca sonuçlardır (Podpiera, 2007).

Benzer bir bulgu, Maudos ve Nagore (2005 :29) tarafından ortaya konmuştur. Buna göre, herhangi bir sektörde rekabet düzeyinin ölçülmesi, tekel gücüne sahip firma sayısındaki artışa bağlı olarak azalan sosyal refah düzeyiyle yüksek bir ilişki içindedir.

Finansal aracılık fonksiyonunun ekonomik büyüme üzerindeki önemi hesaba katıldığında, piyasa gücünün neden olduğu sosyal kayıpların analizi daha da özel bir durum yaratmaktadır. Finansal aracılardan piyasa gücü arttıkça, finansal aracılığın maliyeti de artacak, bu da ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etki yaratacaktır. Claessens ve Leaven (2005:5), rekabetin ülkelerin sektörel büyümeleri ile pozitif ilişkili olduğunu, daha rekabetçi bankacılık sistemlerinin finansal olarak bağımlı firmalara daha iyi finansman sağladıklarını deneye dayalı olarak ortaya koymuşlardır. Piyasa yapısının sektörel büyümenin öngörülmesine yardım ettiği şeklinde bir kanıt bulunamamıştır. Böylece, piyasa gücünün firmaların finansmana geçişi için iyi olduğu görüşü destek bulamamıştır. Yüksek rekabet vazgeçme (hold-up) problemlerini azaltıp aracılık maliyetlerini düşürebilir ve firmalarının dış finansman isteme ve sağlama şansları da artar. Çalışmanın bulguları dış finansmana bağımlı sektörlerde daha rekabetçi bankacılık sisteminin daha hızlı büyüme sağladığını ortaya koymuştur (Claessens ve Leaven, 2005).

Levine de (2001) rekabet ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi etkinliğe dayandırmaktadır. Levine'ye göre, yabancı bankaların rekabetine izin verilmesi, yerel bankacılık sisteminin etkinliğini de arttıracaktır. Bunun ardından da, daha etkin bankalar, üretim artışının hızlanmasıyla, ekonomik büyümeyi teşvik edecektir. Böylece, uluslararası finansal uyum, yerel finansal sistemdeki ilerlemeleri teşvik ederek, ekonomik ilerlemeleri arttırır.

Bankaların ekonomik büyüme üzerindeki bir diğer etkisi, kredilerin izlenmesi(monitoring) sürecinde karşımıza çıkar. Bankalar verdikleri kredilerin geri dönüşünü sağlamak için, daha yüksek getirileri temin etmek ve üretim artışını hızlandırmak amacıyla kalite kontrolörü olarak hareket etme eğilimindedir (Buchs, Mathisen: 2005).

Levine (2004) finans sisteminin sahip olduğu; muhtemel yatırımlar ve sermaye dağılımı hakkında tahmini bilgiler üretmek, finansman sağladıktan sonra yatırımları denetlemek ve yönetim icra etmek, ticaret, çeşitlendirme ve risk yönetimine yardımcı olmak, tasarrufları toplamak ve harekete geçirmek, mal ve hizmetlerin değişimini kolaylaştırmak türünden fonksiyonlar dolayısıyla tasarruf ve yatırım kararlarını, dolayısıyla da ekonomik büyümeyi etkilediğini öne sürmektedir.

Sözleşmeye özgü veya ticari ilişkiye özgü yatırımlarda ortaya çıkan bir durumdur. Bu tip yatırımların özelliği, anlaşma sona erdikten sonra diğer alıcıların ihtiyaçlarını sağlamakta kullanılamaması ve satımı anında değerini önemli ölçüde yitirmesidir. Diğer bir deyişle, sözleşmeye/ilişkiye özgü yatırım, batık maliyet özelliği göstermektedir. Bu tür sözleşmelerde taraflardan birinin, sözleşme yapıldıktan sonra diğer tarafa kendi çıkarları için dezavantajlı yeni hükümler kabul ettirmeye çalışması ya da yükümlülüklerini yerine getirmemesi, Vazgeçme (Hold-up) Problemi olarak nitelendirilir. Bu problemin ortaya çıktığı durumlarda alıcı yatırımı amorti edemeyeceğinden, yatırım yapmaktan vazgeçecektir (Karakurt: 2005).

Tekel gücünün bütünüyle negatif etkilerinin olduğu koşullar da söz konusudur. Ayırt etme (screening) teknolojisinin çok pahalı olması ya da tasarruf arzı koşullarının ine lastik oluşu, tekeli bankacılığın büyüme üzerindeki net etkilerinin olumsuz olduğu durumlardır. Elde edilen bu bulgular gelişmekte olan ülkelerle de tutarlıdır. Gelişmekte olan bir ülke örneğin, sözleşme yazmada ve yürürlüğe koymada yaşanan zorluklar ve gelişmemiş menkul kıymet piyasaları ile nitelendirilebilir. Kredi piyasalarında tekel gücü, bu tür problemler için, sermaye birikimi sürecini geliştirmek amacıyla makul bir çözüm olabilir. Az gelişmiş ülkelerde ayrıca, örneğin altyapı, bilgi, deneyim ve diğer çevresel faktörlerin eksikliğine bağlı olarak üretim sermayesi niteliğinin düşük olduğu gözlenebilir. Eğer bu sorunların şiddeti ile gelişmişlik düzeyi arasında pozitif bir ilişki varsa, çalışmada oluşturulan model, bu sorunların çözümünde bankacılıkta tekel gücünün gelişmiş ülkelere kıyasla gelişmekte olan ülkelere büyüme üzerinde daha faydalı olacağı sonucunu ortaya koymaktadır (Cetorelli, 1997: 23-24).

Guzman (2000) genel olarak tekeli bankacılık sisteminin varlığının hem sermaye birikimi hem de ekonomik büyüme için zarar verici olduğunu kredi derecelendirmeye ilişkili olarak ortaya koymaktadır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar şunlardır:

1. Bankacılıkta tekel gücünün varlığı sermaye stokunun denge hareket yasasını (law of motion) zayıflatır ve böylece uzun vadede reel faaliyet düzeyini düşürür. Kredi derecelendirme meydana geldiğinde, tekeli banka kredileri rekabetçi bir bankacılık sistemine göre daha ağır bir şekilde derecelendirecektir ve derecelendirme olmadığında tekeli bankanın varlığı, kredi ile fonlanan yatırımın aşırı kontrolüne (excessive monitoring) yol açacaktır. Her iki durum da sermaye birikimi için olumsuz sonuçlar yaratacaktır.

2. Tekeli bankacılığın kredi derecelendirmeye öncülük etmesi daha muhtemeldir.

3. Kredi derecelendirme varsa, mevduata ödenen faiz oranı tekeli bankacılık sisteminde daha düşük olur. Ne var ki, tekel bir banka varsa ve kredi derecelendirme yapılmıyorsa, kredilere uygulanan faiz oranı daha yüksek olacaktır.

4. Bankacılık sektörü tarafından tüketilen kaynakların miktarı (yatırım projelerinin kontrolünün bir sonucu olarak) tekel bankacılığa sahip bir ekonomide en büyük düzeyde olacaktır (Guzman: 2000).

Cetorelli (1997), kredi piyasalarının rekabetçiliği ile ekonomik büyüme arasındaki etkileşimi incelemiştir. Çalışmada yazar, rekabetçi finansal piyasaları karakterize eden borç verme ilişkisi probleminin sermaye birikimi için negatif yansımaları olduğunu göstermiştir. Piyasada ulaşılabilen potansiyel borç verme stratejilerine odaklanıldığında, ekonomik büyüme için bankacılıkta tekel gücü yoluyla fayda sağlanan muhtemel bir kanalın olduğu bulunmuştur. Tekeli bir banka denge kredi miktarını azaltabilir, fakat kredi arzının daha iyi (yüksek kalitede) dağıtılmasına izin verir (Cetorelli, 1997:23).

Demirgüç ve Kunt ve Huizinga (2000), finansal yapının bankaların performansını nasıl etkilediğini inceledikleri çalışmalarında, banka performansının göstergeleri olarak, piyasa gücü hakkında da fikir veren karlılık ve faiz marjı değişkenlerini kullanmışlardır. Yazarlar bu değişkenleri aynı zamanda bankacılık sisteminin etkinliğinin de göstergeleri olarak yorumlamaktadır. Bu sıfatla değişkenler, firmalar için banka finansmanının maliyetini, karlı bulunan yatırım projelerinin genişliğini ve dolayısıyla da ekonomik büyümeyi etkilemektedirler.

Gitgide daha fazla çalışma finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında güçlü ve pozitif bir bağın olduğunu ortaya koymaktadır ve finansal gelişmişlik seviyesi, gelecek ekonomik gelişmeler hakkında bir öngörü sağlamaktadır. Ne var ki, finansal yapı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki hakkındaki kanıtlar sonuçsuz kalmıştır (Levine: 1997). Ekonomik büyüme üzerinde en etkili/olumlu sonuçları sağlayacak olan bankacılık yapısı, Greenbaum (1967: 462)' a göre dört temel koşulu yerine getirmelidir:

- 1) Üretimde maksimum etkinliği desteklemeli,
- 2) Ekonomideki kaynakların dağılımı üzerinde belirleyici olmamalı,
- 3) Tüketicilerin ve üretim faktörlerinin istismarına olanak vermemeli,
- 4) Piyasadaki ve teknolojiadaki değişimlere en hızlı biçimde cevap verebilmelidir.

Bu koşulları sağlayan bankacılık yapısı, sosyal olarak en uygun bankacılık yapısıdır.

2.3.2. Rekabet ve Faiz Oranları İlişkisi

Rekabetin, bankaların fiyatlama davranışının önemli bir belirleyicisi olduğu yönündeki genel kanı, sektördeki rekabet düzeyinin anlaşılmasında faiz oranlarının anlamlı bir gösterge olarak algılanmasına yol açmaktadır. Nitekim bankacılık sektöründe rekabeti konu alan çalışmalar, rekabet ve faiz oranları arasındaki ilişkinin anlaşılmasına odaklanırken, yapısal olmayan rekabet modelleri de (örneğin Panzar-Rosse H- istatistiği ve Lerner Endeksi) piyasa yapısını temelde varlık fiyatlarına (bankalar için faiz oranları) ya da (Akbulak vd. 2004:166) karlara dayalı olarak ölçmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken, faiz oranlarının tek belirleyicisinin sektördeki rekabet düzeyi olmadığı, faiz oranlarını belirleyen makroekonomik pek çok faktörün bulunduğuudur.

Bununla birlikte, Kraft (2006: 18)'in da belirttiği gibi, rekabet düzeyi arttıkça faiz marjları düşmektedir ve ideal bir tam rekabet piyasası gerçekleşebilirse, homojen bankacılık ürünlerinin faiz oranlarında bankalar arasında bir fark bulunmayacaktır. Müşterilerin ulaşabildiği alternatiflerin, çok sayıda bankanın faaliyet gösterdiği rekabetçi bir piyasada daha fazla olması, müşterilerin kredi piyasalarında daha düşük, mevduat piyasalarında ise daha yüksek faiz oranları ile karşılaşma şanslarını yükseltir.

Çünkü rekabet ortamında hayatta kalmaya çalışan diğer firmalar gibi bankalar da, bir yandan kar etmeye çalışırken, diğer yandan yoğun bir fiyat yarışına gire-

rek müşteri çekme çabasında olurlar. Diğer bir değişle satıcıların tekel gücü müşterilerin alışveriş kabiliyeti ile ters orantılıdır (Phillips,1964).

Yoğunlaşmanın, bankaların fiyatlama davranışı üzerindeki etkisi genel olarak iki karşıt teori ile açıklanmaktadır. Yapı-Davranış-Performans hipotezi, bankaların örtülü anlaşma yoluyla karlarını yükseltmek için piyasa gücünü kullanacaklarını öne sürmektedir.

Etkin Yapı teorisi ise yoğunlaşmanın, sektördeki genel etkinlik düzeyini yükselteceğini iddia eder. Bu hipoteze dayanarak yoğunlaşma, daha etkin bankaların daha hızlı büyümesinin veya daha etkin bankaların etkin olmayanları devralmasının sonucudur. Eğer bu durum geçerli ise, bankalar hizmetleri fiyatlarken daha rekabetçi davranacaklardır (Corvoisier ve Gropp, 2002:2156).

Rekabetçi piyasalarda fiyatların farklılığını ve değişkenliğini belirleyen unsurlar ürünlerin homojenliği ve müşterilerin niteliği iken (Phillips; 1964); perakende fiyatlama davranışını niteleyen temel unsur heterojenliktir (De Greave ve diğerleri , 2007:261). Bir dereceye kadar, fiyatlamada banka düzeyindeki farklılıklar piyasa gücünün ve banka borç verme kanallarının etkisinin bir sonucu olmaktadır.

En geniş pazar payına sahip bankalar ürünlerini daha az rekabetçi fiyatlamaktadır. Fakat diğer taraftan, iyi sermayeleşmiş ve likiditesi yüksek bankaların hem kredi hem de mevduat fiyatları, piyasa koşullarındaki değişimlerle en az uyumludur. Ayrıca fiyatlama davranışında ürünle ilişkili farklılıklar da bulunmaktadır (De Greave, De Jonghe ve diğerleri, 2007:275). Phillips (1964) bankaların farklı müşterilere aynı tür ve büyüklükte krediler için farklı fiyatlar uygulamasını, kısmen farklı risk faktörlerine ve satılan ürünün farklı boyutlarına (teminatların türü, geri ödemelerin süresi, gerekli teminat miktarı vb) bağlamaktadır. Ayrıca, mükemmel finansal pozisyonu nedeniyle hiç borçlanmamak da dahil, daha geniş alternatifleri olan bir müşterinin, daha az alternatifi olan ya da hiç olmayan müşteriye göre daha düşük faiz oranları ile karşılaşma şansı yüksektir. Piyasa yapısının marjlar üzerindeki etkisi ülkeler arasında da farklılık göstermektedir. Daha fazla bölümlenmiş ve sınırlandırılmış (şubeler üzerindeki coğrafi sınırlamalar ve bankacılık hizmetlerinin evrenselliği anlamında) bankacılık sistemlerinde, var olan bankaların daha fazla tekel gücüne sahip oldukları ve marjlarının da daha yüksek olduğu gözlenmektedir.

Bu durum, ABD’de ulusal bankacılığa doğru gidişin ve AB’de ortaya konan direktifler doğrultusunda sınır ötesi bankacılığın gelişmesinin marjları düşürerek sosyal refah üzerinde olumlu etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Marjlar piyasa yapısına duyarlıdır fakat bu etki ülkeler arasında farklılık göstermektedir (Saunders,

Schumacher: 2000). Örneğin Leuvensteijn ve diğerleri (2008), daha güçlü rekabetin Euro bölgesindeki ülkelerde hemen her kredi piyasasında, beklendiği gibi daha düşük marjlara yol açtığı sonucuna varmışlardır.

Kredi ve mevduat piyasalarında yoğunlaşma arttıkça marjlar yükselmekte ve karlılık artmaktadır. Bunun nedeni yoğunlaşmanın örtülü anlaşmaya (collusion) ve bankalar için daha yüksek faiz marjına yol açacağıdır. Bu sonuç yapı-performans hipotezi doğrultusunda elde edilen bir kanıttır. Ne var ki, tasarruf mevduatı ve vadeli mevduat ürünlerinde daha yüksek yoğunlaşmanın olduğu piyasalarda daha yüksek marjlar görülmemektedir. Bu sonuca sebep olan faktör ise, yoğunlaşmadaki artışla aynı zamanda, yarışılabilirlikte de artış gerçekleşmesidir (Corvoisier ve Gropp, 2002:2157).

Yapılan ampirik çalışmaların pek çoğunun ortaya koyduğu sonuç, rekabetin derecesi ile bankacılık ürünlerinin fiyatları, dolayısıyla bankaların uyguladığı marjlar arasında negatif yönlü güçlü bir ilişki olduğudur (Demirgüç-Kunt ve Huizinga, 1998; Mallet ve Sen, 2001; Heggstad ve Mingo, 1976, Leuvensteijn ve diğerleri, 2008). Bankaların piyasa gücü, mevduat için ne kadar atak bir rekabetçi davranış sergilediğinin de belirleyicisidir. Bankanın pazar payı büyüdükçe veya piyasanın yoğunlaşması yükseldikçe, sunduğu fiyat ve hizmetler üzerindeki kontrolü de o kadar yüksek olacaktır (Heggstad ve Mingo, 1976). Leuvensteijn ve diğerleri (2008), Boone (2001) tarafından ortaya konulan rekabet göstergesini (Bone indicator) kullanarak, banka rekabetinin kredi ve mevduat faiz oranlarını nasıl etkilediğini analiz etmişlerdir. Bu yaklaşıma göre, rekabetçi bir piyasada daha etkin şirketlerin pazar payı ve yüksek kar elde etme olasılığı yüksektir. Böylece, etkinliğin pazar payı üzerindeki etkisi güçlendikçe, rekabet de daha şiddetli olacaktır. Dahası, bu etkinlik-pazar payı ilişkisinin zamanla nasıl değiştiği analiz edilerek, yaklaşım rekabetteki değişimin borçlanma maliyetini hem bireyler hem de girişimciler için nasıl etkilediğinin belirlenmesinde kullanılacak bir ölçü sağlamaktadır. Çalışmanın sonuçları kredi piyasasında rekabet arttıkça, cari hesaplara ve vadeli mevduatlara uygulanan banka faizleri ile piyasa faizleri arasındaki farkın da arttığını göstermektedir. Kredi piyasalarında rekabet baskılarının mevduat piyasalarından daha yoğun olduğu da gözlenmiştir. Bunun sonucunda, rekabet altındaki bankalar, kredi piyasası gelirlerindeki azalmayı telafi etmek için mevduat faizlerini de düşürmektedir. Bunun yanında, daha rekabetçi piyasalarda bankaların faiz oranları piyasa faiz oranlarındaki değişimlere daha hızlı ve güçlü cevap vermektedirler (Leuvensteijn ve diğerleri; 2008).

Heggestad ve Mingo (1976), piyasa yapısının ticari bankacılık piyasalarında bireysel müşteriler için fiyat rekabeti ve fiyat dışı rekabet üzerindeki etkilerini incelemişler; bankacılık sektöründe gerek gelenekler gerekse düzenlemeler fiyat rekabeti için fiyat dışı ikamelere doğru bir yönelimin olduğunu belirtmişlerdir. Regulation Q altında vadeli mevduata ödenen maksimum faiz oranı ve vadesiz mevduata faiz ödemesinin yasaklanması bankaların bireysel mevduat için doğrudan rekabet etme kabiliyetlerini kısıtlamaktadır. Regulation Q etkin olduğunda, bankalar bireysel mevduatları elde etmek için fiyat dışı rekabeti kullanmaya zorlanırlar. Dahası, tüm bankalar maksimum kredi faizi uyguladıkları için sıkı para politikası dönemlerinde, denge kredi faizleri daha az rekabetçi piyasalarda daha yüksek olmasına rağmen devlet tefecilik kanunları (statu usury laws) oldukça etkili olabilir. Bu piyasalarda tekel gücünün yansıması, hizmetlerin azalması şeklinde olabilir. Ayrıca, bankaların büyük ve itibarlı müşterilere yönelik faiz uygulamaları (prime rate convention) gibi sektörel gelenekler bankalar arasındaki fiyat rekabetini ABD hükümeti tarafından uygulanan ve bankaların ödeyebileceği faiz oranlarına sınırlama getiren bir düzenlemedir. Vadesiz mevduata sıfır faiz uygulanmasını öngörür. Bu uygulama para piyasası fonlarını ve bankalara alternatif olabilecek kuruluşların ortaya çıkmasını özendirir, kısıtlanabilir.

Bu nedenlerle Heggestad ve Mingo (1976) fiyat dışı rekabet ile piyasa yapısı arasında sıkı ve hatta fiyat-yapı ilişkisinden daha güçlü bir ilişki olduğunu öngörmüşlerdir. Broker'e (1992) göre, serbest ve rekabetçi finans piyasalarının geliştirilmesi ve özellikle tasarrufların toplanması, kredi dağılımı ve etkin ve etkili tasarruf toplama süreci ile kredi arzı süreci arasında bağın kurulması konularında serbest faiz oranı politikaları özel bir önem taşımaktadır. Etkinliğin gözetilmesi finansal sistem içerisinde serbest faiz oranı uygulamalarının tanıtılmasını isterken, sistemik istikrarın da aynı zamanda isteniyor olması faiz oranı rekabetinin şiddetinden bankacılık sektörünü korumayı gerektirmektedir. Uygulamada, tüm OECD ülkeleri tarihlerinde kısmen de olsa finans piyasalarında fiyat rekabetini sınırlamış ve bir dereceye kadar faiz oranlarını kontrol altında tutmuşlardır.

Son yıllarda tüm dünyada yaygınlaşan serbestleşme ile birlikte fiyat rekabeti üzerindeki kısıtlamalar ortadan kaldırılmış olmakla birlikte, Fransa ve Japonya gibi bazı ülkeler bu kısıtlamaları sürdürmektedir. Ne var ki, devam eden kısıtlamalar bu ülkelerde piyasa güçlerinin çalışması için ciddi engeller teşkil etmemektedir. Söz konusu kısıtlamaların amacı yalnızca, rekabetin aşırılığını, yıkıcılığını ve sağlıksızlı-

ğını engellemek ve piyasa koşulları hakkında yeterli bilgiye ulaşma kabiliyeti düşük olan perakende hizmet tüketicilerini korumaktır (Broker, 1992).

2.3.3. Rekabet ve İstikrar İlişkisi

Finansal istikrar, güçlü ve sağlam finansal kurumlar, istikrarlı piyasalar ve sağlıklı işleyen ödeme sistemleri anlamına gelir. Bu anlamda finansal sistemin ana unsurlarını oluşturan ekonomik altyapı, kurumlar ve piyasalar ile özel sektörün ve kamu sektörünün bir arada uyum içerisinde çalışması son derece önemlidir (Özince: 2005).

. “İstikrar” kelime anlamı bakımından her alanda temel bir başarı kriteri olarak her zaman gözde bir kavram olmuştur. Zira herhangi bir alanda ulaşılan veya elde edilen olumlu durumun devam ettirilmesine, o hedefe ulaşmak kadar önem atfedilmektedir. Bu açıdan “istikrar” arayışı veya beklentisi dikkate değer bir toplumsal talep olarak her zaman insanların gündemindedir. Daha özel bir durum olan finansal istikrar ise 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, iletişim, teknoloji ve finans alanındaki devasa gelişmelere paralel olarak önem kazanmaya başlamıştır. 2008’de derinleşen son küresel finans krizi ise finansal istikrarın önemini daha da artırarak, ekonomi yönetimleri açısından temel bir hedef haline getirmiştir(Tiryaki, 2012:1).

Bankacılık sektöründeki istikrar arayışının kökenlerini daha geçmiş zamanlarda bulmak da mümkündür. Tarihsel olarak ilk bankalar 13. yüzyılda İtalya’da kurulmuş ve bu kuruluşlar temel olarak kamu harcamalarını finanse etmişlerdir. Yine 17. yüzyılda kurulan İngiltere Merkez Bankası, Kral III. William’ın savaş borçlarını finanse etmek amacıyla ihdas edilmiştir. Bu çerçevede, tarihsel olarak bankacılık krizlerinin kamu borçlanması ile yakın bir ilişki içinde olduğu kabul görmektedir(Haldane,2009:1 aktaran Tiryaki 2012:01).

Ancak bankacılığın finansal sıkıntılarla esas olarak tanışıklığı 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında ABD’de meydana gelmiştir. Yalnız söz konusu sıkıntılar daha çok bankacılık paniği şeklinde gerçekleşmiştir. Yaşanan bankacılık panikleri 1929 Buhranı’nda daha da derinleşmiştir(Gorton,2009,1-3 aktaran Tiryaki 2012:2).

Finansal istikrar iki temel koşula bağlıdır (Aras ve Müslümov: 2003).

(i) Finansal sistemde temel kurumların istikrarlı oluşu, yani, dış yardım veya müdahale olmadan sözleşmelerden doğan yükümlülüklerini yerine getirmelerine imkan verecek tam güvenin söz konusu olması,

(ii) Temel piyasaların istikrarlı oluşu, yani, piyasa katılımcılarının piyasadaki arz-talep dengesini yansıtan fiyatlar üzerinden güvenle işlem yapması ve temel göstergelerde köklü bir değişiklik olmadığı durumlarda kısa dönemde fiyatlarda önemli dalgalanmaların olmaması.

Literatürde finansal istikrarın tanımı konusunda farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bazı tanımlar her türlü finansal sıkıntıyı kapsayacak şekilde genişken, bazı tanımlar sadece finansal sistemin işleyişini bozacak sıkıntılara odaklanmaktadır. Yine bazı tanımlar finansal sistemin dışsal şoklara karşı dayanıklılığını önemserken bazıları finansal sistemin kendisini bir şok kaynağı olarak görmektedir. Ayrıca, bazı tanımlar açıklanması zor olan sistemik risk kavramını finansal istikrar ile birlikte değerlendirmektedir. Öte yandan, finansal istikrara ilişkin çoğu tanım üç önemli unsuru paylaşmaktadır. İlk olarak, finansal sistem bir bütün olarak ele alınmaktadır, ikincisi, finansal sistem ekonominin genelinden ayrıştırılmamakta, nihai etkinin ekonomik aktiviteye ve reel ekonomiye tesiri dikkate alınmaktadır, üçüncü olarak daha somut ve gözlemlenebilir olması nedeniyle finansal istikrarsızlığa açık bir vurgu yapılmaktadır(Borio ve Drehmann,2009:3-5).

Ne yazık ki geniş ölçekte kabul gören ve kullanılan tek bir finansal istikrar tanımı bulunmamaktadır. Bu konuda teşebbüsler olmakla birlikte, bunların çoğu bir makale veya konuşmanın belirli bir yerindeki bir tema çerçevesinde yapılmaktadır. Ayrıca, pek çok yazar finansal istikrarsızlık ve sistemik risk kavramlarını tanımlamayı tercih etmektedir. Bu bağlamda, finansal istikrar finansal sistemin ekonomik kaynakların etkin tahsis ve kullanımına, finansal risklerin yönetilmesine, fiyatlanmasına ve değerlendirilmesine ve bu ana fonksiyonlarının dışsal bir şok veya içsel bir dengesizlik ile sekteye uğramaması için düzeltici mekanizmalara sahip olan bir kavramsal çerçevede düşünülmelidir(Schinasi,2004:3-8 aktaran Tiryaki ,2010:16).

Finansal piyasalar ve kurumlar konusunda önemli akademik çalışmaları olan Frederic S. Mishkin (2000) finansal istikrarın tersinden hareketle konuya yaklaşmaktadır. Mishkin finansal sistemdeki temel istikrarsızlık kaynağını ahlaki riziko ve ters seçime neden olduğu için asimetrik bilgi soruna bağlamaktadır. Bu çerçevede finansal istikrarsızlığa giden süreçte, öncelikle finansal kuruluşların bilanço-

ları kötüleşmekte, varlık fiyatlarındaki değişimler ile reel sektör firmalarının da bilançoları da bozulmakta, böylece faizler ve belirsizlik artmaktadır. Mishkin bir finansal sistemin geçmişte veya içinde bulunduğu zamanda etkin bir şekilde çalışmak suretiyle asimetrik bilgi sorununun etkilerini asgariye indirmesinin mümkün olması halinde bile, bu durumun öngörüldüğü gibi devam edemeyebileceğini ileri sürmektedir.

Finansal istikrarın bir ekonomideki kaynakların etkin ve verimli şekilde yatırımlara tahsis edilmesi amacıyla, finansal kurumlar, piyasalar ve ödemeler sistemlerinden oluşan finansal sistemin dışsal ve içsel şoklara karşı dirençli olması ve sağlıklı şekilde aracılık faaliyetlerini sürdürmesi olarak anlaşılması mümkündür(Tiryaki, 2010:20).

Finansal istikrarın önemli karakteristiklerinden biri, insan unsurunu ve geleceğe ilişkin bir zaman boyutunu içermesidir. Bu özellik insanların taahhütlerini yerine getireceği ve borçların zamanında geri ödeneceği varsayımı ile ilgilidir. Bu nedenle finansal sektör ileriye dönük temel belirsizlikler içerir (Özince: 2005). Bankaların istikrar üzerindeki etkilerini belirleyen temel özellikler şunlardır (Güngör: 2000):

- Bankalar özellikle fon akımlarının takası ve ödemelerin sağlanması açısından finansal sistemde merkezi bir konuma sahiptirler. Bu açıdan bankacılık sisteminde ortaya çıkacak sistemik kriz ödemeler sisteminin hasar görmesine neden olur ve ekonomik sistem bundan zarar görür. Bir bankadaki iflas, sektördeki diğer bankaları da olumsuz etkiler (bulaşma etkisi) ve bu sektöre ve makro ekonomiye yansır.

- Mevduat sahiplerinin yaygın bir biçimde paralarını çekmek için bankalara yönelmesi, yani banka hücumları, sistemik bir tehlike yaratır.

- Bankaların sözleşmelerinin, kısa vadeli yükümlülükler ve uzun vadeli varlıklar şeklindeki özelliği, bankalar için risk yaratırken, finansal istikrar için de bir tehdit oluşturur.

- Mevduat sigortası ve son kredi mercii gibi güveni sağlayan sistemler bankacılıkta ters seçim (adverse selection) ve ahlaki tehlikeye (moral hazard) neden olur.

Reel ekonomi ile finansal sistem arasındaki yakın ilişki, finansal istikrarsızlığın reel ekonomiye ve giderek sosyal ekonomiye yansımalarına yol açar (Erçel: 1998). Finansal istikrar açısından kurumların da istikrar içinde olması gerekir ve bu açıdan da bankalar özel bir konuma sahiptirler (Güngör: 2000). Bu çerçeveden bakıldığında, finansal istikrar ile ilgili kaygılar, piyasa yapısının bankaların risk alımı üze-

rindeki etkilerine, dolayısıyla bankacılık sektöründeki rekabetin finansal istikrar üzerindeki etkilerine ilişkin tartışmaları gündeme getirmektedir.

TCMB tarafından 2005 yılından itibaren yılda iki defa olmak üzere yayımlanmaya başlanan Finansal İstikrar Raporu'nda, ülkemizdeki finansal istikrar makroekonomik gelişmeler, finansal sektörün genel yapısı, bankacılık sektörü riskleri ve finansal altyapı ana başlıkları altında değerlendirilmektedir.

Genel olarak bankacılık sisteminde rekabetin, istikrar üzerinde negatif bir etkisi olduğu düşünülür. Çünkü rekabet arttıkça faiz marjları daralacak, bankalar verdikleri/verecekleri kredilerin seçilmesi (screening) ve denetlenmesi (monitoring) noktasında hassasiyetlerini yitirerek (ahlaki tehlike/moral hazard), risk düzeylerini arttıracaklardır. Bu riski bankacılık sektörünün, dolayısıyla da finans sisteminin bütününe yayan unsur ise, bankalar arasında değişik kanallarla kurulan sıkı bağlantılardır. Ayrıca, yoğunlaşmanın yüksek ve müşteri için alternatiflerin kısıtlı olduğu bir piyasa yapısının sağlayacağı yüksek marjlar, her bir bankanın, dolayısıyla tüm bankacılık sisteminin istikrarını destekleyecektir.

Diğer taraftan, rekabetin istikrar üzerinde olumlu etki yarattığı durumlardan da bahsetmek mümkündür. Rekabetin etkinlik üzerindeki etkileri ile birlikte değerlendirildiğinde, bankaların etkinliğini arttıracak bir piyasa yapısının, finansal istikrarı da destekleyeceği düşünülebilir. Ayrıca, büyük bankaların denetim ve kontrolündeki zorluklar ve büyük bankaların iflasının yol açacağı yüksek maliyetler, politika yapıcıları rekabeti teşvik etmeye yönelten konulardır. Ancak bu etki, yüksek marka (franchise) değerlerinin iflas etmenin fırsat maliyetini yükselteceği düşüncesinin, büyük bankaları risk almak konusunda daha çekimser yapması ile dengelenebilir.

Beck'in (2008) yapmış olduğu literatür araştırmasına dayalı olarak rekabet ve istikrar arasındaki ilişkileri açıklayan teorileri iki grupta toplamıştır:

- Rekabet-Kırılganlık Hipotezleri
- Rekabet-İstikrar Hipotezleri

Bu hipotezler ilerleyen bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

REKABET VE KIRILGANLIK

Bankalar arası rekabet ve finansal kırılganlık arasındaki ilişkinin karmaşık, çok boyutlu olduğu ve söz konusu ilişkinin doğası ve ekonomik politika üzerindeki yansımaları konusunda akademik çevrelerde bir fikir birliği bulunmadığıdır. Politika yapıcılar, hem rekabeti hem de istikrarı istediğinden, akademik alanda da üç farklı görüşün çatışmasına yol açmıştır (Tunay,2009).

Birinci görüş, banka piyasasında rekabetin kırılganlığı arttırdığı doğrultusundadır. Bu görüşe ilişkin deneysel bulgular çerçevesinde kırılganlık; bankalar, mudiler ve mevduat sigortası arasında acente sorunlarından ileri gelmektedir. Çünkü bankacılık sistemleri “yoğunlaşmış” (concentrate) değildir. Teorik olarak bankaların mevduat için yaptıkları rekabetten ileri gelen riskleri bankaların risk alma davranışlarına ve yasal düzenlemelerdeki serbestleşme eğilimine (deregulation) dayandırılmaktadır. Keeley(1990), Beck ve Diğerleri; 2003,2005 ve 2006) gibi araştırmacıların savunduğu bu yaklaşımı, Matutes ve Vives(1996), Repulio (2004) ve Dam ve Zendejas-Castillo (2006) gibi araştırmacıların da teorik çalışmaları desteklemektedir(Tunay,2009:32) .

Yoğun bankacılık sektörlerinde, piyasa gücü artabilir ve karlılık düzeyleri yükselebilir. Yüksek karlar, şoklara karşı bir tampon görevi göreceğinden, bankaların imtiyaz ve isim hakkı değerlerini arttıracaktır. Diğer taraftan, banka ortakları ve yöneticilerinin risk alma dürtüleri azalacak ve böylece sistemik bankacılık krizlerinin görülme olasılığı düşecektir. Ayrıca, yoğunlaşma düzeyi yüksek bir bankacılık sektöründe nispeten az sayıda banka olduğundan otoritelerin bunları izlemesi ve denetlemesi daha kolay ve etkin olacaktır (Beck ve diğerleri, 2005 ve 2006, ve Levine, 2005 ve 2006). Dolayısıyla olası başarısızlıkların bulaşma riski ve sistemik kriz olasılığı düşecektir.

Allen ve Gale’e (2000) göre; ABD’de çok sayıda bankadan meydana gelen bankacılık sektöründe yaşanan krizler incelendiğinde “yoğunlaşma istikrarı” (concentration stability) olarak adlandırılabilir bu görüşün haklılığı ortaya çıkacaktır. Çünkü, az sayıda büyük bankanın baskın olduğu sektörlerle oranla çok sayıda irili ufaklı bankanın yer aldığı sektörler daha ciddi istikrarsızlıklar göstermeye eğilimlidir(Tunay,2009:32).

Rekabetin kırılganlığı arttırdığı yönündeki görüşün ana politik sonucu, bankacılık sektöründeki yoğunlaşma ve yasal düzenlemelerin istikrarı arttıracaktır.

ğıdır. Dolayısıyla yoğunlaşmayı teşvik eden düzenlemeler yapılmalıdır. Gerçekten de bankacılık alanında yoğunlaşma ile rekabet arasında negatif bir ilişki olduğunu gösteren çalışmalar vardır (örneğin Claessens ve Laeven, 2004; Hellman, Murdoch ve Stiglitz, 2000; Besanko ve Thakor, 1993; Boot ve Greenbaum, 1993; Matutes ve Vives, 2000). Fakat yasal düzenlemelerin rekabet ve istikrar üzerindeki etkileri konusunda açık ve net bulgulara ulaşılamamıştır(Tunay,2009:32).

İkinci görüş, bankacılık sektöründeki rekabetin istikrarı arttırdığı varsayımına dayanır. İlk görüş gibi bunu da destekleyen çalışmalar vardır. Ampirik olarak, Rolnick ve Weber (1983), Claessens ve Klingebiel (2001) gibi araştırmacıların çalışmaları bu görüşün önemli dayanaklarıdır.

Teorik olarak ise, Caminal ve Matutes (2002) ve Bossone (2001) gibi araştırmacıların çalışmalarından bahsedilebilir. Bu görüşü destekleyen teorik çalışmalarda, bilgi asimetrisinin azaltılmasıyla ya da bankalararası piyasada likidite pozisyonları artırılarak sağlanacak rekabetin istikrarı arttıracığı savunulmaktadır(Tunay, 2009:32).

Rekabetin istikrarı arttırdığı görüşünden hareketle geliştirilen ana politika önerisi, finansal serbestliğin ve bu bağlamda bankacılık alanında serbestliğin sağlanmasıdır. Dowd (1996) bu görüşü destekleyen üç ana varsayımı şöyle özetlemektedir:

*Şayet serbest ticaret iyiye, bankacılık alanında da serbest ticaretin uygulanması gerekir.

*Şayet serbest bankacılık fikri ilk bakışta çelişkili görülürse, bunun nedeni serbestleşmenin sağlanması için finansal sektöre devlet müdahalesi gibi çelişkili şeylerin yapılmasıdır.

*Ampirik kanıtlar, serbest bankacılık teorisi ile tutarlıdır.

Söz konusu varsayımlar, yasal düzenleme çabalarının dolaylı sonucu olan banka başarısızlıklarının tazmin edilmesiyle desteklenmektedir (Benston ve Kaufman, 1996 alıntılan Tunay,2009 :32).

Üçüncü görüş, analiz edilen ilişkinin basit bir çelişkiden daha fazlasını kapsadığını ileri sürer. Özellikle Allen ve Gale'in (2004) çeşitli modellerle rekabet ve istikrarın etkinlik düzeylerine dair incelemeleri bu konuda önemlidir. Allen ve Gale; araçların ve piyasaların genel denge modelleri, acenta modelleri, uzaysal ve Schumpeteryan rekabet modelleri ile araştırmalarını geliştirmişlerdir. Kendi modellerinin bir bölümünde, bir ters ilişki veya çelişki tespit etmişlerdir.

Onların bulguları, diğer araştırmacılarca varılan çelişkili sonuçlar açıklayabilir. Bu bağlamda, farklı etkiler rekabeti analiz etmek için kullanılan varsayımlar, koşullar ve verilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır(Tunay, 2009:32)

Üçüncü görüş, ayrıca rekabetin etkilerinin belirli ekonomik koşullara bağlı olabileceğini de öne sürmektedir. Özellikle Boyd, De Nicolo ve Smith (2004); tekelci bir bankacılık sisteminin enflasyon oranları belirli bir eşğin altında olduğunda tekelci olmayan bir sisteme oranla daha az karlı olacağını göstermiştir. Enflasyon oranları belirli bir düzeyi aştığıdaysa, tekelci bankacılık sistemi yüksek karlar sağlayacaktır. Yani nispeten yüksek enflasyon tekelci bankaların lehinedir.

Boyd ve De Nicolo (2005), bir başka çalışmalarında bankacılıkta rekabetin etkilerinin zıt risk teşvik mekanizmalarına bağlı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Risk teşvik mekanizmalarından birisi, rekabet arttığında daha riskli portföyleri tercih etmekle ilişkilidir. Diğeriyse, banka piyasalarında yoğunlaşma düzeyi yüksek olduğunda ödememe riskinin artmasıyla ilişkilidir. Boyd ve De Nicolo, bankacılıkta piyasa gücünün karlılığı arttırdığını ve bundan ötürü banka sisteminin istikrarı üzerinde piyasa gücünün potansiyel etkilerinin göz ardı edildiğini savunmuşlardır.

Bununla birlikte onlara göre; daha yüksek faiz oranları daha yüksek risk algılamasına neden olacaktır. Dolayısıyla yoğunlaşma ve kırılganlık arasında pozitif bir ilişki vardır ve buna bağlı olarak da sistemik bir kriz olasılığı güçlenir(Tunay, 2009: 32-33)

Benzer şekilde, Caminal ve Matutes (2002); daha az rekabetin daha az kredi tayinlemesine, daha büyük krediler verilmesine ve başarısızlık olasılığının artmasına yol açacağını ifade etmişlerdir. Bu araştırmacılar, “yoğunlaşma – kırılganlık” (concentration – fragility) görüşünü savunurlar. Yoğunlaşma – kırılganlık görüşüne göre;

- Yaygın bankacılık sistemlerine oranla yoğun bankacılık sistemlerinde daha az banka vardır,
- Politika yapıcılar az sayıda banka olduğunda, banka başarısızlıkları konusunda daha ilgilidirler.

Bu varsayımlar temelinde, yoğunluk düzeyi yüksek bankacılık sistemlerinde, bankalar otoritelerden daha büyük yardımlar almaya eğilimlidirler. Mishkin’in (1999) belirttiği gibi, “batmayacak kadar önemli” olduklarından risk almaya daha eğilimlidirler. Dolayısıyla bankacılık sistemi daha kırılgan hale gelir. Aslında son dönemde ABD finans sektöründe yaşanan kriz ve bu çerçevede bazı büyük ban-

kaların ve sigorta şirketlerinin FED ve ABD Hazinesinin ortak operasyonlarıyla kurtarılması göz önüne alındığında, Mishkin'in haklılığı ironik bir şekilde anlaşılmaktadır(Tunay, 2009: 33).

Çelişkili teorik tahminlere ve politik tartışmalara rağmen, banka yoğunlaşması, rekabet ve sistemik banka krizleri arasındaki ilişki üzerine ampirik dayanaklar yeterince güçlü değildir. Örneğin ABD için Keeley (1990), artan rekabetin büyük bankaların risk profilinde bir yükselişe neden olduğu sonucuna varmıştır. Diğer yandan, Jayaratne ve Strahan (1998), 1980'lerde yasal düzenlemelerin gevşetilmesi (deregulation) kredi kayıplarında azalışa neden olduğunu; Dick (2006) ise, 1990'larda söz konusu yasal düzenlemeleri takiben daha yüksek kredi kaybı provizyonları doğurduğunu belirlemiştir. De Nicolo ve diğ, (2003), banka yoğunluğu ile kırılganlık arasında pozitif bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur. Bu ampirik çalışmaların sonuçların çeliştiğine kuşku yoktur. O halde hangi sonuca itibar edilmelidir? Maalesef bu soruya verilebilecek kesin bir yanıt henüz yoktur.

Diğer taraftan, değinilen üç farklı görüş banka faaliyetlerinde bankaların yer aldıkları finansal çevreyi açık bir şekilde dikkate almadığından ötürü de eleştirilmektedir. Bununla beraber, finansal aracılardan karşılarına çıkan finansal risklerle ve risk paylaşım çabalarıyla bağlantılı fırsatlar finansal sistemin özelliklerine yakından bağlıdır. Ruiz-Porrás (2008), mukayeseli finansal sistemler yoluyla bankacılıkta rekabet ve kırılganlık arasındaki ilişki incelenirse, analizlere finansal sistemin özelliklerinin dahil edilebileceğini savunmaktadır. Bu tür özellikler finansal rekabete; spesifik olarak da bankalar arası, piyasalar arası ve hatta bankaların kendileriyle olan rekabetlerine bağlı olacaktır. Finansal sisteme ilişkin değişkenlerin analizlere dahil edilmesi, sistemin özelliklerinin anlaşılmasına yardım edecektir. Rekabet ve kırılganlık arasındaki ilişkinin analizinde finansal sisteme dair değişkenler kontrol değişkenleri olarak kurulacak modellerde mutlaka yer almalıdır. Böylece kırılganlığın ne ölçüde sistemin genelinden kaynaklandığı da belirlenebilecektir.

3.1.AKTİF VE PASİF RİSKLERİNİN ETKİLERİ ÜZERİNE TARTIŞMALAR

Rekabet ve kırılganlık arasındaki ilişkilerin analizde bir başka boyut da; banka pasiflerinin ve aktiflerinin riskliliği açısından konuyu ele almaktır. Bu bağlamda da ilgili yazında birçok çalışma yapılmıştır ve bunlara kısaca değinilmesi yerinde olacaktır.

Besanko ve Thakor (1993), artan rekabetin bankaları daha riskli portföy stratejileri izlemeye ittiğini göstermiştir. Bankalar kendi borçlularıyla olan ilişkilerinde özel bir takım bilgilere gereksinim duyarlar ve bu bilgileri elde etmek için ciddi harcamalar yaparlar. Ancak, bankacılık sektörü daha rekabetçi bir hale geldikçe, bankaların kredi müşterileriyle olan ilişkileri de daha riskli bir hal almıştır. Bankalar giderek daha riskli müşterilere kredi kullandırarak daha fazla risk almaya başlamışlardır. Boot ve Greenbaum (1993) da, bankaların rekabet düzeyi arttıkça maliyeti yüksek olan kredi izleme sürecini gevşettiklerini ve kredi müşterilerini fonlamakta seçiciliklerini azalttıklarını belirlemiştir(Tunay, 2009:34)

Mevduat rekabetinin bankaların risk alma tavırlarını nasıl etkilediği ve uygun yasal düzenlemelerin rekabet ile aşırı risk alma arasındaki ilişkiyi nasıl göstereceği konusunda da önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda Cordella ve Yeyati (2002); mevduat rekabeti, bankaların risk alma davranışı ve farklı mevduat sigortası düzenlemeleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bankaların kendi portföy risklerini belirledikleri bir model kullanan Cordella ve Yeyati (2002); sabit bir mevduat sigortası oranıyla rekabet düzeyinin artması halinde hem mevduat faizlerinin hem de bankaların alacağı riskin artacağını ortaya koymuşlardır.

Mevduat sigortası oranları riske göre belirlendiğinde, rekabet düzeyi artsa bile mevduat faizlerinin ve banka aktiflerinin riskliliğinin düşük kalacağını savunan bu araştırmacılar; risk temelli mevduat sigortası uygulanmasını önermişlerdir(Tunay,2009: 35).

Matutes ve Vives (2000); mevduat piyasasında kusurlu rekabet, bankaların risk alma davranışları ve mevduat sigortası ilişkilerini bir model içinde incelemiştir. Bu modelde, bankaların pasiflerinin sınırlı olduğu ve banka iflaslarının ciddi sosyal maliyetlere yol açacağı kabul edilmektedir. Modelin ilk sonucu, banka iflaslarının yüksek maliyetleri ve rekabet düzeyinde yaşanan artış gibi nedenlerle mevduat sigortası oranlarının aşırı yüksek belirlenmesinin, bankaları aşırı kredi riski almaya iteceği. Ortaya konan bir başka sonuç da; mevduatlar sabit bir oranda sigortalandığında, rekabetin yol açacağı iflas maliyetleri olmaksızın ve bankalar aşırı kredi riski almaksızın bile mevduat faizlerinin yükseleceğidir. Mevduat sınırlandırmaları ya da mevduat faizlerine tavan konulması gibi düzenlemeler, rekabetin olumsuz etkilerini önleyebilir. Matutes ve Vives; mevduat sigorta primleri riske göre belirlendiğinde, mevduat faizleri ve bankaların kredi risklerinin düşeceği sonucuna varmıştır. Bununla birlikte, mevduat düzenlemeleri optimal oluncaya kadar hala her ikisi de yüksek kalabilecektir(Tunay,2009:35).

Hellman, Murdock ve Stiglitz (2000) de; mevduat rekabeti, aşırı risk alma ve yasal düzenlemeler arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Onların dinamik yapıdaki modelinde, bankalar kendi aktif riskleri ve mevduat rekabeti arasında bir tercih yaparlar. Rekabet karları erittiğinden, bankalar kendi yatırımlarıyla bir kumar oynamaya başlayacaklardır. Sermaye sınırlandırmaları getirilerek, bankaların aşırı risk almaları engellenebilir. Ancak dinamik bir yapıda, bu defa da bankalar bir Pareto etkinsizliği politikası uygulamaya başlayabilirler. Bu bağlamda; mevduat oranlarını serbestçe belirleyebilir, mevduat tabanlarını genişleterek daha yüksek marjlarla bir kumar oynamak suretiyle kar etmeye çalışırlar. Mevduat faizlerine kontrol getirilmesi model çerçevesinde en iyi sonuçlar doğuracaktır(Tunay 2009:35).

Perotti ve Suarez (2001), rekabetçi piyasalarda bankaların risk almasının kontrol edilmesini ve alternatif bir düzenleme aracı olarak “imtiyaz değeri” (charter value) yaratılmasının etkilerini analiz etmişlerdir. Bu araştırmacıların geliştirdikleri dinamik düopolistik model, bankaların mevduat piyasasında rekabet ettiklerini ve ya sağduyulu ya da spekülatif şekilde kredi verdiklerini esas alır. Bir banka başarısız olduğunda, otoritelerce ya kapatılacak ya da bir başka bankayla birleştirilecektir. Dolayısıyla, ya “kurtar ve birleştir” ya da “kapat ve sistemden çıkar” olarak özetlenebilecek iki politik seçenek arasında karar verilecektir. Bu politikalar, istikrar ve rekabet arasındaki ters ilişkiyi göstermektedir. Rekabet azaltılarak ve bankaların imtiyaz değerleri arttırılarak yapılacak bir kurtarma operasyonu tekelsizlikler yaratacaktır. Optimal politika, kurtarmaların ve sistemden çıkartmaların bir kombinasyonu olmalıdır. Bankaların kurtarılması halinde, ödeme güçlerinin korunmasına dikkat edilmeli ve sisteme olan yükleri iyi hesaplanmalıdır. Aktif birleştirme politikası sistemde istikrarı koruyabilir(Tunay, 2009:35).

Rekabet, banka pasiflerinin riskliliği ve optimal yasal düzenlemeler arasındaki ilişki, bankacılık yazınında ihmal edilmiş bir konudur. Bankaların işleyişi ve sistemik risk üzerine yapılmış çalışmaların çoğu; bankalar arasındaki stratejik etkiye ve banka istikrarı üzerinde farklı piyasa yapılarının etkilerine pek az değinir.

Geleneksel modellerin birçoğunda, bankaların ya kusursuz rekabet koşulları altında ya da bir tekel piyasasında çalıştıkları varsayılmaktadır. Her iki durumda da sistemik krizler, ya mudiler arası eşgüdüm başarısızlığının ya da bankaların gelecekteki ödeme güçleri konusunda olumsuz bilgiler alan mudilerin rasyonel tepkilerinin bir sonucu olarak denge durumundayken meydana gelir. Söz konusu modeller, banka sisteminin piyasa yapısı istikrarsız olduğunda neler meydana ge-

lebileceğini açıklamaz. Güvenliğin ve farklı piyasa şartlarındaki alternatif yasal düzenlemelerin etkinliğine de değinmez(Tunay, 2009:35).

Rekabet ve banka pasiflerinin riski arasındaki ilişkiye değinen birkaç model vardır. Diamond ve Dybvig (1983), Smith (1984) gibi araştırmacılar, paralarını çekme tarihleri konusunda farklı olasılık dağılımları olan mudilerin bankalar arası rekabeti arttırdığını ifade etmişlerdir. Mevduat rekabeti, yanlış seçim (adverse selection) sorunlarının şekillendirdiği bir piyasada bankaları daha kırılgan hale getirecektir. Bu sorun, mevduat faizlerine tavanlar getirilmesi gibi düzenlemelerle çözümlenebilecektir.

Matutes ve Vives (1996) gibi bazı araştırmacılar ise, rekabet olmaksızın da bankaların ciddi kırılganlıklar gösterebileceğini ve böylece herhangi bir piyasa yapısında da banka iflaslarının yaşanabileceğini savunmuştur. Bu daha önceleri Diamond (1984) tarafından da değinilmiş bir konudur. Matutes ve Vives, bir bankanın zarar görme olasılığının mudilerin beklentileri tarafından endojen olarak belirlendiğini göstermiştir. Bu, ölçek ekonomilerine bağlı ve kendi kendini besleyen bir süreçtir. Çünkü mudilerin bir bankaya dair beklentileri bir kez bozulduğunda, zamanla tüm bankaları etkisi altına alacak “sistemik bir güven krizi” (systemic confidence crisis) doğacaktır. Dolayısıyla, mevduat piyasasındaki rekabetin düzeyi ile bankanın başarısızlığı daima doğrudan bir ilişki içinde değildir. Matutes ve Vives’in modelinde, sorun mevduat sigortası sisteminin işletilmesiyle çözülmektedir. Zarar olasılığı olan bankaların mudilerinin mevduatlarını kaybetmeyeceklerini bilmesi, olası bir krizi engelleyecektir.

Carletti vd diğ. (2002), bankacılık sektöründeki rekabet ve likidite riski üzerinde banka birleşmelerinin daha doğrudan etkileri olduğunu ileri sürmüşlerdir. Onların modelinde, bankalar kredi için rekabet etmekte ve Diamond ile Dybvig’in (1983) ileri sürdükleri gibi banka pasiflerini etkileyecek likidite şoklarının baş göstermesi halinde interbank kredilerini kullanmaktadırlar. Birleşmelerin rekabet üzerindeki etkileri, banka piyasasında yoğunluğun nispeten artan önemine ve potansiyel maliyet düşüşlerine bağlıdır. Bu bağlamda, olası likidite yetersizliklerinde hem interbank kaynakları hem de mevduat kaynakları daha düşük maliyetlerle kullanılabilir. Çeşitli senaryoları analiz eden Carletti ve arkadaşları, banka birleşmelerinin gerek rekabeti gerekse istikrarı arttırabileceğini, ancak anti-tekel yasaları ve otoriteler arasında çatışma olasılığı doğuracağını ifade etmiştir(Tunay, 2009:36).

Değinilen çalışmaların birçoğunda, rekabet ve risk alma arasında pozitif bir bağlantının varlığı açık bir şekilde ortaya konamamıştır. Bazılarına göre, ban-

kaların kredi rekabeti, maliyeti yüksek bir eleme ve izleme süreci takip etmelerini gerektirir. Ancak tekel konumundaki bir banka, rekabet içinde olmadığından kredilendirme sürecinde etkin bir eleme ve izleme yapmayacaktır. Dolayısıyla, ancak tekeli ya da eksik rekabet şartlarındaki bankalar daha fazla risk alacaklardır. Bazılarıysa, rekabetin kredilerin elenmesi ve izlenmesi gevşettiğini böylece geri ödenmeme olasılığının arttığını ileri sürerler. Yani rekabet risk alma davranışını teşvik etmektedir(Tunay, 2009 :36).

Rekabet ve istikrar arasındaki ilişkinin doğrultusu konusunda da akademisyenler arasında bir fikir birliği olduğu söylenemez. Ancak çelişkili olsa da rekabetin ve istikrarın banka otoritelerince arzu edildiği söylenebilir. Bu bağlamda rekabetçi ve istikrarlı bankacılık sistemleri; risk temelli mevduat sigortası uygulamalarını ve birleşmeler yoluyla olası başarısızlıkların önlenmesini gerektirmektedir. Artan kredi rekabeti ve mevduatların yükselen maliyeti likit aktiflerin bilançolardaki payının azalmasına yol açtığından, olası likidite şoklarına karşı interbank piyasalarının kullanımını arttırmıştır. Yanlış tasarlanan politikalar, rekabet ve istikrar arasındaki ters ilişkiyi güçlendirmektedir. Riske duyarsız mevduat sigortası uygulamaları, statik sermaye yeterliliği uygulamaları ve optimal olmayan tüm sınırlandırmaların banka sistemine zarar verdiğini gösteren pek çok bulgu vardır. Bunların yerine risk temelli mevduat sigortası uygulamaları, riske odaklı dinamik sermaye yeterliliği anlayışı ve etkin banka birleşmeleri politikası benimsenmelidir(Tunay, 2009: 36).

3.2.REKABET-KIRILGANLIK HİPOTEZLERİ

Sistemik risk ile ilgili tartışmaların özünde temel olarak finansal sistemin içsel kırılabilirliği ve istikrarsızlığı hakkında, De Bant ve Hartmann'ın (2000) "finansal kırılabilirlik hipotezi" yatmaktadır. Finansal kırılabilirlik bakışını netleştirmek ve analiz etmek için, iktisadi davranış ve risk alma teorileri ile ilişkilendirilmesi gerekir (Sumner:2003).

Bankalar arasındaki rekabetin, ekonomik istikrar üzerinde tamamen olumsuz etkiler yaratacağı görüşünü savunur. Bu hipoteze göre rekabetin istikrar üzerindeki olumsuz etkileri şu kanallarla gerçekleşir:

- Risk Kanalı
- İlişki Bankacılığı (Relationship Banking) Kanalı
- Bankalar arası Piyasa Kanalı
- Diğer Kanallar

3.2.1. Risk Kanalı

Yüksek rekabetin, bankaların risk alma eğilimini arttıracak görüşüne dayanır. Bazı modeller daha yoğunlaşmış ve rekabetin az olduğu bankacılık sistemlerinin, karlar kırılganlığına karşı bir tampon görevi göreceği ve aşırı risk almanın aksine bir eğilim sağlayacağı için daha istikrarlı olduğunu öne sürmektedirler. Bankacılıkta “Marka Değeri” olarak bilinen bu yaklaşımda bankalar, kendi portföy risklerini belirleme konusunda özgür kabul edilirler. Karlar üzerindeki baskıların yoğun olduğu rekabetçi çevrelerde bankalar aşırı risk üstlenmek konusunda istekli olacaklardır ve bu da bankaların kırılganlığının artmasıyla sonuçlanacaktır. Buna ek olarak, daha rekabetçi çevrelerde bankalar, borçlularla olan ilişkilerinde daha az bilgiye dayalı kazanç elde edeceklerdir ve bu da onları, borçluları düzenli bir şekilde gözleme eğiliminden uzaklaştıracak ve kırılganlık riskini arttıracaktır (Beck; 2008:7).

Teorik olarak rekabetin, bankaların charter değerini düşürdüğü takdirde istikrar üzerinde olumsuz bir etki yaratacağı, böylece bankaların risk alma davranışlarında sağduyulu olma eğilimlerini azaltacağı düşünülmür (Yeyati ve Micco: 2007).

Rekabetin şiddetlenmesi ile bankaların risk almada agresif davranması arasındaki bağlantı bazı ampirik çalışmalarla da ifade edilmiştir. Örneğin Canoy ve diğerleri (2001) yoğunlaşan rekabetin, bankaları sıkışan kar marjlarını telafi etmek amacıyla daha riskli faaliyetler gerçekleştirmeye zorlayabileceği görüşündedir. Daha yüksek toplam risk, bankaların iflas olasılığını arttırabilir ve finansal sistem içerisinde kamu güvenliğini bozabilir. Bu nedenle büyük ölçekli bankaların varlığı ve rekabetin ilerleme hızının hafifletilmesi, sistemik istikrarsızlığa karşı bir teminat olabilir (Canoy ve diğerleri:2001).

Wagner (2007) de bankacılık sektöründe rekabetin finansal istikrar üzerinde zarar verici olduğunu öne sürmektedir. Bu fikrin arkasındaki dayanak, bankaların mevduat için yoğun rekabet içinde olmalarının faiz oranlarını düşürecek ve bankaların marka değerini aşındıracağı görüşüdür. Böylece bankaların, bir iflas sonucu yaşayacakları kayıplar azalır ve risk alma eğilimleri artar. Bu argüman banka düzenlemelerinin, örneğin rekabetin şeklinin ve birleşme politikalarının, biçimlendirilmesinde oldukça önemlidir (Wagner: 2007).

3.2.2. İlişki Bankacılığı Kanalı

Rekabetin artması ile ilişki bankacılığının (relationship banking) kısıtlanacağı anlayışına dayanır. Güncel finansal aracılık teorilerine göre, bankaların temel rollerinden biri ilişkiyel kredi kaynağı olarak hizmet etmeleridir. Bir banka müşterilerine daha fazla hizmet sağladıkça, müşterileri ile daha güçlü ilişkiler kurar ve müşterileri hakkında daha özel bilgiler kazanır. Bu tür bir ilişki potansiyel olarak hem bankanın hem de müşterilerinin yararına olacaktır. Örneğin, ilişki bankacılığı bankalara borçluların ödeyememe riskinin denetlenmesi konusunda yardım ederek borç vermede nispi avantaj kazandırır. Aynı zamanda bankalar için farklı ürünlerin gerektirdiği bilginin maliyetini düşürür.

Bankacılık sektörün rekabetçiliğine bağlı olarak bu tarz faydalar gerek kredilerin miktarını arttırması gerekse fiyatını düşürmesi suretiyle bankaların kredi arzını arttırır (Agarwal vd. 2009:1).

Borç alan ve veren arasında bilgi akışının sürekliliğini sağlayan bu ilişkiler (Boot; 2000:13), aynı zamanda asimetrik bilgi ve ters seçim olasılığını azaltarak bankacılık sektörünün sağlamlığını destekler. Genel görüş, rekabet ve ilişki bankacılığı arasında negatif bir ilişki olduğu yönündedir. Ne var ki bazı yazarlar rekabetteki artışın bu ilişkiyi zayıflattığını öne sürerken (Besanko ve Thakor; 2004), diğerleri aksini savunmaktadır (Boot ve Thakor; 2000).

Buna göre, bankacılıkta daha az rekabet, bankaların müşterileri ile daha uzun süreli ilişkiler kurmalarına imkan tanırırsa, yoğunlaşmanın yükümlülük riski üzerinde olumlu yansımaları olabilir ve istikrarın artmasına öncülük edebilir (Beck; 2008).

3.2.3. Bankalar Arası Piyasa Kanalı

Rekabetin istikrar üzerinde etki yarattığı bir başka kanal ise bankalar arası piyasa ve ödeme sistemleridir. Tam rekabet, bankaların geçici likidite sıkıntısı içinde olan başka bir bankaya likidite sağlamasını önleyebilir. Eğer tüm bankalar fiyat alıcıları ise, hiçbir banka problemlili bir bankaya likidite sağlama eğiliminde olmayacaktır ve bu da problemlili bankanın nihayetinde tüm sektör üzerinde olumsuz yansımaları olacak şekilde batması ile sonuçlanacaktır (Beck, 2008:7). Allen ve Gale (2004), bu görüşü desteklemektedirler. Tüm kurumların fiyat alıcıları olduğu tam rekabetçi bir interbank piyasasında küçük bir likidite şoku, tüm bankaları varlıklarını paraya çe-

virmeyle zorlayabilir. İnterbank piyasalarında tam rekabet bulaşmada (contagion) önemli bir rol oynar. Her bir banka küçük olduğu, fiyat alıcıları olduğu ve faaliyetlerinin denge üzerinde etkisinin bulunmadığı varsayıldığı için hiçbir banka sorun yaşayan bankaya likidite desteğı sağlamaya meyilli olamaz (Allen ve Gale:2004:477)

3.2.4 Diğer Kanallar

Rekabet-Kırılganlık hipotezini savunanların bir diğer kanıtı ise, daha yoğunlaşmış bankacılık sistemlerinde portföylerini daha iyi çeşitlendirme imkanına sahip büyük bankaların bulunduğudur. Son olarak ortaya atılan bir kanıt da, eğer daha yoğunlaşmış bir bankacılık sistemi daha az sayıda banka anlamına geliyorsa, bunun denetleme yükünü azaltacağı ve böylece bankacılık sisteminin genel istikrarını arttıracığıdır (Beck; 2008:8-9).

Bankacılık sektörünün sahip olduğu kendine has özellikler dolayısıyla artan rekabetin sonuçlarını, geleneksel endüstriyel organizasyon teorisi anlayışına dayanarak değerlendirmek zordur. Özellikle, borç sözleşmeleri ile ilişkili sınırlı yükümlülükler, borç alan ve verenler arasındaki bilgi asimetrisi ve proje sahiplerinin ulaşabildiğı yatırım teknolojisinin doğası gibi bir dizi faktör, rekabetin bankaların risk alma eğilimleri üzerindeki etkisinin nasıl olacağını belirlemektedir. Böylece, artan rekabetin bankaların maruz kaldığı riskler üzerinde anlamlı bir etki yaratması beklenebilir (Koskela ve Stenbacka: 2000). Heggstad ve Rhoades (1976), ticari bankacılıkta piyasa yapısı ve istikrar ilişkisini test etmişlerdir. Buna göre, piyasada yoğunlaşma düzeyi arttıkça firmaların istikrarı da artmaktadır. Bankacılıkta fiyat düzenlemeleri piyasa yapısının performans üzerindeki etkisini gizlerken, temel piyasa güçleri firmalar arasındaki rekabeti veya davranışı etkilemektedir. Sonuç olarak piyasa yapısı bankacılıktaki rekabetçi çevrenin koşullarına dayanmaktadır. Banka başarısızlıkları elbette etkin rekabetin amacı değildir, fakat başarısızlık riski ve sıklıkla da bankaların devredilmesi (turnover) rekabetle birlikte ortaya çıkmaktadır.(Phillips: 1964).

Diğer sektörlerden farklı olarak bankacılık sektöründe rekabet politikaları, rekabet ve finansal istikrar arasındaki etkileşimi hesaba katmak zorundadır. Daha fazla rekabet etkinlik için yararlı, fakat finansal istikrar için zararlı olabilir (Allen ve Gale:2004:453).

3.3.REKABET VE KIRILGANLIK UYGULAMALARI

Bankacılıkta rekabet ve kırılabilirlik ilişkisini ele alan uygulamalı çalışmalar yeterince fazla değildir. Bununla birlikte son zamanlarda bu alanda önemli çalışmalar yapılmaktadır. Bu araştırmacılar: Ahumada ve Budnevich (2002), Yeyati ve Micco (2003), Pesola (2005), John ve Krause (2006), Beck ve diğ., (2006), Pesola (2007), Ruiz-Porras(2008)' dir.

Ahumada ve Budnevich (2002); çalışmalarında mülkiyet esasına göre bir ayırma gitmiş ve bu bağlamda milli ve yabancı bankalar ile diğer finansal araçlardan oluşan üç grubu ele almıştır. Bu modelde ödenmemiş kredilerin toplam kredilere oranı ve interbank piyasası faiz oranı farkı olarak iki bağımlı değişken bazında indirgenmiş basit bir denklem kullanılmıştır.

Yeyati ve Micco (2003); Latin Amerika ülkelerinin bankacılık sektörlerinde yaşanan yoğunlaşma süreci ve yabancı bankaların sektöre girişlerinde yaşanan artışın rekabet düzeyini ve bir bütün olarak sektörün istikrarını bozup bozmadığını incelemektedir. Yeyati ve Micco, bankacılık sektörünün kırılabilirliğinin rekabetten pozitif, yabancı bankaların sisteme girişinden negatif etkilendiği sonucuna varmışlardır.

Pesola (2005), 1983-2002 döneminde hem dört Kuzey Avrupa ülkesini hem de Almanya, Belçika, İspanya, İngiltere ve Yunanistan'ın verilerini kullanarak; bir sabitlemiş etki panel veri modeli çerçevesinde banka kırılabilirliği üzerinde makro ekonomik değişkenlerin olası etkilerini araştırmış ve şok niteliğindeki makro ekonomik gelişmelerin bankacılık sektörü kırılabilirliğini arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca, kredi zararlarının otoregresif etkileri olduğunu da belirlemiştir. Bu modelin bağımlı değişkeni, diğer modellere göre daha karmaşıktır.

Jones ve Krause (2006); 1983-2002 dönemi Latin Amerika yerel bankacılık sistemlerindeki kriz olasılığı üzerinde yabancı bankaların etkilerini belirlemeye ayrıca, banka krizleri üzerinde genel makro ekonomik oynaklığın etkilerini de araştırmışlardır. Araştırmaları sonucu, yabancı bankaların varlığının kriz olasılığını azalttığı ve sistemin istikrarını arttırdığı yönündedir. Ancak, makro ekonomik sorunlar ve çok hızlı genişleyen kredi hacmi, banka sistemlerinin kırılabilirliğini arttırdığı görülmüştür. Bu yazarlar çalışmalarında panel logit modeli kullanmışlardır.

Beck ve diğ. (2006); bankacılık sektöründeki yoğunlaşma, rekabet ve banka sisteminin kırılabilirliği arasındaki ilişkiyi araştırmışlar; bu bağlamda 69 ülkenin verileri kullanılarak sistemik banka krizinin olasılığını (likelihood) ele almışlardır. Yoğun-

laşmanın olduğu banka sistemlerinde, krizlerin daha az görüldüğünü belirleyen Beck ve diğ.(2006); rekabetle kırılganlık arasında güçlü bir ilişkinin varlığını da belirlemişlerdir. Kurdukları panel logit modeliyle sistemik bir bankacılık krizinin meydana gelme olasılığını tahmin etmeye çalışmışlardır.

Pesola (2007), 2005 yılındaki çalışmasında kullandığına benzer bir modelle kırılgan bir bankacılık sisteminin beklenmeyen ekonomik şoklardan ciddi şekilde olumsuz etkileneceği varsayımını test etmiştir. Bu amaçla; Almanya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, İspanya, İsveç, İngiltere, Norveç, Yunanistan ve İzlanda verilerini kullanarak 1983-2002 dönemini kapsayan bir havuz regresyon modeli tahmin etmiştir. Bankanın kredi zararları, makro ekonomik şoklarla finansal kırılganlıkların bir fonksiyonu olduğu hipotezi, Pesola'nın analizinin hareket noktasını oluşturmaktadır.

$$\text{Bankaların Kredi Zararları} = f(\text{Makro Şoklar} \times \text{Finansal Kırılganlık}), f > 0$$

Pesola (2007)'nin bu modelinde; borçsuzluk ve kredi zararları arasında pozitif bir korelasyon olduğu varsayılmaktadır. Borçsuzluk oranı bir yıl gecikmeli olarak modelde kullanıldığından, bankaların yeni kredi anlaşması yapan müşterileri bildikleri kabul edilmektedir.

Ruiz-Porras (2008); banka sistemlerinin istikrarının rekabetten nasıl etkilendiğini açıklamaya çalışmıştır. Çalışması, panel veri teknikleriyle banka başarısızlıklarını saptama yönteminin daha detaylandırılmış bir türüdür. Finansal yapı ve gelişmelerin banka sisteminin performansı üzerinde neden olabileceği etkileri de ele almaktadır. Ruiz-Porras(2008); banka rekabeti ile finansal kırılganlık arasındaki ilişkinin aşağıdaki sorulara cevap bulunmasıyla açıklanabileceğine inandığından, çalışmasında bu sorulara cevap aramaktadır:

-Bankacılıkta rekabet ve finansal yapı ile banka rekabeti ve finansal gelişme arasındaki ana ampirik bağlantılar nelerdir?

-Banka kırılganlığı, bankacılık ve finans arasındaki ilişkiyi nasıl etkiler?

-Banka kırılganlığı üzerinde rekabetin bileşenlerinin spesifik ve müşterek etkileri nelerdir?

-Bahsedilen etkiler farklılaşır mı?

-Elde edilen bulguların ne tür politik yansımaları olabilir?

Finansal kırılmanın rekabetle ilişkili olduğunu ancak bu ilişkiye finansal yapıyı yansıtan göstergelerinin dahil edilmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

3.4.REKABET VE İSTİKRAR HİPOTEZLERİ

Rekabetin, mevduat faizlerini yükseltmesinden ve böylece bankaların marka değerini aşındırmasından dolayı istikrara zarar verdiği şeklindeki genel inanışa rağmen (Wagner; 2007) rekabet ve istikrar arasında pozitif bir ilişki olduğu yönünde kanaatler de vardır. Örneğin McNulty (1968)'ye göre, rekabet bir şekilde fizik bilimindeki yerçekimi kuvveti ile benzeşmektedir; rekabet yoluyla kaynaklar en üretken kullanımlara doğru çekilir ve fiyat da uzun vadede sürdürülebilir en düşük seviyeye gelmeye zorlanır. Bu bakımdan, fizik dünyasında yerçekiminin yaptığı gibi ekonomi dünyasında da rekabet düzeni ve istikrarı temin eder. Rekabetin istikrarı bozacağı görüşü güncel literatürde de, piyasa gücünün firmaların davranışları üzerindeki potansiyel etkisini ihmal ettiği gerekçesiyle (Beck; 2008:9) tartışılmaktadır ve kredi piyasası yoluyla işleyen bir karşı hareket kanalı olduğu vurgulanmaktadır (Wagner; 2007).

3.4.1. Yüksek Aktif Riski

Daha yoğunlaşmış piyasaların daha kırılgan olacağı görüşünü savunur. Bu kanıta göre, bankalar arasındaki rekabet kredi faizlerini düşürme eğilimindedir ve bu da, yüksek mevduat faizlerinin bankaları daha riskli yapmasıyla aynı nedenden ötürü borç alanları daha güvenli hale getirir (Wagner: 2007). Çünkü kendi varlıklarının riskliliğini seçen bankalar değildir, fakat borçlular kendi yatırımlarının riskliliğini seçerler ve bu risk banka tarafından verdiği krediler yoluyla üstlenilir. Yoğunlaşmış bankacılık sistemleri piyasa gücünü yükseltir ve bu da bankaların firmalara uyguladığı faiz oranını yükseltmelerine izin verir. Fakat bu yüksek faiz oranları firmaları daha fazla risk üstlenmeye iter ve kredilerin geri ödenmeme riskini arttırır. Böylece yoğunlaşma ve kırılganlık, buna bağlı olarak da sistemik sıkıntı arasında pozitif bir ilişki kurulabilir (Beck; 2008:9). Bu görüş, Boyd ve De Nicolo (2005) tarafından deneye dayalı kanıtlarla ortaya konmuştur. Boyd ve De Nicolo'ya (2002; 2005) göre, bankalar daha çok mevduat piyasasında rekabet ettiklerinde, kredi piyasalarındaki rekabeti de arttırmaları muhtemeldir. Girişimciler riskli girişimlere yatırım yapmak için bankalardan kredi sağlarlar. Girişimciler karlar daha düşük olduğunda daha fazla risk alma eğilimindedir. Fakat bankalar arasında daha fazla rekabetin olması, ödünç alanların ödediği faiz oranlarını düşürür, girişimlerinin karlılığını yükseltir ve böylece risk alma eğilimini azaltır. Kredi faizlerinin düşmesi, bankaların bilançonun aktif tarafında faaliyet gösteren yeni kanalların doğmasına yol açar. Daha düşük kredi faizleri

borç alanların karını yükseltir ve böylece bankanın batma olasılığını azaltır. Böylece bankalar arasındaki rekabetin artması, finansal istikrarın artmasına öncülük eder (Boyd, De Nicolo: 2005).

3.4.2. Batırılamayacak Kadar Büyük Olma Problem

İkinci olarak, rekabet-istikrar hipotezini savunanlara göre, dağılmış bankacılık sistemlerine göre yoğunlaşmanın yüksek olduğu piyasalarda genellikle daha az sayıda banka vardır ve banka sayısı az olduğunda politika yapıcılar bankaların batmasından daha fazla endişe ederler. Bu varsayıma dayanarak, yoğunlaşmış piyasalar-daki bankalar, “batmak için çok büyük” veya “batmak için çok önemli” şeklindeki örtülü politikalar yoluyla daha fazla sübvansiyon/devlet yardımı alırlar ve bu da bankaların risk alma eğilimlerini artırır (Yeyati ve Micco; 2007). Sonuç olarak bankacılık sisteminin kırılganlığı artar. Dahası, yoğunlaşmış sistemlerde daha büyük bankaların bulunması, yoğunlaşma ve sistemik kırılganlık arasında pozitif bir ilişkiyle sonuçlanacak şekilde bulaşma (contagion) riskini artırır (Beck; 2008:10).

Bu yaklaşımı savunanlar, yoğunlaşmış bankacılık sistemlerinde daha az sayıda banka bulunmasından dolayı bu piyasalarda denetim yapmanın daha kolay olacağı görüşüne de katılmamaktadır. Banka büyüklüğü, karmaşık yapı ile pozitif ilişkilidir ve bu büyük bankaları denetlemek, küçükleri denetlemekten daha zordur. Diğer tüm ekonomik koşullar sabit kalmak şartıyla, yoğunlaşmış bankacılık sistemlerinde banka büyüklüğü daha fazladır. Ayrıca, son zamanlarda artan konsolidasyon eğilimi, finansın tüm alanlarında hizmetler sunan finansal iş ortaklıklarının doğmasına öncülük etmektedir ve bu da banka denetimini daha karmaşık bir hale getirmektedir. Dolayısıyla bu argümana göre de bankacılık sisteminde yoğunlaşma ve kırılganlık arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır (Beck; 2008:10).

Schaek ve diğerlerinin (2006) elde ettiği bulgular da, finansal kurumların rekabetçi davranışlarının, sistemik bankacılık problemlerinin olasılığını azaltmakla kalmadığını, aynı zamanda bankacılık sisteminin yaşamını sürdürme süresini de uzattığını ortaya koymaktadır.

Bankacılık sistemlerindeki rekabetçi davranışın pozitif etkisine ilişkin sonuçun, bir dizi kurumsal ve düzenleyici değişken için kontrol edildiğinde de sağlam olduğu görülmektedir. Daha rekabetçi sistemlerin daha kırılgan olacağına dair bir sonuç ise elde edilmemiştir.

Schaek ve Diğ. (2006), bankacılık sistemlerinde yüksek rekabet düzeylerinin sistemik krizden zarar görme riskini azalttığını, deneye dayalı olarak kanıtlamakta-

dırlar. Ayrıca, bankacılık sistemlerinin yaşamını sürdürme süresinin de daha rekabetçi bir çevrede artış eğiliminde olacağı öne sürülmektedir. Analizde sektörel yoğunlaşma seviyesi kontrol altında tutulsa bile, daha rekabetçi bankacılık sistemlerinin bankacılık problemleri karşısında daha esnek olduğu sonucuna varılmaktadır.

Jimenez ve diğerlerinin 2007 yılında yaptıkları çalışmada, İspanyol bankacılık sistemine ait veriler kullanılarak, rekabet ve risk arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Analizin bağımlı değişkeni, geri dönmeyen kredilerdir (not-performing loans). Makro ekonomik faktörler ve bankaların özellikleri kontrol edildikten sonra, kredi ve mevduat piyasalarında rekabetin çeşitli ölçülerinin etkisi incelenmiştir. Elde edilen bulgular, bankaların sayısının bağımlı değişken üzerinde bir etkisinin olmadığını, eğer varsa pozitif olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, kredi ve mevduat piyasalarındaki CR(Concentration Ratio:Yoğunlaşma Oranı) ve HHI(Herfindahl-Hirschman İndeksi) gibi yoğunlaşma endeksleri de bağımlı değişken üzerinde, ne ayrı ne de birlikte, bir etkiye sahip değildir.

Finansal istikrarsızlığın görünen geniş maliyetlerine bağlı olarak, politika yapıcıların finansal krizlerden kaçınmaya öncelik vermeleri doğaldır. Ancak, yoğunlaşmanın yol açtığı etkinlik maliyetlerinin ölçülmesindeki zorluklar bu önceliğin geri plana atılmasına neden olmaktadır. Gerçekte, rekabet ve finansal istikrar arasında hissedilen denge kurma zorluğu ile birlikte yoğunlaşmanın maliyetinin belirsizliği, politika yapıcıları yoğunlaşmaya, rekabet politikası giderleri açısından bakmaya teşvik etmektedir. Rekabet politikasının finansal istikrara bu şekilde boyun eğmesi pek çok nedenle sakıncalıdır. Finansal krizlerin maliyeti şüphesiz yüksektir, fakat bu maliyetlerden kaçınmak için rekabeti azaltmanın gerekli olduğu söylenemez. İkincisi, yoğunlaşmadan kaynaklanan etkinlik maliyetleri ile ilgili geniş hesaplamalar dizisi, yüksek rekabetten sağlanan yüksek etkinlikle tutarlıdır. Üçüncüsü, finansal krizlerin maliyetleri nadiren ortaya çıkmaktadır, belki her on yılda veya birkaç on yılda; fakat yoğunlaşmanın etkinsizlik maliyeti dekanlı olarak karşımıza çıkmaktadır(Allen ve Gale:2004).

Gözlenen kısmi dalgalanmalardan farklıdır. Finansal istikrarsızlığın en şiddetli hali finansal krizdir. Bu noktada, finansal sistem üzerinde oluşan stres açısından finansal sistemin krizlere karşı dayanıklılığı da önem taşımaktadır.

Finansal istikrarsızlığın sonuçları yönünden bu stresin derecesi ve boyutu önemlidir. Diğer makroekonomik istikrarsızlık türlerinde olduğu gibi, finansal istikrarsızlığın sonuçları mevcut istihdam ve üretim düzeyini doğrudan etkilemekte ve daha

uzun vadede ekonomik büyüme üzerinde ciddi olumsuz etkileri olmaktadır(G.Tiryaki, 2012:21)

Finansal istikrarın veya istikrarsızlığın sayısallaştırılması amacıyla Borio ve Drehmann (2009) bilanço ve piyasa verileri, erken uyarı göstergeleri, vektörel oto-regresyon ve makro stres testleri şeklinde dört grup yöntemden bahsetmektedir.

Öte yandan, gerek yasal otoriteler ve gerekse akademik çevreler tarafından finansal istikrarın analiz edilmesi amacıyla çok sayıda sayısal ölçümlere bakılmaktadır. Literatürde finansal istikrarın ölçümü konusunda özellikle altı sektör bazında bazı değişkenlerden yararlanılmaktadır. Bu alanlar, reel sektör, şirketler, hane halkı, dış âlem, finansal sektör ve finansal piyasalar şeklinde belirlenmektedir. Reel ekonomi, büyüme oranı, kamu bütçesi ve enflasyon oranı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Şirketler, kaldıraç ve kazanç oranları, döviz pozisyonu ve iflas durumları gibi değişkenlerle analiz edilmektedir. Hane halkı için, varlık ve borç seviyesine, gelir ve tüketim durumuna, anapara ve faiz ödemelerine bakılmaktadır. Dış âlem açısından döviz kurları, döviz rezervleri, cari açık, sermaye hareketleri ve döviz ve vade uyumsuzlukları incelenmektedir. Finansal sektör, toplam parasal büyüklükler, faiz oranları, banka kredileri, kaldıraç oranları, sorunlu kredi oranları, risk primleri ve spreadler, sermaye yeterliliği, likidite oranları, derecelendirme notları, sektörel ve bölgesel yoğunlaşma gibi ölçümlerle değerlendirilmektedir. Finansal piyasalar ise menkul kıymet borsa endeksleri, şirket bonolarının risk primleri ve spreadleri, piyasa likiditesi, oynaklık (volatilité) düzeyi ve konut fiyatları gibi değişkenlerle analiz edilmektedir. Söz konusu değişkenler niteliklerine göre günlük, haftalık, aylık, üç aylık ve yıllık bazda izlenmekte ve genel olarak bu değişkenlerden tek başına veya bileşik şekilde finansal istikrar konusundaki sinyaller takip edilmektedir.

Özellikle erken uyarı göstergeleri ve sistemleri finansal kurumlardaki ve piyasalardaki stresin tespit edilmesi açısından önemli rol oynayabilmektedir.

Finansal istikrarın izlenebilmesi açısından bankacılık krizlerinin ve iflaslarının da dikkate alınması gerektiği ileri sürülmektedir. Zira bankalar finansal sistem içerisinde gerek faaliyet hacmi ve gerekse ağırlıkları itibarıyla son derece hayati kurumlardır. Dolayısıyla bu kurumların mikro bazda yaşayacağı sorunların finansal istikrar bakımından önemli bir gösterge olduğu ve bu nedenle bankacılık krizlerinin ve iflaslarının takip edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Ancak bu noktada bankacılık krizlerinin ne olduğu ve bu ifadeden ne anlaşılması gerektiği hususu önem kazanmaktadır. Literatürde farklı bankacılık krizi tanımları olmakla birlikte, bu tanımlamalar temelde mudilerin “banka paniği”ne kapıl-

masını en önemli bankacılık krizi göstergesi olarak değerlendirmektedir. Bunun dışında, bankaların yükümlülüklerini yerine getirememesi, yüksek sorunlu kredi oranları, kârlılık zafiyetleri ve kamu müdahalesinin zorunlu hale gelmesi birer kriz göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Finansal istikrar göstergelerinin değerlendirilmesinde mikro ve makro ihtiyatlı göstergeler kullanılmaktadır. Bilanço verilerine dayalı sektörel pozisyonlar, gelir ve borçluluk oranları, kredi spreadları gibi karşı taraf risk ölçümleri, sorunlu kredi oranları gibi aktif kalitesine ve likiditeye ilişkin ölçümler, kur riski bakımından açık pozisyonlar ve bunların sektörel yoğunluk dağılımları standart göstergeler olarak da nitelendirilmektedir. Bu tip mikro bazda ihtiyatlı göstergeler makro düzeyde toplanmaktadır(Tiryaki, 2012).

Ayrıca bu toplamının da ötesine geçilerek daha geniş bir bakış açısına ihtiyaç duyulmaktadır. Finansal sistemi bir bütün olarak kapsayan ve para, repo, bono, sermaye ve türev ürünleri gibi önemli piyasalardaki koşulları gösteren göstergeler gerekmektedir. Bu tür gösterge setleri, piyasa likidite ölçümleri (spreadler vb.), varlık fiyat beklentileri (türev ürün fiyatları vb.), piyasa belirsizlik ve risk düzeyi (volatilite göstergeleri vb.) ve varlık fiyatlarının devamlılığı (piyasa derinliği ve genişliği, fiyat-kazanç oranı vb.) gibi hususları içermelidir(Tiryaki,2012).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KIRILGANLIK ANALİZİ: EKONOMETRİK BİR UYGULAMA

4.1. VERİ SETİ

Çalışmada kullanılan bankalara ait veriler Türkiye Bankalar Birliği'nin sitesinden, tüketici fiyat endeksi, GSYİH ve dolar kuru TCMB veri dağıtım tabanından, interbank faiz oranı ise Federal Reserve Bank internet sitesinden elde edilmiştir. Örnek hacmi 2004:01-2014:09 çeyreklik verileri kapsamaktadır. Veri eksikliğinden dolayı toplam 19 ticari mevduat bankası çalışmaya dahil edilebilmiştir. Tablo 17'de çalışmada kullanılan bankalar gösterilmektedir

Tablo 17: Çalışmada Kullanılan Bankaların Listesi

Akbank	Finansbank	Garanti Bankası
Alternatif Bank	HSBC	İş Bankası
Anadolu Bank	İng Bank	Vakıflar Bankası
Arap Bank	Şekerbank	Yapı Kredi Bankası
Bank Mellat	Tekstil Bank	Halk Bank
Citibank	Türk Ekonomi Bankası	
Denizbank	Ziraat Bankası	

Çalışmanın amacı Türk bankacılık sektöründe kırılmalılık ve rekabet arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu amaçla oluşturulan model denklem(1)'deki gibidir:

$$kırılmalılık_{it} = \beta_0 + \beta_1 yogunlasma_{it} + \beta_2 sermaye_{it} + \beta_3 karlılık_{it} + \beta_4 likidite_{it} + \beta_5 enflasyon_{it} + \beta_6 buyume_{it} + \beta_7 dolar_{it} + \beta_8 faiz_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Değişkenler, bankacılık sektöründe kırılmalılık ve rekabet arasındaki ilişkiyi ele alan literatürdeki çalışmalara (Ahumada ve Budnevich 2002, Yeyati ve Micco 2003, Pesola 2005, Pesola 2007, Ruiz-Porras 2008, Tunay 2009 vb.) dayanılarak oluşturulmuştur.

Denklem(1)'de yer alan değişkenlere ait açıklamalar Tablo 18'de gösterilmektedir:

Tablo 18: Çalışmada Kullanılan Değişkenler

	Değişkenler	Açıklama
Bankacılık Sektörüne İlişkin Değişkenler	kırılganlık	Bankacılık sektöründe kırılganlığı gösteren indeks
	yoğunlaşma	Bankacılık sektöründe yoğunlaşmayı gösteren indeks
	sermaye	Bankaların sermaye yapısını gösteren değişken
	karlılık	Bankaların karlılığını gösteren değişken
	likidite	Bankaların likidite yapısını gösteren değişken
Makro Ekonomik Değişkenler	enflasyon	Enflasyon oranı
	büyüme	Büyüme oranı
	dolar	Dolar kuru
	interbank	İnterbank faiz oranı

Bankacılık sektöründe kırılganlığı ölçmek amacıyla kırılganlık endeksi oluşturulmuştur. Bu endeks denklem (2)'deki gibi hesaplanmaktadır:

$$kırılganlık = \frac{\text{takipteki krediler}}{\text{toplam krediler}} \quad (2)$$

Bankacılık sektöründe yoğunlaşmayı ölçmek amacıyla da yoğunlaşma endeksi oluşturulmuştur. Bu endeks denklem (3)'deki gibi hesaplanmaktadır:

$$yoğunlaşma = \frac{\text{en büyük üç bankaya ait aktiflerin toplamı}}{\text{bankacılık sektörüne ait aktif toplam}} \quad (3)$$

Bankaların özelliklerini temsil eden değişkenler ise denklem (4), denklem (5) ve denklem (6)'daki gibi hesaplanmaktadır:

$$sermaye = \frac{\text{bankaya ait öz kaynak}}{\text{bankaya ait aktif toplam}} \quad (4)$$

$$likidite = \frac{\text{bankaya ait aktif toplam}}{\text{bankaya ait mevduatlar}} \quad (5)$$

$$karlılık = \frac{\text{bankaya ait net kar/zarar}}{\text{bankaya ait özkaynaklar}} \quad (6)$$

Çalışmada kullanılan makro ekonomik değişkenler ise denklem (7), denklem (8) ve denklem (9)'daki gibi hesaplanmaktadır.

$$enflasyon = \frac{\log(\text{tüketici fiyat endeksi}_t)}{\log(\text{tüketici fiyat endeksi}_{t-4})} \quad (7)$$

$$büyüme = \frac{\log(GSY\dot{H}_t)}{\log(GSY\dot{H}_{t-4})} \quad (8)$$

$$dolar = \frac{dolar\ kuru_t - dolar\ kuru_{t-1}}{dolar\ kuru_{t-1}} \quad (9)$$

Çalışmada kullanılan değişkenlere ait özet istatistikler Tablo 19'da gösterilmektedir.

Tablo 19: Çalışmada Kullanılan Değişkenlere Ait Özet İstatistikleri

	Kırılgnlık	Karlılık	Sermaye	Likidite	Yoğunlaşma	Enflasyon	Büyüme	Dolar	Interbank
Ortalama	0.045073	0.092507	0.129985	1.87295	0.010626	8.027923	4.64383	1.566524	10.78837
Medyan	0.032726	0.083076	0.117165	1.61853	0.009668	8.053448	5.14061	1.48851	9.03
Maksimum	0.594193	0.564276	0.651998	9.29043	0.021727	11.02529	11.8601	2.21383	22.98
Minimum	8.58E-05	-1.78637	0.036546	1.12498	0.003521	4.258584	-15.943	1.19021	1.5
Standart Sapma	0.053706	0.109834	0.062519	1.08488	0.005168	1.477525	5.29743	0.279157	6.173603
Çarpıklık	4.488904	-7.59293	4.684781	4.04512	0.475088	-0.38787	-1.7515	0.715202	0.171008
Basıklık	31.94781	131.2261	33.71815	20.3444	2.131855	2.827741	7.11259	2.369038	1.697817
Jarque-Bera	31269.88	567561.3	35110.36	12468.8	56.39035	21.49563	993.525	83.20354	61.70581
Olasılık	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.0000	0.000	0.000	0.000
Toplam	36.82476	75.57819	106.1977	1530.20	8.681488	6558.813	3794.00	1279.85	8814.1
Gözlem Sayısı	817	817	817	817	817	817	817	817	817

Tablo 19'daki Jarque-Bera test istatistiği incelendiğinde, çalışmada kullanılan tüm değişkenler için serilerin normal dağıldığını söyleyen sıfır hipotezi reddedilmektedir. Dolayısıyla kırılgnlık, karlılık, sermaye, likidite, yoğunlaşma, enflasyon, büyüme, dolar ve interbank faiz oranı değişkenlerinin normal dağılıma sahip olmadıkları söylenebilir.

Değişkenlere ait çarpıklık değerlerine bakıldığında kırılgnlık, sermaye, likidite, yoğunlaşma, dolar ve interbank faiz oranı değişkenlerinin pozitif, buna karşın karlılık, enflasyon ve büyüme değişkenlerinin negatif değer aldıkları görülmektedir. Bu durum kırılgnlık, sermaye, likidite, yoğunlaşma, dolar ve interbank faiz oranı değişkenlerinin sağ kuyruklu; karlılık, enflasyon ve büyüme değişkenlerinin sol kuyruklu olduklarını ifade etmektedir.

Değişkenlere ilişkin basıklık değerleri incelendiğinde kırılgnlık, karlılık, sermaye, likidite ve büyüme değişkenlerine ait basıklık değerlerinin normal dağılım basıklık değeri olan 3'den oldukça büyük, buna karşın yoğunlaşma, enflasyon, dolar ve interbank faiz oranı değişkenlerinin ise bu değerden küçük oldukları görülmektedir. Bu durum kırılgnlık, karlılık, sermaye, likidite ve büyüme değişkenlerinin dağılımla-

rının leptokurtic (bombeli); yoğunlaşma, enflasyon, dolar ve interbank faiz oranı değişkenlerinin dağılımının ise playkurtic (daha yassı) olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 20:Çalışmada Kullanılan Değişkenlere Ait Korelasyon Matrisi

	Kırılganlık	Karlılık	Sermaye	Likidite	Yoğunlaşma	Enflasyon	Büyüme	Dolar	Interbank
Kırılganlık	1.00000								
Karlılık	-0.109165	1.00000							
Sermaye	0.471591	-0.11051	1.00000						
Likidite	-0.010208	-0.05802	0.397761	1.0000					
Yoğunlaşma	-0.008894	-0.11819	0.051042	-0.1091	1.00000				
Enflasyon	-0.048566	0.047428	-0.03660	0.0352	-0.186975	1.00000			
Büyüme	0.039268	-0.03915	-0.04306	0.0078	-0.183701	-0.05621	1.0000		
Dolar	0.029531	-0.15260	0.047750	-0.0927	0.922988	-0.15490	-0.2363	1.00000	
Interbank	0.018776	0.101834	-0.03545	0.1067	-0.815497	0.458310	0.0685	-0.69879	1.00000

Tablo 20’de çalışmada kullanılan değişkenlere ait korelasyon matrisi yer almaktadır.Tablo 18’deki sonuçlar incelendiğinde kırılganlık ile karlılık, likidite, yoğunlaşma ve enflasyon arasında negatif; sermaye, büyüme, dolar ve interbank faiz oranı arasında ise pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir.

4.2. TEORİK MODEL

Bu çalışmada amaç, bankacılık sektöründe rekabet ve kırılganlığı etkileyen faktörlerin incelenmesidir. Çalışmada, bankacılık sektörüne ait rekabet ve kırılganlık değerlendirirken hem kırılganlık endeksi oluşturulmuş hem de bankacılık kriz tarihleri göz önüne alınmıştır. Bu nedenle çalışmamızın uygulama kısmı için panel veri regresyonu ve panel logit modeli olmak üzere iki ayrı model çerçevesinde ele alınmıştır. Panel veri regresyonu için oluşturulan model denklem (10)’da, panel lojit için oluşturulan model ise denklem (11)’de ifade edilmektedir.

$$kırılganlık_{it} = \beta_0 + \beta_1 yoğunlaşma_{it} + \beta_2 sermaye_{it} + \beta_3 karlılık_{it} + \beta_4 likidite_{it} + \beta_5 enflasyon_{it} + \beta_6 büyüme_{it} + \beta_7 dolar_{it} + \beta_8 interbank_{it} + \varepsilon_{it} \quad (10)$$

$$p(kırılganlık_{it}) = \beta_0 + \beta_1 yoğunlaşma_{it} + \beta_2 sermaye_{it} + \beta_3 karlılık_{it} + \beta_4 likidite_{it} + \beta_5 enflasyon_{it} + \beta_6 büyüme_{it} + \beta_7 dolar_{it} + \beta_8 interbank_{it} + \varepsilon_{it} \quad (11)$$

Burada,

$$p(kırılganlık_{it}) = \begin{cases} 1 & \text{Bankacılık krizi meydana gelmişse} \\ 0 & \text{Bankacılık krizi meydana gelmemişse} \end{cases}$$

4.3. DURAĞANLIKLARIN ARAŞTIRILMASI

Çalışmada analize başlamadan önce, değişkenlerin durağanlıkları araştırılmaktadır. Çünkü durağan olmayan bir seri ile çalışmak sahte regresyon problemine yol açmaktadır. Değişkenlerin durağanlıkları ilk önce 1. nesil birim kök testleri (Levin, Lin, Chu birim kök testi, Im, Pesaran, Shin birim kök testi, Fisher ADF birim kök testi) ile incelenmiştir. Değişkenlerin düzey değerlerine ait 1. nesil birim kök test sonuçları Tablo 31’de yer almaktadır. Mevsimsel etkiler gösteren enflasyon ve büyüme değişkenleri Tramo-seats yöntemi ile mevsimsellikten arındırıldıktan sonra birim köklerine bakılmıştır.

Levin, Lin ve Chu birim kök testi (2002), tüm birimlerin aynı otoregresif parametreye sahip olduğunu varsaymaktadır. Levin, Lin ve Chu birim kök testi t testi temellidir. Asimptotik t istatistiğinin ortalama ve standart varyansı, modelin deterministik spesifikasyonuna bağlıdır. Bu test $N > T$ olması durumunda uygulanmaktadır. Modelde deterministik kısım yoksa test zaman boyutunu T ’nin sayısının birim boyutu N ’in sayısından daha yavaş olarak sonsuza yaklaşmasına izin vermektedir (Tatoğlu, 2012: 202).

Im, Pesaran ve Shin testinin en önemli özelliği, verileri birleştirmek yerine tüm birimler için zaman serilerine ayrı ayrı birim kök testi uygulamasıdır ve istatistiği, tüm bireysel ADF test istatistiklerinin bir ortalamasıdır. Test, T ve N ’in sırasıyla sonsuza gittiği durumda asimtotik olarak geçerlidir (Tatoğlu, 2012: 208).

Fisher ADF birim kök testinde, önce her bir birim için birim kök testi yapılmakta ve daha sonra bu testlerden elde edilen p değerleri tüm testi üretmek için kullanılmaktadır. Fisher ADF testi zaman serileri için klasik ADF testini her bir birim için uygulamaktadır. Bu test T ’nin sonsuza gittiği durumda asimtotik olarak geçerlidir ve ters ki-kare, ters normal ve ters logit transformasyonu kullanarak p değerlerini hesaplamaktadır (Tatoğlu, 2012: 210).

Bu testlerde hipotezler aşağıdaki gibidir:

H_0 : Seride birim kök vardır ($p_i = p = 1$)

H_0 : Seride birim kök yoktur ($p_i = p < 1$)

Tablo 21: Çalışmada Kullanılan Değişkenlerin Düzey Değerlerine Ait Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Levin, Lin, Chu	Im, Pesaran, Shin	Fisher ADF
kırılganlık	-27.1096***	-24.8535***	-20.0459***
yoğunlaşma	-0.01197	2.00683	2.10397
sermaye	-22.2237***	-24.1638***	-19.1976***
karlılık	-18.8500***	-18.5922***	-16.1697***
likidite	-19.3125***	-18.8433***	-16.2813***
enflasyon	0.77875	2.00424	2.04185
büyüme	-0.37691	0.87043	0.97865
dolar	1.11290	2.06721	2.18837
interbank	1.07494	2.54378	2.61858

Not: Gecikme kriteri Swarchz bilgi kriterine göre belirlenmiştir. * %1, ** /5 ve *** %10 anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 21'deki sonuçlar incelendiğinde kırılganlık, sermaye, karlılık, likidite değişkenlerinin düzeyde durağan oldukları görülmektedir. Yoğunlaşma, enflasyon, büyüme, dolar ve faiz değişkenlerinin birinci farklarına ilişkin birim kök test sonucu Tablo 22'de yer almaktadır.

Tablo 22: Çalışmada Kullanılan Değişkenlerin Birinci Fark Değerlerine Ait Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Levin, Lin, Chu	Im, Pesaran, Shin	Fisher ADF
yoğunlaşma	-10.2788***	-23.0375***	-14.0345***
enflasyon	-13.5953***	2.00424	-18.9157***
büyüme	-9.38757***	-24.1554***	-19.7234***
dolar	-9.21230***	-21.8160***	-17.9150***
interbank	-10.2432***	-20.5415***	-16.8292***

Not: Gecikme kriteri Swarchz bilgi kriterine göre belirlenmiştir. * %1, ** %5 ve *** %10 anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 21'deki sonuçlar incelendiğinde yoğunlaşma, enflasyon, büyüme, dolar ve faiz değişkenlerinin birinci farklarında durağan oldukları görülmektedir.

Mekânsal veya yayılma etkisi ve gözlenemeyen ortak etkilerin sonucu olarak yatay kesit bağımlılığı sorunu patlak vermektedir (Su ve Zhang, 2010: 1). Yatay kesit bağımlılığı ortak faktörlerin varlığı sonucunda ortaya çıkması ve ortak faktörler gözlenemez ve bu faktörlerin açıklayıcı değişkenlerden bağımsız olmaları durumunda, sabit etkiler ve rassal etkiler tahminicileri tutarlı, buna karşın sapmalı ve etkin değildir. Driscoll ve Kraay (1998) bu sorunu ortadan kaldırmak için yeni bir yöntem

önermişlerdir. Eğer yatay kesitler karşısında karşılıklı bağımlılık yaratan gözlenemeyen bileşenler açıklayıcı değişkenlerle ilişki ise, sabit veya rassal etkiler tahmincileri sapmalı ve tutarsız olacaktır. Bu durumda ise Pesaran (2006) tarafından önerilen yaklaşım kullanılmaktadır (Hoyos ve Sarafidis, 2006: 482-484).

Yatay kesit bağımlılığı test etmek amacıyla, ilk olarak Breush ve Pagan (1980) Langrange Multiplier (LM) test istatistiğini önermişlerdir. Breusch ve Pagan LM testi sadece zaman periyodu T yatay kesit sayısı N 'den büyük olması durumunda etkili sonuçlar vermektedir. Pesaran (2004) regresyon artıklarının tüm ikili korelasyon katsayılarının ortalamasını alarak yatay kesit bağımlılığı için yeni bir test önermiştir. Huang, Kao ve Urga (2008) yatay kesit bağımlılığını test etmek için copula tabanlı testleri önermişlerdir. Pesaran, Ullah ve Yamagata (2008) normal hatalar durumunda sapmalı uyarlamış LM testini göz önüne alarak Pesaran testini geliştirmiştir. Hsiao, Pesaran ve Pick (2009) doğrusal olmayan panel veri modellerinde yatay kesit bağımlılığını test etmişlerdir (Su, Zhang, 2010: 2-3).

Standart panel veri modeli ele alınsın.

$$y_{it} = \alpha_i + \beta' x_{it} + u_{it} \quad i = 1, \dots, N \text{ ve } t = 1, \dots, T \quad (10)$$

Sıfır hipotezi altında, u_{it} 'nin zaman periyodu ve yatay kesit birimleri boyunca bağımsız ve özdeş dağıldığı (i.i.d.) varsayılmaktadır. Alternatif hipotez altında ise, u_{it} yatay birimler karşısında ilişkili olabilir, fakat otokorelasyonun olmadığı varsayımı devam etmektedir. Bu nedenle,

$$H_0: \rho_{ij} = \rho_{ji} = \text{cor}(u_{it}, u_{jt}) = 0 \quad i \neq j \text{ için} \quad (11)$$

H_0 : Yatay kesit bağımlılığı yoktur

$$H_1: \rho_{ij} = \rho_{ji} \neq 0 \quad \text{bazı } i \neq j \text{ için} \quad (12)$$

H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır

Burada ρ_{ij} artıkların çarpım momenti korelasyon katsayısıdır ve (13) nolu eşitlikte verilmektedir (Hoyos ve Sarafidis, 2006: 484-485).

$$\rho_{ij} = \rho_{ji} = \frac{\sum_{t=1}^T u_{it} u_{jt}}{(\sum_{t=1}^T u_{it}^2)^{1/2} (\sum_{t=1}^T u_{jt}^2)^{1/2}} \quad (13)$$

Çalışmada, yatay kesit bağımlılığını test etmek amacıyla Breusch-Pagan, Pearson LM, Pearson CD, Frees ve Pesaran testleri uygulanmıştır. Test sonuçları Tablo 23’de yer almaktadır.

Tablo 23: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Test	Statistic	Prob.
Breusch-Pagan Chi-square	242.0739	0.0003
Pearson LM Normal	2.815834	0.0049
Pearson CD Normal	-3.491048	0.0005
Frees Normal	0.307143	0.0029
Pesaran	3.365	0.0008
Friedman	95.922	0.0000

Tablo: 23 incelendiğinde, panel veri setinde yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu nedenle, çalışmada ikinci nesil birim kök testi olan Pesaran testi uygulanmıştır. İkinci nesil birim kök testlerinin temel özelliği, birimlere ait seriler arasında korelasyon olduğunu varsaymasıdır. Pesaran, birimler arası korelasyonu ortadan kaldırmak amacıyla önerdiği yöntemde, ADF regresyonunun gecikmeli yatay ortalamaları ile genişletilmiş halini kullanmaktadır ve bu regresyonun birinci farkı birimler arası korelasyonu ortadan kaldırmaktadır (Yayoğlu, 2012: 223). Pesaran testine ilişkin sonuçlar Tablo 23’de yer almaktadır.

Tablo 24:Çalışmada Kullanılan Değişkenlerin Düzey Değerlerine Ait Pesaran Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	Pesaran I(0)	Pesaran I(1)
kırılganlık	-2.204**	-
yoğunlaşma	2.610***	-
sermaye	-2.024	-6.096***
karlılık	-3.557***	-
likidite	-2.132*	-
enflasyon	2.610***	-
büyüme	2.610***	-
dolar	2.610***	-
interbank	2.610***	-

Not: Gecikme kriteri Swarchz bilgi kriterine göre belirlenmiştir. * %1, ** /5 ve *** %10 anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 24 incelendiğinde, sadece sermaye değişkeninin birinci farkında, diğerdeğişkenlerin ise düzeyde durağan oldukları görülmektedir.

4.4. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜNDEKİ KIRILGANLIĞIN PANEL VERİ MODELİ İLE ANALİZİ

Panel veri regresyonu, zaman serileri veya yatay kesit regresyonundan farklılık göstermektedir. Panel veri regresyonunda veriler çift alt indekse sahiptir.

$$y_{it} = \alpha + X'_{it}\beta + u_{it} \quad i = 1, 2, \dots, N; t = 1, 2, \dots, T \quad (14)$$

Burada i indeksi hane halkları, firmalar, ülkeler gibi yatay kesit boyutunu ve t indeksi zaman serisi boyutunu göstermektedir. X_{it} , k açıklayıcı değişken üzerindeki i'ninci gözlemi göstermektedir. Panel veri uygulamalarının çoğu hatalar için tek yönlü hata bileşen modelinden faydalanmaktadır.

$$u_{it} = \mu_i + \lambda_t + v_{it} \quad (15)$$

Burada μ_i gözlenemeyen bireysel etkileri ve λ_t zaman etkilerini göstermektedir. Ayrıca μ_i, λ_t ve $v_{it} \sim IID(0, \sigma^2)$ (Baltagi, 2005:11).

Sabit etkiler modelinde μ_i 'nin tahmin edilen sabit parametreler olduğu ve kalan stokastik artıkların v_{it} ile bağımsız ve özdeş dağıldıkları $IID(0, \sigma_v^2)$ varsayılmaktadır. X_{it} tüm i ve t için v_{it} 'den bağımsız olduğu varsayılmaktadır. Eğer belirli bir N firma setine odaklanılıyorsa ve sonuç bu firma setinin davranışıyla sınırlandırılıyorsa, sabit etkiler modeli uygun bir tanımla olmaktadır.

$$y = \alpha_{tNT} + X\beta + u = Z\delta + u \quad (16)$$

$$u = Z_\mu\mu + v \quad (17)$$

$$y = \alpha_{tNT} + X\beta + Z_\mu\mu + v = Z\delta + Z_\mu\mu + v \quad (18)$$

Burada Z_μ bireysel kukla değişkenler matrisini göstermektedir. (18) nolu denkleme en küçük kareler (EKK) yöntemi uygulanarak α , β ve μ tahminleri elde edilir. Ancak, eğer N büyükse, (18) nolu denkleme çok sayıda kukla değişken eklenecektir. Bu nedenle, α ve β parametreleriyle ilgilenildiğinden dolayı, (18) nolu

denklem Q matrisi ile çarpılarak LSDV(en küçük kareler kukla değişkenler) tahincisi elde edilir ve dönüştürülmüş modele EKK uygulanır.

$$Qy = QX\beta + Qv \quad (19)$$

Diğer bir deyişle, Q matrisi bireysel etkileri ortadan kaldırır. Sonuç olarak, EKK tahmincisi (20) nolu denklemdeki gibidir (Baltagi, 2005:12).

$$\tilde{\beta} = (X'QX)^{-1}X'Qy \quad (20)$$

Sabit etkiler modelinde çok sayıda parametre vardır ve bu durum serbestlik derecesi kaybına neden olmaktadır. Rastsal etkiler modelinde serbestlik derecesi kaybindan kaçınmak amacıyla μ_i 'nin rastsal olduğu varsayılmaktadır. Bu burumda $\mu_i \sim IID(0, \sigma_\mu^2)$, $v_{it} \sim IID(0, \sigma_v^2)$ ve μ_i , v_{it} 'den bağımsızdır. Ayrıca, X_{it} , μ_i ve v_{it} 'den bağımsızdır. Eğer N birim büyük bir örnekten rastsal olarak seçiliyorsa, rastsal etkiler modeli uygun bir tanımlama olmaktadır (Baltagi, 2005:12).

$$y_{it} = X_{it}'\beta + (\alpha + u_i) + \varepsilon_{it} \quad (21)$$

Burada bir sabiti de içeren K parametre vardır ve tek bir sabit terim, $E[z_i'\alpha]$, gözlenmeyen heterojenliğin ortalamasıdır. u_i bileşeni i. gözlem için rastsal heterojenliği göstermektedir ve zaman boyunca sabittir.

$$u_i = \{z_i'\alpha - E[z_i'\alpha]\} \quad (22)$$

Ayrıca,

$$E[\varepsilon_{it}/X] = E[u_i/X] = 0$$

$$E[\varepsilon_{it}^2/X] = \sigma_\varepsilon^2$$

$$E[u_i^2/X] = \sigma_u^2$$

$$E[\varepsilon_{it}u_j/X] = 0 \quad \text{tüm } i, t \text{ ve } j \text{ için}$$

$$E[\varepsilon_{it}\varepsilon_{js}/X] = 0 \quad t \neq s \text{ veya } i \neq j$$

$$E[u_iu_j/X] = 0 \quad i \neq j \text{ için}$$

olduğu varsayılmaktadır (Greene, 2002: 294).

Çalışmada, uygun modeli belirlemek amacıyla ilk olarak Breusch-Pagan LM testi uygulanmıştır. Bu test, birimler arası korelasyonun varlığını test etmek amacıyla uygulanmaktadır ve rassal etkiler modeli ile pooled regresyon arasında seçim yapmamızı sağlamaktadır (Tatoğlu, 2012: 62). Bu test, boş hipotez geçerliken alışan bir testtir. LM testinde sıfır hipotezi birimler arası varyansın sıfır olduğunu söylemektedir. Breusch-Pagan LM testine ilişkin sıfır ve alternatif hipotez aşağıdaki gibidir:

$$H_0: \text{Pooled regresyon modeli geçerlidir } (Var(u) = 0)$$

$$H_1: \text{Rassal etkiler modeli geçerlidir } (Var(u) \neq 0)$$

Breusch-Pagan LM test istatistiği aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$LM = \frac{N T}{2(T-1)} [T^2 \frac{\bar{e}'\bar{e}}{e'e} - 1]^2 \quad (23)$$

Tablo 25'de Breusch-Pagan LM test sonucu yer almaktadır. Sonuç incelendiğinde, sıfır hipotezi reddedilmektedir ve pooled regresyon modelinin geçerli olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 25: Breusch-Pagan LM Test Sonucu

Değişken	Varyans	Standart Sapma
kırılganlık	0.0028843	0.053706
e	0.001618	0.0402244
u	0.000481	0.0219312
chibar2(01) = 722.45 Prob > chibar2 = 0.0000		

F testi klasik regresyon modelinin geçerliliğini test etmek için kullanılmaktadır. Bu testte genel anlamda, verinin birimlere göre farklılık gösterip göstermediği test edilmektedir. Veri birimlere göre farklılık göstermiyorsa klasik regresyon modelinin uygun olduğu söylenmektedir. Bu amaçla, kısıtlı model ve kısıtsız model olmak üzere iki tür model kullanılmaktadır. Kısıtsız modelde, değişkenlere ait verinin birimlere göre değer aldığı; kısıtlı modelde ise, birim farklılıklarının önemli olmadığı varsayılmaktadır. F testine ilişkin sıfır ve alternatif hipotezler aşağıdaki gibidir:

$$H_0: \text{Pooled regresyon modeli geçerlidir}$$

$$H_1: \text{Sabit etkiler modeli geçerlidir}$$

F istatistiği ise denklem gibi hesaplanmaktadır (Tatoğlu, 2012: 46-48):

$$F = \frac{(\sum e_{kısıtlı}^2 - \sum e_{kısıtsız}^2)/(N-1)}{\sum e_{kısıtsız}^2/N(T-1)-K} \quad (24)$$

Tablo 26'da F istatistiğine ilişkin sonuç gösterilmektedir. Tablo 24 incelendiğinde, sıfır hipotezinin reddedildiği görülmektedir. Dolayısıyla pooled regresyon modeli geçerli değildir ve birim etkilerin varlığının önemli olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 26: F Testi Sonucu

Değişken	Değer
$\sum e_{kısıtsız}^2$	1.572657
$\sum e_{kısıtlı}^2$	1.671990
$F = \frac{(\sum e_{kısıtlı}^2 - \sum e_{kısıtsız}^2)/(N-1)}{\sum e_{kısıtsız}^2/N(T-1)-K} = 2.6861 \quad F_{18,790,0.05}=1.57$	

Sabit etkiler modeli açıklayıcı değişkenler ile gözlenemeyen etki arasındaki korelasyon olduğunu varsaymakta iken, rastsal etkiler modeli açıklayıcı değişkenler ile gözlenemeyen etki arasında herhangi bir ilişki olmadığını varsaymaktadır. Sabit etkiler modeli ile rastsal etkiler modeli arasında seçim yapmak amacıyla Hausman testi uygulanmaktadır ([http://teaching.fec.anu.edu.au/EMET8002/06.1-Adv Panel Data Methods-Hausman Test.pdf](http://teaching.fec.anu.edu.au/EMET8002/06.1-Adv%20Panel%20Data%20Methods-Hausman%20Test.pdf)(30.01.2015)). Hausman test istatistiği aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$H = [\hat{\beta}_{FE} - \hat{\beta}_{RE}]' [asyvar(\hat{\beta}_{FE}) - asyvar(\hat{\beta}_{RE})]^{-1} [\hat{\beta}_{FE} - \hat{\beta}_{RE}] \quad (25)$$

Rastsal ve sabit etkiler modelinden elde edilen katsayılar, eğer rastsal etkiler modeli doğruysa aynı parametre değerine yakınsamalıdır. Hausman test istatistiği zamanla değişen değişkenler için serbestlik derecesi parametre sayısına eşit olan ki-kare dağılımı göstermektedir. Hausman testine ilişkin sıfır ve alternatif hipotezle aşağıdaki gibidir (Bollen ve Brand, 2008:16 -17):

H_0 : Rastsal etkiler modeli geçerlidir .

H_1 : Sabit etkiler modeli geçerlidir .

Tablo 27’de Hausman test sonucu yer almaktadır. Tablo 26 incelendiğinde sıfır hipotezinin reddedilemediği görülmektedir. Dolayısıyla rassal etkiler modelinin geçerli olduğu söylenebilir.

Tablo 27: Hausman Test Sonucu

Değişkenler	Sabit Etkiler (b)	Rassal Etkiler (B)	Var(Fark) VAR(b-B)	Olasılık
yoğunlaşma	-1.301425	-2.807308	22.399728	0.7504
sermaye	0.483099	0.488883	0.000025	0.2459
karlılık	-0.019664	-0.025555	0.000009	0.0466
likidite	-0.012215	-0.012323	0.000000	0.6541
enflasyon	0.000755	-0.001685	0.000002	0.1076
büyüme	0.000240	0.000721	0.000000	0.4962
dolar	0.019309	0.051608	0.000937	0.2913
interbank	0.001579	0.000473	0.000003	0.4898
chi2(8) = (b-B)'[(V_b-V_B)^(-1)](b-B) = 11.994054				

Doğrusal panel veri modellerinde otokorelasyon, standart hatalardaki sapmaları ifade etmektedir. Wooldridge (2002), rassal veya sabit etkiler modellerinde otokorelasyonu tespit etmek için bir test önermiştir. (Drukker, 2003:168). Baltagi(2001), rassal ve sabit etkiler modellerinde otokorelasyonun test edilmesini kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Bu testlerin çoğu bireysel etkiler hakkında belirli varsayımlar yapmaktadır. Fakat, Wooldridge testi birkaç varsayıma dayandığından dolayı, daha yüksek derecede parametrelerle ifade edilen testlerden daha az güçlüdür, fakat daha dirençlidir (Drukker, 2003:168).

Wooldridge testi için sıfır ve alternatif hipotezler aşağıdaki gibidir:

H_0 : Otokorelasyon yoktur .

H_1 : Otokorelasyon vardır .

Rassal etkiler modelinde otokorelasyonun tespiti için uygulanan Woodridge test sonucu $F(1, 18) = 3.362$ (olasılık=0.0833) olarak bulunmuştur. %10 önem seviyesi için sıfır hipotezi reddedilmektedir. Rassal etkiler modelinde otokorelasyon sorunu bulunmaktadır.

Standart hata bileşen modeli hataların zaman ve birim karşısında eşit varyanslı dağıldığını varsaymaktadır. Bu varsayım panel veri için kısıtlayıcı bir varsayım

olabilmektedir. Çünkü panel veride, kesit birimleri değişen örnek hacimlerine sahip olabilir ve sonuç olarak farklı varyansa sahip olabilmektedir (Baltagi, 2005: 93).

Mazodier ve Trognon (1978) panel veride ilk defa farklı varyanslılıkla ilgilenmişlerdir. Ortaya koydukları makalelerde tek yönlü hata bileşen modeli hata terimlerini göz önüne almışlardır. Rao, Kaplan ve Cochran (1981), Magnus(1982), Baltagi (1988) ve Wansbeek (1989) artık hata teriminde farklı varyanslılığı incelemişlerdir. Randolph (1988) ise hem bireysel hem de artık hata terimlerinin farklı varyanslı olduğunu varsayan hata bileşen modeli ile ilgilenmiştir. Roy (2002) bireysel hata teriminde farklı varyanslılığa sahip hata bileşen modelinin tahmini ile ilgilenmişlerdir. Baltagi, Presson ve Pirotte (2005) hata bileşen regresyon modeli için bu iki uyarlanabilir farklı varyans tahmincisinin hassasiyetini kontrol etmişlerdir (Bresson, vd.,2006: 1).

Çalışmada, modelde farklı varyansı test etmek amacıyla LR testi uygulanmıştır.

H_0 : Farklı varyans yoktur

H_1 : Farklı varyans vardır

Rassal etkiler modelinde farklı varyansın tespiti için uygulanan LR test sonucu ki-kare(18) = 653.92 (olasılık=0.0000 olarak bulunmuştur. %1 önem seviyesi için sıfır hipotezi reddedilmektedir. Rassal etkiler modelinde farklı varyan sorunu bulunmaktadır.

Yapılan analiz sonucunda uygun modelin rassal etkiler modeli olmasına karşın, veriler anket veya herhangi bir saha çalışmasından elde edilmediği, belirli aralıklarla Türkiye Bankalar Birliği tarafından derlenen veriler oldukları için sabit etkiler modelinin kullanılmasının daha etkin olacağı sonucuna varılmaktadır (Tunay, 2009: 48).

Sabit etkiler modelinde otokorelasyon ve farklı varyansı tespit etmek amacıyla sırasıyla Durbin Watson ve Değiştirilmiş Wald testi uygulanmıştır. Durbin Watson test istatistiği sonucu 0.530, Değiştirilmiş Wald testi sonucu ise 20472.92 olarak bulunmuştur. Dolayısıyla sabit etkiler modelinde de otokorelasyon ve farklı varyans sorunu vardır.

Sabit ve rassal etkiler modellerine ilişkin tahmin sonuçları Tablo 38'de gösterilmektedir.

Tablo 28: Sabit ve Rassal Etkiler Modellerine İlişkin Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	
	Sabit Etkiler Modeli	Rassal Etkiler Modeli
C	-0.031539 (0.030128)	-0.038968*** (0.019710)
SERMAYE	0.480038*** (0.015477)	0.488883*** (0.027965)
LIKIDITE	-0.014955*** (0.000849)	-0.012323*** (0.001612)
YOĞUNLAŞMA	-1.928011 (2.231765)	-2.807308*** (1.063128)
KARLILIK	-0.020277*** (0.008127)	-0.025555*** (0.014798)
BÜYÜME	0.000346 (0.000413)	0.000721*** (0.000313)
ENFLASYON	0.002802*** (0.000846)	-0.001685 (0.001306)
DOLAR	0.030224*** (0.013183)	0.051608*** (0.015615)
INTERBANK	-0.000636 (0.000836)	0.000473 (0.000547)
Gözlem Sayısı	817	817
R ²	0.588288	0.293020
Düzeltilmiş R ²	0.574738	0.286020
S.E. of regression	1.000749	0.045380
F testi	43.41609	41.86122

Not: Standart hatalar parantez içinde gösterilmektedir. *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 önem seviyelerinde katsayıların anlamlı olduklarını göstermektedir.

Sabit etkiler modeline ilişkin tahmin sonuçları incelendiğinde, yoğunlaşmanın kırılganlık üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu sonuç banka sektöründeki yoğunlaşmanın kırılganlık ihtimalini azalttığını, çünkü rekabet düzeyinin azaldığını ve buna bağlı olarak karlılıktaki artışın bankaların risk alma eğilimini düşürdüğünü söyleyen görüşü desteklemektedir (Tunay, 2009: 30). Bununla birlikte bu katsayı istatistiki olarak anlamsızdır. Likidite ve karlılık değişkenleri de kırılganlık üzerinde negatif bir etkiye sahiptir. Bununla birlikte, sermaye değişkeni ise pozitif bir etkiye sahiptir. Bu katsayılar 0.01 önem seviyesinde istatistiki olarak anlamlıdır. Makroekonomik değişkenler açısından değerlendirildiğinde ise, enflasyon ve doların katsayıları pozitifdir ve 0.01 önem seviyesinde istatistiki olarak anlamlıdır. Enflasyon

ve döviz kuru arttığında bankacılık sektöründe kırılabilirlik da artmaktadır. Ekonomik büyüme ve interbank faiz oranının ise bankacılık sektöründeki kırılabilirlik üzerinde herhangi bir etkisi yoktur.

4.5. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ KIRILGANLIĞIN PANEL LOGİT MODEL İLE ANALİZİ

Çalışmada, bankacılık sektöründe kırılabilirliği ölçmek amacıyla aynı zamanda panel logit modeli kullanılmıştır. Panel logit modelinde bağımlı değişken kriz olduğu yılda 1, olmadığı yılda ise 0 değerini alan nitel bir değişkendir. Çalışmada, küresel krizin başlangıç tarihi ve etkisini hissettirdiği 2007:09-2009:12 dönemi için kukla değişken oluşturulmuştur.

Nitel tercih modelleri tercih olasılığını göstermektedir:

$z_{in} = n$ bireyi için i alternatifinin gözlenen özellikleri

$s_n = n$ bireyin gözlenen özellikleri

$P_{in} = f(z_{in}, z_{jn}, s_n, \beta)$

P_{in} olasılığı aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

$U_{in} = U(z_{in}, s_n)$ n bireyinin i alternatifinden elde ettiği faydayı göstermektedir. O zaman birey, eğer $U_{in} > U_{jn} \forall j \neq i$ ise i alternatifini seçmektedir (Nelson, 2011: 1-2).

Nitel tercih modellerinde bağımlı değişken nitel özelliktedir. Bu modellerde temel amaç bireyin alternatifler setinden belirli bir alternatifi seçme olasılığını hesaplamaktır (Train, 1993: 5). Nitel tercih modelleri karar vericinin faydasını maksimize edecek alternatifi seçmesi varsayımına dayanmaktadır (Amemiya, 1981: 1490).

Nitel tercih modellerinde bağımlı değişken, zaman t 'de i . birim için olay gerçekleşmişse 1 değerini, gerçekleşmemişse 0 değerini almaktadır. Bağımlı değişkenin (Y_{it}) 1 değerini alma olasılığı P_{it} ile, bağımlı değişkenin (Y_{it}) 0 değerini alma olasılığı ise $1 - P_{it}$ ile gösterilmektedir (Tatoğlu, 2009: 161).

Nitel bağımlı değişkenli sabit etkili panel veri modellerinde, modelin hata terimlerinin birbirleriyle ilişkisizdir ve olasılık dağılımı fonksiyonunda yer alan açıklayıcı değişkenler doğrusal değildir. Doğrusal olmayan modellerin katsayılarına ilişkin yapılan yorumlar marjinal etkiler üzerinden yapılmaktadır (Demirhan, 2009: 87).

Sabit etkili panel logit model denklem 26'da gösterildiği gibidir:

$$\Pr(Y_{it} = 1) = \Pr(Y_{it}^* > 1) = F(\delta_i + X'_{it}\vartheta) \quad (26)$$

burada X_{it} $k \times 1$ boyutlu bağımsız değişken vektörünü, Y_{it}^* gözlenemeyen değişkeni ve F kümülatif lojistik dağılımı göstermektedir. Gözlenen rassal değişken Y_{it} ise denklem 27'deki gibi tanımlanmaktadır:

$$Y_{it} = I(Y_{it}^* > 1), \quad i = 1, \dots, n, \quad t = 1, \dots, T \quad (27)$$

burada $I(\cdot)$ Y_{it} 'nin 0 ve 1 olduğu gösterge fonksiyonudur ve $Y_{it}^* = \delta_i + X'_{it}\vartheta + \theta_{it}$ olarak ifade edilmektedir (Çelik, 2013: 118).

Rassal etkili panel probit modeli ise denklem 28'de ifade edilmektedir:

$$Y_{it}^* = X'_{it}\beta + \varepsilon_{it} \quad i = 1, \dots, n, \quad t=1, \dots, T \quad (28)$$

$$\varepsilon_{it} = \delta_i + \theta_{it}$$

Burada δ_i rassaldır ve X_i 'den bağımsızdır. Hatalar δ_i ve θ_i 'lerde birbirinden bağımsızdır (Çelik, 2013: 118).

Sabit etkili panel logit ve rassal etkili panel logit modellerine ilişkin tahmin sonuçları Tablo 29'da yer almaktadır.

Tablo 29: Sabit Etkili ve Rassal Etkili Panel Logit Modelleri Tahmin Sonuçları

	<i>Sabit Etkiler Modeli</i>		<i>Rassal Etkiler Modeli</i>	
	<i>Marjinal Etkiler</i>	<i>Katsayılar</i>	<i>Marjinal Etkiler</i>	<i>Katsayılar</i>
SERMAYE	11.63534 (41.3923)	2.454047 (3.557463)	11.54903 (34.23042)	2.446602 (2.963921)
LİKİDİTE	0.9407978 (0.20899)	-0.061027 (0.2221423)	0.9498919 (0.1268892)	-0.0514071 (0.1335828)
YOĞUNLAŞMA	1.5e-219*** (1.7e-217)	-503.8538*** (112.8352)	1.2e-226*** (1.4e-224)	-520.2055*** (114.6038)
KARLILIK	65.81838** (132.0381)	4.186899** (2.006098)	23.1484* (39.33695)	3.141926* (1.699338)
BÜYÜME	0.3246705*** (0.0397836)	-1.124944*** (0.1225353)	0.3059372*** (0.0385532)	-1.184375*** (0.1260167)
ENFLASYON	0.3577332*** (0.0602129)	-1.027968*** (0.1683179)	0.3059372*** (0.0385532)	-1.082914*** (0.1732823)
DOLAR	1.174749*** (0.0613709)	0.1610544*** (0.0522417)	1.178761*** (0.0628256)	0.1644635*** (0.053298)
INTERBANK	1.119787 (0.0833361)	0.1131387 (0.0744214)	1.133969* (0.0863729)	0.1257234* (0.0761687)
<i>LR test istatistiği</i>	535.27			
<i>Wald test istatistiği</i>			105.82	

Not: Standart hatalar parantez içinde gösterilmektedir. *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 önem seviyelerinde katsayıların anlamlı olduklarını göstermektedir.

Banka kırılma olasılığını etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla kurulan panel logit modelleri incelendiğinde, karlılık ve yoğunlaşma değişkeninin kırılma olasılığı üzerinde en büyük etkiye sahip oldukları görülmektedir. Buna karşın sermaye ve likidite değişkenleri kırılma olasılığı üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkiye sahip değildir. Yoğunlaşma bankaların kırılma olasılığını negatif olarak etkilerken, karlılığın pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Makro ekonomik değişkenlerin kırılma olasılığı üzerinde etkileri incelendiğinde ise, dolar kuru ve faiz oranındaki artışın banka kırılma olasılığını arttırdığı, fakat enflasyon ve büyüme oranının banka kırılma olasılığı üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu söylenebilmektedir.

SONUÇ

Gelişmekte olan bir ülke olan ülkemizde devlet güdümlü kamu bankalarının piyasadaki ağırlığı sektörü olumsuz etkileyebilmektedir. Türk bankacılık sektöründe bankaların uzun yıllar boyunca sayı olarak fazla ve küçük olmaları, bankaların ölçek ekonomilerinden yeterince yararlanamadıkları ve bu nedenle maliyetlerinde tasarrufla gidemedikleri eleştirilmektedir.

Oligopolistik bir yapı arz eden Türk Bankacılık sisteminde bankaların 1994, 2001 ve 2008 yıllarında yaşanan krizler sonrası sayıca azaldıkları, küçük ölçekli oldukları ve yüksek maliyetle çalıştıkları bir gerçektir. Sektördeki beş büyük ve öncü banka dışında ölçek açısından bankaların küçük ölçekli olduğu görülmektedir.

Türkiye’de Kasım 2000 ve Şubat 2001 finansal krizler sonucunda, sektördeki yasal ve yapısal yapılandırma ve sistemden çok fazla banka çıkmış ve sınırsız mevduat garantisi kamuya maliyet yüklemiştir. Özellikle banklar arasında birleşme ve devralmalar yoluyla sistem kendisini yenilemiş, yeni değişimler ortaya çıkmış ve mevduatta büyük ölçekli bankaların daha fazla pay aldığı görülmüştür. Bu durum finansal kriz sonucunda mevduat sahiplerinin büyük ölçekli bankalara yönelerek bu bankaların pazar payını arttırmış ve sisteme hakim olmalarına neden olmuştur. Bunun sonucunda bankacılık sisteminin aktif, kredi ve mevduat açısından yoğunlaşması 2000 yılı itibariyle hızla artmış ve 2008 küresel krizine rağmen bu artış devam etmiştir.

Türk bankacılık sektörü küresel krize rağmen bilançolarının sağlam olması ve risklerinin dengeli dağılması yanında etkin kamusal denetim ve başarılı risk yönetimi sayesinde bugüne kadar sorunsuz geçirmiştir. Ancak, 2008 ve 2009 yılında küresel krizden olumsuz etkilenmesine rağmen, 2001 yılındaki krizden büyük dersler çıkararak yapısal düzenlemelerini gerçekleştirmiş olması nedeniyle bu krizden AB ülkeleri kadar etkilenmemiştir. Olumlu gelişmesini halen sürdürmektedir.

Basel 2’ye göre %8 olması gereken sermaye Türkiye’de %12 uygulandığından, AB ülkelerine oranla oldukça yüksek sermaye yeterliliğine sahiptir.

Sektörde öz kaynaklar risk ağırlıklı varlıklara göre daha yüksek bir artış göstermiştir.

Bankacılık sektörünün optimum rekabet yapısının ne olduğu bankacılık literatüründe cevap bulunamamış sorulardandır. Kesin olan şudur ki, sektörün yapısı, rekabetin fayda ve maliyetleri arasında denge sağlayacak bir düzeyde olmalıdır.

Rekabetçi bir finansal sistemde mutlaka çok sayıda finansal kurum gerekmez, yoğunlaşmış sistemlerde eğer yarışabilir piyasalarda (yani rekabete açıksa) rekabetçi olabilirler. Çoğu Avrupa ülkesindeki finansal sistemler sınırlı sayıda bankaya sahip oldukları halde oldukça rekabetçi olarak görülürler. Gelişmekte olan ülkelerde de bankacılık sisteminde yoğunlaşma yüksek olmakta fakat bu sistemler rekabetçi sayılabilmektedirler.

Rekabetin bankaların risk alma eğilimini arttıran bir süreç olduğu kabul görür. Mevduat sahipleri ise bu riski mevduat sahipleri lehine seçmenin ve banka hücumları ve bulaşma etkisi yoluyla ekonominin tümüne yayılmasının engellenen bir aracı olarak kullanılmaktadır. Mevduat sigortası, banka hücumlarını önleyerek kırılganlığı azaltır.

Bugüne kadar Türk Ticari Bankacılık Sektöründe kamu ve özel bankalar arasında rekabet genellikle piyasa koşullarından çok, piyasa dışı koşullarla yönlendirilmiştir. Ayrıca, büyük bankaların kendi aralarında piyasa paylarını belirlemiş olmalarından ötürü dinamik bir piyasa yapısı olduğunu söylemek zordur.

Türk Bankacılık Sektöründeki rekabet ve kırılganlık arasındaki ilişkiyi ampirik olarak araştıran çalışmaların sonuçları negatif ilişkiyi göstermektedir. Ulusal banka sisteminde, yoğunlaşmanın artması ve buna bağlı olarak banka ölçeklerinin büyümesi kırılganlığı da arttırmaktadır. Özel milli bankaların son yıllardaki birleşme, devralma ve tasfiyelerle sayılarının azalması ve ölçeklerinin eskiye oranla büyümesi eksik rekabet koşullarında çalıştıkları anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, özel milli bankaların sistemdeki ağırlıklarıyla kırılganlığın pozitif ve istatistik açıdan anlamlı ilişkisi, Türk Banka piyasalarında rekabetle kırılganlığın negatif bir ilişki içinde olduğunu destekler niteliktedir.

Yabancı bankaların sektördeki ağırlığının artması ve kredi hacimlerinin büyümesinin kırılganlığı düşürdüğüne ve şüpheli alacaklarının artmasının da kırılganlığı arttırdığına işaret edilir. Fakat bu konuda yeni bir ampirik çalışma gerekmektedir.

Banka sisteminin yapısının ve makro ekonomik değişkenlerin de kırılganlıkla önemli ilişkileri vardır. Bunlar içinde karlılıkla kırılganlık arasındaki güçlü negatif ilişki tüm modellerde öne çıkmaktadır. Bu bankaların karlılık düştükçe daha fazla risk almaya yöneldikleri teziyle tutarlı bir bulgudur. Makro ekonomik değişkenlerden, reel faiz oranı, enflasyon, büyüme ve döviz kurundaki dengesizliklerin banka kırılganlığını arttırdığıdır.

Bu tezde de 19 ticari bankaya ait 2004:1-2014:9 çeyreklik verileri panel data ve panel logit yöntemi kullanılarak, rekabet ve kırılganlık arasındaki ilişki incelenmiş

ve negatif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Yoğunlaşmanın ve karlılığın kırılganlık üzerinde en büyük etkiye sahip olduğu, sermaye ve likidite değişkenlerinin ise anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür. Makro ekonomik değişkenlerden dolar kuru ve faiz oranındaki artışın banka kırılganlığını arttırdığını, fakat enflasyon ve büyüme oranının banka kırılganlığı üzerinde negatif bir etkisi olduğu söylenebilmektedir.

Kısacası, Türk Bankacılık Sektöründe rekabet düzeyinin artırılması, kırılganlık ve kriz olasılığını azaltmaktadır. Banka ölçeklerinin giderek büyüdüğü bir dünyada, ulusal kaynaklarda büyük ölçekli banka kurarak rekabet attırılması olası değildir. Bunun yerine, sistemde yer alan küçük ve orta ölçekli bankaların varlıklarının korunması ve sisteme yeni bankaların girişlerinin cesaretlendirilmesi yerinde olacaktır. “Batmayacak kadar büyük” bankaların sistemin rekabetini, hem ölçek ekonomileriyle hem de battıklarında doğabilecek sistemik risk ve dev zarar olasılıklarını ima ederek otoriteleri baskı altına almaları ve görmezden gelinmeleridir. Otoritelere düşen, sistemde yoğunlaşmanın geri çevrilemese bile durdurulması, etkin rekabet koşullarının sağlanması ve bu çerçevede ölçeğe göre ayrıcalıklar tanınmadan mevzuatın yapılması gereğidir.

Güçlü sermaye yapıları ve kaldıraç etkisinin sınırlandırılması, günümüzün küreselleşme düzeyi yüksek dünyasında tek başına yeterli olmayabilir. Dış Kaynaklı bir kriz de, ulusal banka sistemindeki etkinsizlikleri harekete geçirerek kırılganlığa yol açabilir ve sağlam sermaye yapılarına rağmen ciddi zararlar baş gösterebilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Akbulak, Y. Kavaklı, E. ve Tokmak, A. (2004). *Kayıp Yıllar. Türkiye’de 1980’li Yıllardan Bu Yana Kamu Borçlanma Politikaları ve Bankacılık Sektörüne Etkileri*. Beta Ya. No. 1516, 1.B., İstanbul.

Albayrak A.Sait.(2006). *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Asil Ya. 1. Baskı, Ankara.

Akkaya, C.Tükenmez, M.kutay, N.ve Kabakçı, A.(2008). Pazar Risk Modeli: Bir Riske Maruz Değer ve Stres Testi Uygulaması. *Ege Akademik Bakış*. 2(8).

Akkaya Ş.Pazarlıoğlu, (2000) *M.V. Ekonometri 1*. Berk Masa Üstü Yayıncılık, İzmir.

Altan, M.(2001). *Fonksiyonlar ve İşlemler Acısından Bankacılık*, Beta Ya. 1.B.İstanbul,

Altıntaş, M.A.(2012), *Kredi Kayıplarının Makroekonomik Değişkenlere Dayalı Olarak Tahmini ve Stres Testleri*, Türk Bankacılık sektörü için Ekonometrik Bir Yaklaşım, BDDK Yayınları.

Arıcan E.Yücememiş B.T. ve Diğ. *Türk Bankacılık Sektöründe Ölçek Ekonomileri, Pazar Hâkimiyeti ve Rekabet Gücü, Maliyet Etkinliği ve Ölçek Ekonomilerine İlişkin Ekonometrik Bir Uygulama*, TBB yayınları,2011.

Aydın, N. Başar M. Coşkun,(2006), *M. Bankacılık Uygulamaları*, Anadolu Üniversitesi Ya. No. 1711, Eskişehir.

Baltagi,(2005), Badi H.*Econometric Analysis of Panel Data* , John Wiley & Sons, Third Edition.

Baumol, W.J, JC. Panzar ve R.D. Willing,(1982), *Contestable Markets and the Theory of Industry Structure*, Harcourt Brace Jovanovich Inc., New York.

Celasun, M.(2002), *2001 Krizi, Öncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme, Küreselleşme, Emek Süreçleri ve Yapısal Uyum içinde*, Editör: Ahmet Alpay Dikmen, İmaj Yayınevi, Ankara.

Ceylan, A.,(2003), *İşletmelerde Finansal Yönetim*, Ekin Ya. 8. Baskı, Bursa.

Coşkun, M.,(2005), *Sermaye Piyasaları*, Birlik Ofset Yayıncılık, Anadolu Üniversitesi, 1.Baskı, Eskişehir.

Coşkun; M.N, Ardor; H.N.ve Diğ.(2012),, *Türkiye’de Bankacılık Sektörü, Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi*. TBB Yayınları, İstanbul,.

Çolak, O.F.,(2005b), *Finansal Piyasalar ve Para Politikası, içinde, Bankacılık Sektöründe Rekabet ve Banka Birleşmeleri* , (Coşkun N. ile birlikte), Nobel Ya., 4. Baskı, Ankara.

Çolak, O.F.(2005 a). Finansal Piyasalar ve Para Politikası, içinde, *Finansal Serbestleşme Surecinde Türk Bankacılık Sektörü ve 1980 Sonrasındaki Gelişmeler*, Uzman Gözüyle Bankacılık, Sayı 30. Ocak-Şubat 2000, Nobel Ya. 4. Baskı, Ankara.

Doğukanlı, H.,(2001), *Uluslararası Finans*, Nobel Ya. 1. Baskı, Adana.

Emek U.(2005).*Bankacılık Sisteminde Rekabet ve İstikrar İkileminin Analizi: Türkiye Örneği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara: Ankara Üniversitesi.

Gujarati, D.N.(2004), *Basic Econometrics*, The McGraw-Hill Co., 4. Edition.

Greene, W. (2002). *Econometric Analysis*.Prentice Hall. Fifth Edition.

Jaffee, D. ve Russell, T. (1976). Imperfect Information and Credit Rationing . *Quarterly Journal of Economics* 90: 651-66.

Kalaycı, Ş.(2010), *Bankacılık Krizleri ve Öncü Göstergeleri*, Asil Ya., Ankara.

Karluk,S. Rıdvan.(2002), *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Beta Ya., 6.Baskı, İstanbul.

Kidwell, D.S ve Peterson, R.L.(1990), *Financial Institutions, Markets and Money*, The Dryden Pres, 4th Edition.

Kocabay, S.(2012),*Bankacılık Sektöründe Rekabet Politikası: Rekabet –İstikrar İlişkisinin Etkileri*, Rekabet Kurumu ,Yayın no.286,Ankara.

Koch, T.W.(1995), *Bank Management, Chapter 3: Banking Trends and Competition*, The Dryden Press, 3rd Edition, s. 67–89.

Liviatan, N ve Barkai, H.(2007:172) *The Bank of Israel: Selected Topics in Israel's Monetary Policy*, Oxford University Pres, 2. Edition.

Mathews, K., Thompson, J.(2005), *The Economics of Banking*, John Wiley&Sons Ltd.

Mishkin Frederic S.(1998), *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*, Addison-Wesley, 5.Edition, Columbia.

Mishkin Frederic S.(2004), *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*, Pearson, Addison-Wesley, 7. Edition.

Öçal T, Ö. F. Çolak, S. Togay ve K. Eser.(1997). *Para Banka Teori ve Politika*, Gazi Kitabevi, 1. Baskı, 1997, Ankara..

Parasız , İ.(2009)., *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, Ezgi Kitabevi.

Pomerleano, M. ve Vojta, G.J.(2001), *Foreign Banks in Emerging Markets: an Institutional Study* , in *Opendoors: Foreign Participation in Financial Systems in Developing Countries*, Part II: What Foreign Institutions Do in Emerging Markets: Overview, Brookings Institution Press.

Stiglitz, J. E. ve Weiss, A. (1981). *Credit Rationing in Markets with Imperfect Information* *The American Economic Review*, 71, 3 (Haziran., 1981), pp. 393-410,

Sevim C.(2012),*Öncü Göstergeler Yaklaşımına Göre Finansal Krizler ve Türkiye Örneği*, BDDK, Ankara.

Seyidoğlu, H.(2001), *Uluslararası Finans*, Guzem Ya. Sayı 16, Geliştirilmiş 3. Baskı, İstanbul.

Süer, M.Ziya.(1999), *Avrupa Birliğinde Vergi Uyumlaştırması ve Türk Vergi Sistemi Üzerindeki Etkileri* (Cilt-1), Ankara.

Şahözkan, B.C.(2003), *Banka Birleşmeleri*, TBB Yayınları (233).

Şıklar, İ.(2004), *Finansal Ekonomi*, Anadolu Üniversitesi Ya., Sayı 1588, Eskişehir.

Takan, M.(2001) *Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim*, Nobel Ya. 1.B., Ankara

Tataoğlu, F.Y(2012). *İleri Panel Veri Analizi: Stata Uygulamalı* . Beta Basım, Yayım, Dağıtım.

Tiryaki, G.(2012),*Finansal İstikrar ve Bankacılık Düzenlemeleri(1990-2010 Türkiye Tecrübesi Işığında)*,TBB Yayınları, NO.289, İstanbul..

Tunay, K.B.(2005), *Finansal Sistem: Yapısı, İşleyişi, Yönetimi ve Ekonomisi*, Birsen Yayınevi, İstanbul.

Tunç B.(2012). *Kredi Hacmini Etkileyen Faktörler:Banka Kredileri Eğilim Analizi*,Uzman Yeterlilik Tezi,TCMB Yayınları.

Walter, I.(2003), Handbook of International Banking, içinde 9. Bolum: Universal Banking and Shareholder Value: a contradiction?, Editorler: Mullineux A.W., Murinde, V.,Edward Elgar Pub. Ltd.

Walter, I.(2004), *Mergers And Acquisitions in Banking and Finance: What Works, What Fails, and Why*, Oxford University Press US.

Williamson, S. D. (1986). Costly Monitoring, Financial Intermediation and Equilibrium Credit Rationing , *Journal of Monetary Economics*, 18:159-179.

Yiğitbaş,Ş.B. (2012),*Bankaların Kredi Verme Davranışı Üzerine Asimetrik Bilginin Etkisi ve Reel Sektör Yansıması(Türkiye Analizi 2002-2010)*,TBB Yayınları, No.288,İstanbul .

Yücememiş, Tanınmış, B.(2005), *Parasal Birlik, Avrupa Merkez Bankası ve Türkiye'ye Yansımaları*, Derin Yayınları(56), İstanbul.

Makaleler

Acar Boyacioğlu, M.(2003), 1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler,Krizlerin Sektör Üzerindeki Etkileri ve İyileştirici Öneriler , *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*(9): 523-538.

Agarwal, S., Chomsisengphet, S., Liu, C., Soulules, N.S.(2009), Benefits of Relationship Banking: Evidence from Consumer Credit Markets , *The Wharton School Working Papers*, University of Pennsylvania.

Akar, C, Çiçek, S.(2007), Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Merkezileşmesi , *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*,23(2).

Akgüç,Ö.(2007),*Türkiye’de Yabancı Bankalar*, İstanbul Üniversitesi..

Aktemur, A.M.(2005),*Osmanlı Bankası’nın Tarihçe ve Mimarisi*.

Altıntaş; H,(2007).Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Bankacılık Krizlerinin Çok Değişkenli Logit Yöntemiyle Öngörülmesi , *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*.(62-4).

Altunöz,U.(2013). Türk Bankacılığında Rekabet Değerlendirme Yaklaşımları ile Rekabet Dinamiklerinin Analizi , *International Conference On Eurasian Economies* 2013:812-814.

Topbaş, N.(2009), Finansal Kriz Ortamında Bankaların Muhasebe Sistemlerinde Gerçeğe Uygun Değerleme Yönteminin Etkileri .,*Bankacılar Dergisi*,(68).

Allen, F., Gale, D.(2004.173) Competition and Financial Stability , *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 36, No. 3, (ss. 453–480).

Amel, D., Barnes, C., Panetta, F., Salleo, C.2003), Consolidation and Efficiency in the Financial Sector: A Review of International Evidence , *CEIS Tor Vergata Research Paper Series*, 7(20).

Amel, F.D., Liang, J.N.(1997), Determinants of Entry and Profits in Local Banking , *Review of Industrial Organization*, No. 12(59–78).

Amendola, M., Gaffard, J.L., Musso, P.(2003), Innovation and Competition: The Role of Finance Constraints in a Duopoly Case , *The Review of Austrian Economics*, 16:2/3, 183-204.

Amemiya, T. (1981). Qualitative Response Model: A Survey. *Journal Of Economic Literature*

Anderson, B.E.(1966), An Investigation into the Effects of Banking Structure on Aspects of Bank Behavior , *The Journal of Finance*, 21(1), 125-126.

Arslan, İ.(2007), Basel Kriterleri ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri , *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*,(18).

Arslan, R. Hotamışlı, M.(2007), Türk Bankacılık Sisteminde Kurumsal Çevrenin Bankaların Yapı ve Uygulamaları Üzerinde Oluşturduğu Teşvik ve Kısıtlamalar , *Yönetim ve Ekonomi, Celal Bayar Üniv. İİBF*, 14(1).

Aslan, A., Kula, F.(2008), Türkiye İmalat Sanayinde Fiyat-Maliyet Marjları: Dönemler ve Sektörler İtibariyle Karşılaştırmalı Bir Analiz , MPRA Paper, No. 10606, Eylül. Aydın, A.(2000), Bilanço Dışı İşlemler , *Bankacılar Dergisi*(34).

Baglioni, A.,(2000). Liquidity Cost and Interest Rate Spread in an Oligopoly Model of the Banking Sector , *International Review of Economics and Business*, 47(4): 559–577.

Bain, J.S.(1951), Relation of Profit Rate to Industry Concentration , *Quarterly Journal of Economics*, (65): 293–324.

Barth, J.R, Caprio, G. Jr, Levine, R.(2001), The Regulation and Supervision of Banks Around the World: A New Database , *World Bank Policy Research Working Papers*, WPS 2588(pp.1-92).

Başak, L.(2007), Türkiye’de Yabancı Banka Hukuku ve Yabancı Bankalarla İlgili Bazı Hususların Analizi , *Bankacılar Dergisi*, (63) .

Beck, T.(2008), Bank Competition and Financial Stability: Friends or Foes? , *World Bank Policy Reseach Working Paper*, (4656): 1-30,

Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., Levine, R.(2003), Bank Concentration and Crises , University of Minnesota Carlson School of Management Working Paper; and World Bank Policy Research Paper (3041): 1-41.

Beighley, H.P., McCall, A.S.(1975). Market Power and Structure and Commercial Bank Installment Lending , *Journal of Money, Credit and Banking*, 7, (4): 449-467.

Benli, A., Sönmezler, G.(2002). Türk Bankacılık Sistemi ve Kriz , İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, 195; aktaran Acar Boyacıoğlu, M., 1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler, Krizlerin Sektör Üzerindeki Etkileri ve İyileştirici Öneriler , *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*,(9): 523-538.

Benston, G.J. Smith, C.W.(2010). A Transaction Cost Approach To The Theory Of Financial Intermediation , *The Journal of Finance*, 31, May 1976, aktaran Kalaycı, Ş., Bankacılık Krizleri ve Öncü Göstergeleri, Asil Ya., Ankara.

William J. BARBER(1991), *İktisadi Düşünce Tarihi*, Çev. İhsan Durdu, Çıdam Yayınları, 1991, İstanbul.

Berg, S.A., KIM, M(1994). Oligopolistic Interdependence and the Structure of Production in Banking: An Empirical Evaluation , *Journal of Money, Credit and Banking*, 26, (2): 309–322.

Berger, A., Klapper, L.F., Turk-Arris, R.(2009) Bank Competition and Financial Stability , *Journal of Financial Services Research*, (35): 99-118.

Berger, A.N, Demirgüç-Kunt, A, Levine, R, Haubrich, J.G.(2004). Bank Concentration and Competition: An Evolution in the Making , *Journal of Money, Credit and Banking*, 36(3): 433–451.

Berger, A.N.(1995), The Profit-Structure Relationship in Banking –Tests of Market Power and Efficient Structure Hypotheses , *Journal of Money, Credit and Banking*, 27(2): 404–431.

Berger, A.N., Hannan, T.H.(1998). The Efficiency Cost of Market Power in the Banking Industry: A Test of the Quiet Life and Related Hypotheses , *The Review of Economics and Statistics*, 80(3): 454–465.

Besanko D., Thakor, A.V.(2004). Relationship Banking, Deposit Insurance and Bank Portfolio Choice , *Finance* 0411046, *EconWPA*:1-27.

Besanko, D., Thakor, A.V.(1992) Banking Deregulation: Allocational Consequences of Relaxing Entry Barriers , *Journal of Banking and Finance*, 16: 909–932.

Bikker, J.A.,Haaf, K.(2002). Competition, Concentration and Their Relationship: an Empirical Analysis of the Banking Industry , *Journal of Banking and Finance*. 26(11): 2191-2214.

Bollen, K. A. ve Brand, J. E.(2008). Fixed and Random Effects in Panel Data Using Structural Equations Models . *California Center for Population Research On – Line Working Paper Series*.

Bolt, W, Tieman, A.F.(2004). Banking Competition, Risk and Regulation , *IMF Working paper*, wp/04/11:1-26.

Boone, J.(2001). Intensity of Competition and the Incentive to Innovate , *International Journal of Industrial Organization*, (19):705–726.

Boot, A.W.A, Schmeits, A.(1998). Challenges to Competitive Banking: A Theoretical Perspective , *Research in Economics*, 52(3): 255–270.

Boot, A.W.A, Thakor, A.V.(2000). Can Relationship Banking Survive Competition , *Journal of Finance*, 55(2).

Boot, A.W.A.(2000). Relationship Banking: What Do We Know? , *Journal of Financial Intermediation*,(9):7-25.

Boot, A.W.A., Marinc, M.(2006). Competition and Entry in Banking: Implication for Stability and Capital Regulation , *Tinbergen Institute Discussion Papers*(15/2).

Bos, J.W.B., Kolari, J.W., Van Lamoen, R.C.R.(2009). Competition and Innovation: Evidence from Financial Services , *Utrecht School of Economics, Discussion Paper Series*, 09-16.

Bossone, B.(2000.175), What Makes Banks Special? A Study of Banking, Finance and Economic Development , *World Bank Working Papers*(2408):1-66.

Boyd, J.H, DE Nicolo, G.(2005). The Theory of Bank Risk Taking and Competition Revisited , *The Journal of Finance*, 60(3).

Bratland, J.(2004). Contestable Market Theory as a Regulatory Framework: an Austrian Postmortem , *The Quarterly Journal of Austrian Economics*, 7(3).

Brewer III, E., Jackson III, W.E.(2004). The Risk-Adjusted Price-Concentration Relationship in Banking , *FRB of Atlanta Working Papers*(35).

Bresson, G. vd. (2006). Heteroskedasticity and Random Coefficient on Panel Data . <http://ermes.u-paris2.fr/doctrav/0601.pdf>.

Buchs, T, Mathisen, J.(2005). Competition and Efficiency in Banking: Behavioral Evidence from Ghana , *IMF Working Papers*, WP/05/17.

Cabral, I., Dierick, F., Vesala, J.(2002). Banking Integration in the Euro Area , *ECB Occasional Paper Series*(6).

Cho B.(2010). Financial Crisis and Post Keynesian Financial Reform, The Association for Heterodox Economics 12. Annual Conference, *The University of Bordeaux*, 7-10 July 2010.

Canals, J.(1999). Scale versus Specialization: Banking Strategies After Euro , *European Management Journal*, 17(6): 567–575.

Canhoto, A.(2004). Portuguese Banking: A Structural Model of Competition in the Deposits Market , *Review of Financial Economics*.(13): 41–63.

Canoy, M., M. Van Dijk, J. Lemmen, R. De Mooij, J. Wiegand.(2001). Competition and Stability in Banking , *Central Planning Bureau, Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis*, Document No:15.

Carapella, F., Di Giorgio, G.(2004). Deposit Insurance, Institutions and Bank Interest Rates , *Transition Studies Review*, 11 (3): 77–92.

Carletti, E.(2005). Competition and Regulation in Banking , in A.W.A. Boot, A.V. Thakor eds.: *Handbook of Corporate Finance: Financial Intermediation and Banking*(North Holland, London) Forthcoming.

Carlettl, E., P. Hartmann.(2001). Competition and Stability: What's Special About Banking? , Bank of England Conference in Honour of Charles Godhart, London,(15-16): 1- 50.

Casu, B., C. Girardone.(2006)., Bank Competition, Concentration and Efficiency in theSingle European Market , *Manchester School, University of Manchester*, 74(4): 441–468.

Çelik, S. (2013). Kar Payı Politikası ve Yaşam Döngüsü Teorisi: İMKB İmalat Sektöründe Ampirik Bir Uygulama . *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.(2).

Cetorelli, N.(1997). The Role of Credit Market Competition on Lending Strategies and on Capital Accumulation , *FRB Chicago Working Paper* (pp. 97-14).

Cetorelli, N., Peretto, P.F.(2000). Oligopoly Banking and Capital Accumulation , *FRB of Chicago Working Paper*.(pp12).

Cetorelli, N., Strahan, P.E.(2004). Finance as a Barrier to Entry: Bank Competition and Industry Structure in Local US Markets , *FRB of Chicago Working Papers*, 4(pp. 1-44).

Claessens, S. Demirgüç-Kunt, A. Huizinga, H.(2001) How Does Foreign Entry Affect Domestic Banking Markets? , *Journal of Banking and Finance*, 25(pp. 891-911).

Claessens, S., Klingebiel, D.(2001). Competition and Scope of Activities in Financial Services , *The World Bank Research Observer*, 16(1): 19-40.

Claessens, S., Leaven, L.(2005). Financial Dependence, Banking Sector Competition and Economic Growth , *World Bank Policy Research, Working Paper*.(3481).

Claessens, S., Leaven, L.(2004). What Drives Bank Competition? Some International Evidence , *Journal of Money, Credit and Banking*, 36(3) 3, Part 2: Bank Concentration and Competition, : 563–583.

Clarke, G., Cull, R., Peria, M.S.M., Sanchez, S.M.(2003). Foreign Bank Entry: Experience, Implications for Developing Economies, and Agenda for Further Research ,*The World Bank Research Observer*, 18(1): 25–59.

Cordella, T., Yeyati, E.L.(2002)., Financial Opening, Deposit Insurance and Risk in a Model of Banking Competition , *European Economic Review*, (46): 471–485.

Corrigan, E.G.(1982). Are Banks Special? , Annual Report Essay, Federal Reserve Bank of Minneapolis:2–24.

Corvoisier, S, Gropp, R.(2002), Bank Concentration and Retail Interest Rates , *Journal of Banking and Finance*, (26): 2155-2189.

Crystal, J.S., Dages, B.G., Goldberg, L.S.(2002)., Has Foreign Bank Entry Led to Sounder Banks in Latin America? , FRB New York, Current Issues in Economics and Finance, 8(1).

Çelik, T. Kaplan, M.(2007). Türk Sigortacılık Sektöründe Karlılık ve Yoğunlaşma İlişkisi , *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(4):69-82.

Çelik, T, Ürünveren Ç.(2009). Yabancı Banka Girişlerinin Türk Bankacılık Sektörüne Rekabet Etkisi:2002-2007,Niğde Üniversitesi,2009, 2(2):42-59.

Damar, B.(2004). *Bankacılık Sektörünün Kırılganlığının İzlenmesi Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma*, BDDK Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, 2004: 95-96

De Greave, F., De Jonghe, O. ve Vennet, R.V,(2007). Competition Transmission and Bank Pricing Policies: Evidences form Belgian Loan and Deposit Markets , *Journal of Banking and Finance*, (31): 259–278.

De Guevara, J. F., Maudos, J. ve Perez, F.(2005). Market Power in European Banking Sectors , *Journal of Financial Services Research*, 27(2): 109-137.

De Guevara, J.F, Maudos, J, Perez, F,(2005). Market Power in European Banking Sectors , *Journal of Financial Services Reserch*, 27(2): 109–137.

De Guevara, J.F., Maudos, J., Perez, F.(2007). Integration and Competition in the European Financial Markets , *Journal of International Money and Finance*, 26: 26-45.

Deb, A.T., Murthy, B.(2008). Theoretical Framework of Competition as Applied to Banking Industry , MPRA Paper No: 7465.

Delis, M.D., Staikouras, K.C., Varlagas, P.T.(2008). On the Measurement of Market Power in the Banking Industry , *Journal of Business Finance and Accounting*, 35: 1023-1047.

Demir, Y., Gençtürk, M.(2006). İMKB’de İşlem Gören Yerli ve Yabancı Bankaların Göreli Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi ile Ölçümü *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, 21(2):49-74.

Demirgüç-Kunt, A., Huizinga, H.(1999) Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence , *World Bank Policy Research Working Papers*.(p. 1900).

Demirgüç-Kunt, A., Huizinga, H.(2000). Financial Structure and Bank Profitability ,*World Bank Policy Research Working Paper*,(2430).

Demirhan, A. (2009). Bankaların Sektörel Paylarındaki Değişimin Nitel Bağımlı Değişkenli Panel Veri Modeliyle Analizi . *Yönetim Dergisi*(64).

Demsetz, H.(1973). Industry Structure, Market Rivalry and Public Policy , *Journal of Law and Economics*, 16(1): 1–9.

Demsetz, R.S, Saunders, M.R, Strahan, P.E(1996). Banks With Something to Lose: The Dicipinary Role of Franchise Value , *FRB of New York Economic Policy Review*.

Drukker, D. M. (2003). Testing for Serial Correlation In Linear Panel-Data Models . *Stata Journal* <http://www.stata-journal.com/sjpdf.html?articlenum=st0039>.

Erçel, G.(2009). *Finansal İstikrar ve Para Politikası*,<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/1998/k14.html>, (29.06.2009).

Eisenbeis, R.A., Kaufman, G.G.(2008), Cross-Border Banking and Financial Stability in the EU , *Journal of Financial Stability*(4): 168–204.

Erdönmez, P.A.(2004). Avrupa Birliği Finansal Entegrasyon Sürecinde Bankacılık Sektörü , *Bankacılar Dergisi* (50).

Erdönmez, P.A.(2003). Türkiye’de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma , *Bankacılar Dergisi* (47).

Erdönmez, P.A.(2009). Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi ,*Bankacılar Dergisi* (69).

Erdönmez, P.A.(2005). Avrupa Bankacılık Sektöründeki Piyasa Gelişmeleri , TBB Bankacılık Araştırma Grubu, *Bankacılar Dergisi*,(55).

Erdönmez, P.A.(2002). Finansal Yeniden Yapılandırma Programı , *Bankacılar Dergisi*, (41).

Erlat, H.(2006), Panel Data: A Selective Survey , *Discussion Paper Series*, (pp. 97-04).

Focareli, D., Pozzolo, A.F.(2003). Where Do Banks Expand Abroad? An Empirical Analysis , *Economics & Statistics Discussion Papers, University of Molise* (9/03).

Frame, W.S., White, L.J.(2002). Empirical Sturies of Financial Innovation: Lots of Talk, Little Action? , *FRB Atlanta Working Papers*(pp. 2002-12).

Fungacova, Z., Weill, L.(2009). How Market Power Influences Bank Failures: Evidence from Russia , *BOFIT Discussion Papers*(p. 12).

Gelos, R.G, Roldos, J.(2002). Consolidation and Market Structure in Emerging Market Banking Systems , *IMF Working Papers*(pp.186).

Goddard, J.A, Molyneux, P., Wilson, J.O.S.(2007). Tavakoli, M., European Banking: An Overview , *Journal of Banking and Finance*(31): 1911–1935.

Gomes, A.F.(2004). The Banking Firm, Competition and Growth: Overview of the Literature , Departamento de Economia, Gestao e Engenharia Industrial, Universidade de Aveiro, *Economics Working Papers* (p. 23).

Gonzales-maestre, M., Granero, L.M.(2003). Industrial Loans and Market Structure , *European Economic Review*, Cilt 47: 841–855.

Greenbaum, S.I(1967). Competition and Efficiency in the Banking System-Empirical Research and its Policy Implications , *The Journal of Political Economy*, 75(4): 461–479.

Gual, J.(1999). Deregulation, Integration and Market Structure in European Banking , *CEPR Discussion Papers*, (p. 2288).

- Gupta, M.C., Czernik, A., Sharma, R.D.(2001). Operations Strategies of Banks: Using New Technologies for Competitive Advantage , *Technovation*, 21: 775–782.
- Guzman, M.A.(2000). Bank Structure, Capital Accumulation and Growth: A Simple Macroeconomic Model , *Journal of Economic Theory*, 16: 421–455.
- Güenalp, B., Özel, H.(2005). Rekabet Politikalarının Esasları , *Siyasa Dergisi*, 1(1).
- Güngör, T.(09.10.2000). Bankacılık Krizleri , *Dünya Gazetesi*.
- Hardy, D.C., Tieman, A.F.(2008), Innovation in Banking and Excessive Loan Growth , *IMF Working Papers*.(pp.08-188).
- Heggestad, A.A.(1977). Market Structure, Risk and Profitability in Commercial Banking , *The Journal of Finance*, 32(4): 1207–1216.
- Heggestad, A.A., Mingo, J.J., Prices, Nonprices and Concentration in Commercial Banking , *Journal of Money, Credit and Banking*, 8(1): 107–117, 1976.
- Heggestad, A.A., Rhoades, S.A.(1976). Concentration and Firma Stability in Banking , *The Review of Economics and Statistics*, 58(4): 443–452.
- Hekim, D.(2008). Para İkamesi Histerisi: Türkiye Orneği , *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(1): 27-43.
- Hoyos, R.E. and Sarafıdis, H. (2006). Testing for Cross-Sectional Dependence in Panel Data Models . *The Stata Journal*, 6,(4): pp.482-496. <http://www.stata-journal.com/sjpdf.html?articlenum=st0113>
- Huertas, T.(2008). Competition in Banking: The Role of Orderly Entry and Orderly Exit , *Speech at Chatham House Conference*, London, 20 June 2008.
- Işık, S.(2006). Adam Smith'in Parasal Analizinde Serbest Bankacılık: Para ve Bankacılıkta Regülasyon mu yoksa Serbest Ticaret mi? , *Akdeniz Ün. İİBF Dergisi*, (11): 45-69.
- Iwata, G.(1974). Measurement of Conjectural Variations in Oligopoly , *Econometrica*. 42(5): 947–966.

- Jimenez, G, Lopez, J.A, Saurina, J.(2007)., How does Competition Impact Banks' RiskTaking? , Federal Reserve Bank of San Francisco, *Working Paper Series*(23).
- Karaçor, Z.(2006). Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000-Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri , Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi(16).
- Karadağ, B.(2008). Finansal İstikrarsızlık Hipotezi ve Minsky , *Mülkiye Dergisi*, 22(260):25-56.
- Kaufman, G.G., Motte, L.R., Rosenblum, H.(1984). Consequences of Deregulation for Commercial Banking , *The Journal of Finance*, 39(3): 789–803.
- Keeley, M.C.(1990). Deposit Insurance, Risk and Market Power in Banking , *The American Economic Review*, 80(5): 1183–1200.
- Keskin, E.(2001). 2000 Yılında Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi , *Bankacılar Dergisi*,(37).
- Khemraj, T.(2009). What Does Excess Bank Liquidity Say About the LOAN Market in Less Developed Countries? , *Oxford Economic Papers Advance Access*, 2009.
- Kim, M., Vale, B.(2001). Non-price Strategic Behavior: The Case of Bank Branches , *International Journal of Industrial Organization*, 19: 1583–1602.
- Koskela, E., Stenbacka, R.(2000). Is There a Trade-off Between Bank Competition and Financial Fragility? , *Journal of Banking and Finance*, 24.
- Kone, A.,C.(2003), Para-Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği , *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4 (2), 2003.
- Kraft, E.(2006). How Competitive is Croatia's Banking System , *Croatian National Bank Working Papers*.(pp. W–14).
- Krugman,P.(2008). *Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü ve Küresel Kriz*, (Çv. Neşenur Domaniç), Literatür Yayınları, 6. Basım, 2008, İstanbul: 2-7, 170.
- Kurul, D.M.(2011),Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Yoğunlaşma ve Hakimiyet Göstergeleri, TCMB Ekonomi Notları(2011-57). 13 Nisan 2011.
- Kwan, S.(2004). Banking Consolidation , *FRBSF Economic Letters*(15).

Lazo, B.B., Wood, D.(2001) Competitive Threats and Diversification in Mexican and European Bank Markets , Sodertorns Hogskola, Centre for Banking and Finance, Working Paper Series. 3.

LensinK, R., Hermes, N.(2004). The Short-Term Effect of Foreign Bank Entry on Domestic Bank Behaviour: Does Economic Development Matter? , *Journal of Banking and Finance*, 28: ss. 553–568.

Leuvensteijn, L, Sorensen, C.K., Bikker, J.A., Rixtel, A.(2008). Impact of Bank Competition on the Interest Rate Pass-Through in the Euro Area , *European Central Bank Working Papers*(887).

Levine, R.(2004). Finance and Growth: Theory and Evidence , *NBER Working Paper* (p. W10766).

Levine, R.(1997). Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda , *Journal of Economic Literature*, 35: 688–726.

Levine, R.(1996). Foreign Banks, Financial Development and Economic Growth , *International Financial Markets*, Ed. CLAUDE, E.B., AEI Pres, Washington.

Levine, R.(2001). International Financial Liberalization and Economic Growth , *Review of International Economics*, 9 (4): 688–702.

Liebeg, D., Schwaiger, M.S.(2006), Determinants of the Interest Rate Margins of Austrian Banks , *Oesterreichische Nationalbank Financial Stability Report*(pp.104-116).

Marques, M.O., DOS Santos, M.C.J.(2004). Capital Structure Policy and Determinants: Theory and Managerial Evidence , *EFMA 2004 Basel Meetings Paper*, 14 Ocak 2004.

Matutes, C, Vives, X.(2000). Imperfect Competition, Risk Taking and Regulation in Banking , *European Economic Review*.(44): 184–216.

Maudos, J, Nagore, A.(2005). Explaining Market Power Differences in Banking: A Cross-Country Study , *Instituto Valenciano de Investigaciones Economicas*, S.A. (Ivie) Working Papers.

Maudos, J, Pastor, J.,M, Perez, F.(2002). Competition and Efficiency in the Spanish Banking Sector: the Importance of Specialization , *Applied Financial Economies*, (12): 505–516.

Maudos, J., De Guevara, J.F.(2004). Factors Explaining the Interest Margin in the Banking Sectors of the European Union , *Journal of Banking and Finance*, 28: 2259-2281.

Maudos, J., Nagore, A.(2005). Explaining Market Power Differences in Banking: a Cross-Country Study , Working Paper Series EC, *Instituto Valenciano de Investigaciones Economicas*, S.A.(pp. 1-34). October 2005.

Mc Nulty, P.J.(1968). Economic Theory and Meaning of Competition , *The Quarterly Journal of Economics*, 82(4): 639-656.

Mendes, V., Rebelo, J.(2003). Structure and Performance in the Portuguese Banking Industry in the Nineties , *PortEcon J.* 2: 53-68.

Nelson, C.H.(2011). *Qualitative Choice Models*.
<http://elsa.berkeley.edu/choice/ch1.pdf> (18.06.2011).

Neuberger, D.(1998). Industrial Organization of Banking: A Review , *International Journal of Economics of Business*, 5(1):97–118.

Northcott, C.A. (2004). Competition in Banking: a Review of Literature , *Bank of Canada Working Paper*(24).

Özcan, A.(2012). Türkiye’de Ticari Bankacılık Sektöründe Rekabet Düzeyinin Belirlenmesi (2002-2009), *C.Ü.İktisadi ve İd.Bilimler Dergisi*, 13(1).

Özince, E.(2005). Finansal İstikrar, Basel II ve Bankalar Açısından Etkileri , *Bankacılar Dergisi*, 53.

Palia, D, Porter, R.(2004). The Impact of Capital Requirements and Managerial Compensation on Bank Charter Value , *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 23: 191-206.

Panzar, J.C, Rosse, J.N(1987). Testing For Monopoly Equilibrium , *The Journal of Industrial Economics*, 35(4): 443–456.

Pasiouras, F., Gaganis, C., Zopounidis, C.(2006). The Impact of Bank Regulations, Supervision, Market Structure and Bank Characteristics on Individual Bank Ratings: a Cross-Country Analysis , *Rev Quant Finan Acc*, (27): 403–438.

Pawlowska, M.(2005). Competition, Concentration, Efficiency and their Relationship in the Polish Banking Sector , *NBP Working Papers*, No:32.

Peria, M.S.M, Mody, A.(2004). How Foreign Participation and Market Concentration Impact Bank Spreads: Evidence from Latin America , *Journal of Money, Credit and Banking*, 36, (3), Part. 2: Bank Concentration and Competition: An Evolution in the Making a Conference Sponsored by FRB Cleveland May 21-23 2003.(pp. 511-537).

Phillips, Almarin(1964). Competition, Confusion and Commercial Banking , *The Journal of Finance*, 19 (1): 32–45.

Podpiera, A.(2007). Competition and Efficiency in the Czech Banking Sector , *CNP Financial Stability Report*, 2007.

Ribon, S., Yosha, O.(1999). Financial Liberalization and Competition in Banking: An Empirical Investigation , *Bank of Israel, Discussion Papers*, No:99.5.

Roth, A., Velde, M.(1991). Operations as Marketing: a competitive service strategy , *Journal of Operations Management* (pp. 303–326).

Sabancı Dinçer, S.(2004). AB Bankacılık Sektöründe Yarın , *Görüş Dergisi*, TÜSİAD, Ekim 2004.

Saunders, A., Schumacher, L(2000). The Determinants of Bank Interest Rate Margins: an International Study , *Journal of International Money and Finance*(19): s. 813–832.

Schaeck, K., Cihak, M., Wolfe, S.(2006). Are More Competitive Banking Systems More Stable? , *IMF Working Papers*(WP/06/1439).

Schaeck, K., Cihak, M.(2008). How Does Competition Affect Efficiency and Soundness in Banking? New Empirical Evidence , *ECP Working Paper Series*(932).

Schargrodsky, E., Sturzenegger, F.(2000)., Banking Regulation and Competition with Product Differentiation , *Journal of Development Economics*, 63: 85–111.

Garry J. SCHINASI, Defining Financial Stability, *IMF Working Paper*, WP/04/187, October 2004, Sf. 6-7 ve 30.

Schmidt, R.H.(2001). Future of Banking in Europe , *Financial Markets and Portfolio Management*, *Swiss Society for Financial Market Research*, 15(4): 429–449.

Sengupta, R.(2006). Foreign Entry and Bank Competition , *FRB of St. Louis, Working Paper Series*, Sayı 43A.

Shaffer, S.(1993). A Test of Competition in Canadian Banking , *Journal of Money, Credit and Banking*, 25(1): 49-61.

Stiroh, K.J., Strahan, P.E. (2003). Competitive Dynamics of Deregulation: Evidence from U.S. Banking , *Journal of Money, Credit and Banking*, 35(5): 801–828.

Sayım,F.,Er,S.(2009). Risk Kavramı ve Bankacılıkta Risk *TMSF Çatı Dergisi*(Temmuz-Ağustos-Eylül 2009):7-17.

Su, L.; Zhang, Y. (2010). *Testing Cross-Sectional Dependence in Nonparametric Panel Data Models* .
<http://www.mysmu.edu/faculty/ljsu/Publications/testing%20crosssectional%20dependence%20in%20nonparametric%20panel%20data%20models20100912.pdf>(15.02.2015)

Summer, M.(2003). Banking Regulation and Systemic Risk , *Open Economies Review*, *Kluwer Academic Publishers*, 14: 43–70.

TBB Bankacılık Araştırma Grubu(2005). Türkiye’de Yabancı Bankalar , *Bankacılar Dergisi*(52).

TBB(2002). Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi: TBB’nin Değerlendirme ve Önerileri , *Bankacılar Dergisi*(43).

Toprak, M. Demir, O.(2001). Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar .*Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(2).

Tunay B.(2010)., Bankacılık Krizleri ve Erken Uyarı Sistemleri:Türk Bankacılık Sektörü İçin Bir Model Önerisi ,*BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi* , 4(1).

Tunay B.(2009), Türk Bankacılık Sektöründe Rekabet ve Kırılganlık , *Bankacılar Dergisi* (68):30-36.

Turk-Ariss, R.(2010), On the Implications of Market Power in Banking: Evidence from Developing Countries , *Journal of Banking&Finance*, 34: 765-775.

Train, K. (1993). Qualitative Choice Analysis: Theory, Econometrics and And Application to Automobile Demand. *The Massachusetts Institute of Technology*.

Valverde, S.C., Humphrey, D.B., Fernandez, F.R.(2003). Deregulation, Bank Competition and Regional Growth , *Regional Studies*, 37-3: 227–237.

Ural ,M.,Balaylar,N.C.(2007). Bankacılık Sektöründe Yüksek Risk Alımı ve Baskı İndeksleri ,*Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 44(509).

Vergil, H., Yıldırım, E.(2006). AB-Türkiye Gümrük Birliğinin Türkiye'nin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkileri , *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*(26): 1-19, Ocak-Haziran 2006.

Vesala, J.(1995). Testing for Competition in Banking: Behavioral Evidence form Finland , *Bank of Finland Studies*, E:1, 1995.

Vives, X.(2001). Competition in The Changing World of Banking , *Oxford Review of Economic Policy*, 17(4).

Wagner, W.(2007). Loan Market Competition and Bank Risk Taking , *TILEC DiscussionPaper*(p.10).

Vardareri, D. Dursun, G.(2010). Asimetrik Bilgi Çerçevesinde 2008 Küresel Krizinin İncelenmesi , *Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi*, 5(1).

Weill, L.(2009). Do Islamic Banks Have Greater Market Power? , *Institut De Finance DeStrasbourg Working Papers* (p.2).

Yanelle, M.O.(1997). Banking Competition and Market Efficiency , *Review of EconomicStudies*, 64 (2): 215–239.

Yayla, M., Türker Kaya, Y., Ekmen, İ.(2005). Bankacılık Sektörüne Yabancı Girişi:Küresel Gelişmeler ve Türkiye , *BDDK ARD Çalışma Raporları*, Sayı2005/6

Yetim, S. Gülhan, O.(2005). Avrupa Birliğine Tam Üyelik sürecinde Türk Bankacılık Sektörü -2- , *BDDK Araştırma Dairesi Çalışma Raporları* (7),

Yeyati, E.L, Micco, A.(2007). Concentration and Foreign Penetration in Latin American Banking Sectors: Impact on Competition and Risk, *Journal of Banking and Finance* (31): 1633–1647.

Yıldırım, O., Ülgen, S.(2006). Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişim Süreci , *Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 43(504).

Araştırma Raporları

Avrupa Komisyonu 2007 yılı Türkiye İlerleme Raporu (COM-2008/674), Gayri Resmi Tercümesi, www.ihb.gov.tr(28.01.2009).

BANKALARIMIZ 2012,Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, No.294, Mayıs 2013.

BANKALARIMIZ 2011,Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, No.284, Mayıs 2012.

BANKALARIMIZ 1989, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, No. 159, Mayıs 1990.

BANKALARIMIZ 1994, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, No. 194, Mayıs 1995.

BDDK, Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi , Çalışma Raporları, 2002..

BDDK(2009). Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi , Çalışma Tebliğleri, 2009..

BDDK, Türk Bankacılık Sektöründe Aracılık Maliyetlerinin Azaltılması , MSPD Çalışma Raporları, 2003.

BDDK, Finansal İstikrar ve Bankacılık Düzenlemeleri(1990-2010 Türkiye Tecrübesi Işığında),

TBB(2008). 50.Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958-2007 .

BDDK, Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu, Ekim 2004.

BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu, BDDK Raporları, Temmuz 2002.

BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, 27, Eylül, 2012.

BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, 28,Aralık 2012.

BDDK, Risk Bülteni, Risk Yönetim Dairesi, Kasım 2012.

BDDK(2015). Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri Mart 2015.

BDDK; Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Haziran 2012(2012/3). 6 Ağustos 2012.

BDDK, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Aralık 2012,(2013/1)13 Şubat 2013.

DPT 3. İzmir İktisat Kongresi Bankacılık Çalışma Grubu Raporu, 4–7 Haziran 1992.

DELOITTE, Finansal Hizmetler Sektörü Raporu, TC Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, Ekim 2010.

TBB, 2001 Yılında Türk Bankacılık Sistemi, Bankacılar Dergisi(42), 2002.

TBB, 2002 Yılında Türk Bankacılık Sistemi, Bankacılar Dergisi(45), 2003.

TBB, Türk Bankacılık Sistemi: Eylül 2005, Bankacılar Dergisi(55), 2005.

TBB , Türkiye’de Bankacılık Sektörü 2007-2012 Haziran .

TCMB,Finansal İstikrar Raporu,Mayıs 2013(16).

TCMB,Finansal İstikrar Raporu, Mayıs 2014.

İnternet Kaynakları

Aras, G., Müslümov, A., Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilgi ve Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri , 2. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Tebliğleri, Oturum V A-Bilgi, Piyasa ve Rekabet*, 2003, <http://www3.dogus.edu.tr/~amuslu-mov/research/Article/Muslumov%20-%20Asimmetry%20-%20IF%20-%202004.pdf>, (25.06.2009).

Barrios, V.E., Juan M. Blanco, (2000) *The Effectiveness of Bank Capital Adequacy Requirements: A Theoretical and Empirical Approach*, http://www.ires.ucl.ac.be/DP/IRES_DP/2001-1.pdf: 07/12/2006.

Chio, L.K., *Market Structure and Business Development Strategy of the Banking Sector*, <http://www.amcm.gov.mo/publication/quarterly/Oct2005/>, (01.01.2012).

Fischer, K.H., Hempell, H.S., *Oligopoly and Conduct in Banking-An Ampirical Analysis*, www.fep.up.pt/conferences/earie2005/cd_rom/.../IV.L/Fischer.pdf, 2005, (13.08.2009).

Gençler, A., 2001 Ekonomik Krizin Bankacılık Sektöründeki İstihdama Etkisi , *Sosyal Siyaset Konferansları*, 50. Kitap, yıl 2007, <http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/ssk/kitap50/18.pdf> (04.02.2010).

Gropp, R., Hakenes, H. ve Schnabel, I, *Competition, Risk-Shifting an Public Bailout Policies*, 2006, <http://ssrn.com/abstract=965495> (11.08.2008).

Kök, R. ve Şimşek, N., *Panel Veri Analizi*, <http://www.deu.edu.tr/userweb/recep.kok/dosyalar/panel2.pdf>, (08.05.2010).

White, J., *Dare to be Different: Why Banking Innovation Matters Now* , *IBM Global Business Services*, (2007), www.ibm.com/services/bcs/iibv/, (25.01.2010).

[http://www.bilgininadresi.net/Madde/12422/X-etkinli%C4%9Fi-\(x-efficiency\)](http://www.bilgininadresi.net/Madde/12422/X-etkinli%C4%9Fi-(x-efficiency)) (12.03.2013)

www.TBB.bes.org.tr (11.01.2011).

<http://www.dunyagazetesi.com.tr/haberArsiv.asp?id=15860>, (29.06.2009)

<http://www.eco.rug.nl/~sterken/notes/lecturenp07-4.pdf> (5.2.2011).

<http://www.tbb.org.tr/turkce/konferans/Finans%20Kul%C3%BCp-mevd.doc>, (12.07.2009).

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/osi/l1Tr.htm> (15.11.2010).

www.DPT.gov.tr (18.05.2012).

bilgi@kalkinma.gov.tr(18.06.2012).

www.howstuffworks.com(03.12.2010).

www.tuketicifinansman.net(02.05.2010).

Basel Committee on Banking Supervision, Sound Practices for Managing Liquidity in Banking Organizations, Şubat 2000, <http://www.bis.org/publ/bcbs69.pdf?noframes=1>(25.06.2010).

TBB, www.tbb.org.tr(22.11.2012).

BDDK, www.bddk.org.tr(15.01.2013).

http://teaching.fec.anu.edu.au/EMET8002/06.1-Adv_Panel_Data_Methods-Hausman_Test.pdf(30.01.2015).

Tebliğler ve Konferans Konuşmaları

Bernanke, B.S.(2009). Financial Innovation and Consumer Protection , *Amerikan Merkez Bankası Kamu İşleri Araştırma Konferansı 6. Bienal Konuşması*, 17 Nisan 2009.

Binay, Ş, Kunter, K.(1998). Mali Liberalleşmede Merkez Bankası'nın Rolü 1980-1997, *TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliğleri*, Sayı 9803, Aralık 1998.

Broker, G., Editor: Kürşat Aydoğan, Hasan Ersel,(1992). Competition and Cooperation in Banking , Issues on Banking Structure and Competition in a Changing World içinde, Antalya Workshop'ta Sunulmuş Çalışmalar, TCMB Ya. Ankara, 1992.

Jacobs, D.P.(1965). The Interaction Effects of Restrictions on Branching and Other Bank Regulations , *The Journal of Finance*, 20(2) (Papers and Proceedings of the 23th Annual Meeting of the American Finance Association, Chicago, Illinois, December 28–30 1964), ss. 332–348, 1965.

Özince, E.(2004). *Türkiye’de Mevduat Sigortasında Yeni Yaklaşımlar*, 25 Kasım 2004 tarihli konferans konuşması.

Serdengeçti, S.(2002), Şubat 2001 Krizi Üzerine Düşünceler: Merkez Bankası Başkanlığı Açısından Çıkarılacak Dersler , *ODTÜ VI. Uluslararası Ekonomi Konferansı Açılış Konuşması*, Ankara.

Uzmanlık Tezleri

Atan, M.(2002). *Risk Yönetimi ve Türk Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara: Gazi Üniversitesi SBE Ekonometri Anabilim Dalı.

Bakdur, A.(2003). *Bankacılık Sektörünü Düzenleyen Kurumların Yapıları: Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneri*, DPT Uzmanlık Tezleri, Yayın No: DPT 2678.,

Beşe, E.,(2007),*Finansal Sistem Stres Testi Uygulamaları ve Türkiye Örneği.*, Uzman Yeterlik Tezi,TCMB, Ankara .

Davut, L. (1994), Sanayi İktisadı: Piyasa Yapısı Unsurları, İmaj Yayıncılık No: 13, Ankara; alıntıl原因 ARDIÇ, İ.Y., *Yatay Yoğunlaşmalarda Potansiyel Rekabet*, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi, Ankara: 2004.

Dinçer, A.(2006). *Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve Türkiye İçin Öneriler*, DPT Uzmanlık Tezleri, Yayın Sayı 2697.

Karakurt, A.(2005). *Ekonomik ve Hukuki Açidan Piyasa Kapama Etkisi*, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri, 4. Dönem.

Yağcılar, G.G.(2010),*Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet yapısının Analizi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta,1.Bölüm(4-15):2.Bölüm(16-26 ve 32-49).

Uçarkaya, S.(2006). Kamu Bankalarının Bankacılık Sistemindeki Rölü , TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müd. Uzmanlık Yeterlilik Tezleri, Ankara.

Diğer Kaynaklar

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu,Yayın no.260,2008.

İkinci Bankacılık Direktifi, 15 Aralık 1989 tarih ve 89/646/EEC sayılı İkinci Konsey Direktifi; Kaynak: EC Official Journal, 30.12.1989, N.386, s.1-13.

Finansal Hizmetler Eylem Planı (Financial Services Action Plan),

http://ec.europa.eu/internal_market/finances/docs/actionplan/index/action_en.pdf.

European Commission, Interim Report II: Current Accounts and Related Services,

Sector Inquiry under Article 17 Regulation 1/2003 on Retail Banking, 17 Temmuz 2006.

European Central Bank Report on Financial Integration in Europe, April 2010.

EKLER

Ek 1: Türkiye’de Bankacılık Sistemi/Aktifler

Aktifler

(Milyon)

	Eylül 2014				Eylül 2013			
	TP	YP	Toplam	%	TP	YP	Toplam	%
Nakit Değerler ve Merkez Bankası	24.981	188.348	213.329	11,7	23.987	154.247	178.234	11,4
Gerçeğe Uygun D. Farkı K/Z Yanı.FV (Net)	8.540	5.200	13.741	0,8	12.190	5.262	17.442	1,1
Alım Satım Amaçlı Finansal Varlıklar	8.201	5.200	13.401	0,7	11.711	5.252	16.962	1,1
Devlet Borçlanma Senetleri	1.989	470	2.458	0,1	6.022	420	6.442	0,4
Sermayede Payı Temsil Eden Menkul Değ.	75	0	75	0,0	160	0	160	0,0
Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Varlıklar	6.107	4.572	10.679	0,6	5.365	4.701	10.066	0,6
Diğer Menkul Değerler	30	159	189	0,0	164	131	296	0,0
Gerçeğe Uyg.D.Farkı K/Z Yanıı.O.Sın.FV	340	0	340	0,0	490	0	490	0,0
Devlet Borçlanma Senetleri	0	0	0	0,0	58	0	58	0,0
Sermayede Payı Temsil Eden Menkul Değ.	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Krediler	339	0	339	0,0	422	0	422	0,0
Diğer Menkul Değerler	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Bankalar	15.093	31.405	46.498	2,5	12.186	25.922	38.109	2,4
Para Piyasalarından Alacaklar	20.069	136	20.204	1,1	16.021	446	16.467	1,1
Bankalararası Para Piyasasından Alacaklar	14	0	14	0,0	200	0	200	0,0
IMKB Takasbank Piyasasından Alacaklar	628	136	764	0,1	1.149	446	1.595	0,1
Ters Repo İşlemlerinden Alacaklar	19.227	0	19.227	1,1	14.672	0	14.672	0,9
Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar (Net)	173.246	41.207	214.453	11,7	167.616	42.140	209.756	13,6
Sermayede Payı Temsil Eden Menkul Değ.	395	308	703	0,0	447	207	654	0,0
Devlet Borçlanma Senetleri	169.055	33.843	202.898	11,1	163.346	36.617	199.962	12,8
Diğer Menkul Değerler	3.796	7.056	10.852	0,6	3.824	5.316	9.140	0,6
Krediler ve Alacaklar	815.406	342.305	1.157.710	63,4	688.232	271.345	959.577	61,6
Krediler ve Alacaklar	807.537	342.142	1.149.679	63,0	682.337	271.063	953.401	61,2
Bankanın Dahil Oluşu Risk Grubuna Kul. Kre.	6.020	6.089	14.089	0,8	6.349	5.129	11.478	0,7
Devlet Borçlanma Senetleri	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Diğer	799.517	336.073	1.135.590	62,2	675.988	266.934	942.923	60,5
Takipli Krediler	31.737	617	32.354	1,8	25.389	625	26.014	1,7
Özel Karşılıklar (-)	23.868	455	24.323	1,3	19.494	349	19.838	1,3
Faktöring Alacakları	250	8	258	0,0	352	35	387	0,0
Vadeye Kadar Elde Tutulacak Yatırım(Net)	63.267	23.372	86.639	4,7	67.249	8.269	75.518	4,8
Devlet Borçlanma Senetleri	63.217	20.273	83.490	4,6	67.207	7.855	75.062	4,8
Diğer Menkul Değerler	50	3.099	3.149	0,2	41	414	455	0,0
İştirakler (Net)	1.410	142	1.552	0,1	1.301	134	1.435	0,1
Özkaynak Yönt. Göre Muhasebeleştirilenler	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Konsolide Edilmeyenler	1.410	142	1.552	0,1	1.301	134	1.435	0,1
Mali İştirakler	590	142	732	0,0	572	134	706	0,0
Mali Olmayan İştirakler	721	0	721	0,0	729	0	729	0,0
Bağlı Ortaklıklar (Net)	15.036	7.463	22.499	1,2	13.746	6.400	20.147	1,3
Konsolide Edilmeyen Mali Ortaklıklar	10.725	7.463	18.187	1,0	9.943	6.400	16.343	1,0
Konsolide Edilmeyen Mali Olmayan Ortaklıklar	4.311	0	4.311	0,2	3.803	0	3.803	0,2
Birlikte Kontrol Edil. Ortaklık.(İş.ort.) (Net)	220	110	330	0,0	220	77	297	0,0
Özkaynak Yönt. Göre Muhasebeleştirilenler	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Konsolide Edilmeyenler	220	110	330	0,0	220	77	297	0,0
Mali Ortaklıklar	215	110	324	0,0	215	77	292	0,0
Mali Olmayan Ortaklıklar	5	0	5	0,0	5	0	5	0,0
Kiralama İşlemlerinden Alacaklar	16	37	52	0,0	23	38	61	0,0
Finansal Kiralama Alacakları	16	40	56	0,0	28	40	68	0,0
Faaliyet Kiralaması Alacakları	3	0	3	0,0	3	0	3	0,0
Diğer	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Kazanılmamış Gelirler (-)	3	3	7	0,0	7	4	11	0,0
Risikten Korunma Amaçlı Türev FV	3.763	199	3.962	0,2	2.224	89	2.312	0,1
Gerçeğe Uygun Değer Risk. Korun. Amaçlılar	2.188	57	2.245	0,1	1.495	89	1.584	0,1
Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlılar	1.576	141	1.717	0,1	729	3	732	0,0
Yurtdışındaki Net Yat. Risk. Korun. Amaçlılar	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Maddi Duran Varlıklar (Net)	15.249	18	15.267	0,8	10.669	18	10.687	0,7
Maddi Olmayan Duran Varlıklar (Net)	3.860	5	3.865	0,2	3.078	7	3.085	0,2
Şerefiye	1.485	0	1.485	0,1	1.524	0	1.524	0,1
Diğer	2.175	5	2.180	0,1	1.554	7	1.561	0,1
Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller (Net)	373	0	373	0,0	310	0	310	0,0
Vergi Varlığı	1.928	0	1.928	0,1	1.629	0	1.629	0,1
Carli Vergi Varlığı	131	0	131	0,0	102	0	102	0,0
Ertelenmiş Vergi Varlığı	1.797	0	1.797	0,1	1.527	0	1.527	0,1
Satış Amaç. Elde Tut. ve Durdu. Faal. İliş. DV	1.638	0	1.638	0,1	964	0	964	0,1
Diğer Aktifler	16.145	6.361	21.506	1,2	14.917	6.594	21.512	1,4
Toplam Aktifler	1.180.290	645.315	1.825.606	100,0	1.036.816	521.010	1.557.827	100,0

Ek 2: Türkiye'de Bankacılık Sistemi/Pasifler

(Milyon)

	Eylül 2014			%	Eylül 2013			%
	TP	YP	Toplam		TP	YP	Toplam	
Mevduat	612.675	415.232	1.027.907	56,3	565.986	334.148	900.134	57,8
Bankanın Dahil olduğu Risk Grubunun Mevduatı	16.227	18.722	34.949	1,9	15.311	18.027	33.339	2,1
Diğer	596.449	396.510	992.959	54,4	550.675	316.121	866.796	55,6
Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Borçlar	4.701	4.576	9.277	0,5	3.844	3.544	7.388	0,5
Alınan Krediler	16.288	206.843	223.131	12,2	17.123	180.107	197.230	11,4
Para Piyasalarına Borçlar	77.945	53.829	131.774	7,2	69.318	47.758	117.076	7,5
Bankalararası Para Piyasalarına Borçlar	1	0	1	0,0	1.455	0	1.455	0,1
IMKB Takasbank Piyasasından Borçlar	35	0	35	0,0	55	0	55	0,0
Repo İşlemlerinden Sağlanan Fonlar	77.909	53.829	131.738	7,2	67.807	47.758	115.566	7,4
İhraç Edilen Menkul Kıymetler (Net)	31.198	52.725	83.923	4,6	25.665	27.789	53.453	3,4
Bonolar	21.763	5.557	27.320	1,5	17.127	183	17.310	1,1
Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	1.349	0	1.349	0,1	790	0	796	0,1
Tahviller	8.087	47.167	55.255	3,0	7.742	27.606	35.348	2,3
Fonlar	10.071	328	10.399	0,5	9.013	372	9.385	0,6
Müstakriz Fonlar	181	328	509	0,0	256	372	628	0,0
Diğer	9.890	2	9.891	0,5	8.757	0	8.757	0,6
Muhtelif Borçlar	30.947	8.158	39.105	2,1	28.836	5.679	34.515	2,3
Diğer Yabancı Kaynaklar	20.032	7.682	27.714	1,5	17.816	9.881	27.697	1,8
Faktoring Borçları	1.947	233	2.179	0,1	0	0	0	0,0
Kiralama İşlemlerinden Borçlar	82	23	104	0,0	80	34	114	0,0
Finansal Kiralama Borçları	103	26	129	0,0	101	38	137	0,0
Faaliyet Kiralaması Borçları	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Diğer	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Ertelenmiş Finansal Kiralama Giderleri (-)	22	2	24	0,0	21	2	23	0,0
Risken Kor. Amaç. Türev Finan. Borçlar	511	530	1.041	0,1	219	545	764	0,0
Gerçeğe uygun Değer Risk. Korun. Amaçlılar	95	270	365	0,0	15	158	171	0,0
Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlılar	416	260	676	0,0	204	389	593	0,0
Yurtdışındaki Net Yat. Risk. Korun. Amaçlılar	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Karşılıklar	28.843	1.582	30.425	1,7	25.812	1.344	27.156	1,7
Genel Karşılıklar	16.056	1.321	17.377	1,0	13.656	1.066	14.722	0,9
Yeniden Yapılanma Karşılığı	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Çalışan Hakları Karşılığı	4.108	9	4.117	0,2	3.654	12	3.666	0,2
Sigorta Teknik Karşılıkları (Net)	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Diğer Karşılıklar	8.680	251	8.931	0,5	8.502	266	8.768	0,6
Vergi Borcu	3.310	25	3.335	0,2	2.612	28	2.640	0,2
Carri Vergi Borcu	3.118	25	3.143	0,2	2.522	28	2.550	0,2
Ertelenmiş Vergi Borcu	192	0	192	0,0	90	0	90	0,0
Satış Amaç. El Tut. ve Dur. Faal. İLDV Borç.	2	4	6	0,0	12	14	26	0,0
Sermaye Benzeri Krediler	1.281	24.899	26.180	1,4	250	15.734	15.984	1,2
Özkaynaklar	206.777	2.649	209.426	11,5	178.765	1.441	180.206	11,6
Ödenmiş Sermaye	56.763	0	56.763	3,1	52.745	0	52.745	3,4
Sermaye Yedekleri	21.443	2.500	23.942	1,3	15.498	1.331	16.828	1,1
Hisse Senedi İhraç Primleri	3.143	0	3.143	0,2	3.108	0	3.108	0,2
Hisse Senedi iptal Kârları	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Menkul Değerler Değerleme Farkları	3.584	2.674	6.258	0,3	2.162	1.689	3.841	0,2
Maddi Duran Varlıklar Yen. Değ. Farkları	4.567	0	4.567	0,3	912	0	912	0,1
Maddi Olmayan Dur. Var. Yen. Değ. Farkları	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Yat. Amaçlı G. menkulier Yen. Değ. Farkları	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
İştir., Bağ. Ort. ve Bir. Kon. Edil. Ort. Bed. HS	147	0	147	0,0	188	0	188	0,0
Risken Korunma Fonları (Etkin Kısım)	150	-174	-24	0,0	45	-359	-314	0,0
Sat. A. El Tut. ve Dur. Faal. İLDV Bir. Değ. Fark.	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Diğer Sermaye Yedekleri	9.851	0	9.851	0,5	9.095	0	9.095	0,6
Kâr Yedekleri	127.340	150	127.490	7,0	108.252	111	108.363	7,0
Yasal Yedekler	12.402	11	12.413	0,7	11.295	11	11.306	0,7
Statü Yedekleri	135	0	135	0,0	118	0	118	0,0
Ölçülen Yedekler	113.051	2	113.053	6,2	95.184	0	95.184	6,1
Diğer Kâr Yedekleri	1.753	137	1.890	0,1	1.655	100	1.755	0,1
Kâr veya Zarar	1.230	0	1.230	0,1	2.270	0	2.270	0,1
Geçmiş Yıllar Kâr ve Zararları	-16.957	0	-16.957	-0,9	-18.695	0	-18.695	-1,1
Dönem Net Kâr ve Zararı	18.187	0	18.187	1,0	18.965	0	18.965	1,2
Toplam Pasifler	1.046.610	778.996	1.825.606	100,0	946.349	611.477	1.557.827	100,0

Ek 3: Türkiye'de Bankacılık Sistemi/Bilanço Dışı Yükümlülükler

(Milyon)

	1 Aya Kadar	1-3 Ay	3-12 Ay	1-5 Yıl	5 Yıl ve Üzeri	Faizsiz	Toplam
Varlıklar							
Nakit Değerler (Kasa, Efektif Deposu, Yoldaki Paralar, Sabit Alınan Çekler) ve T.C. Merkez Bankası	11.108	1.108	0	0	0	216.979	229.195
Bankalar	32.648	4.502	2.166	10	0	12.360	51.686
Gerçekleşen Uygun Değer Farkı Kar veya Zararı							
Yansıtılan Finansal Varlıklar	2.850	3.469	4.944	2.303	989	8.989	23.543
Para Piyasalarından Alacaklar	19.564	0	0	0	0	0	19.564
Sabitlenmiş Hazır Finansal Varlıklar	33.639	35.668	57.397	54.055	50.515	2.653	233.927
Verilen Krediler	351.573	207.424	303.819	322.760	85.092	11.175	1.281.843
Vadeye Kadar Elde Tutulan Yatırım	17.767	10.383	15.847	17.989	18.779	1.219	81.984
Diğer Varlıklar	1.831	1.287	617	258	64	73.584	77.641
Toplam Varlıklar	470.982	263.840	384.790	397.375	155.439	326.958	1.999.384
Yükümlülükler							
Bankalar Mevduatı	41.145	14.816	3.848	301	0	10.684	70.595
Diğer Mevduat	619.040	174.712	65.396	3.668	0	189.995	1.052.812
Para Piyasalarından Borçlar	115.902	11.997	7.981	9.593	3.501	68	149.042
Muhafaza Borçları	6.382	1.129	422	35	82	40.287	48.336
İhracat Edilen Menkul Değerler	10.941	18.029	18.787	39.584	15.610	416	103.366
Diğer Mali Kuruluşlardan Sağlanan Fonlar	50.161	110.242	79.938	12.822	12.925	1.283	267.374
Diğer Yükümlülükler	5.533	4.007	5.701	8.432	8.635	275.560	307.859
Toplam Yükümlülükler	849.104	334.731	182.074	74.436	40.755	518.284	1.999.384
Bilançodaki Uzun Pozisyon	9.106	13.634	203.840	323.130	116.542	228	666.480
Bilançodaki Kısa Pozisyon	-367.229	-84.670	-978	-191	-1.858	-191.553	-666.480
Nazım Hesaplarındaki Uzun Pozisyon	38.203	53.360	13.053	13.815	3.815	3.677	125.923
Nazım Hesaplarındaki Kısa Pozisyon	-14.898	-15.968	-12.948	-68.850	-14.505	-3.657	-120.823
Toplam Pozisyon	-354.817	-33.644	202.969	277.905	103.994	-191.305	5.101

Ek 4: Gelir Gider Kalemleri (Milyon Lira)

	Aralık 2012	Aralık 2011
Faiz Gelirleri	107.116	86.297
Kredilerden Alınan Faizler	77.425	58.601
Zorunlu Karşılıklardan Alınan Faizler	2	2
Bankalardan Alınan Faizler	991	960
Para Piyasası İşlemlerinden Alınan Faizler	1.092	581
Menkul Değerlerden Alınan Faizler	27.280	25.847
Diğer Faiz Gelirleri	326	306
Faiz Giderleri	55.199	46.940
Mevduata Verilen Faizler	43.100	36.655
Kullanılan Kredilere Verilen Faizler	3.910	3.589
Para Piyasası İşlemlerine Verilen Faizler	5.439	5.279
İhraç Edilen Menkul Kıymetlere Verilen Faizler	2.367	907
Diğer Faiz Giderleri	384	311
Net Faiz Geliri/Gideri	51.917	39.357
Net Ücret ve Komisyon Gelirleri/Giderleri	12.724	11.734
Alınan Ücret ve Komisyonlar	15.683	14.037
Verilen Ücret ve Komisyonlar	2.959	2.303
Temettü Gelirleri	1.256	985
Ticari Kar/Zarar (Net)	1.365	-426
Sermaye Piyasası İşlemleri Kar/Zararı	3.945	1.286
Türev Finansal İşlemlerden Kar/Zarar	-6.612	168
Kambiyo İşlemleri Kar/Zararı	4.033	-1.879
Diğer Faaliyet Gelirleri	5.503	6.997
Faaliyet Gelirleri/Giderleri Toplamı	72.765	58.647
Kredi ve Diğer Alacaklar Değer Düşük Karşılığı (-)	12.465	7.890
Kredi ve Diğer Alacaklara İlişkin Özel Karşılıklar (bilgi için)*	7.026	3.404
Genel Karşılık Giderleri (bilgi için)*	3.165	3.153
Diğer Faaliyet Giderleri (-)	31.347	26.933
Personel Giderleri (bilgi için)*	13.461	12.134
Net Faaliyet Karı/Zararı	28.953	23.824
Birleşme İşlemi Sonra, Gelir Ola Kaydedilen Fazlalık Tutarı	0	0
Özkaynak Yöntemi Uygulanan Ortaklıklardan Karı/Zararı	0	0
Net Parasal Pozisyon Karı/Zararı	0	0
Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Karı/Zararı	28.953	23.824
Sürdürülen Faaliyetler Vergi Karşılığı (±)	-6.347	-5.155
Sürdürülen Faaliyetler Dönem Net Karı/Zararı	22.606	18.669
Durdurulan Faaliyetler Vergi Öncesi Karı/Zararı	0	408
Durdurulan Faaliyetler Vergi Karşılığı (±)	1	-36
Durdurulan Faaliyetler Dönem Net Karı/Zararı	1	373
Net Dönem Karı / Zararı	22.607	19.042

* Gelir-gider tablosuna ait dipnotlardan alınmıştır.

Ek 5: Türkiye'de Bankacılık Sistemi/Rasyolar

Rasyolar
(%)

	Aralık 2012	Aralık 2011
Sermaye Yeterliliği		
Özkaynaklar / ((Kredi + Piyasa + Operasyonel Riski İçin Gerekli Sermaye Yükümlülüğü) * 12.5) * 100	18,1	16,7
Özkaynaklar / Toplam Aktifler	13,4	11,9
(Özkaynaklar - Duran Aktifler) / Toplam Aktifler	10,3	9,1
Net Bilanço Pozisyonu / Özkaynaklar	-17,1	-24,5
(Net Bilanço Pozisyonu + Net Nazım Hesap Pozisyonu) / Özkaynaklar	1,7	0,5
Bilanço Yapısı		
TP Aktifler / Toplam Aktifler	69,3	69,3
TP Pasifler / Toplam Pasifler	64,7	64,0
YP Aktifler / YP Pasifler	86,9	85,5
TP Mevduat / Toplam Mevduat	66,2	64,7
TP Krediler ve Alacaklar / Toplam Krediler ve Alacaklar	73,0	69,9
Toplam Mevduat / Toplam Aktifler	59,3	60,2
Alınan Krediler / Toplam Aktifler	10,0	10,9
Aktif Kalitesi		
Finansal Varlıklar (net) / Toplam Aktifler	22,7	26,1
Toplam Krediler ve Alacaklar / Toplam Aktifler	59,2	57,2
Toplam Krediler ve Alacaklar / Toplam Mevduat	99,9	95,0
Takipteki Krediler (brüt) / Toplam Krediler ve Alacaklar	2,8	2,7
Takipteki Krediler (net) / Toplam Krediler ve Alacaklar	0,7	0,5
Özel Karşılıklar / Takipteki Krediler	75,2	80,4
Duran Aktifler / Toplam Aktifler	3,2	2,8
Tüketici Kredileri / Toplam Krediler ve Alacaklar	33,7	33,0
Likidite		
Likit Aktifler / Toplam Aktifler	31,3	30,9
Likit Aktifler / Kısa Vadeli Yükümlülükler	56,6	53,4
TP Likit Aktifler / Toplam Aktifler	17,9	20,0
Karlılık		
Net Dönem Karı (Zararı) / Toplam Aktifler	1,7	1,6
Net Dönem Karı (Zararı) / Özkaynaklar	13,0	13,8
Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kar (Zararı) / Toplam Aktifler	2,2	2,1
Gelir-Gider Yapısı		
Özel Karşılıklar Sonrası Net Faiz Geliri / Toplam Aktifler	3,5	3,1
Özel Karşılıklar Sonrası Net Faiz Geliri / Toplam Faaliyet Gelirleri (Giderleri)	61,7	61,3
Faiz Dışı Gelirler (net) / Toplam Aktifler	1,6	1,7
Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktifler	2,4	2,3
Personel Giderleri / Diğer Faaliyet Giderleri	42,9	45,1
Faiz Dışı Gelirler (net) / Diğer Faaliyet Giderleri	66,5	71,6

Ek 5: 31.12.2012 İtibariyle Kur Riskine İlişkin Bilgiler

16-210

(₺ Milyon)	EURO	USD	Diğer YP	Toplam
Varlıklar				
Nakit Değerler (Kasa, Efektif Deposu, Yoldaki Paralar, Satın Alınan Çekler) ve T.C. Merkez Bnk.	36.373	49.915	22.216	108.505
Bankalar	7.708	12.459	3.577	23.744
Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya Zarara Yansıtılan Finansal Varlıklar	543	1.115	1	1.660
Para Piyasalarından Alacaklar	2	195	0	198
Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar	8.440	29.974	4	38.418
Krediler	77.270	152.373	3.613	233.256
İştirak, Bağlı Ortaklık ve Birlikte Kontrol Edilen Ortaklıklar (iş ortaklıkları)	4.225	995	174	5.394
Vadeye Kadar Elde Tutulacak Yatırımlar	2.164	6.476	5	8.645
Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Varlıklar	0	62	0	62
Maddi Duran Varlıklar	4	6	3	13
Maddi Olmayan Duran Varlıklar	1	2	3	7
Diğer Varlıklar	771	1.918	216	2.904
Toplam Varlıklar	137.501	255.492	29.813	422.805
Yükümlülükler				
Bankalar Mevduatı	10.370	14.016	2.687	27.072
Döviz Tevdiat Hesabı	84.131	129.338	17.039	230.508
Para Piyasalarına Borçlar	2.058	30.673	0	32.732
Diğer Mali Kuruluşlar, Sağl. Fonlar	48.804	73.255	671	122.731
İhraç Edilen Menkul Değerler	69	18.358	0	18.426
Muhalef Borçlar	1.170	1.675	325	3.170
Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Borçlar	112	510	0	622
Diğer Yükümlülükler	5.605	9.328	2.483	17.396
Toplam Yükümlülükler	152.319	277.154	23.184	452.657
Net Bilanço Pozisyonu	-14.819	-21.662	6.629	-29.852
Net Nazım Hesap Pozisyonu	12.514	26.211	-5.908	32.817
Türev Finansal Araçlardan Alacaklar	51.390	117.927	10.829	180.146
Türev Finansal Araçlardan Borçlar	38.876	91.715	16.737	147.329
Gayrinakdi Krediler	33.654	67.849	3.379	104.882

Ek 7: 31.03.2015 İtibariyle Aktif Büyüklüklerine Göre Banka Sıralaması

(Milyon)

	Banka	Kuruluş Yılı	Toplam Aktifler	Toplam Krediler ve Alacaklar*	Toplam Mevduat	Toplam Özkaynaklar	Ödenmiş Sermaye	Net Dönem Kar/Zararı	Bilanço Dışı Hesaplar	Şube Sayısı (Adet)	Personel Sayısı (Adet)
1	Türkiye Cumhuriyet Ziraat Bankası A.Ş.	1953	271.280	158.353	162.509	29.830	5.000	1.102	783.420	1.729	24.496
2	Türkiye İş Bankası A.Ş.	1924	252.831	165.355	144.363	28.511	4.500	912	820.423	1.362	24.519
3	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1946	231.397	145.121	128.920	25.611	4.200	785	1.201.301	1.003	19.427
4	Akbank T.A.Ş.	1948	219.165	130.003	119.302	24.959	4.000	732	988.891	975	14.839
5	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1944	201.124	132.386	117.710	19.877	4.347	522	561.322	1.007	16.125
6	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1954	168.302	112.645	99.880	14.919	2.500	435	1.203.304	900	15.043
7	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1938	161.273	108.390	100.894	17.045	1.250	584	590.962	900	17.270
8	Finans Bank A.Ş.	1967	80.494	52.329	43.670	8.714	2.835	283	862.034	659	12.836
9	Denizbank A.Ş.	1997	73.485	46.271	44.463	5.790	715	187	435.421	715	13.039
10	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	1927	66.954	47.813	40.611	6.165	2.204	248	303.659	551	10.166
11	ING Bank A.Ş.	1964	40.340	30.900	20.296	3.527	2.786	30	271.525	319	6.255
12	Türk Eksimbank	1967	35.847	33.691	0	4.396	2.400	103	40.894	2	532
13	HSSC Bank A.Ş.	1990	33.581	19.999	19.121	2.952	852	-32	243.127	291	5.536
14	Odeas Bank A.Ş.	2012	28.283	18.656	21.120	1.349	1.466	12	64.694	51	1.477
15	Şekerbank T.A.Ş.	1953	21.549	14.891	13.675	2.400	1.087	29	419.774	313	4.351
16	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	1950	17.277	12.005	0	2.249	1.500	94	165.854	3	330
17	İller Bankası A.Ş.	1933	16.635	11.597	0	11.425	9.799	161	9.735	19	2.653
18	Abn-Amrobank A.Ş.	1991	11.786	8.097	6.290	968	620	10	50.913	64	1.142
19	Anadolubank A.Ş.	1996	10.117	6.625	6.574	1.253	900	29	18.629	108	1.733
20	Burgaz Bank A.Ş.	1992	8.969	6.963	5.534	945	300	9	46.344	29	1.069
21	Pisabank A.Ş.	1984	8.555	6.580	5.643	604	250	21	20.597	68	1.226
22	Citibank A.Ş.	1980	8.597	3.114	5.304	1.231	34	57	74.623	8	463
23	Akif Yatırım Bankası A.Ş.	1999	6.623	4.130	0	891	697	10	46.055	8	735
24	İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	1995	6.150	85	0	778	600	43	1.591.486	1	295
25	Türkiend Bank A.Ş.	1991	5.117	3.418	3.739	758	850	10	74.903	33	649

	Banka	Kuruluş Yılı	Toplam Aktifler	Toplam Krediler ve Alacaklar*	Toplam Mevduat	Toplam Özkaynaklar	Ödenmiş Sermaye	Net Dönem Kar/Zararı	Bilanço Dışı Hesaplar	Şube Sayısı (Adet)	Personel Sayısı (Adet)
26	Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.	1975	4.037	3.354	0	658	160	15	14.397	1	628
27	Anap Türk Bankası A.Ş.	1977	3.804	1.257	3.179	547	440	15	3.258	7	292
28	Bank of Tokyo-Mitsubishi UFJ Turkey A.Ş.	2013	3.425	1.156	296	540	528	7	3.396	1	57
29	Tekstil Bankası A.Ş.	1986	3.285	2.502	2.243	810	420	-6	5.234	44	886
30	The Royal Bank of Scotland Plc.	1921	3.180	376	470	862	108	17	6.296	1	73
31	Intesa Sanpaolo S.p.A.	2013	2.429	1.470	229	722	677	7	3	1	21
32	Deutsche Bank A.Ş.	1985	2.391	1.083	442	456	138	18	54.600	1	118
33	İşbank Finans Bankası A.Ş.	1958	2.165	533	26	603	461	1	6.577	1	228
34	BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	1999	2.051	1.310	0	428	337	1	7.533	1	139
35	Türkish Bank A.Ş.	1982	1.494	959	899	188	175	2	3.950	18	270
36	Rabobank A.Ş.	2014	759	67	0	708	664	6	139	1	34
37	Natrol Yatırım Bankası A.Ş.	1999	595	430	0	99	45	4	2.301	1	41
38	Société Générale (SA)	1989	453	199	77	117	125	0	1.042	1	115
39	JPMorgan Chase Bank N.A.	1964	386	0	23	352	100	6	1.373	1	65
40	Bank Melat	1984	325	10	118	200	157	3	996	3	48
41	Pespa Yatırım Bankası A.Ş.	1987	247	906	0	223	255	1	75	1	32
42	Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.	1992	224	26	0	115	50	3	218	1	43
43	GSD Yatırım Bankası A.Ş.	1998	129	120	0	93	90	2	3.156	1	26
44	Ölçer Yatırım Bankası A.Ş.	1996	115	71	0	104	60	2	190	1	20
45	Halıob Bank Limited	1963	80	35	18	51	30	1	113	1	18
46	Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.	1990	77	0	0	69	40	1	131	1	38
47	Adobank A.Ş.	1984	51	0	6	44	80	0	5	1	31
	Toplam		2.016.019	1.294.687	1.123.408	225.691	61.051	6.460	10.804.291	11.238	201.481

* Toplam Krediler ve Alacaklar = Krediler ve Alacaklar + Takip Edilen Krediler - Özet Karşılıklar

Ek 8: 31.03.2015 İtibari ile Grup ve Sektör Payları

(%)													
Banka	Grup Payları			Sektör Payları			Banka	Grup Payları			Sektör Payları		
	Toplam Aktifler	Toplam Krediler	Toplam Mevduat	Toplam Aktifler	Toplam Krediler	Toplam Mevduat		Toplam Aktifler	Toplam Krediler	Toplam Mevduat	Toplam Aktifler	Toplam Krediler	Toplam Mevduat
Mevduat Bankaları	100,0	100,0	100,0	95,5	94,8	100,0	Yabancı Sermayeli Bankalar	15,5	15,9	15,5	15,2	15,1	15,6
Kamusal Sermayeli Bankalar	31,2	30,9	32,9	29,8	29,3	32,9	Alatraf Bank A.Ş.	0,6	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası	14,1	12,9	14,5	13,5	12,2	14,5	Argo Türk Bankası A.Ş.	0,2	0,1	0,3	0,2	0,1	0,3
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	8,4	8,6	9,5	8,0	8,4	9,5	Bank Melat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	8,7	9,2	8,9	8,4	8,7	8,9	Bank of Tokyo-Mitsubishi UFJ Turkey A.Ş.	0,2	0,1	0,0	0,2	0,1	0,0
Özel Sermayeli Bankalar	52,8	53,1	51,6	50,4	50,4	51,6	Burgaz Bank A.Ş.	0,5	0,6	0,5	0,4	0,5	0,5
Adsbank A.Ş.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	Citibank A.Ş.	0,4	0,3	0,5	0,4	0,2	0,5
Akbank T.A.Ş.	11,4	10,6	10,5	10,9	10,0	10,6	Deutsche Bank A.Ş.	3,8	3,8	4,0	3,6	3,6	4,0
Anadolubank A.Ş.	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5	0,6	Finans Bank A.Ş.	4,2	4,3	3,9	4,0	4,0	3,9
Fibobanka A.Ş.	0,6	0,5	0,5	0,4	0,5	0,5	Habib Bank Limited	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Şekerbank T.A.Ş.	1,1	1,2	1,2	1,1	1,2	1,2	HSBC Bank A.Ş.	1,7	1,6	1,7	1,7	1,5	1,7
Tekstil Bankası A.Ş.	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	ING Bank A.Ş.	2,1	2,5	1,8	2,0	2,4	1,8
Türkish Bank A.Ş.	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	Intesa Sanpaolo S.p.A.	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	3,5	3,9	3,6	3,3	3,7	3,8	JPMorgan Chase Bank N.A.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	12,0	11,8	11,5	11,5	11,2	11,5	Odeabank A.Ş.	1,4	1,5	1,9	1,3	1,4	1,9
Türkiye İş Bankası A.Ş.	13,1	13,5	12,9	12,5	12,8	12,9	Rabobank A.Ş.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	10,4	10,8	10,5	10,0	10,2	10,5	Société Générale (SA)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Tasarruf Mevduatı Sig. Fon. Devr. B.	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	The Royal Bank of Scotland Plc.	0,2	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0
Bileşik Fon Bankası A.Ş.	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	Turkland Bank A.Ş.	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
							Kalkınma ve Yatırım Bankaları	100,0	100,0	-	4,5	5,2	-
							Akif Yatırım Bankası A.Ş.	7,4	6,2	-	0,3	0,3	-
							BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	2,2	2,0	-	0,1	0,1	-
							Ölçer Yatırım Bankası A.Ş.	0,1	0,1	-	0,0	0,0	-
							GSD Yatırım Bankası A.Ş.	0,1	0,2	-	0,0	0,0	-
							İller Bankası A.Ş.	18,5	17,4	-	0,0	0,0	-
							İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	6,8	8,1	-	0,3	0,0	-
							Marmil Lynch Yatırım Bank A.Ş.	0,2	0,0	-	0,0	0,0	-
							Narol Yatırım Bankası A.Ş.	0,7	0,8	-	0,0	0,0	-
							Pasha Yatırım Bankası A.Ş.	0,3	0,2	-	0,0	0,0	-
							Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.	0,1	0,0	-	0,0	0,0	-
							Türk Emlakbank	39,8	50,3	-	1,8	2,6	-
							Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.	4,5	5,0	-	0,2	0,3	-
							Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası A.Ş.	19,2	18,0	-	0,8	0,8	-

Ek 9: 31.03.2015 itibari ile Banka ve Gruplar Bazında Şube ve Personel Sayıları

	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
Sektör Toplamı	47	11.233	201.481
Mevduat Bankaları	34	11.192	195.999
Kamu Sermayeli Bankalar	3	3.529	56.809
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.		1.726	24.496
Türkiye Halk Bankası A.Ş.		903	17.270
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.		900	15.043
Özel Sermayeli Bankalar	11	5.449	95.645
Adabank A.Ş.		1	31
Akbank T.A.Ş.		975	14.939
Anadolubank A.Ş.		108	1.733

	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
<i>Özel Sermayeli Mevduat Bankaları devamı...</i>			
Fibabanka A.Ş.		68	1.226
Şekerbank T.A.Ş.		312	4.351
Tekstil Bankası A.Ş.		44	856
Turkish Bank A.Ş.		18	270
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.		551	10.168
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.		1.003	19.427
Türkiye İş Bankası A.Ş.		1.362	24.519
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.		1.007	18.125
Tas.Mevd.Sig. Fon.Devr. Bankalar	1	1	228
Birleşik Fon Bankası A.Ş.		1	228

	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
Yabancı Sermayeli Bankalar	19	2.213	43.317
Alternatifbank A.Ş.		64	1.142
Arap Türk Bankası A.Ş.		7	292
Bank Mellat		3	48
Bank of Tokyo-Mitsubishi UFJ Turkey A.Ş.		1	57
Burgan Bank A.Ş.		59	1.069
Citibank A.Ş.		8	463
Denizbank A.Ş.		715	13.039
Deutsche Bank A.Ş.		1	118
Finans Bank A.Ş.		657	12.836
Habib Bank Limited		1	18
HSBC Bank A.Ş.		291	5.536
ING Bank A.Ş.		317	6.265
Intesa Sanpaolo S.p.A.		1	21
JPMorgan Chase Bank N.A.		1	65
Odea Bank A.Ş.		51	1.477
Rabobank A.Ş.		1	34
Société Générale (SA)		1	115
The Royal Bank of Scotland Plc.		1	73
Turkland Bank A.Ş.		33	649

	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13	41	5.482
Aktif Yatırım Bankası A.Ş.		8	735
BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.		1	139
Diler Yatırım Bankası A.Ş.		1	20
GSD Yatırım Bankası A.Ş.		1	26
İller Bankası A.Ş.		19	2.653
İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.		1	265
Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.		1	43
Nurol Yatırım Bankası A.Ş.		1	41
Pasha Yatırım Bankası A.Ş.		1	32
Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.		1	38
Türk Eximbank		2	532
Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.		1	628
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.		3	330

Ek 10: Sahiplik Yapılarına Göre Bankaların Görünümü (Eylül 2012)

Sahiplik Yapılarına Göre Bankaların Görünümü (Eylül 2012)														
I	Banka Adı	O.Y.P.		O.K.P.		H.A.P.		Hakim Ortak*						
		G.K.P.	T.K.P.	G.K.P.	T.K.P.	Yerel	Küresel	K.P.	T.K.P.	H.A.P.	Ünvan	Ülke		
Kamu	Adabank	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	TMSF	Türkiye	
	Birleşik Fon B.	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	TMSF	Türkiye	
	T.C. Ziraat B.	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	Hazine Müsteşarlığı (1)	Türkiye	
	T.Halk B.	0,0	0,0	75,0	0,0	0,0	3,2	21,8	21,8	75,0	25,0	Özellikle T.C. B. (1)	Türkiye	
	T. Vakıflar B.	0,0	0,0	74,6	0,0	0,0	7,1	18,0	18,0	74,6	25,4	Vakıflar G.M. ve T. (2)	Türkiye	
	Alibank	0,0	39,0	0,0	0,0	10,3	13,4	25,4	35,7	49,2	48,8	H.Ö. Sabancı Hold. (1)	Türkiye	
	Alternatifbank	0,0	95,2	0,0	0,0	0,0	4,7	0,1	0,1	95,2	4,8	Anadolu End. Hold. (1)	Türkiye	
	Anadolubank	35,1	70,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	70,0	0,0	Hatay S.T.C.İ. End. (1)	Türkiye	
	Şekerbank	0,0	34,0	0,0	0,0	34,0	14,5	7,5	41,5	64,0	32,0	Şekerbank Murçam Vakfı, BTA Sec-ISC (3)	Türkiye, Kazakistan	
	Tekstil B.	0,0	74,8	0,0	0,0	0,0	15,4	9,8	9,8	74,8	25,2	GSD Holding A.Ş. (1)	Türkiye	
Özel	Türkish B.	5,2	53,8	0,0	0,0	0,0	40,0	0,0	0,0	40,0	93,8	0,0	Coyol Holding A.Ş. (1)	Türkiye
	T. Ekonomi B.	0,0	74,8	0,0	0,0	0,0	0,0	22,5	1,9	1,9	74,8	25,2	TEB Halk ve Vb. (1)	Belçika, Türk, Fra.
	T. Garanti B.	0,0	17,8	0,0	0,0	0,0	26,3	16,8	39,9	66,2	43,8	56,7	Doğan Holding A.Ş., BBVA Banco Bilbao (3)	Türkiye, İspanya
	T. İş Bankası	0,0	64,5	0,0	0,0	0,0	0,0	11,8	19,5	19,5	64,5	35,5	Tibias M.M. Soc. Gm. (1)	Türkiye
	Yapı ve Kredi B.	0,0	76,2	0,0	0,0	0,0	0,0	11,0	12,8	12,8	76,2	23,8	Koç Fin.Hold. (1)	Türk, Arnavt.
	Arap Türk B.	0,0	20,8	15,4	0,0	0,0	84,0	0,0	0,0	84,0	100,0	0,0	Libyan For. Bank (1)	Libya
	Orbank	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	ORB. Over Jm. Corp. (1)	ABD
	Denizbank	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	25,0	0,2	24,9	99,9	25,0	25,0	Deniz Part. Belg. SA (1)	Belçika
	Deutsche B.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	Deutsche Bank AG (1)	Almanya
	Eurobank Tekfen	0,0	30,0	0,0	0,0	0,0	70,0	0,0	0,0	70,0	100,0	0,0	Eurobank EFG Hold., Tekfen Hold. (4)	Yunanistan, Türkiye
Küresel Banka	Fibabanka	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	Credit Europe N.V. (1)	Türkiye
	Finansbank	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	58,2	0,2	41,8	99,8	58,2	41,7	National B. of Gre. (1)	Yunanistan
	HSBC Bank	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	HSBC Bank PLC (1)	İngiltere
	ING Bank	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	ING Bank N.V. (1)	Hollanda
	Türkiand Bank	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	Arab Bank (1)	Ürdün
	Odeabank	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	Bank Audi	Lübnan
	Bank Mellat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	B.Mellat Head Off. (1)	İran
	Halib Bank Ltd	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	Halib Ltd Karachi (1)	Pakistan
	Jp Morg Chase B.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	JPMorg Chase B. CO (1)	ABD
	Societe Gen.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	Societe Gen. Paris (1)	Fransa
Küresel Şube	Royal B. of Scotland	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	Royal B. of Scotland N.V. Amsterdam (1)	Hollanda
	Westlb A.G.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	WESTLB AG	Almanya
	Asya Katılım B.	8,3	15,8	0,0	0,0	0,0	0,0	23,0	29,9	29,9	15,8	52,9	Tic.San.A.Ş. Vb. (1)(2)	Türkiye
	Albaraka Türk	6,2	0,0	0,0	0,0	0,0	81,9	4,4	18,4	80,3	81,9	18,8	Abdullah Kameel (1)	Bahreyn, S. Arabistan
	Kuveyt Türk K.B.	0,0	18,7	0,0	0,0	0,0	80,3	0,0	0,0	80,3	98,9	0,0	Kuwait Fin.House (1)	Kuveyt
	T. Finans K.B.	12,4	15,8	0,0	0,0	0,0	64,7	0,0	0,0	64,7	80,5	0,0	National Comm. Bank (1)	Suudi Arabistan
	İber Bankası	0,0	10,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	Banque Paribas (1)	Türkiye
	İMKB Takaatbank	0,0	42,4	46,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	88,9	0,0	İMKB (1)	Türkiye
	T. İhracat Fz.	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	Hazine Müsteşarlığı (1)	Türkiye
	T. Kalkınma B.	0,0	0,0	99,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	99,1	0,0	Hazine Müsteşarlığı (1)	Türkiye
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Akif Yatırım B.	0,2	99,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	99,7	0,0	Çalık Holding (1)	Türkiye
	Ölçer Yatırım B.	50,0	50,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	50,0	0,0	Yazıcı Demir Çelik San. ve Ticaret A.Ş. (1)	Türkiye
	GSD Yatırım B.	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	GSD Holding A.Ş. (1)	Türkiye
	Nurul Yatırım B.	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	Nurul Holding A.Ş. (1)	Türkiye
	T. Sınai Kalk. B.	0,0	40,4	5,1	0,0	0,0	0,0	24,0	30,0	30,0	45,2	54,8	T. İş Bankası A.Ş. (1)	Türkiye
	Bankpostif	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	Tarshih Hapoalim Hold. and Inv. Ltd. (1)	İsrail
	Kre. ve Kalk. B.	0,0	30,2	0,0	0,0	0,0	69,8	0,0	0,0	69,8	100,0	0,0	Credit Agricole	Fransa
	Yat. B.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	Corp.and Inv. Bank (1)	Fransa
	Merrill Lynch	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	Merrill Lynch Ea.	ABD
	Taib Yatırımbank	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	99,4	0,0	0,0	99,4	99,4	0,0	Taib Bank (1)	Bahreyn
Toplam	0,0	0,0	27,2	26,5	0,0	17,7	9,8	17,2	35,4	72,0	27,3			

O.Y.P.: Oransal Yerel Pay, O.K.P.: Oransal Küresel Pay, H.A.P.: Halka Açık Pay
G.K.P.: Gerçek Kipi Payı, T.K.P.: Tüzel Kipi Payı, K.P.: Küresel Pay
* Birinci Aşamada En Yüksek Paya Sahip Tüzel Kişileri Göstermektedir

(1) Sermayenin Çoğunluğuna Sahip Olma
(2) İmtiyazlı Hisselere Sahip Olma
(3) Birlikte Kontrol
(4) Diğer Hissekarlarla Yapılan Anlaşma

(5) Herhangî Bir Surette Yönetim Kurulunda Karara Esas Çoğunluğu Adayatılma
(6) Vakıflar G.M.nün idare ettiği Mazbut Vakıflar, Mülhak Vakıflar
(7) BNP Paribas Fortis Yatırımlar Hold. A.Ş., BNPP Yatırımlar Hold. A.Ş.
(8) Forum İnş.Dek.Tur.veTic.A.Ş., Osmancan Petrol, Birim Br.İnş.MÜ.A.Ş., Abdulkadir Konukluğlu, BU Tekn.Tic.ve San.A.Ş., Serra Tur.Ltd.Şti., Hegis Gıyım İmalat ve İhr.A.Ş., Hasan Sayın, İbrahim Sayın